Proza 1837-1845. Tweede deel

E.J. Potgieter

editie Joh. C. Zimmerman

bron
E.J. Potgieter, *Proza 1835-1847.* Tweede deel. In: E.J. Potgieter, *De werken*. Deel II (ed. Joh. C. Zimmerman). H.D. Tjeenk Willink, Haarlem 1903

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/potg001proz02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

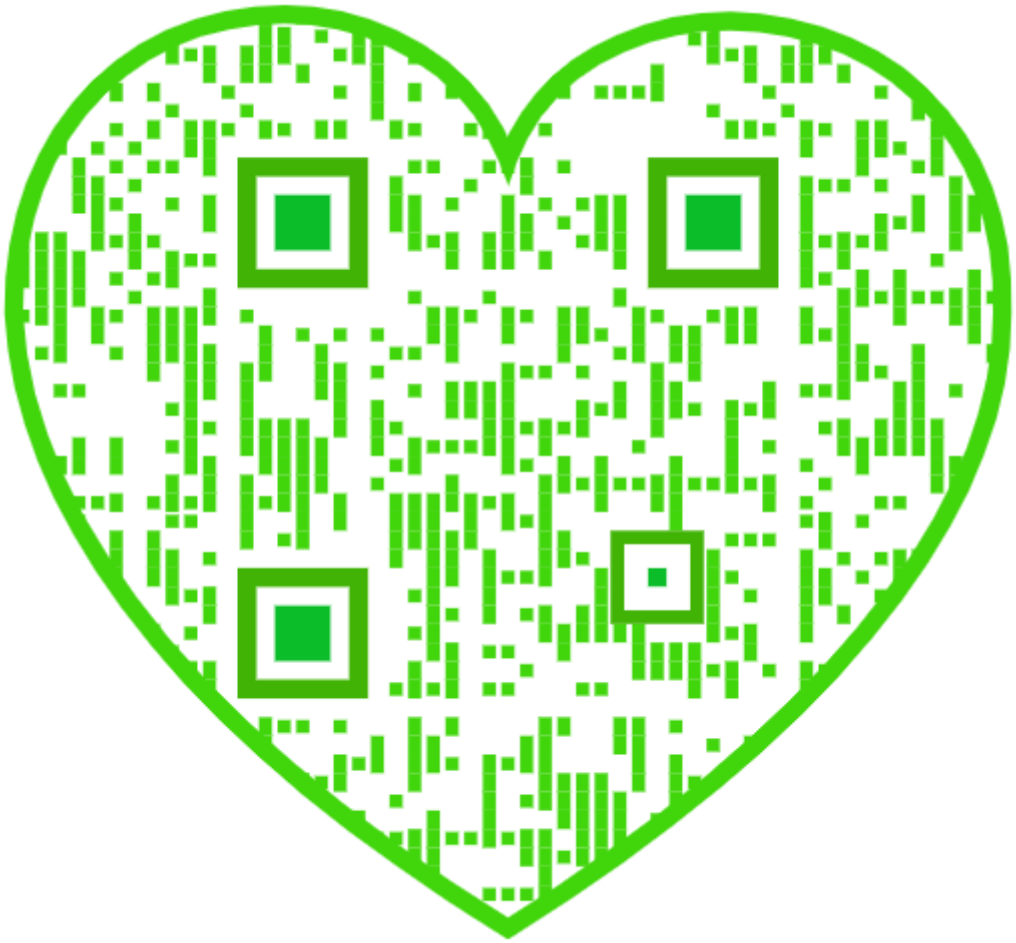

't Is maar een pennelikker!

> Steeds was hy op 't kantoor en met de neus in 't boeck;
> Sijn mutsjen op sijn hooft, sijn mouwen an voor 't wrijven;
> Want hij was besich staegh met dit of dat te schrijven:
> Dan sloot hy sijn ballans, dan sagh hy nae de kas,
> Ja wel, hy had soo veel te doen dattet wonder was!
> Wat het hy in sijn hooft winckeltjes, en kassen,
> En hockels en laedjes, dosynen van Lyassen
> Vol Assingnatie, vol Oblygatie, vol boomery,
> Vol Wissel-brieven, vol Retour, en vol Factory,
> Vol konnossementen, en vol Konvoy-biljetten,
> En kamers vol Journaels, Schuldt-boeken, Alphabetten,
> En riemen kladt papiers, van loopende uyt-gift,
> En Tafels vol chijffers en schalien vol schrift!

Te regt zou men er zich over beklagen, dat de geestige Breêro, welke ons in deze weinige regelen de stoffaadje van een koopmanskantoor zijner dagen heeft geschilderd, er geene teekening van de klerken zijns tijds bijvoegde, als het minder waarschijnlijk was, dat men het beroep, waarvoor thans een patent van kantoorbediende wordt vereischt, toen naauwelijks kende. Immers, het valt ligt zich een' zeehandelaar der zeventiende eeuw voor te stellen, die slechts een factotum voor het loopende werk nahield, en misschien een' boekhou-

der bezoldigde, welke wekelijks eenige uren, de zaken kwam bijschrijven, - tenzij de zucht voor geheimhouding, onzen handel eigen, den man aanspoorde, geen derde toe te vertrouwen, wat niemand behoefde te weten, dan hij en zijne vrouw. Er zou harmonie zijn geweest tusschen dat vele zelfdoen en de overlevering, die ons vertelt, dat Jan de Witt maar één' dienaar had. - Ik tart u echter uit, u de paruik van den kleinzoon diens koopmans voor den geest te brengen, zonder dat zich, in uwe verbeelding, rondom dat hoofdtooisel met eene krulbatterij, een aantal jeugdige oude mannetjes groepeert, op het kantoor te voorschijn geroepen door eene driedubbele behoefte: de zeden waren weelderiger geworden, - de gemeenschap had allerwege toegenomen, - de mededinging was bij de naburen ontwaakt. Men kwam er niet, tenzij men alle zeilen bijzette. Weder valt mij eene historische bijzonderheid in, welke deze wijze van zien staaft. In de dagen van Willem IV plagt de handel op ieder slempmaal gedacht te worden, onder den toast van: ‘De zieke Bruid!’ - Voeg nu bij de eigenaardige verschijnselen der negentiende eeuw: het verdwijnen van allen afstand, dat wij aan den stoom te water en te land hebben dank te weten, en de liefhebberij onzes tijds voor bespiegelingen en voorspellingen, op statistische tafelen gegrond; voeg bij deze den uit beide geboren' wedijver, wie den vreemde het eerst, het uitvoerigst, het drokst berigten zal geven; en gij verbaast er u niet langer over, dat de meeste kantoren van drie tot zes, ja tot tien en twaalf klerken hebben. Alleen de veilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij veroorzaken iederen Duitschen Commissionnair grooter uitgaven aan papier, drukloon en porto, dan een zeehandelaar weleer in een geheel jaar betaalde, en eischen handen in evenredigheid.

Waarom wordt men klerk? Gij hebt zeker wel eens eene school

zien uitgaan, - eene burgerschool, meen ik, eene armenschool zelfs, en u vermeid in het weêrgaloos schouwspel, dat die jeugd aanbood? Welk eene gelijkheid, en welk eene verscheidenheid tevens! Eene wereld in het klein! Houd er oogen op, als gij kunt. Soldaatjespelen, - de eerste stok de beste is een generaalstaf, voor dien flinken borst; - paardenmennen, - wie denkt gij dat het spoedigst moê zal zijn, de koetsier of de rossen? - scheepje zeilen, - de klomp gaat te water, als zij maar een touwje vinden om hem aan te vieren, - wij hebben het naauwelijks opgemerkt of de woeligsten zijn al uit ons gezigt: er schuilen matrozen, voerlieden, krijgsluî in. Dáár plaagt een krullebol een aardig meisje, - maar dat zullen zij eens allen doen, dat is het algemeen menschelijke, - ik wilde u tot den bijzonderen aard, blijkbaar uit de keuze van het een of ander beroep, bepalen. - Welnu, we zien arbeids- en handwerkslieden in menigte: - toekomstige metselaars, die naar dat half voltooide gebouw kijken, of zij de evenredigheid der zwaarte tusschen balken en muren berekenden; - toekomstige hoveniers, die gadeslaan of de lentezon de knoppen van het geboomte sedert gisteren verder heeft doen uitbotten; - toekomstige kastenmakers, die een voorbijgedragen meubel begluren, of het open moest springen voor hun nieuwsgierigen blik; - maar er zou geen einde aan zijn, zoo wij alles wilden bespieden, wat hier in den dop te zien valt. - En echter, het is aardig naar het gindsche groepje te kijken: een der jongens heeft een stuk krijt gevonden, en zie eens, hoe hij teekent, hoe hij karikatureert! Hij hinkt aan hetzelfde euvel, waaraan wij allen lijden: hij overdrijft! Die neus van den meester steekt den draak met alle proportie. Doch, geen nood, er zijn critici om hem heen, recensenten voor ieder, die zijn werk der beschouwing van het

algemeen prijs geeft; wat is billijker? - Indien gij uw' aanstaanden timmerman vindt in de drie voet hooge wijsheid, die dáár een stroowisch tot passer bezigt, vergun mij op te hebben met den vluggert, welke een weinig verder een' vlinder naloopt: hij zal blaken van lust om te ondernemen; hij zal koopman worden; hij zal wagen en winnen. Winkeliersgeest, die te huis blijft zitten en verbeidt, ik zie hem te over, bij dien knikkerenden hoop. 'Valsch doen!' hoor ik roepen. Arme jongen! die u zoo boos maakt over het gepleegde onregt; die den kleinen bedrogene de hand boven het hoofd houdt; die, nu gij hem hebt gewroken, zoo ernstig naar den blaauwen hemel opziet, toekomstige dichter! wat deedt ge bij het spel? Hij geeft geen antwoord, verloren als hij is in de beschouwing eener bloem, die aan den weg groeit; liefde voor het schoone bij zin voor het edele, ik mag dien jongen. - Toch verlies ik hem uit het oog, om den wil van gindschen manke; gebrekkige jeugd is zulk een deerniswaardig schouwspel! - Maar, ge hebt gelijk, hij kan kleêrenmaker of schoenenflik worden, en als hij geld en geest heeft, zoo goed een' graad in eene der drie faculteiten verwerven, als een van deze regtsgeleerden, geneesheeren of leeraars i n s p e . - Doch, zeg mij, hebt gij in die bonte wemeling van standen, in die wereld in het klein, ergens een' toekomstigen kantoorbediende gezien?

Helaas, neen! Er ligt te weinig poëzij in dien toestand, dan dat hij den onbevangen' blik der jeugd zou kunnen aanlokken. Stel u de jonkheid vóór, zoo als ge wilt, onder den invloed van begrippen, aan den natuurstaat verwant, of alreeds beheerscht door den zin, die onze beschaving kenschetst. Het werktuigelijk beroep belooft zoo min geluk als genot; het waarborgt even weinig vrijheid, als de schadeloosstellingen voor deze: weelde, gezag, roem. Denk niet

dat ik der volksjeugd zoo groote wijsbegeerte toeschrijf, dat zij zich van die oorzaak bewust is, dat zij er zich reden van geeft. Verre van daar. Maar des ondanks moet gij als ik dikwijls hebben opgemerkt, dat zij slechts sympathie over heeft voor alles, waarin kracht schuilt, dat de populairste beelden tevens de onafhankelijkste zijn. Het is of in den boezem des volks het bewustzijn der oorspronkelijke bestemming van het mannelijk karakter wordt omgedragen: ontwikkeling aller krachten, aller gaven. - Knecht - klerk - hofmeester - hoveling - hebt gij ooit een' jongen ontmoet, die u zeide, dat hij één der vier dingen worden wilde? Allen leeren spoedig genoeg - in de laagste kringen het spoedigst, - dat er iets, dat er veel van de vrijheid moet worden opgeofferd, om den wille van het geld - maar er geheel afstand van te doen, maar zich zelfverloochening ter taak te stellen, en dat wel een gansch leven lang, dit is eerst in lateren leeftijd het gevolg òf van nooddwang, òf van dweeperij, òf in exceptioneele toestanden, van deugd.

Als de school echter voor ons niet te vergeefs zal zijn uitgegaan, dan moet ge mij vergunnen, nog eens naar de jongens terug te keeren: er waren toekomstige klerken in den hoop, tweeërlei soort zelfs, al was er niets in hun uiterlijk dat het aanduidde, al wisten zij het zelve nog niet. De tros des heers, de bedaarde naslenteraars, de bezadigde jongelui, zullen die waarschijnlijk opleveren. Het zijn óf kinderen van gemeene lieden, die zich de nering hunner ouders zullen schamen, en, tengevolge van het verbeterd onderwijs, ééne sport hooger zullen klimmen op de ladder des maatschappelijken levens, die klerken zullen worden in plaats van bazen; - óf het zijn zonen eener weduwe, van goeden, maar armen huize, telgen, die voor de misslagen hunner ouderen

boeten; een onberaden huwelijk, de oorzaak van achteruitgang en armoede. Ik vrees, dat het te fijn gesponnen zou zijn, de eersten op school te willen herkennen aan hun uitmuntend gedrag, dat hen soms tot den twijfelachtigen rang van kweekelingen verheft; maar ik ben er zeker van, dat zij de bollen van de bent zijn, in fraai schrijven en vlug rekenen. En wat de laatsten betreft, wij hebben geene verontschuldiging in te brengen, dan dat er zóó veel te zien was; maar anders, wij hadden hunne bestemming moeten gissen uit armen en beenen, die zegevierend door mouwen en pijpen van hun oud, maar fijn pak staken; uit aangezigten, die niets beloofden; waarop geene wolk van sluimerend talent rustte, waaruit geenerlei zielskracht blonk. Het beginsel, dat de ouders van beiden dit beroep voor hen zal doen kiezen, is hetzelfde: dolende eerzucht, die er krampachtig naar streeft heer te blijven; dolende eerzucht, die er krampachtig op uit is, heer te worden. Al het onderscheid tusschen dit groene koren des kantoors bestaat dáárin, dat de eene soort het voor een' meelmolen houdt, waarin het heel veel eer is fijn te worden gemalen, terwijl de andere het niet hooger schat dan een' pelmolen, waarin zij slechts van den bolster zal worden ontdaan. Eene verschillende wijze van zien, welke niet belet, dat Piet, die, na een jaar twee, drie sloovens, zijne eigen zaken dacht te beginnen, zijn leven lang achter den lessenaar van zijn' patroon blijft zitten, terwijl Claes, die al overtevreden zou zijn geweest, zoo het hem vergund ware geworden voort te blijven kruipen, vliegt, vliegt, wat ben je me! Geen wonder, - de geblinddoekte fortuin drijft in alle standen hetzelfde spel, met voornemens en wenschen.

Er is een tijd geweest, waarin men geloofde, dat er, ter voorbereiding om op een koopmanskantoor te worden geplaatst,

niets geschikter was, dan eenige jaren op dat van een' practizijn door te brengen, des noods bij een' Advocaat, maar liefst bij een' Notaris. Soms verdwijnen kleine eigenaardigheden van het volksleven slechts ten gevolge van groote omwentelingen. Welligt zoude men, als het de moeite van het onderzoek beloonde, doorgaans tot dezelfde uitkomst komen, waartoe de navorsching dezer bijzonderheid leidt, namelijk: dat elk begrip, iedere gewoonte eene schakel is in de groote keten, en dat de schijnbaar onbeduidendste niet wijken, niet te verwrikken zijn, dan door eene volslagen omsmeding, die het verroeste herblaakt, en louterende vernieuwt. ‘Bij een' practizijn leert men stellen,’ heette het. O genius van ons Proza! waartoe was het met u gekomen? De protocollen van Jan Borliut, de school voor de eenvoudigste uitdrukking ter wereld, de school ter afsluiting eener rekening, de school voor koopmans-briefstijl; - Hollandsche Taal! wie het kernige en korte scheen aangeboren, hoe hieldt gij het uit? Hooft had ons proza de toga der Romeinen omgehangen, en statig en sierlijk bewoog het zich in de breede plooijen, maar als hij had kunnen voorzien, dat men, het spoor bijster geworden in de bewondering van het Latijn, alle eigenaardigheid zou doen verstikken in het stof van processtukken en inventarissen, hoe zou hij den ongebonden' stijl van de schoolsche banden hebben bevrijd! Had hij het proza niet vergund langs straat te slenteren, even als hij zijner schalker muze in het Gooi bij wijle vrij spel liet? Helaas! zijn aandringen op de ontwikkeling aller inheemsche gaven en krachten was v e r g e e f s geweest, - hij voorzag slechts te juist, dat er een tijdperk van, weelde, van traagheid, van stilzitten, op het woelige, krachtvolle, roemrijke, dat hij beleefde, volgen zou. Al waarschuwde hij er tegen, wat baatte het? Maar eene verslapping, die onze gedachten, onze letterkunde, onze

volksbeschaving prijs gaf aan het voortdommelen in de éénige slavernij, uit welke onze vaderen zich niet wisten vrij te maken, de kwalijk begrepen navolging der ouden; - maar eene verslapping, die eerst alles wat naar het Latijnsche zweemde, fraai vond, en, weldra in aperij ontaardende, aan iedere windvlaag, die ons uit den vreemde bastaardklanken overwoei, het oor leende, - wie zou deze hebben durven voorspellen? Het was of de woorden allengs hun gehalte verloren. Vervalschte, vermengde munt, werden er drie geldstukken vereischt, waar weleer één had kunnen volstaan, - en woog het bekende: 'p u u r zuiver en i n n o c e n t,' nog het goed oud-Hollandsche o n s c h u l d i g niet op! Wat wonder, dat van Effen, die den Genius van ons proza als portier van Jan Borliut aantrof, hem onhandelbaar en onhebbelijk vond; stroef van toon als hij heusch van geest wilde zijn, verlamd van tong, en vereelt van oor, hem, die geschapen scheen, om voor alles wat kloek en groot, wat lief en schoon is, uitdrukkingen te smeden, louter nabootsenden klank, louter beeld! Slechts één schuilhoek was den stakker overgebleven, waarin hij de armen vrij mogt hebben; slechts één publiek, waartoe het hem vergund was te spreken, in den schilderigen tongval onzer oude kluchtspelen: zoo *de Spectator* nog leeft, hij wijt het dank aan het beluisteren van de lippen des volks. Het volk, het gemeene volk, dat zijne taal niet met Latijnsche en Fransche bastaardklanken had doorspekt, dat Hollandsch was blijven praten, kernig als het merg van zijn gebeente, - ruig als zijne breede borst, - waar als zijn aard. Lees de A n g e n i e t j e s, en verbaas er u met mij over, dat men de burgervrijaadje zoo lang las en prees, zonder te beproeven, in schrift en stijl der natuur meer op zijde te streven. Of werd er een minder geweldige schok dan die der Fransche omwenteling vereischt, om onze geleerden uit de overpeinzing

hunner Ciceroniaansche phrases wakker te schudden? te schrikken ware juister woord geweest. Immers, het was deze, welke hen dwong het oor te leenen aan raauwe kreten, ja, maar die ondanks hun volslagen gebrek aan n u m e r u s en c a d a n s ter harte gingen, die hen verpligtte dragelijk Hollandsch te leeren schrijven, als zij tot Hollanders het woord wilden rigten! Dragelijk Hollandsch? Eere twee vrouwen, eere Agatha Deken en Elisabeth Bekker, die de behoeften des tijds begrepen en bevredigden, toen hooggeleerden nog een poespas zamenflansten, welks spelling huiveren doet. Eere den kansel wiens leeraars eindelijk oor hadden voor den eisch der beschaving, die invloed zochten door het éénige middel, dat dien op den duur en eervol verzekert, een' natuurlijken, een' levendigen stijl, welke het ware verzusterd acht met het schoone. Eere aan van der Palm, die bij ons proza iederen zin, maar vooral dien voor het eenvoudige, ontwikkelde.

Als er ketterij in deze onwillekeurige uitweiding steekt, zoo wijt haar aan het boeksken van professor Geel, over: 'H e t P r o z a' en vlei u met mij, dat hij de gedachten, er in aangegeven, uitvoeriger ontwikkelen zal. Ik loop, tot dien prijs, gaarne den kans zijner heusche teregtwijzing.

Jan Borliut - het wordt tijd tot ons onderwerp terug te keeren - Jan Borliut houdt geene kweekschool van kantoorbedienden meer; hij heeft, in den geest des tijds, een' knecht om de deur open te doen, of een jongen, die aspireert tot eene klerksplaats. De knecht, het spreekt van zelf, blijft knecht - en de aspirant-klerk ziet met blijdschap den Nieuwjaarsdag te gemoet, waarop een weêr jonger knaap hem zal vervangen, en hij bevrijd zijn van het verdrietelijk baantje, kagchelstoken, boodschappen doen, uitlaten, enz. Hij beklimt op zijne beurt eindelijk de lang gewenschte kruk, hij schrijft concepten uit het klad in het net, en dat duurt

zóó eenige jaren, in welker loop hij van kruk tot kruk, van die het digtst bij de deur tot die het digtst bij het venster wordt bevorderd. ‘Het is een schrale climax,’ zegt gij; een oogenblik geduld, bid ik u! Hij heeft intusschen allengs grooter aandeel in de fooitjes, alias c a d e a u x gekregen, die soms aanzienlijk zijn, wanneer de fraai geschreven acte de opmerkzaamheid van den een' of anderen cliënt tot zich trekt, - als het onverwachte eener testamentaire dispositie de mildheld van verraste erfgenamen uitlokt, om de arme drommels te bedenken, - als het kantoor weken lang geheim heeft gehouden, dat er eene nieuwe naamlooze vennootschap zou worden opgerigt, - die kostbare liefhebberij onzer dagen. - Waar zijn intusschen de klerken gebleven, welke vóór hem op die krukjes zaten, en die niet allen jonge heeren waren, rijk genoeg aan geld en geduld, om eene benoeming tot notaris te huis af te wachten, - nadat zij ongeveer alles van de praktijk hadden geleerd, uitgezonderd de beste praktijk van alle, die - om met menschen om te gaan. Waar ze gebleven zijn? Jan Borliut heeft voor hen gezorgd. Hij onderscheidt weldra, wie hunner het tot eersten bediende, wie tot notaris op een dorp het al dan niet brengen kan, - en wat zou hij er tegen hebben, dat de stakkers, welke dit niet kunnen, dat zij vrijen, en trouwen, mits men hem maar niet met de zorg voor hun onderhoud en dat hunner kinderen belaste? Door zijne velerlei relatiën valt er ligt een baantje op te sporen; niet heel voordeelig, niet weêrgaloos vet, maar toch mooi genoeg voor een' jongen, die al heel blij was dat hij op eene kruk zat. Hoe dan ook, hij plaatst ze. En, schoone evenredigheid tusschen middel en doel! de burgerknaap, die aan hem verpligt is, dat hij zijn Maartje of zijn Grietje heeft kunnen huwen, dat hij een klein ambtje, een' post bij den gouverneur of op het

stadhuis heeft gekregen, hij is hem zijn leven lang dankbaar en vereert hem niet zelden als een' vader. We kennen een' notaris, die niet weet hoe dikwijls hij gezegend wordt, door menig' ‘sukkel van een' vent,’ dien zijn invloed aan de Nederlandsche Bank of aan het Grootboek der Nationale Schuld heeft geholpen. Hij is schalk genoeg, om ‘wanneer er weer een geborgen is,’ zoo dikwijls hij een' der directeuren of ambtenaren dier inrigtingen ontmoet, deze te plagen met de klagt: ‘dat zij hem ook al zijne ezels afnemen!’ Waarom zouden wij hem die scherts niet gunnen, gepaard als zij gaat met waarachtige humaniteit des harten, die bovendien voorkomt, dat uit zijne school de bent der zaakwaarnemers gerecruteerd wordt? Stil, - we zijn reeds te uitvoerig geweest over eene wereld zoo wèl afgerond als deze, en welke ons onderwerp eigenlijk vreemd is, sedert het proza ontslagen is van den boei van Jan Borliut.

Tot onze eigenlijke kantoorbedienden, als gij wilt. Ziet ge dat paar in de binnenkamer, van den tweedehands koopman? Staaf, de jongste, is een burgermanskind, in de hedendaagsche beteekenis van het woord, nu fruitvrouwen en schoorsteenvegers ook al burgerluî zijn, och ja! Rivers - de tweede - is een ordentelijke jongen, wiens ouders ‘aangeziene menschen’ zouden zijn, - hoe waar is die uitdrukking! - wanneer het niet zoo moeijelijk viel, zijn fatsoen op te houden met eene schrale beurs. Rivers is eenige jaren ouder dan Staaf, die pas van het Nut van 't Algemeen komt, en s i e g e n b e e k t dat het een' aard heeft, als Rivers zich aan de twijfelaarsgeslachten bezondigt, of k a s s a met eene c schrijft, of de tweede lettergreep van o n t v a n g s t met eene f begint. En Rivers zou der menschelijke natuur niet deelachtig moeten zijn, als hij den jongen voor ‘al die malligheden’ niet strafte, zoo dikwijls het in zijne magt staat.

Of hij het kan! - ‘Overschrijven,’ - ‘overrekenen,’ - heet het om een haverklap. Zie, ik zou de partij van Staaf kiezen, daar mij geen spel zóó ergert, als dat van dwingelandje, indien Rivers niet beklagelijker ware dan Staafje, - hij is op zijne beurt tot slagtoffer van de luimen zijns patroons. Een tweedehands koopman, - geloof het op mijn woord! want er zou geen einde aan mijne schets zijn, als ik u al de waaroms moest verklaren - een tweedehands koopman is, bij de rigting, die de handel in onze dagen neemt, in meer dan de helft aller vakken, een schipper, die tegen wind en stroom roeit. - ‘Als het getij verloopen is, moeten de bakens worden verzet.’ - En zoo dikwijls deze overtuiging zich den man zijns ondanks opdringt, wordt hij boos, en het eerste voorwerp het beste, dat hem in het oog valt, moet het ontgelden. Het is doorgaans de arme Rivers, die tegen mijn' koffijkooper overzit. Heden waait de storm uit dat onnoozel stukje papier, waarop gij een binnenlandsch postmerk onderscheidt.

‘Die verduivelde makelaars-knoeijerijen! Eene kwart ceel, - en dat koopt ook al in de veiling! - Rivers, het is toch alleronpleizierigst, dat -’

Hetzelfde wat, de jongen heeft den graauw beet. Het is hard, want kan hij het helpen, dat de tijdgeest er naar streeft, alles zoo spoedig mogelijk van den producent tot den consument te voeren? - Het is hard, voor drie honderd gulden 's jaars - met het uitzigt het tot vier, vijf, en mogelijk zes, na nog eenige jaren verduwens, te zullen brengen. Toch zwijgt Rivers, toch verkropt hij den onbillijken uitval, te onbarmhartiger, dewijl hij weêrloos is, - maar o, hoe hij Staafje benijdt, die met wissels wordt uitgezonden, en er een vrij half uur van nemen zal! Neen, hoe hij den jongen duivel haat, die hem in zijn vuistje uitlacht!

- Eene verdrietige pauze.

'Manlief!' breekt eensklaps eene vrouwenstem de stilte af, 'manlief!' eene ochtendmuts gluurt even om de deur, 'als er nu een handje kon worden geholpen?' En de aarzeling, waarmede de patroon, - nadat hij, op het verzoek zijner beminnelijke wederhelft, 'ja! ja!' heeft geantwoord - de twee overgebleven kantoorbedienden aanziet, verraadt - verpligt mij, eer ik verder ga, te bekennen, dat ik tot nog toe verzuimd heb, den vierden persoon op te voeren. Waarom? Hij is v o l o n t a i r, - in rang, op het kantoor altoos, tusschen Staafje en Rivers in. Hij zal hoogstens nog een paar jaren 'bij den baas' blijven, om er de kennis dier artikelen op te doen, in welke hij later handel denkt te drijven. En nu tot den patroon terug, wiens schroom verried, hoe zeer hij met de zaak verlegen was, en die toch eindelijk een besluit neemt, dat weinig tweedehands kooplieden zouden genomen hebben zoo als hij.

'Hm! - hm! -' zegt hij, 'och, van den Bergh! ge moest eens even een handje helpen.'

En van den Bergh - ik gebruik dien naam, dewijl ik geen' tijd heb, om in van Leeuwen's *Batavia Illustrata*, eene uitgestorven familie op te zoeken, - van den Bergh staat op, of hij oorlog voerde, met zijn stoeltje, dat bonkt tegen den snipperbak, maar slaat de deur van het kantoor niet ruw achter zich digt. 'Dat doen de dienstbaren,' zou hij zeggen.

Ik bid u, gis nu, waaraan hij verzocht werd een handje te helpen. Wat kan mevrouw te doen hebben, waartoe zijn bijstand wordt vereischt? Welke dienst - maar ge zoudt u vruchteloos het hoofd breken. Het kantoor is aan eene binnenplaats, heb ik gezegd. Naar Amsterdamsche huisverdeeling hebt ge dus tegenover het raam, waardoor de kamer haar liefelijk muurlicht ontvangt, twee vensters, die van de onont-

beerlijke zaal, daar boven eene opkamer, dáár weêr boven een' zolder, en beneden, diep in de diepte, de keuken; en nu, zie, of liever luister toe:

Roetsch! - daar vliegt een mand met turf het zolderraam uit, opkamer en zaal langs, snel als een pijl omlaag.

Piep - piep - piep - en de leêge mand is weer boven; maar zou van den Bergh, - zou hij waarachtig - turf aflaten?...

Kling, kling, er is geen twijfel aan, kling, kling, kling, de tweede mand, blijkbaar opzettelijk heen en weêr geschommeld, levert den ruiten van de zaal slag, die achteruit deinzen als hazen, terwijl de turven de bres instormen, of het de verovering eener belegerde stad gold.

‘Mijn God!’ roept de patroon, ‘die rakker van een' jongen!’

En Rivers?

Ach, houdt het hem ten goede, dat het hem spijt de gebroken glazen, spijt de drift van mijnheer, spijt den angst van mevrouw, spijt de Babylonische verwarring in het gansche huishouden, te weeg gebragt door eenige schreeuwende kinders en de meid, die, bleek als een doek, de trap opvliegt, dat hij, spijt dat alles, zich niet weerhouden kan te denken:

‘Jongens! die zich kon doen gelden als van den Bergh, die mony had als hij!’

De wraak is hem al op de hielen.

‘Rivers! in het vervolg laat jij turf af, je bent bedaarder,’ zegt de patroon, die van den Bergh naauwelijks heeft durven bestraffen; hij zou hem geantwoord hebben, dat het k n e c h t s w e r k was. En Staaf, Staafje, die met de overigen weer binnen is gekomen, Staafje hoort het, Staafje, die ‘er vinger en duim naar zou likken’ om drie honderd gulden 's jaars te trekken, - de mededinger in den dop!

Als Rivers weigerde, - er loopen andere Staafs in menigte langs de straat! - Maar het komt niet bij hem op - hij lachte straks niet bij het rumoer der gebroken vensterschijven, - hij verkropt nu.

Gelukkige van den Berghs, gelukkige volontairs! had ik moeten zeggen, die u zelve niet om den wille eener kleine toelage behoeft te verloochenen, die den handel als eene wetenschap bestudeert, wat zijn voor u c o p i j b o e k , r e k e n i n g c o u r a n t , j o u r n a a l , g r o o t b o e k , wat zijn ze voor u andere voorwerpen, dan voor den eigenlijk gezegden bediende! Of verkeeren in uwe oogen de cijfers niet in zoo vele tooverteekenen welke gij magtig moet zijn, om den staf te zwaaijen, die alle geneugten des levens, alle weelden van den geest ter beschikking van zijnen gelukkigen eigenaar stelt! 'Phoe!' hoor ik uitroepen, 'alsof er poëzij in den handel school, alsof hij iets van philosophie wist!' En men is zeer beleefd, als men het daarbij laat; want het spook der slinksche streken, der knevelarijën, der volslagene oneerlijkheid, het staat aan de deur en het klopt. Laat binnen, mijne heeren! er zijn schelmen onder de kooplieden; - maar eilieve, vergun mij eene enkele vraag: is in uwe kringen, in die der wetenschap en in die der kunst - voor de balie, bij het ziekbed, op den kansel, - in den raad en aan het hof, is daar alles goud wat blinkt? Ik eisch niet, dat ge mij de gruwelen biecht, welke allerlei ijverzucht, van lage broodnijd af, tot geniale jaloezij toe, ook onder u aanrigt; ik wenschte slechts, dat gij erkendet, dat menschen menschen blijven, waar gij die ook aantreft. Ik vleide mij, dat uwe studie u ten minste tot de overtuiging zou hebben geleid, dat een gezin, eene maatschappij, een staat, dat onze handeldrijvende burgerij, zoo zij door geene andere dan onedele, oneerlijke, onzedelijke beginselen werd bezield, niet zoo lang zou hebben bestaan, in de orde der dingen niet

denkbaar is. - Poëzij, philosophie, het ligt gelukkig in den aard der menschelijke natuur, die overal meê te dragen, die onder allerlei omstandigheden aan te kweeken: wie oogen heeft om te zien, merkt beide alom op.

Volontairs vallen eigenaardig in twee klassen te verdeelen, i n h e e m s c h e en u i t h e e m s c h e . De kantoorbediende haat beide met een' fellen haat. ‘Het zijn heertjes, die voor een' beenen knoop werken!’ Wat wonder, dat hij de binnenlandsche nog minder kan uitstaan dan de buitenlandsche? Om de laatste van de hoogte, waarop zij zich boven hem plaatsen, neêr te trekken, geeft onze volkstrots hem honderd middelen aan de hand. Ten eerste ‘zijn het meestal maar moffen’ - ten tweede ‘vreemde vogels, vreemde veêren; wie weet, hoe het er in hun nest uitziet?’ - ten derde.... maar er is geene aardigheid aan de teekening dier magtelooze woede en even magtelooze wraak. Ook treffen wij bij den tweedehands koopman slechts den inboorling, slechts een' vrijwilliger van goeden hollandschen huize aan. Grooter kwelling dan de trekvogels, die hier hunnen zomer doorbrengen, en in het volgend saizoen naar Havre of naar Liverpool, naar Hamburg of naar Londen vliegen, blijft de inheemsche vrijwilliger onzen klerk eene rots der ergernis, die geenszins uit den weg wordt geruimd, al stoot hij er telken morgen op het kantoor zijne scheenen niet meer aan. Immers, ofschoon de heuschheid des chefs veelal tegenstellingen als die, welke wij straks omtrokken, voorkomt - de turfhistorie is exceptioneel, maar schildert er niet minder om! - toch vallen er op de grenzen gedurig schermutselingen voor. Neem eens beider uitspanning! Wat de openbare betreft, het verschil is gering, dewijl we er schier geene hebben: dank zij de ligging onzer koopsteden, dank zij onzen huiselijken aard! Immers, - wandelingen? geniet de natuur als gij kunt in den omtrek van

Amsterdam of Rotterdam! Gezellige genoegens in den winter, in ruimeren kring dan die van vertrouwde vrienden? de laatste stad biedt er weinig aan, tenzij ge het koffijhuis, het biljart, enz. daaronder betrekt. Concerten? ze zijn in de hoofdstad wat duur voor kantoorbedienden; maar deze heeft schouwburgen, het is waar, in het gebouw op het Leydsche plein - met acteurs, die om eene longtering wedijveren, zoo schreeuwen zij - voor de vrijwilligers; en voor de anderen de Variétés in de Nes - de kunst en nog iets, eene pijp en een glaasje. - En toch, zult ge mij van geene overdrevene kieskeurigheid beschuldigen, als ik deze en andere pleizieren, onzer jeugd uit den middelstand aangeboden, maar overspring, om van het onderscheid tusschen beider huiselijke geneugten te gewagen? Stel u van den Bergh voor, als hij des zomers, 's zaturdagmiddags na de beurs in een' omnibus wipt, om naar het buiten zijner ouders te sporen, of uit het portier eener diligence, de gansche Kalverstraat door en de Utrechtsche op den koop toe, op de t'huis blijvende sukkels, Rivers en consorten, nederziet, hij, die naar de Vecht of naar Zeist moet! En de winter is niet liefelijker voor den misdeelde dan het schoone saizoen zich jegens hem betoonde; de vrijwilliger woont in die barre maanden allerlei partijtjes bij, met wier beschrijving hij misschien den klerk kwelt - dewijl het hem, in de prettige stemming, eener onbezorgde jeugd eigen, niet invalt te vermoeden, hoe zeer het verhaal dier geneugten den ontberende ergert en grieft. Van den Bergh spreekt van zich te vestigen, van den Bergh is geëngageerd, als Rivers nog aan geen huwelijk, zelfs met een allerburgerlijkst meisje, denken durft. Welk een hatelijk buurman wordt hij; wat al afgunst wekt hij op! Confraters achter den lessenaar, herneemt de hoogere stand zijn regt, liever gaapt de maatschappelijke klove op

nieuw tusschen hen, zoodra zij de deur des kantoors achter zich hebben dichtgetrokken. De eene heeft eene toekomst; de andere geen verschiet, dan dezelfde dienstbaarheid. Als de balling van het maatschappelijk leven er zich niet dood over zal kniezen, rest hem maar één middel om gelukkig te zijn: het zich te wanen. Andere kapitein Jackson, die zich in zijne armoede rijk dacht, moet hij zich verbeelden, dat hij er in zijne bekrompenheid wonder wel aan toe is. Of het bij allen, als bij den vriend van Lamb, ontstond uit eene speling der natuur, die de oogen des mans, voor het weinigje genot hem vergund, de eigenschap van vergrootglazen bedeelde! Maar bij geen enkele van honderd heb ik de opgeruimdheid van geest aangetroffen, welke dien sanguinen Brit onderscheidde; het is meestal een ziekelijk zelfbedrog, dat kwalijk de innerlijke ontevredenheid vermomt. Als men herwaarts en derwaarts heeft uitgezien en van deze noch van gene zijde hulp, licht, troost ziet opdagen, dan zet men zich moedeloos ter zijde van den grooten weg neder, dan legt men de handen in den schoot, en verzekert den eersten voorbijganger den beste, die ons vraagt, waarom wij dáár blijven mokken: ‘Wel, ik mok niet, - ik zit hier heel goed;’ al is de glimlach, waarmeê wij het zeggen, ook zuur als edik.

De billijkheid eischt, dat wij er bijvoegen, dat de middelen, om uit dien toestand te geraken, soms erger kwalen te weeg brengen.

Het is zomer - het is zondag-ochtend - het is zeer vol in het Park (in het Plantaadje te Amsterdam). Een gesprek over de groote voeten der Hollandsche vrouwen, in een poespas van allerlei talen, aan een met zes of zeven jongelui en even zoo vele glaasjes bitter bezet tafeltje luidruchtig gevoerd, ergert al wie in de buurt zit: den heeren, de-

wijl zij het ongeveer verstaan; der dames, dewijl ze er meer van begrijpen dan haar lief is. Eensklaps rijst de drokste babbelaar van allen op:
‘H i m m e l k r e u t z e l e m e n t ,’ roept hij, ‘een oude kennis!’ en stuift naar een' jonkman, die, in een' hoek, tegen het logement aan, bij een' kop koffij zit te mijmeren.

‘Wel, Vreese, hoe maak jij het? - het is o p v a l l e n d , zoo weinig als jij veranderd bent, 't is f a m e u x !’

De aangesprokene neemt den vreemden snoeshaan van het hoofd tot de voeten op. ‘Ik weet waarlijk niet, wien ik de eer heb te zien,’ zegt hij, schoon de eer gering is; want, trots de elegante kleeding, trots den gouden horologieketting, trots den baard à l a j e u n e F r a n c e , en een' g l a c é -handschoen, die om de lange linkervingers schijnt gegoten, terwijl de Vreese toegestoken regterhand met een' ring, wat ben je me! praalt, brengt de oude kennis noch den aanbevelingsbrief van een fatsoenlijk voorkomen, noch het hooger te waarderen getuigenis van een zedelijk gedrag mede.

‘Hoe heb ik het met je? S t u p é f a i t , Vreese? Ken je dan waarachtig Braeuwtje niet meer? De Braeuw, man!’

Vreese herinnert zich, ja. Het is zeven jaren geleden, en toch heugt het hem, dat er, op een' mooijen Meidag, een flinke borst aan het kantoor kwam, die er maar een half jaar bleef, en aan wien hij echter dikwijls heeft gedacht; de jongen had raafzwart haar, en oogen als vuur. Het eerste is er nog, - maar de laatste! Als Vreese dichter was geweest, hij had er uitgebrande vulkanen in gezien. Herkenning, - herinnering, - herschepping, - de daad, de gedachte, de opmerking, was het werk van een oogenblik; eenige onbeduidende vragen en antwoorden volgden, - de Braeuw was al begonnen aan eene vertelling van zijne historie.

‘En ben je nog altoos bij den oude? Hij was mijne gading niet. Dat had ik gaauw gewaarmerkt, en daarom poetste ik de plaat. Ik heb lang gezocht, en zal blijven zoeken, tot ik vind wat mij lijkt. ‘Toujours content et sans souci, c'est l'ordre du grand Bamboury!’ als een oude likkebroêr zeî. Laat zien hoe dikwijls ik al omzadelde. Fameux! Van Effens en Zoon, waar ik je leerde kennen, naar Schnack & C^{0}., maar dat weet je, toen zagen wij ons nog; - van Schnack & C^{0}. naar Gebroeders Ter Sol, te Rotterdam; van die, naar Auf Dem Acker Wittwe & S^{n}., in Crefeld, en uit dat aardig stadje naar Du Bois, la Rivière & C^{0}., te Parijs; ik zou er eerst bij een grooter huis zijn gekomen, maar die onderbraken hunne betalingen: c'est jouer de malheur, ma foi!’

‘Maar me dunkt,’ zegt Vreese, om toch iets te zeggen, ‘ge hebt geene reden van klagen, - zoo dikwijls buiten betrekking, en toch telkens weêr geplaatst...’

‘O dat is het minste, jongenlief, als men zich presenteert, zoo als ik.... fameux! En bovendien, er zijn huizen genoeg in Parijs, die zich vleijen met de exploitatie van eene goudmijn dans le pays de canaux, canards, canaille, als ze maar een hollandschen reiziger hebben. Foei, wat zie je zuur om die aardigheid van den Heilige van Ferney! Het is een woord, waarin veel waars steekt, schoon het mij hier zelden ontsnapt. Drommels, neen, men moet in dit land zeer voorzigtig wezen; en toch knijpen ze hier de kat in den donker. Maar wie zijn leven genieten wil - fameux!’

‘Die moet naar Parijs,’ valt Vreese, met veelbeteekenenden blik, in.

‘J'ai longtems parcouru le monde,’ - neuriet de Braeuw, - ‘statt Reuter bin ich nur noch Pferd, dat is waar; maar toch heb ik andere dagen be-

leefd, dan gij ooit bij den oude zien zult. Schnack's reiziger gaf mij eens een kijkje op zijn leven, en schoon hij maar een apenkind was, en zijne pret niet de geraffineerdste, dat moet ik van de gesinnungen van den man zeggen, hij was van de ware leer: Le jour aux affaires, le soir au plaisir - fameux! Er is overal goede wijn, en er zijn overal mooije meiden - of ben je misschien getrouwd?'

'Excuseer!' zegt Vreese - een mal antwoord op zulk eene vraag.

'Pas d'offense; aan een huwelijk valt in onze betrekking niet te denken, en ook: Que diable allait-il faire dans cette galère? Er zijn zoo weinig vrouwen, die niet wel eens - fameux! Maar je ziet al weêr zuur, heb je zusters?'

'Wij hadden eene moeder, de Braeuw!'

'C'est du sérieux, vraiment!' maar Vreese lachte niet. 'Wat ik maar zeggen wil,' vaart Braeuwtje voort, 'dat ik een prettig leven heb geleid; dat zit er achter den houten bak niet op. "Poot an speulen," zeî Schnack, "dat ist Hollandsch!" - het was al wat hij in dertig jaren hier had geleerd; maar wien hij er toe kreeg, mij niet. Als ik er langer gebleven was, dan zou het tusschen mij en den grompot tot daadwerkelijkheid zijn gekomen, bei meiner Seele, dat zou het - fameux! Maar ik kreeg de reizigersplaats te Rotterdam in het oog, in Verfwaren, weet je; - in Crefeld pakte ik de Linten beet; - nu heb ik eene heele Galanteriekraam bij me. Kom eens kijken, als je lust hebt: in de Star, N°. 15, à votre service, mits dat ge mij niet alleen laat babbelen. Adieu, Vreese, au plaisir!'

Vreese oogt hem half verbaasd, half verontwaardigd na - en wèl mag hij het doen! Verbastering van taal en verbastering van zeden, niets degelijks, niets Hollandsch meer! -

‘Alleen babbelen!’ - wat zou hij hem hebben toe te vertrouwen? Hoe arm aan gebeurtenissen, aan geneugten vooral, is zijn leven in die jaren geweest! Wat heugt er hem van dan ellende? tweeërlei jaloezij! De eene is hij te boven, - maar de andere?

Opdat ik niet langer in raadsels spreke, hij heeft bij Effens en Zoon een' confrater gehad, die het veel verder in de wereld zal brengen dan hij - het was ook een Oost-Fries. Als gij rondziet, hoe velen van die natie, neen, van die inboorlingen van Embden, Leer, en meer stadjes van smokkelige vermaardheid, hier wortel hebben geschoten, dan zult ge het met mij eens zijn, dat òf ons volk eene predilectie voor hen heeft, òf dat zij met het genie der intrigue zijn begaafd. Gaarne vergun ik u eenigen van dit dilemma uit te zonderen; ook ik ken er heusche menschen onder, enkele zelfs reken ik tot mijne vrienden. Maar de lessenaarmakker van Vreese vertegenwoordigde al de gebreken, welke de soort kenschetsen; hij wist ‘ieder schoenen naar de voeten te geven,’ dat wil zeggen, beurtelings onbeschaamd en laagzielig, was het hem om het even, of hij trapte, of dat hij getrapt werd - mits hij maar vooruit kon komen, vooruitkruipen is het ware woord. Effens en Zoon - brave koopluî in granen - waren in het eerst zeer met hem gediend; - niets natuurlijker. Zij eischten slechts het redelijke van hem, maar hij zou zich zelfs het onredelijke hebben getroost; - het was zijn belang hunne relatiën zoo spoedig mogelijk te leeren kennen, - en het scheen, dat hunne zaak hem ter harte ging, als ware ze zijne eigene geweest. Hoe verschilde het oordeel, over hem uitgebragt, naar het doel dat men hem toeschreef: Vreese sprak van afneuzen en flikflooijen, terwijl de patroons hem voorkomend en ijverig prezen. Weldra walgde de eerste van den gluiper, en werd onaardig, norsch,

bar tegen hem; de Oost-Fries trachtte den steen, dien hij niet uit den weg konde schoppen, op zijde te schuiven. Hij lasterde Vreese, maar de in het duister afgeschoten pijl stiet op den schutter terug, en - hij kreeg zijn afscheid. Hoe Effens en Zoon er voor boetten, dat hun open aard hun niet had vergund, hem te verhelen, hoezeer zijn karakter hen tegen de borst stiet! Naauwelijks was hij bij een' hunner niet overkiesche concurrenten geplaatst, of deze schoten met het kruid, hun door den Oost-Fries verstrekt, onder hunne duiven. Hij had een hoog salaris bedongen - want hij kon relatiën aanbrengen van zijne vorige patroons. - 'Dat gaat zoo,' zeide deze en gene; maar wie het zeide, Vreese niet. Trots al het geld, dat zijn voormalige confrater nu verdient, zou hij niet in zijne plaats willen zijn. Vier of vijf soorten van beroepen in zich vereenigende, en partij trekkende van elk, bij wie het hem gelukt zich in te dringen, zal het niet bij den t i l b u r y blijven, waarin hij straks Vreese voorbij reed, een leelijk gedrogtje, maar dat geld heeft, aan zijne zijde. Vreese, die zich niet weêrhouden kon haar op te nemen, beantwoordde het knikje niet, waarmeê hij hem groette - zulke Oost-Friezen worden nooit kwaad, weet ge.

Welligt zou Braeuwtje, ondanks zijne wilde haren 'amen!' zeggen op de voorkeur, die Vreeze aan 'een' goeden naam boven olie' geeft; maar zijne tweede confidentie, neen, het viel dezen niet te vergen h e m die te doen. Stel u voor, welke oogen de losbol op zou zetten, bij het verhaal eener hopelooze liefde! - 'P e u t - o n ê t r e s i b é t e !' zou hij uitroepen, 'voor deze eene andere!' - Maar Vreese heeft Betsy al drie jaren gekend, en nog is t h e a w f u l q u e s t i o n niet over zijne lippen gekomen, al is hij zeker, dat zij hem geen 'neen!' zal geven. Hij zou haar vragen - als hij maar geen kantoorbediende was.

Eenige weken vóór zijn bezoek van het Park zaten zij zamen aan de piano; hij speelde, zij zong. Ik weet niet, welk teeder liedeke van Heije haar deed haperen - genoeg, schroom beving haar, zij aarzelde; - o hoe gaarne had Vreese haar door een' kus gezegd wat zij niet durfde uitbrengen! Onwillekeurig hief zijne hand zich van de toetsen op, de verzoeking was hem te sterk, - hij wilde zijnen arm om haar midden slaan.

Helaas!

Betsy begreep en verijdelde het gevaar, waarin zij verkeerde; ze zong den tekst, smeltend als hij was. ‘Maar een kantoorbediende!’ zuchtte Vreese, op wien hare zelfoverwinning den invloed uitoefende van een koud bad. En een derde kwam binnen en de piano ging digt, - Betsy ontving hem sedert niet weêr alleen.

Ongaarne zou zij hem bedroeven, en echter, een blaauwtje moest zijn lot zijn; want wat zou zij, als zij hem nam, harer kennissen, harer vriendinnen antwoorden, als zij haar vroegen: ‘En wat doet Mijnheer?’

Ge zult als ik met Vreese ophebben, wanneer ik u verzeker, dat het hem nog nooit was ingevallen te wenschen: - ‘Dat Betsy rijk ware!’ - dat de gedachte aan een m a r i a g e d e r a i s o n hem nog een gruwel was. Het is waar, hij telde naauwelijks zeven en twintig jaren, maar: liever naar de Oost, dan door eene rijke vrouw de man te worden!’ Hoe zich de zeden afspiegelen in de onderscheidene beteekenis in verschillende eeuwen aan de woorden gehecht! ‘De man:’ dat was weleer in hoogen en lagen kring, de verpersoonlijking van moed en van kracht; dat was hij, bij uitnemendheid, die de lans het rapste velde, die de bijl het zwaarste neêr deed vallen, - dat is in onze dagen hij vooral, neen, hij alleen, die het hoogste woord mag voeren, dewijl hij

g e l d heeft. En echter, gij zult als ik Vreese beklagen, wanneer ik er bijvoeg, dat hij - er zijn jaren verloopen sedert het oogenblik, 't welk ik schetste, - na vaak, maar altijd vergeefs naar eene betere betrekking te hebben gestaan, zich thans te oud acht om naar Nederland's Indië te vertrekken, en die meening voedsel geeft door de theorie te onzent aan de orde van den dag: ‘Één vogel in de hand is beter dan drie in de lucht!’ Van den bedompten kantoor-dampkring schier geheel doortrokken, is hij allengs meer der onderdanigheid gewoon geworden, verbaast hij er zich zelfs niet langer over, dat hij dag aan dag mede aan de beurs figureert: de nul, die de eenheid vertienvoudt, maar op zich zelve slechts eene nul is. Conservatief q u a n d m ê m e gruwt hij van alle nieuwigheidzoekers in alle vakken; zoo de veranderingen, welke die ‘afbrekers’ wenschen, tot stand kwamen, ze konden hem zijne betrekking kosten; zijne betrekking, die zijn alles is, - sedert Betsy huwde! - Hij leeft immers nu t e v r e d e n - behalve wanneer hij haar ontmoet, een jongske van een jaar drie vier, aan de hand? -

Het deert mij, dat mijn onderwerp er me toe verpligt zoo veel geloof van u te eischen, en toch zult gij weder op mijn woord moeten aannemen, dat het nergens moeijelijker valt met een klein fonds zaken te beginnen, dan in eene der koopsteden van ons vaderland, - dat men aan geene beurs, om een' technieken term te bezigen, ‘meer op de tand wordt gevoeld,’ dan aan de Amsterdamsche. Ware dit zoo niet, welligt had ik nooit uw geduld door dit opstel op de proef gesteld; welligt kende onze taal den smadelijken uitroep niet, aan het hoofd dezer bladen geplaatst. ‘'t Is maar een pennelikker!’ geldt minder den veertien-, vijftienjarigen borst, die zich te goed doet op de zaken van zijn' patroon, dan den

kantoorbediende van dertig of vijf en dertig jaren, die, trots zijn' rooden hoed en kalen jas, aanspraak maakt door de heffe des volks ‘mijnheer’ te worden genoemd. ‘Foei, van den ziekelijken trots!’ wilt gij uitroepen; of ik u bewegen kon te zeggen: ‘De arme afhankelijke!’ Vergun mij den toestand andermaal in beelden te brengen, het zal de scherpste toets van de billijkheid mijns verlangens zijn. Mogt die schets mijner voorstelling tevens vrijwaren voor al te eenzijdige opvatting! Vreese en de Braeuw kunnen misduid worden tot een beweren, dat kantoorbedienden zelden trouwen, dat reizen in den vreemde onze jongelui bederft. Behoef ik te verzekeren, dat ik noch het eene noch het andere bedoelde? dat ik slechts wilde afschaduwen, hoe de verloochening van zelfgevoel, waarvan wij in Rivers eene proeve zagen, maar de eerste stap is tot nog zwaarder ontberingen - Vreese - tenzij de natuur zich door uitspattingen wreke, als in den verbasterden de Braeuw?

Onze schilders bezitten een eigenaardig talent voor het huiselijke. Ik heb het hun zelden zoo zeer benijd als in dit oogenblik; want ik moet u een klein vertrek binnen leiden, zoo klein dat gij het met een' enkelen oogopslag kunt overzien. Gelukkig dat het avond is, dat er een tinnen kapje werd gezet op de kleine lamp die in het midden der kamer op tafel staat - anders gaf ik dadelijk den wedstrijd met hen op. Maar schort het geheel aan mijn gebrek aan talent? Staar eens een oogenblik in die graauwe schemering, buiten den kring des lichts, rond, en ge zult begrijpen, waarom de heeren van het penseel zoo ongaarne hedendaagsche binnenhuizen schilderen, waarom zij bij voorkeur de stoffaadje der zeventiende eeuw kiezen. Of zou het u invallen den weêrzin, welken hun dit vertrek zeker inboezemde, toe te schrijven aan de menigte der voorwerpen, welke gij allengs ontdekt?

Neen, er is geen enkel onder deze, dat zich opdringt, dat uitsteekt, dat schreeuwt. Er heerscht zelfs meer orde in hunne plaatsing - lof zij der huisvrouw! - dan een schilder verlangen, dulden zoude. Maar de lijnen dier meubelen, maar de vermenging van allerlei stijl, in den vorm dier sieraden; maar het volslagen ontbreken van een' harmonischen indruk des geheels, ziedaar zwarigheden, welke moeijelijker zijn te boven te komen, dan dat de kamer tevens tot huizen en tot slapen dient. Nog eenmaal zij de moeder des gezins geprezen, er komt des ondanks in het vertrek niets aan het licht, dat der keurigste kieschheid ergeren kan. Doch orde in de schikking, en zindelijkheid in het gebruik, het zijn wel voorwaarden van schoonheid, maar zij volstaan voor haar wezen niet, dat eischt meer. Ik zou dan ook geen woord reppen van dien vierkanten klomp houts, eene c h i f f o n n i è r e geheeten - zijn beslag is nog glanzig of het pas uit den winkel kwam - als er naast de kleine, heel kleine pendule, op deze geplaatst, niet een paar jannen van kastanjevazen hadden gestaan. Ik zou mij, bij gebreke der golvende lijnen van een ouderwetsch spiegelkabinet, wel wachten, u een aanregtje, alias t r u m e a u , te wijzen, dat ons leelijk schoeisel aan het licht brengt, als zich daarop niet een hooge pijpenstandaard had verheven, wiens krullende koperen slang verwaten neêrzag op een paar herders en herderinnetjes van porselein. Ik zou - maar ge schenkt mij de verdere beschrijving, dewijl ik niet als de schilders stoffeeren mag, à f a n t a s i e , en ik maak dankbaar van uw verlof gebruik, na der vrouw des huizes met een enkel woord te hebben verontschuldigd over de plaatsing dier kastanjevazen, over die liefhebberij in gebakken beeldjes, na u tevens te hebben verduidelijkt, waarom ik er van ophaalde. Beide waren c a d e a u x , het jonge paar bij zijn huwelijk vereerd. De eerste

werden hun te huis gezonden door een' Oom, die het hart te hoog droeg om iets nuttigs te geven; en de jeugdige echtgenoote, welke hem ontzag, wist hare dankbaarheid niet beter te bewijzen, dan door een geschenk, waarvan zij wel nooit gebruik zou maken - te pronk te zetten. De tweede zijn haar vereerd door eene oude Nicht, ‘die eindelijk iets had gevonden, waarbij men haar dagelijks gedenken kon,’ - en of men het deed, bij de porseleinen s t a i n d e n w e g 's!

Te over welligt, om u eene burgerlijke bovenvoorkamer voor den geest te roepen, nu binnen het schijnsel der lamp gezien. Welk eene groep. Eene moeder met twee kinderen: een jongetje van vijf, een meisje van drie jaren, - het laatste zit stil op haren schoot, terwijl het eerste aan hare knieën zijne avondbede opzegt.

‘Amen!’ fluistert de moeder haar zoontje na.

Maar hoe lief is die kleine in haar wolkje van wit nachtgoed; hoe koost en streelt ze met hare mollige armpjes de wangen der moeder: zóó iets laat zich niet beschrijven, het is te zeer natuur.

Geloof mij, dat ik het verder zou brengen in het schetsen van het jongske, dat niet afgunstig, maar toch benijdend aan hare knie staat, en -

Dáár legt zij de hand op zijn' krullebol.

‘Ge zult woord houden, Wim?’ vraagt zij.

‘Het eene versje kan ik nu al, moederlief!’ en waarlijk, daar rolt een dier gedichtjes van zijne lippen, welke van Alphen een' onsterfelijken roem waarborgen - die hem bij de zaligen streelen mag!

‘Braaf, Wim!’ zegt de moeder, ‘morgen het andere,’ en zij brengt Chrisje naar hare wieg; doch eer zij ter tafel terugkeert, loopt het jongske haar half ontkleed te gemoet.

‘Nu nog een zoentje voor vader, - komt hij haast weêr?’

Het knaapje vermoedde weinig, hoe zeer het den wensch zijner bekommerde moeder ried - haar man was voor het kantoor zijner patroons reeds eenige weken op reis. Zie, zij zit weder in haren leuningstoel; de weinige toestel, voor het avondmaal der kinderen vereischt, is al weggeborgen. IJverig vat zij de naald op, en echter, het is of het werk niet vlotten wil. ‘Dat hij weêrom ware!’ denkt zij. En ze haalt een klein beursje uit den zak, en zij telt de weinige guldens, welke er nog in zijn, over; en zij werpt een' blik op de pendule: al digt bij half negen ure! Wis zou zij nog eenmaal in den almanak kijken, de hoeveelste van de maand het is, als ze niet reeds lang November had te gemoet gezien, als ze er niet zeker van was, dat het eergister al de eerste is geweest. ‘O, als hij t'huis ware!’ dan zou ze reeds toen het vierendeeljarig salaris hebben ontvangen, en echter, hij had haar zóó stellig verzekerd, dat de heeren het zouden zenden.

De heeren! -

Honderde gedachten gingen haar door het hoofd; maar geene enkele, die krenkend was voor haren man - honderde gedachten, in haren toestand, zij zou eerlang weder moeder worden, dubbel pijnlijk. Wat was waarschijnlijker, dan dat het op het kantoor vergeten was het haar te brengen; maar, zou zij dan morgen, overmorgen, in de volgende week - zóó lang zouden hare guldens niet strekken! - er om gaan vragen? - Slechts met looden schoenen zou zij den trap opklimmen. Het wijf van een' daglooner eischt, bij ontstentenis van dezen, zonder omweg, de penningen, die haren man toekomen; maar zij, die jufvrouw heet, die - - En echter, de kinderen hadden kleine behoeften voor den winter, in welke zij nog vóór hare bevalling voorzien moest, maar niet voorzien kon, als zij geen geld had.... O, indien zij zich dit alles had voorgesteld! indien zij had begrepen, hoe zij toch altoos niets

anders zou zijn, dan te groot voor een servet en te klein voor een tafellaken, indien zij dat geweten had, eer zij trouwde - foei! Zij had haren Gerrit immers nog lief, als toen zij hem nam? En hare kinderen! Zie, al verzwaarde de ongeborene reeds nu hare zorgen, als zij aan het derde zoo veel genoegen zou mogen beleven als aan de beide eersten, dan had zij er dit, dan had zij er alles voor over. Maar - als het Gerrit gegaan ware, zoo als hij zich vleide dat het hem gaan zou, toen zij huwden, zoo hij een aandeel had gekregen, neen, dan zou er nu geene glinstering van angstzweet op die fijne, vermagerde slapen zijn geweest.

Negen ure!

O rijkdom van poëzij, die er in het hart eener moeder schuilt! Wat zij haar zoontje ook zou laten worden, zei zij in zich zelve, geen kantoorbediende! en toen dat afgepraat was, liep ze eene reeks van beroepen door, en hare verbeelding schoot wieken aan, als hij eens een man i n b o n i s wierd, als oom! Ja, die zou in staat zijn, als hij wilde, het jongske voort te helpen: was hij niet een oud vrijer, was Wim niet zijn petekind? Doch, als het hem dan eens goed ging in de wereld, heel goed, zou hij haar dan nog liefhebben als nu, haar, Chrisje, den ongeborene; zou hij dan óók smadelijk neêrzien op zijnen vader, den kantoorbediende? God beware hem voor zulk een' rijkdom! Maar neen, Wim stond haar voor den geest. Wim, wiens oogjes - het waren sprekend die van haren Gerrit - de verdenking logenstraften; Wim, die zoo veel van zijn zusje, zoo veel van haar hield. Eer zij het wist, waren hare handen gevouwen, - zij bad voor haar gezin, zij bad tot voor het ongeboren kind toe.

Het sloeg half tien ure!

Helaas, de vraag: ‘wie weet waarom het geld uitblijft?’ kwam weder bij haar op. Gerrit's laatste brief moest uit de

plooijen van haar huiskleed te voorschijn gehaald worden. Rijkdom bewaart ter nood minnebrieven, - armoede draagt die van den echtgenoot op het hart. Wat had zij hem dikwijls gelezen, en telkens met dezelfde belangstelling! Liefde is de ware lezeres. Dáár stond het immers, dat zijne patroons reden hadden over zijne reize tevreden te zijn, dáár stond het: 'Wijfjelief, het valt mij hoe langer hoe zuurder van huis te zijn,' dat was geluk! Al hadden zij geen geld - de vrouw zegevierde op de huishoudster.

Maar de moeder zag weder naar de klok.

Bij tienen!

Daar werd gescheld.

Het was een jonkman van het kantoor, en hij bragt geld; maar met welk een boodschap! Zij blijke uit den volgenden brief, dien Gerrit's vrouw hem nog denzelfden avond schreef, met tranen in de oogen:

> Lieve man!
> Schrik niet, dewijl ge dezen van mij krijgt, en wel buiten het kantoor om. De kinderen zijn wel, en ik, Goddank! ook, alles gaat zoo verre goed. Maar straks is Wolf hier geweest, met een' kwade tijding. In plaats van *ƒ*250, lieten de heeren weten, zoudt gij in het vervolg maar *ƒ*200 krijgen; de zaken gingen zoo slecht. En Wolf zeî: dat er gemakkelijk eerste bedienden voor *ƒ*800 waren te krijgen. Ook liet hij zich ontvallen, dat de heeren al eens gedacht hadden over een' volontair. Als het niet anders kan, dan zullen wij de tering naar de nering moeten zetten; maar het is hard met twee kinderen, en het derde voor de deur. Ik zeg het niet om het je te verwijten, Gerrit! Lief en leed heb ik beloofd met je te deelen, en ik zou het nog doen! Minder wonen, dat zal

niet gaan, het is nu al zoo eng; maar een geringer baker, ik zal er morgen naar hooren. Ook kan ik het zijden kleedje dat ge mij na mijne eerste kraam hebt gegeven, wel weêr vermaken, - jongens, wat waren we toen rijkelijk! Maar, Wim zal toch naar school moeten, - het is een slag, en dat zoo onverwacht! Als gij iets anders vinden kondt, al was het buiten de stad, - ik zou er wel niet graag uit willen, - wat zouden onze kennissen zeggen? - maar rondkomen is de eerste pligt. En het overige laat ik aan God over. Ik had geen rust, Gerrit, vóór ik het je had geschreven, - het is mij nu of er een pak van mijn hart is. Want ik weet, manlief, dat gij, zelfs in nood en dood, alles voor mij en de kinderen doen zult. En daarmeê, goeden nacht! Nog eens, Wim en Chrisje zijn wèl, en ik zal mij opbeuren, tot je weêr komt, wees daar gerust op. Het zal immers niet lang meer duren?

Uwe liefhebbende vrouw
Aagje. -

P.S. 'Wie weet hoe rijk we nog eens worden - want nicht Saartje heeft ons zeker goed bedacht. Maar foei, ik doe doodslag in mijn hart, - o, dat leelijke geld!'

Het lijdt geen' twijfel, dat het den heeren.... vrijstond, het salaris van hunnen bediende te verminderen; maar dit zijner vrouw, zijner zwangere vrouw te doen aankondigen, op een oogenblik, dat zij van zijne afwezigheid bewust waren, is eene wreedheid, welke ik zelf niet gelooven zou, indien ik haar verdicht had, indien het geen feit was!.... Het lijdt geen' twijfel, dat het niet enkel inhumaniteit, maar ook onverstand in de heeren - verried; want waartoe zou ik het

zedelijk gevoel mijner lezers op de pijnbank brengen, door hun te verhalen, dat Gerrit op den brief van Aagje ijlings te huis kwam, en eene betere betrekking vond, bij lieden, die zijn' ijver en zijne kennis wisten te schatten? O hoe wenschte ik er bij te mogen voegen, dat het ook geen twijfel lijdt, dat allen, die op deze of dergelijke wijze den zwaren strijd tusschen verdiensten en behoeften zagen beginnen, gered werden zoo als hij!

Hebt gij er geene onder uwe kennissen, die wegkwijnen in den bloei des mannelijken levens, - bij wie het uiterlijke verarmelijking verraadt, bij wie het verstandelijke den kreeftengang schijnt te gaan, - eene vereeniging van moedeloosheid des harten met verstomping des hoofds? kantoorbedienden, welke beginnen in te zien, dat het hun leven lang sukkelen zal blijven? Het schort niet aan den aard hunner bezigheden, al zijn deze waarachtig geene prettige. De eene zou er zich over heen zetten, dat hij het gansche jaar niets anders te doen heeft, dan een' onaangenamen briefwissel te voeren: - een correspondent wordt onwillekeurig een casuïst, of hij bezwijkt onder de chicanes der Duitschers. De andere zou het zich getroosten, dat hij van primo Januarij tot ultimo December, van den ochtend tot den avond, geen ander werk heeft, dan te ontvangen en te betalen, - bij een' kashouder ontwikkelt zich de zucht voor numismatiek; immers, hoe houdt men het anders uit, geld te tellen, dat ons niet behoort? Maar liefhebberij in het stellen van vinnige brieven; maar liefhebberij in het nazien van allerlei speciën, - hoe verflaauwen zij, wanneer men het hoofd vol heeft van de ellenden van een berooid gezin! Om ernstig te spreken, hoe zwaar wordt de taak en hoe hard valt de pligt voor de zijnen te zorgen, als het vooruitzigt op eene verbetering van ons lot met de droomen der jeugd verdwenen is, als zelfs

de flaauwste hoop ons niet meer prikkelt, schraagt, troost! Het is of de geneugten van den echt, de weelden van het vaderschap in banden en boeijen verkeeren. Wanneer men niet dus gekluisterd ware! Wanneer ik nog alleen in de wereld stond!' -

Eer ik u den toestand veraanschouwelijke, moet ik eene dubbele bedenking weerleggen, die stellig bij u opkomt, al heb ik u straks met een woord verzekerd, dat het allermoeijelijkst is te onzent met een klein fonds zaken te beginnen, en ondoenlijk zonder. 'Waarom,' hoor ik vragen, nu wij genaderd zijn tot den leeftijd, waarin dit beroep, waarin dat te huis om strijd stuiten, 'waarom klerk geworden op een koopmanskantoor, en niet op dat van eenen makelaar? die kan zonder fonds vooruitkomen!' - en -: 'Als kennis in handel nog iets waard is: waarom dan geen' a s s o c i é gezocht, die geld heeft? wanneer de eene hand de andere wascht, dan worden beide schoon.'

Dat zij juist ware!

Makelaarsklerken - de tegenwerping verpligt ons, eenige jaren terug te gaan - makelaarsklerken zijn doorgaans vrijwilligers, zonen, neven, vrienden, en dus jonge luî, die vermogen genoeg hebben, om uit eigen beurs niet alleen de leerjaren goed te maken, maar ook de teleurstellingen te bestrijden, aan het beginnen van elk beroep verknocht. Of wanneer 'de vijanden van het liegen,' - zoo als Nieuwland de makelaars aardig noemde, 'dewijl het in geen duizend jaren gebeurt, dat zij iemand willens en wetens bij den neus nemen,' wanneer zij salariëren, dan kiezen zij jonge luî, arm genoeg om afhankelijk te blijven. De eersten nemen zij slechts, wanneer zij ter uitbreiding hunner zaken, om het klimmen hunner jaren, of uit welken hoofde dan ook, een' hulp verlangen, of naar een' opvolger omzien; - de laatsten moeten jonge menschen zijn,

die hun nooit in de wielen kunnen rijden; die tot altoosdurende slavernij zijn gedoemd. Ik wil niet beweren, dat de kring der aspiranten, ten gevolge dier inlichting, voor uwen blik inkrimpt; maar ge zult mij toestemmen, dat het getal dergenen, die kans hebben, zich zonder vermogen in deze loopbaan eene eervolle onafhankelijkheid te verwerven, klein, bitter klein wordt. Bovendien, - er is in de onderstelling, van welke wij uitgingen, ‘dat een makelaar geen fonds behoeft,’ iets zoo overonnoozels, dat de broeders van den gilde ons zouden uitlagchen, als wij haar één oogenblik voor goede munt aannamen. Wie niet durft, wie niet wil, wie niet kan inkoopen ‘voor zijn' meester,’ dat is, eer hij een' kooper heeft, - wie niet ‘lipt,’ luidt de technieke term - wat heeft de sukkel te doen? Hij verliest zijne eerstehandshuizen, die heden aan hunne buitenlandsche vrienden berigt willen zenden, dat de partij afgedaan is; - hij moge wroeten en slooven, van den ochtend tot den avond, hij krijgt geene patroons; - want wat kan hij der tweede hand, den commissionnair aanbieden, dat ieder zijner mededingers niet evenzeer en met hetzelfde regt veilt? De verbastering der zeden ging in Rome soms zóó verre, dat de wijsste wetten krachteloos werden, dewijl men door hare toepassing allen schuldig zou hebben verklaard; ik vrees, dat, met luttele (doch eervolle) uitzonderingen, de algemeenheid des kwaads de makelaars onzer dagen zal moeten vrijpleiten van het transigeeren met hunnen eed. Het zij verre van mij, het daarom te willen vergoêlijken; integendeel, het sticht, als alles wat den standaard der zedelijkheid verlaagt, onberekenbaar veel jammers, en brengt, zoowel voor den handel in het algemeen, als voor kooplieden en makelaars in het bijzonder, dikwijls, ik zou schier durven zeggen altijd, zijne straf met zich. De voorbeelden zouden ligt zijn bij te brengen.

De tweede bedenking heeft meer schijns, en wie zal ontkennen, dat enkelen hare juistheid door den gelukkigen uitslag hunner pogingen hebben gestaafd; maar heeft een mijner lezers de verantwoordelijkheid gewogen, welke de jonkman op zich neemt, die de kans trotseert verliezen te ondergaan, welke voor hem in persoonlijke schulden aan zijn' deelgenoot verkeeren? Het is last genoeg om van terug te deinzen, eer men zich dien op de schouders laadt, zelfs om den wil van een huwelijk. Ik heb straks van de poëzij van den handel gewaagd, en zeker, het is streelend, door eigen vlijt, door eigen kracht, een' onbekenden naam bij zijne medeburgers in aanzien te brengen, - door zijne kennis van zaken en menschen, het vertrouwen van stad- en landgenooten te verwerven en te verdienen, - aan zijne allengs uitgebreider betrekking een te huis te hebben dank te weten, dat voor de zorgen, welke van zaken onafscheidelijk zijn, schadeloos stelt! - Een te huis lief en waard, dewijl die woning, ten gevolge van overleg en werkzaamheid, van eene gehuurde in eene eigene is verkeerd, - een te huis liever en waarder nog, dewijl de telkens in grooter mate genoten geriefelijkheden des levens de blosjes lang op de wangen der gade doen wijlen, en er dikwijls in den lach der vreugde een' zweem van jeugdige aanvalligheid op terug roepen - een te huis, lief en waardst bovenal, om het gekeuvel der kleinen, voor welke zich, hoe rap zij ook opgroeijen, nog sneller uitzigten openen, daar tien, vijftien, twintig jaren stipte eerlijkheid, in allengs toegenomen zaken, honderdvoude belooning met zich brengen Immers, de tijd is zoowel een woekeraar ten goede als ten kwade! Aan de achting van het algemeen, aan het vertrouwen, dat de naam des handelaars van beurs tot beurs wint, paart zich het bewustzijn van een welbesteed leven; het besef, in zijnen kring geluk te hebben verspreid, in zijnen stand bij te hebben ge-

dragen tot den vooruitgang van zijn Volk, van zijne Eeuw misschien! Want, wie onzer acht het mogelijk, dat men het zóó verre zou brengen, zonder degelijkheid van hart en hoofd, zonder zin voor wetenschap of kunst, zonder liefde voor alles wat goed en groot is? Of wat is natuurlijker, dan dat de man, ten gevolge van de inspanning der helft zijns levens, met een groot vermogen gezegend, naar eene burgerlijke waardigheid staat - geen ridderlint, bid ik u! - maar eene plaats in den Raad der stad, tot wier welvaart hij bijdroeg - die hij lief heeft gekregen, als de getuige van zijnen voorspoed - die hem aan het harte ligt, als de bakermat van zijn kroost?

Er is veel uitlokkends in, - maar de penning heeft toch ook zijne keerzijde.

Een jaar twee, drie, waren Becker en Haeften geassociëerd geweest, - de eerste bragt de kennis, de laatste bragt het geld aan, en, zoo er compagnons zijn, die broederlijke vrienden mogen heeten, deze waren het. Overmoed en overzorg, de gewone vloek van vennootschappen, uit zoo ongelijke bestanddeelen zaamgesteld, bleven hun vreemd. Als gij hun karakter hadt gade geslagen, dan zoudt gij hebben opgemerkt, dat Becker de vreesachtigste, Haeften de onbezorgdste was, in het geven van crediet. Beide gehuwd, moet ik mij zelven geweld aandoen, in geene schets van hun gezellig verkeer uit te weiden. Het was een schoone droom van geluk. Want, verre van den waan, dat de goede verstandhouding tusschen compagnons het langst duurt als zij elkander nergens elders zien dan op het kantoor, - er heerschte tusschen hen noch die ongelijkheid van stand, noch die ongelijkheid van jaren, welke het opzettelijk vreemd blijven van de gezinnen van associé's, van beider vrouwen vooral, soms raadzaam maken - waren zij, zoo als ik zeide, van vennooten vrienden geworden; geen huiselijk lief of leed van den een', dat den ander niet ter

harte ging. Het was eene dier zeldzame betrekkingen, waarin het bevorderen van ons eigen belang veredeld wordt, dewijl wij er tevens tot het geluk van vrienden door bijdragen. - De avonden na het afsluiten eener voordeelige balance beurtelings in den schoot van het een of ander gezin doorgebragt, verkeerden in huiselijke feesten, op welke de vrouw van Becker zich niet had geërgerd aan de meerdere pracht in de woning van Haeften, en die van den laatste er zich in verlustigde, dat alles bij den eerste van welvaart getuigde, schoon zij er, en te regt, niet tot weelde oversloeg.

Het was in het derde jaar hunner associatie, en de looper reikte op een' vrijdagmorgen den patroons de brieven over. Haeften opende er eenen, die hun eene aanzienlijke order opdroeg. Becker liep een' anderen door, het schrift danste hem voor het gezigt. O, als de bankbreukige wist, welk leed hij aanrigt; als hij het bedacht, eer hij, den achteruitgang zijner zaken onder telkens uitgebreider ondernemingen bemantelende, vermetel de rust van een tien- of twintigtal huisgezinnen meer op het spel zet, - hij zou van alle gevoel vervreemd moeten zijn, eer hij q u i t t e o u d o u b l e waagde, eer hij zich zelven diets maakte, dat het hem o n d e r n u l nog vrij stond te beproeven, of de fortuin voor hem keeren wilde! Het was de aankondiging van het faillissement van een' hunner grootste debiteuren. Een huis, dat langer dan eene halve eeuw bestond - een huis, dat, tot op den dag dat het zijne betalingen schorste, algemeen vertrouwen genoot - een huis, dat, reeds sedert jaren, zijn crediet in den vreemde allerhandigst exploiteerde. Wie begrijpt niet, waarom Becker, die aankondiging inziende, verbleekte? Wie vermoedt niet te gelijk, dat in het volgende oogenblik g r o o t h o u d e n , des ondanks, zijne leuze was? De klerken zaten om hen heen, en er waren onder deze, die zijne ontsteltenis al hadden opgemerkt.

‘Het had erger kunnen zijn,’ zei Haeften, toen hij op zijne beurt de Jobsmare had doorgeloopen.

- Het had erger kunnen zijn - voor iemand van Becker's gestel, van Becker's geweten? oordeel zelf! Er kwamen geprotesteerde traittes voor, door hen op het buitenlandsche huis getrokken, die natuurlijk dadelijk gerembourseerd werden, - maar wier bedrag Becker voor oogen stond, toen hij zijne arme vrouw en kinderen aanzag, door wier pas verworven vermogen eene streep was gehaald, die er nu erger aan toe waren dan het gezin van menig kantoorbediende - hij was Haeften schuldig! - Er moest naar de beurs worden gegaan, en het gerucht had hun verlies reeds verbreid, vergroot, vertienvoud; want de nijd had lang naar eene gelegenheid uitgezien, het opkomend huis te benadeelen; want de laster had vrij spel, dewijl zij er inderdaad eene aanzienlijke som bij verloren. Becker las wantrouwen in de blikken van wie hen groetten, in de deelneming van wie hen beklaagden. Hij bespeurde het in de opmerking, welke hun kassier aarzelend maakte, dat hij geloofde voor hen in voorschot te zijn, - in de traagheid, waarmede hunne makelaars inkoopen voor hunne firma schenen te behartigen, eene traagheid, die week, zoodra zij 1 pCt. contant aanboden; - in de klagte der wisseljoden, dat er schier geene nemers waren voor papier, zoo min voor kort als op tijd. - Er school, ondanks zijne ziekelijke kwetsbaarheid, het gevolg van zijnen toestand, van zijne hoogere vlugt dan zijne vlerken reikten, waarheid genoeg in zijn vermoeden, om tot dubbele voorzigtigheid te verpligten in de keuze der maatregelen, om de belemmering te doen ophouden. Becker bragt nachten door, welke slechts de eerzuchtige, neen, de gemoedelijke, zich voor kan stellen; want zijn gezin had heiliger regten op hem, dan wij onzen trots, onzer liefde voor den roem, op ons mogen toeken-

nen. - Er volgde stilte op den storm. Toen zij aan al hunne verpligtingen bleven voldoen, toen zij menige proef, welke de zaakkennis van oudere huizen nam, zegevierend hadden doorgestaan, toen keerde het vertrouwen terug, en vergat men het verlies, dat zij hadden geleden, ja, veranderde het schier te hunner gunste, in een blijk, ‘dat zij toch goed moesten staan.’ Maar wie het vergat, Becker niet - wie het voor een bewijs hunner soliditeit liet gelden, Becker wist, dat er slechts vijf ten honderd van hunne aanzienlijke vordering te wachten viel; werken - werken - werken - werd zijn pligt. Er bood zich eene gelegenheid aan, hun verlies te herstellen; - het leed geen' twijfel, dat er nieuwe, voordeelige betrekkingen vielen aan te knoopen, als men anderen vooruit wist te zijn in ijver, in schikken naar den geest des tijds, in groote omzettingen voor geringe winsten misschien. Eene verre reize moest met grooten spoed worden ondernomen; als zij slagen zoude, dan diende een der chefs van het huis die zelf te doen. Becker ontwierp het plan, Becker ondernam haar, Becker voerde haar uit, - hij was terug eer het algemeen wist, dat hij weg was geweest; - hij had orders, groote, solide orders, zij wonnen veel gelds, zij waren het verlies bijna te boven. -

‘Het had erger kunnen zijn,’ zeî Haeften.

En de vrouw van Becker zeide het hem na; maar eens, - het was in den nawinter, ontwaakte zij midden in den nacht: ‘Wie kucht daar? Becker! Becker!’ - Hij schonk een glas water in, en leêgde het in een paar teugen. ‘Wat scheelt er aan?’ en, daar zij geen antwoord kreeg, werd zij eensklaps wakker of het uchtend was; ‘waarom frommelt gij dien zakdoek weg?’ Helaas, niemand dan hij wist, dat hij reeds meermalen bloed had opgegeven, ten gevolge van de vermoeijenissen der reize, dacht hij, - ten gevolge van

den angst, dien hij maanden lang leed, van de onrust over het lot van vrouw en kinderen, die hij nog niet te boven was. ‘Het had erger kunnen zijn,’ zeî de arts, die des morgens voor zijne legerstede stond, en rust aanbeval, en veel van de naderende lente en van eenige weken verblijfs op het land hoopte; Becker moest zich aan alle beslommeringen onttrekken; Becker moest de zaken uit het hoofd zetten. Och, die goede artsen, hoe redelijk eischen zij soms het onredelijke! Maar waarlijk, het scheen dat het inderdaad erger had kunnen zijn. Eer de lente kwam werkte Becker reeds weder in zijne kamer, en toen hij veertien dagen buiten was geweest, en zich - ‘beter, o veel beter,’ - gevoelde, hijgde hij naar het kantoor, en de zomer zag hem tot tien uren des avonds op zijne kruk voor den lessenaar zitten, want hunne zaken stonden gunstiger dan ooit.....

Echter liep de herfst niet ten einde, of zijne vrouw lag bij zijn hoofdkussen op de knieën, en hij kuste zijne kinderen goeden nacht. Haeften beloofde hem, voor deze te zullen zorgen, - en eene diepe stilte verkondigde, dat het zijne laatste woorden waren geweest:

‘Suze! ik had u zoo gaarne rijk achtergelaten!’

Was het niet erg genoeg?

Ik heb de voorkeur gegeven aan eene schets naar het leven, boven eene schepping der fantaisie; maar geloof niet dat ik tot de verdichting mijne toevlugt zou behoeven te nemen, om u somberder tafereel op te hangen, hoe menig klerk de vermetelheid koopman te spelen heeft geboet. Waarom zoude ik het verzwijgen, dat de figuur van Haeften mij, om het harmonische, dat zij den indruk des geheels geeft, beviel? Er is, in de bescherming, welke hij den kinderen toezegt, iets, dat ons met het lot des vaders verzoent. En echter, hoe zeldzaam is de afloop van verbindtenissen van dien aard

zoo weemoedig-bevredigend! Hoe vele heb ik er niet gekend, die mij het oude spreekwoord: ‘alle compagnieschappen beginnen in den naam des Heeren, maar eindigen in den naam des duivels,’ voor den geest herriepen! Het was altijd de vennoot, die luttel had ingebragt, aan wien de kwade afloop geweten werd; hij was te dit of te dat; genoeg, een man, die geen geld heeft, en wat dan ook te is, wat is hij anders dan een verloren man? Le succès justifie tout, zegt de wereld; maar ik beschuldig den armen kantoorbediende niet van gebrek aan moed, als hij zich laat terughouden van eigen zaken, door een grijnzend gebouw, dat het verschiet verdonkert, - door de gijzeling!

Voor haar huivert de klerk van middelbaren leeftijd, wanneer de gedachte aan een établissement bij hem opkomt, zoo dikwerf hij zich ergert aan het vrolijke leven der buitenlandsche volontairs, welke zijn chef, - commissionnair - zeehandelaar - bankier - bijna als zijns gelijken, als zonen van den huize behandelt. Inderdaad, uitheemsche vrijwilligers hebben zich slechts fatsoenlijk te gedragen, om in de gezelschapszaal des patroons als gasten te worden ontvangen; noch in het fransch, noch in het duitsch, noch in het engelsch, heeten de jonge lieden, die op het kantoor werkzaam zijn, bedienden. Onze patenten zijn in dit opzigt waar, tot krenkens toe. - Als er iets aardigs of geestigs in die vreempjes schuilt, zijn zij overal welkom, - als ze vlugge beenen hebben, introduceert men hen alom, tot op het Casino toe, - en waarom zou men niet? Eens zullen zij zelve een huis van negotie oprigten, en de herinneringen uit de jeugd geven aan de handelsbetrekkingen, ten gevolge van deze aangeknoopt, iets duurzaams, dat latere mededinging tart. Voor de gijzeling, voor den kerker, waarin hij misschien zijnen ondernemingslust boeten zou, huivert de gesalariëerde kantoorbediende terug,

als hij de uitspanningen zijner kinderen vergelijkt met het geld stuk slaan der onbezorgde trekvogels. O, geloof niet, dat de schaal effen hangt, wanneer hij hen voor ‘een' bok op een ezel’ uitscheldt, als zij hem te paard voorbij rijden en hem noode groeten; - geloof het niet, als hij u verzekert, dat zij er in hunne nieuwe kleêren uitzien, ‘als apen dat ze zijn,’ terwijl hij zijn' kaal geschuijerden jas humoristisch digt heeft geknoopt, om zijn vuil linnen te verbergen. Hoe pijnlijk gaan hem zijne aardigheden tegen fransche comedie en italiaansche opera af, - als hij niet te zeer verstompt is om eenigerlei malligheden te bedenken, om zijn' nijd achter schimp te verbergen, om spijtig te zijn. Immers, uitvallen van dien aard onderstellen nog een besef van vatbaarbeid voor genot - hoe dikwijls gevoelen de ongelukkigen niets dan het wigt des juks, dat hunne schouders neêrkromt!

‘Zoo ik nog vrij man ware!’ zeiden wij, ‘wanneer ik nog alleen in de wereld stond!’ Inderdaad, wie zou dan de afhankelijkheid willen dulden, in een' leeftijd, die zoo weinig plooibaars meer heeft; wie zou zich op veertigjarigen ouderdom willen voegen naar de begrippen van nieuw aankomende chefs, naar de grillen van jongere patroons! En echter - het gezin, dat zich reeds zoo armelijk behelpen moet, het zou tot den bedelstaf vervallen - zoo de plaats werd opgezegd. Verwondert het u, dat de bedaagde bediende slaafscher kruipt dan een dienstbode, dat het jammer met elk jaar ergerlijker wordt? O graauwende hairen, gebogen om den wille van een karig loon! De meiden van het huis voeren hooger toon dan hij. Op het bekende: ‘er is geene hand vol, maar een land vol,’ die naïve verklaring van het beginsel, waarop de wisselzin der vrouwen steunt, antwoorden de deernen luchtig weer: ‘Er zijn meer diensten dan kerken! Hoe anders ontrust zich de bejaarde klerk over een onwillekeurig verzuim, over eene ver-

geeflijke vergissing, dan zij het zich over het grofste vergrijp doen. Het heugt mij, een' vijftigjarigen Correspondent te hebben zien beven van verkropte gramschap, toen een lafbek van een' Associé de pen haalde door een' vier zijdjes langen brief, - en echter ging de man naar zijnen lessenaar terug en schreef eenen anderen. Nooit zal ik de dankbaarheid vergeten, waarmede een Kashouder den eerlijken borst de hand drukte, die hem het geld weêrom bragt, dat de laatste te veel had ontvangen, dat de eerste hem te veel had betaald. De tranen stonden den grijskop in de oogen, en toch waren het maar - vijf en twintig gulden. De volgende morgen zag beide zoowel na het eene voorval als na het andere, weder op het kantoor, weder aan den arbeid, briefschrijvende en geldtellende; maar wat moet er in die harten zijn omgegaan, toen zij, den avond te voren, in den schoot der hunnen, ieder het zijne, hun gezin gadesloegen! ‘Dat leed ik om u,’ dacht de Correspondent; en welligt relde zijne vrouw hem aan de ooren over een' uitgang voor de kinderen, om het zien van een spel op de Botermarkt, - de bloeden waren nog nergens geweest! ‘Wanneer er dat eens bij was gekomen,’ zeî de andere, terwijl hij; misschien zuchtende, de rekening van den schoolmeester wegborg. Verg hem niet, dat hij zijn kroost op die der armen zende: zijn buurman, de blikslager, doet het niet eens!

‘Als de armoede de deur inkomt, dan vliegt de liefde het venster uit,’ zeiden onze vaderen, maar men went niet aan den ruwer toon, dien zij invoert. Maar men komt niet tot de onverschilligheid, die haar dragelijk maakt; maar men leert het leven niet dulden, ondanks dat het lijden is geworden, dan door ongevoeligheid, door versteening. Dirk, de kashouder, of Daan, de correspondent, zijn zoo min dezelfde Daan of Dirk meer, welke zij vóór twintig jaren zijn geweest, welke

zij, behoudens de natuurlijke overgangen van den leeftijd, beloofden te zullen blijven, als het paard, dat altoos een paard wordt geheeten, hetzelfde dier is, wanneer het in jeugdigen overmoed de lucht van gehinnik doet daveren en heiningen overspringt en stroomen klieft, en als het in een tuig gespannen, dat het voor jaren zou hebben gescheurd als rag, den molen rondstrompelt, blind en lam, met den vilder in het verschiet. Het is even zeldzaam voor een van beide, deernis aan te treffen; maar hoe verdienstelijk het zijn mag dierenapostel te wezen, menschen hebben hooger aanspraak op ons mededoogen. En zoo lang ik niet geloof, dat iemand tot dergelijke bestemming geboren wordt, zoo lang ik niet wankel in de overtuiging, dat de wijsheid des Scheppers, welke in de Natuur aller behoeften bevrediging waarborgt, zich af moest spiegelen in onze beschaafde maatschappij, zoo lang zal ik de ziekelijke verschijnselen van dezen aard bewijzen eener krankte achten, die genezing eischt.

'Gierige feeks!' mompelde Doorne, in zich zelven, terwijl hij, op een' zondag-avond in den laten herfst, den trap van zijn bovenhuis opstommelde, 'gierige feeks! het is hier zoo donker, dat men hals en beenen breken kan!'

Deze liefelijke toespraak gold niemand anders dan zijne vrouw, die toch eens de liefste zijner jeugd, zijn mooi Kaatje was geweest, - die met haar drie kinderen had zitten voortschemeren, terwijl hij door een' zijner confraters van het kantoor - den expediteur - was vrijgehouden op een heerendiner; - de man was zoo aardig - buiten 's huis. Ik geloof niet, dat het zijn doel was haar het verwijt toe te duwen, en echter hoorde zij het. Op het portaal staande, had zij zelve, door een' ruk aan het smerige touw, de deur opengetrokken, en zag, trots het duister, waarover hij zich beklaagde, aan zijn struikelend klimmen slechts te duidelijk, dat hij meer

dan ontnuchterd was. Verwacht dus niet, dat zij hem verbeidde, dat er eene ontmoeting plaats greep, zoo als herders-zangers er schilderen bij de tehuiskomst van eenen daglooner, een vriendelijk welkom, een kus als eene klok. In stilte hare smart verkroppende, dat wrevel, louter wrevel in zijn gemoed alle vroegere, zachtere, edelaardiger aandoeningen had vervangen, trad zij de kamer binnen en had licht ontstoken, eer hij over den drempel was gezwaaid.

'Al weêr roode oogen,' gromde hij, haar opgewonden aanziende, 'al weêr roode oogen; als je meent dat het grienen je mooi maakt, Kaatje, dan heb jij het mis; danig mis, kind!'

De vrouw antwoordde niet op den uitval; de beide meisjes, en hun zoontje, zagen vader vreemd aan.

'Huilen en pruilen,' voer hij voort, 'men zou waarachtig voor zijn plezier t'huis komen. Was ik maar met de jongens meê gegaan - maar me dacht, dat gaf voor een' getrouwd man geen pas! Hm, een getrouwd man! Wie een fatsoenlijk meisje neemt, is er toch maar ongelukkig aan toe, dat moet ik zeggen. Als het hem niet meêloopt in de wereld, als ze een beetje de handen uit de mouw moet steken, dan zucht zij, dan steent ze -'

Het verwijt was onbillijk, want het gansche vertrek getuigde, hoe veel netheid vermag om behoefte te verbergen; en Kaatje - brave vrouw als zij was - beproefde te verhelen, hoe diep de smadelijke woorden haar griefden. Zij deed het om der kinderen wil.

'Maar, het is waar,' voer hij voort, als tergde hem haar stilzwijgen, - en toch zou het haar onmogelijk zijn geweest, iets uit te brengen, al had haar leven er aan gehangen, - 'het is waar, je was het anders gewend. Als jonge jufvrouw, hadt je een meid om je aan te kleeden, en schoon er zie dát niet bij je oude luî is overgebleven, toch was het Mijnheer en Mevrouw, ja wel! -'

Hij moest veel gedronken - hij moest, zoo als het gemeen zegt, een' kwaden dronk hebben, om dien toon aan te slaan; om Kaatje in hare omstandigheden, in zulk een oogenblik, aan hare jonkheid te herinneren, toen betrekkelijke weelde haar deel was geweest, toen zij de poëzij des levens genoot: - achting, vriendschap, liefde - zij, die nu tot zulk een laag proza was gedaald: - vergetelheid, armoede, smaad. -

'Gaat naar bed, kinderen!' sprak zij tot de kleinen, zoo bedaard ze zijn konde, - zij had de oogen eene wijle ten hemel geslagen.

'Nacht, paatje!' mogten de meisjes zeggen; 'paatje!' grinnikte hij, 'wel zeker, paatje! het was immers ook grootpapa v o n H a b e r n i c h t s !' Kaatjes lippen sloten zich krampig; - de jongen was aan de beurt, een borst van een jaar of tien.

'Goeden nacht! -'

'Haal me eerst mijn pijp, Bram!'

'Ze is stuk, pa!' zeî de knaap.

'Stuk!' was het antwoord, 'mijn meerschuimen pijp stuk! haal me mijn pijp, zeg ik, of ik sla je de ribben stuk.'

'Doorne!' - viel de moeder in - 'de kinderen hebben van middag achter gespeeld, en het roer gebroken.'

'Dat komt er van, dewijl jij ze altoos t'huis houdt, - mijn pijp, jongen! zeg ik.'

'Als wij het ruimer hadden, als we ze konden kleeden -' het was olie in het vuur, - die laatste hoogmoed van Kaatje, de hoogmoed van eene moeder op haar kroost!

'Wàt ruimer! andere vrouwen kunnen er meer van doen dan jij, maar die zijn groot gebragt om den pot te koken, om - -'

Bram was van de achterkamer weêrgekomen, met het c o r p u s d e l i c t i in de hand: het viel den jongen aan te zien,

dat niet hij zich aan den afgod had vergrepen. De drift, waarmede Doorne de zenuwachtig trillende hand naar het gebroken roer uitstrekte, onttrok Kaatje aan zijne opmerkzaamheid; het laatste verwijt was haar te zwaar gevallen.

‘O God!’ zuchtte zij, terwijl hij bulderde:

‘En wie heeft dat gedaan?’

Bram zweeg.

‘Spreek op, jongen!’

Bram bleef zwijgen.

‘Als je niet antwoordt, dan houd ik het er voor, dat jij de deugniet bent. -’

‘Houd het er voor, pa!’

Het was zóó ver gekomen in het huiselijk verkeer, dat het kind den vader trotseerde; - schoon de knaap het uit een edel beginsel deed, dat vergoêlijkt het niet.

‘Doorne!’ borst Kaatje uit, terwijl zij hem de hand zag opheffen, om zijn kind te slaan, ‘Doorne! ge zijt u zelven niet, - straf Mietje, die ze gebroken heeft, - maar doe het morgen, niet nu! -’

De laatste woorden voegde zij er bij, dewijl Doorne opwaggelde, om naar de achterkamer te gaan.

‘Er is nog een Goudsche pijp in den bak,’ zeî Bram, instinktmatig naar een' afleider zoekende.

Toen het kind andermaal uit de kamer was, sprak Kaatje, met tranen in de oogen, en smeekend zaamgevouwen handen: ‘Doorne! er was een tijd dat ge mij lief hadt - toen waart ge nooit beschonken, - moeten wij nog ongelukkiger worden?’

Het werkte.

‘Er was een tijd dat ge mij lief hadt!’ O grootheid der vrouw! die alles geduldig had gedragen, bekrimping, ontbering, vernedering, - behoefte, armoede, gebrek, - zoo

lang zij aan zijne liefde gelooven mogt, - die ook thans nog niet bezweek, al kon zij zich naauwelijks langer diets maken, dat er nog eene vonk van het heilig vuur in de asch gloeide. - ‘Toen waart ge nooit beschonken!’ Er werd zedelijk verval, verstomping, versteening toe vereischt, om op zijnen leeftijd de gezochte makker te worden van een hoop losse jonge lieden, om genoegen te vinden in het zwelgen met deze, terwijl vrouw en kinderen te huis zaten, en treurden en teerden op de herinnering van blijder dagen. - ‘Moeten wij nog ongelukkiger worden?’ Kaatje voorzag slechts te duidelijk, hoe weinig er in eene stemming, als die van dezen avond, na tooneelen als het geschetste, toe vereischt zou worden, om hem mede te slepen naar die plaatsen, waarop, ter beschaming onzer hooggeroemde zeden, niet enkel de weelderige wulpschheid der jeugd hare gezondheid, en in deze haar geluk: de kracht des ligchaams en de krachten der ziel aan den wellust offert!

Helaas, versteening des harten is zoo naauw verwant met verdierlijking in genot!

Het werkte, zeide ik; maar of het op den duur zou hebben gebaat, als Doorne denzelfden slentergang was blijven gaan, aan een kantoor, waarop hij automaat was geworden, naar een te huis, waarin hem slechts toenemende ellende verbeidde, wie weet het? Welligt ware hij, ‘om zich wat op te beuren,’ al dieper gezonken; doch grooter onheil, dan hij zich ooit had voorgesteld, trof hem: de firma, in wier dienst hij arbeidde, failleerde! Verslagen kwam hij op zekeren ochtend bij Kaatje, vroeger dan gewoonlijk, te huis, en deelde haar mede, dat het met hem gedaan was! Op zijnen leeftijd scheen hem het vinden eener andere betrekking iets onmogelijks; hij was letterlijk wanhopig!

‘Een christenmensch wanhoopt nooit,’ hernam zijne vrouw,

in haren aandoenlijken eenvoud; ‘en allerminst onder rampen? die ons buiten onze schuld overkomen.’

‘Wacht maar tot de raven het u brengen!’

‘Foei, Doorne! er valt geen muschje op aarde, zonder den wil van onzen Hemelschen Vader, - als wij de handen aan den ploeg slaan....’

‘Maar ik ben te oud voor de expeditie; maar ik schrijf niet mooi genoeg voor de boeken; maar -’

‘Ik zal toch doen, wat mijne hand vindt om te doen, - niet waar, man?’ vroeg Kaatje.

‘Zou het mijn pligt niet zijn?’

‘Daar hoor ik mijn' ouden Doorne weêr,’ begon zijne vrouw, bemoedigd; ijlings viel hij haar in de rede:

‘Maar het kwartaal is al eenige dagen verstreken - de patroons betaalden nooit, tenzij men er om vroeg - wie weet hoe lang het duren zal eer wij het krijgen? Daarbij, in deze kleêren zie ik er zoo schooijerig uit, dat niemand me nemen zal; en een' hoed en een vest te koopen - crediet heb ik niet, vrienden die leenen, nog minder, - neen, met mij is het afgedaan. - Ik kan bakker noch slager betalen....’

‘Als het dáár slechts aan hapert,’ hernam Kaatje, ‘dan weet ik raad, geld zult ge hebben,’ en zij riep Bram, die op de achterkamer zijn zusje schrijven leerde. ‘Jongen!’ sprak zij, en met bevende handen sloot zij eene latafel open, waarin een bijbeltje lag, in vloei gewikkeld, - dat vloei had dertien jaren dienst gedaan, het was een bijbel met een gouden slot! O! de traan, die er op viel toen zij het nog eens bezag, eer zij het haar zoontje overreikte! ‘Brammetje!’ zeî zij, ‘op de - - gracht - het - huis van de - - straat, is eene B a n k v a n l e e n i n g . -’

Zij had die toevlugt zeker menigmaal van verre en in het

voorbijgaan aangestaard, daar zij zoo juist de ligging, daar zij schier het nommer van het huis wist, - en was er echter tot op dezen dag altoos nog gekomen, zonder haren bijbel te verpanden.

‘Het zal niet gebeuren, Kaatje!’ viel Doorne in, ‘het is het laatste aandenken aan uwe moeder. -’

‘Dank voor het woord,’ zeide ze en reikte hem hare magere hand; ‘maar zij zou me niet anders geleerd hebben, als zij er man en kinderen meê had kunnen redden. Gij hebt eene ordentelijke plunje noodig en wij allen moeten e t e n ! Bram! die groene deur ga je in - en - dan zal iemand je vragen, wat je hebt -’

Kaatje, die van buiten was, zoo als de Amsterdammers zeggen; Kaatje, die in het hoofdstadje van eene onzer landprovinciën was geboren en opgevoed; Kaatje wist niet, hoe alles dáár stil toegaat, het handuitsteken naar het voorwerp, - het overreiken van het pand, - het beschouwen - het waarderen - heet het, geloof ik, stil, als ware de bank van leening het graf der bedrogen hoop. Slechts de som, die men eischt, slechts de naam van den verpander wordt gefluisterd, of het eene misdaad was.

‘Dan vraag je zeventig gulden op het slot, het heeft honderd en vijf gekost; doch als ze maar zestig of vijftig geven willen, dan neem jij ze ook. -’

Doorne hield de hand voor het gezigt. Beschaamde hem de moed zijner vrouw, - kwam hij tot inkeer? Het knaapje zag zijne moeder aan, of het zijne ooren niet geloofde.

‘En als ze vragen van wie je komt, dan zeg je van eene oude Jufvrouw.....’

‘Een leugen, Maatje?’

‘Om best-wil, kind! Van Jufvrouw Effen. -’

‘Toe, jongen, ga dan toch,’ voer zij voort. Het kind was

blijven staan, vader en moeder beurtelings verbaasd aanziende.

Bram ging met looden schoenen - niet dewijl het kind al wist, welk eene droevige ervaring er in het woord der behoeftigen schuilt: ‘het gaat er heen als eene veêr, het komt weêrom als een steen,’ neen, dewijl ook hij een' instinktmatigen afkeer had van de schuine deur, die men niet binnengaat, maar insluipt.

‘O Doorne!’ zeî Kaatje, toen de borst de trappen af was, - zoo lang ze zijne voetjes hoorden, hadden beide gezwegen - ‘o Doorne! al kwam het ook nooit weêr in mijne handen, zoo noode als ik het zou missen, zoo graag heb ik het veil, als gij weêr de oude wierdt, als ge mij lief hadt als weleer, als ge begreept, dat ik maar zuinig was om bestwil! -’

Doorne ware een onmensch geweest, als hij het niet had beloofd; - hij deed meer, hij hield woord. Zoodra het jongske was teruggekeerd - met geld; - zoodra de angst voor dadelijk gebrek, - tot welken prijs dan ook - geweken was, zoodra hij zich de vereischte kleinigheden had aangeschaft, om als sollicitant uit te kunnen gaan - de kleederen maken ook van den smeekende den man - trok hij de stoute schoenen aan. Hij beriep zich op zijn ongeluk, - hij sprak van de familie zijner vrouw, de familie, waarop hij gesmaald had, die, schoon geene rijke, echter fatsoenlijke, eerlijke, brave luî waren geweest, - en hij slaagde. Eer eene halve maand verstreken was, zag hij zich weder geplaatst, en wel beter dan te voren, bij den echtgenoot eener vroegere, jongere vriendin van Kaatje. Als deze haar bij wijlen des zondags uit de kerk een bezoek brengt, - de vriendschapsbetrekking is door de heusche rijkergehuwde weder aangeknoopt, - als Kaatje te harent komt, het geloste bijbeltje in de hand, en Amalia dan het slot beziet, waarop zij weleer, aan de knie van Kaatje staande,

M o z e s en A ä r o n leerde kennen, en haar verzekert, hoe haar dat alles nog heugt, dan denkt de vrouw van Doorne, en wel mag zij:

'Als gij eens wist, wat er sedert met dat boek gebeurd is, en hoe veel ik er aan ben verpligt!'

Gelukkig loopt het geen gevaar, andermaal in den Lombard te komen. De betere mensch, de mensch, die hoopt, die verwacht, die uitzigt heeft, en, daardoor geprikkeld, werkt, streeft en zich beijvert, is in Doorne weder ontwaakt.

Wat Brammetje in zijn volgend leven vergete, nooit doet hij het de Jufvrouw met mooije linten op de muts, die binnen chocolade zat te drinken, en hem geene zeventig gulden op het bijbeltje van zijne moeder wou geven; '- maar vijftig, het is zoo dun! -'

Wie is er die eischt, dat ik nog dieper afdale, dan ik het in het schetsen van Doorne deed, eer de val van het huis waaraan hij zijn lot verbonden waande, het middel tot zijne' oprigting werd? Een verwaarloosd huishouden, - een schot kinderen - als de term is - voor wier verstandelijke vorming even weinig zorg wordt gedragen, als voor hunne zedelijke; - eene ellende, die overgaat van geslacht op geslacht? Men zou mij beschuldigen van overdrijving, van zware toetsen naar willekeur aangebragt. Ik zal er mij voor hoeden, hoe dikwijls dat alles ook het lot is der ongelukkigen, van welke ik vermogende lieden, die aanspraak maakten op humaniteit, en wie het in andere opzigten niet ontbrak aan menschenkennis, heb hooren beweeren: 'Zulke luî zijn er aan gewend, zich te behelpen, - zij weten niet anders of het hoort zoo.' Jammer voor deze wijsgeeren, dat zij van tijd tot tijd uit hunnen zoeten waan worden wakker geschrikt door het nieuws, dat een kantoorbediende zich aan het goed zijns meesters heeft vergrepen, dat een kashouder op de vlugt is

gegaan, dat de verzoeking dezen of genen klerk te zwaar is geweest. Dagelijks zagen zij weelde, en dagelijks leden zij ellende; geene heuschheid beurde hen op, geen uitzigt bevredigde hen - en zij vielen! - Veroordeel, - de maatschappij eischt het, de wet geeft er u het regt toe, - maar beklaag tevens. Gelukkig zoo gij u zelven bevredigend kunt antwoorden, als ge u gemoedelijk afvraagt: ‘Schoot ik niet te kort in belangstelling in het lot van dien huisvader? - heb ik door het vertrouwen, dat ik dien a r m e schonk, hem niet op te zware proef gesteld, zijne omstandigheden in aanmerking genomen?’

Wie het er op waagde, dat hij in zijn' heer en meester zulk een witte raaf schieten zoude, Hammink wachtte zich wel voor een onberaden huwelijk, Hammink, de vertegenwoordiger van een talrijke soort kantoorbedienden, oud-vrijër per systema, en egoïst bij gevolg. Maar de mensch moge eene bijdrage tot de natuurlijke historie leveren, zelfs een klerkenslag laat zich niet generaliseeren als eene vogelensoort b.v., laat zich niet afschepen met enkele trekken, zoo als: zulk een kop, zulke veêren, zulke pooten en zulk eene vlugt. Hammink behoorde, om dadelijk een bewijs te leveren, in hoe vele s p e c i e s ook dit g e n u s moet worden verdeeld, Hammink behoorde even weinig tot de overgroote klasse van hen, die in hunne vrijheid - vergeef mij het woord, het feit verdient geen beter - verliederlijken, als tot de zeer kleintallige, welke in hun eentje vergierigaarden - ik vind de uitdrukking eer juist dan mooi. Ook was hij geen s e n t i m e n t a l b a c h e l o r, in onze tijden meer in de wereld der verdichting dan in die der wezenlijkheid aan de orde van den dag, maar waarvan toch enkele voorbeelden zijn op te duiken. Ge hadt jaren lang groot gevaar geloopen, hem evenzeer voor den gelukkigste, als voor den welgedaanste van den

gilde te houden. Hij was rond als eene ton, want hij hield veel van een goed maal en een gullen dronk. Alle t a b l e - d ' h ô t e -houders wisten, dat hij geene lijst voor een' maaltijd, ter viering van wat het zijn mogt, ongeteekend terugzond. Hij wilde voor eene geboorte, voor een' veldslag, voor een vijfentwintigjarigje; hij woû voor alles meê eten, al had hij geen plan ooit te trouwen - geen plan, voor zijn vaderland ooit eene vin te verroeren, - geen plan voor eenige maatschappij ooit een' driegulden af te schuiven. Ge stemt mij toe, dat de man in geen' gelukkiger leeftijd dan in den uwen en den mijnen kon zijn geboren; wat het aantal d i n e r s betreft, meen ik. Behoef ik er bij te voegen, dat hij h a b i t u é van elk koffijhuis was, en nergens minder te huis dan op zijne kamer? Het was er dan ook eene kamer naar. Doch wat maakte het uit? Vrienden zag hij niet, om de doodeenvoudige reden, dat ‘een jonge heer zich met al dat gesnor niet kan ophouden.’ En bovendien, man! hij was het zoo veel beter gewend, dan zijne meeste gehuwde kennissen opdischten. Welk een poespas! Dan at hij anders in de - en bij - en aan -; allemaal middelmatige logementen, op mijn woord!

Laat mij voorzigtig zijn - ik ga den man in een scheef licht voorstellen; hij was niet ontbloot van gevoel; hij had eene plaats in den bak van den (toenmaligen) Stads-schouwburg te Amsterdam.

Vijf en twintig jaren lang was hij er elken Zaturdag-avond, zóó trouw met den klokslag, als de s o u f f l e u r in zijn hok; vijf en twintig jaren, in de eerste tien van welke het parterrepubliek, geregeld ééns in de week, - en wel op zijn' avond - in tranen zwom, bij de vertooning van een treurspel. Al zijne meêwarigheid, al het vrouwelijke in zijn gemoed, al de verteedering, waarvoor hij vatbaar was, plagt zich dáár des winters lucht te geven; het was eene soort van veiligheidspijp

voor aandoeningen, welke hem anders duurder zouden zijn te staan gekomen. Dries, Jans of Trui - (de heer Snoek en mevrouwen Wattier-Ziesenis en Grevelink) - ontlokten hem tranen: waarachtig, iets dat naar tranen zweemde; - hij had er de gansche week geen' last meer van. Vooral wanneer hij in de pauze een stevig glas punch had gedronken bij Casje, en daarna een ballet gezien, dan waren alle sporen van verweekeling weer glad uitgewischt.

P r o b a t u m e s t !

Als een arme drommel van een' confrater, met een zwaar huishouden belast, hem in de volgende week tien gulden ter leen vroeg, dan antwoordde hij: ‘Jongen, je weet, dat ik het nooit doe’; en herinnerde zich te gelijk, hoe het hem, eergisteravond, bij het tooneel tusschen Ninus en Semiramis, op nieuw gebleken was, dat zijn hart wel op de regte plaats zat. Zoo iemand, hij trok partij van zijne liefhebberij voor de kunst! - Als hij in den zomer, op zijn gewoon zondagstogtje naar Haarlem, eens bij toeval van Piepenbrink was afgedwaald, - hij zag er het bekende u i t s t a p j e zoo gaarne i n n a t u r a - en hem eene arme vrouw in de Spanjaardslaan verraste, dan zou hij misschien in den zak hebben gegrepen, als hij er niet juist aan gedacht had, hoe Phedra wenschte in de lommer van het bosch te zitten, om een' wagen na te oogen, in wolken stofs gehuld! ‘Loop naar den drommel!’ riep hij der vrouw toe, zij stoorde zijne illusie. - Één bewijs nog, en gij schenkt mij de overigen. Wanneer zijn patroon hem eens wat hard viel - het moest erg zijn eer hij het voelde, - dan troostte hij er zich mede, hoe diep de man, trots al zijne schatten, toch nog beneden Augustus stond; Augustus, die tot Cinna zeide: - wie weet niet wat? - Verwondert u het nog, dat het klassieke treurspel op zoo vele ongeroepen aansprekers bogen mogt?

Ik heb de éénige poëtische zijde van zijn karakter in het licht gesteld, men vergunne mij te zeggen, de éénige plek aangewezen, waarop eenige soort van poëzij vat op hem had - behalve het epicurisch genot der tafel. Ge begrijpt wat hij leed, toen het treurspel uit de mode raakte. Houd het er echter voor, dat hij het zou zijn overgekomen, als hij niet, langzamerhand, een dagje ouder geworden, eene kwaal had gekregen, die hem van tijd tot tijd hulp, toespraak, gezelschap onontbeerlijk maakte. O o b s t r u c t i e s ! o h e m o r r h o ï d e s ! Hammink - het motief was het vreemdste, het ongehoordste niet - Hammink dacht inderdaad aan een huwelijk, hij zat zoo alleen - hij was zoo vlug niet meer - ter been altoos. - Vrienden? hij had er geene. - Kennissen? die komen naar geen' grommert omzien. - Een huwelijk dus. Maar wie zoude hij vragen? wie kende hij?

Deze - die - dat - vul al de fraaije benamingen, waarmede een oud vrijer vrouwen en meisjes bestempelt, zelf in, - neen, het ging niet. De dagen om er eene speculatie van te maken waren voorbij. Voorbij? had hij er dan ooit plan op gehad? Kwade tongen relden wel, dat hij in zijne jeugd - vroeg - heel vroeg - naar een weêuw had gevrijd, die rijk, zeer rijk was, - maar dat hij er met een blaauwe scheen af was gekomen. Hoe konden de menschen het zeggen? O logen! Had hij dan niet op hare bruiloft gedanst, ik meen, gegeten, voor zes? En dan te verspreiden, dat hij verliefd was geweest, - verliefd - de kwaal, waarvan men bleek ziet, al is men zwart als Orosman; - verliefd - dat ding, waarvan de helden den mond vol hadden, tot Titus, den zoon van Brutus toe, maar waarvan hij, ondanks al hunne tirades, nooit het verhevene had begrepen. Het was laster; schandelijke, zwarte laster. Doch, dat mogt zijn zoo het wilde, hij had nu behoefte aan oppassing. Hoe

dit den kring beperkte, waaruit hij kiezen kon! Van eischer was hij er waarlijk toe gebragt te overleggen, welk voordeel een huwelijk met hem, zelfs een burger- zelfs een minder meisje aanbood. Een meisje? - ja! - want wat hij over 't hoofd mogt zien, op twee voorwaarden moest hij aandringen, slechts om deze huwde hij: zij moest jong, zij moest vlug wezen. Het was ligter die beide vereischten te vinden dan den steen der wijzen; maar hij had toch in geen zijner treurspelen ooit iets gezien, ooit iets gehoord, dat naar een' echt zweemde, als dien, welken hij zat te beramen. Het was iets ongehoords in de zoogenaamde klassiek, en ook de romantiek leverde er maar weinige voorbeelden van op. Zelfs de historie van *het Spaansche Heidinnetje* maakte beter figuur dan de zijne zou doen.

Goden en menschen! - hij trouwde de meid van zijne commensales.

Arme stakker! Op zijn vijfenvijftigste jaar heeft hij het pleizier aan het wiegetouw te trekken, - en bitter weinig oppassing op den koop toe; - zelfs de meid vindt niet, dat zij fortuin heeft gemaakt met een' kantoorbediende.

Het valt moeijelijk ernstig te blijven bij eene figuur, bespottelijk als deze, - en echter was het mijn doel niet uwen lachlust op te wekken; echter zijn Hammink's gelijken beklagenswaardiger dan gij gelooft. Van alle gewaagde echtverbindtenissen schijnt mij die van ongelijke standen - een jammer, waartoe meer klerken vervallen dan onze tooneelkijker - de meeste kwade kansen op te leveren. Het strijdige der begrippen van beide echtgenooten over allerlei menschen en allerlei dingen kweekt een eindeloos verschil van meening. Wat vertrouwelijks, wat innigs is denkbaar, waar sympathie in wijze van zien faalt? Stel u een paar voor, bij hetwelk zoo min verstand als gevoel ongeveer in dezelfde mate zij ont-

wikkeld en beschaafd, en zeg mij, of de band niet los zal springen, zoodra verzadiging op genot volgt? Hebt ge ooit huiselijk heil benijd of bewonderd, waar de echtgenoot in eene geheel andere wereld van gedachten en gevoelens leefde, dan de gade, of omgekeerd? Het is veel, als het bij louter koelheid, louter vervreemding blijft; als de ongelijkheid geene walging, geen' weêrzin opwekt. Verscheidenheid moge tot éénheid voeren, van elkander afkeerige elementen kampen tot het sterkste overwint. Enkele malen, het is waar, trekt de man zijne vrouw tot zich op, of haalt de vrouw haren man tot zich neêr; maar gewoonte, die ons van kindsbeen af bootseerde, is eene onhandige herschepster; zij doet het volwassenen slechts pijnlijk, stuksgewijze, en niet zonder herhaalde wederinstorting. Liefde is almagtig; - doch is de liefde van een' klerk voor eene meid, is dat de hartstogt, die, veredeld, het onmogelijke mogelijk maakt? Helaas, neen, hoe weinig is zij in harmonie met zijne jeugd, zijne opvoeding, zijne herinneringen, - hoe wreken deze zich, als hij zijn kroost aanziet! Kinderen uit zulk eenen echt zijn geene strikken, welke het paar naauwer aan een sluiten, het zijn struikelblokken, die den dagelijkschen omgang verzwaren. Hoe verscheiden is het oordeel van zulke ouders over hunne vorming niet? Wie schetst de ergernis eens vaders, die in zijne dochters dezelfde onbehouwen stukken vleesch ziet opgroeijen, als waaraan hij zich verslingerde; wie het leed eener moeder, die zoo gaarne uit hare jongens iets aêrs zag opwassen, dan het evenbeeld des timmermans, wien zij in een zwak oogenblik hare hand gaf? Ziedaar de wroeging naar het ligchamelijke; dat het naar den geest beter ginge! Maar hetzij de man of de vrouw ophebbe met een weinig meer beschaving, met ietwat opener zin voor het welvoegelijke, het bevallige, het edelaardige, het verhevene - het zijn alle zusters van het schoone - hoe dikwijls

grieft het hem of haar, bij melieve, of bij mijnlief, in plaats van eene ijverige hulpe in de ontwikkeling, onverschilligheid of wederstand aan te treffen! Men begrijpt elkander niet, - men voelt verschillend, - men doet zeer zonder het op te merken, men kwetst eer men het weet, - men ergert elkander, - men kwijnt weg, - men geeft het op; - arme kinderen, wat wordt er van u?

Vernedering in de jeugd, als bij Rivers; verloochening in de jongelingsjaren, als bij Vreese; afhankelijkheid in den middelbaren leeftijd, als bij Gerrit en Aagje; verval naar ligchaam en geest in den vóórherfst, als bij Doorne; vervreemding van den kring, waarin men geboren, voor wien men gevormd werd, als bij de beteren uit de klasse van Hammink, - of de avond van het leven van een' kantoorbediende, de ellende van ochtend en middag opwoog! Vlei er u niet mede, tenzij de klerk reeds vroeger getracht hebbe boekhouder te worden, - bij een' komenijsman, bij een' winkelier, bij een tweedehands huis, bij wie hem nemen wil, in één woord, - de wijssten doen dit het vroegst. Het geeft aanleiding, met meer menschen in betrekking te komen; het bewaart voor den vloek, van een' enkele af te hangen. Ik ken er, die zes, zeven pezen van die soort op hunnen boog hebben, en er hun wit meê beschoten: eenige huisjes, een effect of wat, en kroost, des noods in minderen, maar toch degelijken stand geplaatst. Zóó behoort het - genadebrood is altijd hard, maar hardst uit de handen van jongeren van dagen. Waan daarom niet, dat allen zóó gelukkig zijn. Al ziet gij zeldzaam een man, die al grootvader is - en toch nog kantoorbediende - des middags naar de beurs strompelen, om dezen of genen jongen mensch in een' anderen hoek dan dien van het huis, op te sporen, en hem te verzoeken, eens bij den patroon te komen, - daar zijn er, voor wie de

schaduwen zich verlengen, zonder dat zij hun ruste aankondigen. Daar zijn er, die 's ochtends naar het kantoor sukkelen, traag van voet en stijf van leden, - die binnenkomen, met het hoedje in de hand, schoon kaal of grijs van schedel; - die den rok aan den kapstok hangen, schoon de hand hem naauwelijks meer beuren kan, - die de pen versnijden met bevende vingers. Aan uwe taak, oude stumper, of gij en uw besje hebt gebrek! O, hooggeroemde vrijheid onzer instellingen! wat wist de oude vassal van zulke ellende? Plagt hij niet voor de deur zijner hut, in de lommer der eiken gezeten, rustig toe te zien, hoe zijne kinderen en kleinkinderen feest vierden op het groene gras; had hij geene bete broods en geen glas melk over voor den moeden pelgrim, dien zijne oogen in het verschiet niet meer konden onderscheiden, maar die den grijze met een: ‘de heilige maagd zegene u!’ genaderd, door dezen ‘welkom!’ werd geheeten, onbekommerd welkom? Het is waar, als de trompet werd gestoken, als het strijdros op het voorplein van den burg trappelde, als de ridder, de heer, zich het harnas om de leden gespte, dan moest zijn zoon, zijn kleinzoon, den ploeg den ploeg laten, om de morgenster of den strijdakst op te nemen, om te velde te trekken, voor, neen! met zijnen meester; want voor wat anders vochten deze, dan voor het stuk gronds, dat hunnen oogst droeg, dan voor de kleine woning, wier dak de grijsheid, en de jeugd, het verledene en de toekomst, hunne ouders en hunne telgen herbergde? De dagen der grafelijkheid leverden geene wedergade op van het jammer onzer handelseeuw.

Eene vergelijking uit onzen tijd!

Er gaat in den ganschen lande maar ééne stem op over de bureaucratie, welke ons uitmergelt; doch schoon de jongste wet op de pensioenen werd verworpen, hoe luttel leden der Tweede Kamer loochenden de billijkheid van het beginsel,

dat dertig of veertig jaren trouwe dienst aanspraak geven op een' onbezorgden ouden dag! Eere den minister, die menschenkennis genoeg had, den staat noch eerlijke, noch ijverige dienaren te durven beloven, als alle uitzigt op pensioen den ziekelijken of bedaagden werd ontnomen. Maar wie waarborgt dit den kantoorbediende, den klerk, die meer van zijnen patroon inschikt, dan de ambtenaar van zijnen superieur; den pennelikker, die niet, als de geëmploijeerde, gegronde hoop koesteren mogt op bevordering? Waarlijk, de laatste valt naauwelijks onder de automaten te betrekken; want er was een prikkel, die hem aanvuurde; want, vergelijkenderwijze gesproken, had hij veel vrijen tijd; want er blijft voor hem eene rust over, als de Heer zijne dagen rekt. In den toestand, dien wij beschouwen, schemert geenerlei licht den donkeren nacht door, dan de bleeke toorts des medelijdens van een jonger geslacht; bouw daar uwe hoop eens op! Het is hartverscheurend, dat ik er bij moet voegen, dat eene kleinigheid, ‘te veel om van te sterven, te weinig om van te leven,’ slechts zelden wordt toegestaan, zeldzamer nog met die genegenheid, waarop de dienst van een gansch leven regt geeft.

Er is iets verschoonlijks in de aarzeling, waarmede men er toe komt, eenen ouden klerk van zijne werkzaamheden op het kantoor te ontslaan, schoon men hem zijne bezoldiging blijft uitbetalen. ‘Wie weet hoe lang het met den ouden man nog duren zal?’ heet het soms, ‘in de laatste jaren hadden wij toch reeds zoo weinig dienst van hem.’ En echter, och, dat ge liever bedacht, dat zijne beenen verstramd zijn, door het opklimmen van uwe trappen, - dat zijne oogen verglaasd zijn, bij het licht van uwe lamp, - dat zijn hoofd suf is geworden, door het optellen van uw vermogen - uw vermogen! - Hij heeft stellig dat uws vaders, misschien dat van uwen grootvader gekend - hij heeft geweten, hoe deze

begon - overlegde - groote winsten had. Al die jaren bleef hij de oude knecht; of was uw voorganger milder dan gij, zijne kleine douceurs werden wel vereischt, om zes of zeven kinderen groot te brengen. Hij heeft meer voor u gedaan, dan al die dagen en maanden en jaren der zaken uws vaders te wijden, - niet meer dan hij schuldig was, als ge wilt, maar dat u niet minder aan hem verpligt: - hij heeft gezwegen, gezwegen met voorbeeldige trouw, toen een onderneming van uwen grootvader faalde, toen zijn crediet hem staande hield, terwijl de schaal van zijn vermogen wankelde. Als gij, die toen welligt nog in de wieg laagt of zorgeloos speeldet en stoeidet, getroeteld kind als gij waart, rijke jongeheer als gij heettet, wanneer gij er toen begrip van hadt kunnen hebben, hoe uwe toekomst, hoe de middelen van herstel afhingen van de stilzwijgendheid van dien eenvoudigen burgerlijken man, dan hadt gij hem gaarne een' onbekommerden ouden dag beloofd, ten prijs zijner geheimhouding. Die oude getrouwe! Als hij voor zich en de zijnen bad, dan bad hij ook voor u, want het huis uws vaders was schier zijne Voorzienigheid, en hij, wiens naam gij draagt, wiens vermogen gij erfdet, wien gij uwen rang in de maatschappij verschuldigd zijt, hij had dien eenvoudigen burgerlijken man lief!

‘Waar blijft Loman toch?’ vraagt de nog jeugdige patroon, eene plaats aan den lessenaar ledig ziende.

En het antwoord is niet: ‘Loman is ongesteld,’ want het is ongeveer eene halve eeuw geleden, dat de man in den leeftijd was, waarin deze of gene uitspatting op kermis of partij met een' dag te huisblijvens wordt geboet, - ook is het hem tusschen de twintig en dertig misschien geene drie malen gebeurd. En het antwoord is nog minder: ‘Loman heeft verlof gevraagd om naar buiten te gaan;’ want noch zijne betrekking, noch zijn salaris, hebben hem ooit vergund

boven Utrecht te komen, en sedert hij getrouwd is, heeft hij, even als de aartsvaders naar het paradijs, dikwijls maar vergeefs, naar Haarlem uitgezien; de slatuintjes en de Amstelveensche weg, - ziedaar al de schoone natuur, welke hij in twintig jaren genoot. Sloten of Ouderkerk is zijn U l t i m a T h u l e geworden, en het antwoord is allerminst: ‘Loman viert de bruiloft van een zijner kinders,’ want dat feest zou de man op zondag hebben geschikt, als er van zijne vier dochters meer dan ééne enkele gehuwd was. Stel u gerust, de overigen winnen zelve den kost, door mutsen opmaken, door kleedjes verstellen, enz. enz. - de middelen, waardoor eene oude vrijster er ten minste voor bewaard wordt, van honger om te komen.

Het antwoord is: ‘Loman heeft de jicht!’

De jicht! Vreeselijke kwaal voor een' geest, die nooit had geleerd in lectuur afleiding te vinden door nadenken; - die, in het huiselijk tooneel om hem heen, niets opbeurends aanschouwde, - die maar wenschte, dat hij zich op het kantoor weêr van zijn' pligt kwijten kon, - die de ziekte verergerde door het ongeduld.

‘Het is lastig,’ zegt de patroon. De man meent voor hem, aan den zieke denkt hij niet.

Er verloopt eene week, en de chef herhaalt de vraag, en het antwoord is hetzelfde. Jan (de knecht) is in het voorbijgaan bij den oude aangeweest, - de boodschap blijft ‘p i j n l i j k !’ - Voor twintig, voor tien jaren nog, toen de man zoo al niet meer in zijn' fleur, echter nog vrij kras mogt heeten, zou de patroon zelf eens hebben gaan zien, hoe hij het maakte, deels uit belangstelling, deels uit belang. Maar nu! De oude zaak, die Loman zou napluizen, moet dan maar weêr een veertien dagen rusten; - de jicht, wat is daartegen te doen? Weleer - ja, toen zond mevrouw eene flesch wijn voor den

herstellende, nadat zij een potje gelei had gestuurd, om op de bittere medicijnen toe te nemen, - doch thans, er is voor den ouderdom geen kruid gewassen, het einde is toch de dood.

Duidt het menschen van jaren eens ten kwade, dat zij gierig zijn, als ge zoo vaak ziet, wat grijsheid is zonder geld!

Het eindje was bij Loman niet de dood; op een' maandag morgen, later dan anders, maar toch niet over kwartier over tien, kwam Loman, vermagerd en aêmechtig, zijn plaats achter den lessenaar hernemen, eene schaduw van hetgeen hij nog voor een jaar was geweest. De jicht heette geweken voor het zoele weder, voor het roode flanel, dat de knie nog omzwachtelde, voor - waarom het verzwegen? - voor den ijzeren dwang der behoefte; de man steende bij iedere beweging, en zijne borst ‘was niet vrij’. Als gij er aan getwijfeld hadt, dan had zijn kuch er u van overtuigd.

Het werk ging drie dagen lang zoo als het kon.

Den vierden ontmoette mevrouw hem toevallig bij den trap - hij zou haar voorgaan - ik spaar u het overige.

Den vijfden zeî de patroon:

‘Je kunt in 't vervolg wel t'huis blijven, Loman, we hebben toch weinig meer an je.’

Het ging mij door de ziel - want de chef liet een paar minuten verloopen, eer hij er bijvoegde:

‘Je salaris blijf je trekken.’

O die oogenblikken, eer dat woord het afscheid verzoette, wie schetst ze? De oude voelt niet vlug meer; het trage bloed sluipt slechts door de aderen; de verdroogde, gerimpelde huid schijnt aan te kondigen, dat het tijdvak der gewaarwordingen met dat der driften voorbij is; - maar wegzinking van oogen en waggeling van knieën; maar beving

der handen en trilling der lippen, vergete haar wie het kan, mij heugt de ergernis, of ze mij heden eerst tegen de borst stiet. De ergernis, zeide ik, het ergerlijkste volgde eerst. Naauwelijks was de toezegging gegeven, of de stumper drukte de handen van den patroon, die zich dezer gemeenzaamheid schaamde. Het was een tooneel, om aan de woorden van Pius VII te denken, toen ligtzinnige jeugd de handenoplegging weigerde van den naar Parijs gevoerden vorst der kerke, toen smaad en spot hem ballingschap en kerker verzwaarde. ‘Jonkman!’ zeide de paus, dat oogenblik grooter dan zijne voorgangers het mij schijnen, toen keizers hunne muilen kusten, ‘jonkman, de zegen eens grijsaards heeft nog niemand geschaad!’

Loman niet aldus; hij bemerkte ter nood den gruwel, hij ging heen, schreijende heen van het kantoor, waarop hij jeugd, middelbaren leeftijd, bedaagde jaren en ouderdom ten offer had gebragt voor weinig loons en veel ondanks.

Welk een leven!

Welligt zal ik, die u in deze schets den ruwen omtrek van het laatste bedrijf des treurspels leverde, de beschuldiging niet ontgaan, dat ik eene satyre op den handel heb geschreven, dat ik de klerken idealiseerde, ten koste der kooplui. Het eene was zoo verre van mijn doel als het andere, - ik haast mij, dien verkeerden indruk vóór te komen.

Ik zou mij kunnen beroepen op de voorgaande bladen; ik heb het regt te vragen, of ik éénigen patroon met eene zwarte kool heb geteekend, dan dien van Aagje's echtgenoot. Liever breng ik uit mijne weinige ondervinding eenige voorbeelden bij, hoe onbillijk de voorstelling zou zijn a l l e n in zulk een donker daglicht te stellen. Ik ken huizen, - het zijn meest oud-hollandsche - waarin alles nog iets burgerlijks ademt; waaruit de vroomheid der vaderen - eene praktikale - nog

niet geweken is; - in welke een band van vertrouwelijkheid den meester en de leerlingen omsluit. Er wordt den laatsten in deze nog deel gegund aan een huiselijk feest des patroons. De verjaring van een' der chefs blijft er geen geheim, dat zij slechts uit den toestel voor een' maaltijd - uit den geur der spijzen in den hoogen en langen gang - uit de komst der gasten, gissen. En hetzij gij al of niet gelooft, dat een glas water, aan een' dorstige gereikt, den prijs van het eeuwige leven kan zijn, ik ben er zeker van, dat ge u als ik zoudt verlustigen, wanneer ge bij dezen of genen eene verrassende versnapering op het bord van het twaalfuurtje zaagt, wanneer gij de koffij ietwat sterker rookt dan gewoonlijk! Het zijn kleine teekenen van groote deugden. Die aanvullingen slechten de maatschappelijke klove niet, het is waar; doch wie eischt dit? er heersche onderscheid, afstand, zoo ge wilt, mits men elkander, mits vooral de mindere den meerdere kunne beroepen, als hij in nood is! Welnu, die onbeduidendheden waren schier overal zoo vele waarborgen eener echt menschelijke betrekking. Het was of het hoofd des huizes, dat zóó zijn' feestdag vierde, de jongeluî van het kantoor tot zijn gezin betrok, niet alleen als zijne hand den beker der vreugde ophief, maar ook en vooral wanneer zij den kelk der smarte ledigden. Er waren onder deze, die toezagen, die voorkwamen, die bijstonden, als de jongheid van het pad afdwaalde, als de middelbare leeftijd onder onverwachte slagen schier bezweek, als de ouderdom den last des gezins verdubbelde. Wie het mij euvel duiden, dat ik er goedrond voor uit kwam, dat het niet algemeen zoo is, dat te dikwijls louter de band des belangs partijen verbindt, dat geen inmengsel van heuschheid het straffe der bevelen tempert, - zeker doen zij het niet. Alleen op hun oordeel stel ik prijs.

Het verwijt, dat ik af wilde keeren, was tweeledig. ‘Idea-

lisatie der klerken!’ hoorde ik mij van verre toeroepen. Eilieve, welke dan de natuurlijkste en meest alledaagsche wenschen heb ik hun toegekend, - eene niet al te drukkende afhankelijkheid - een huiselijk geluk, zoo matig in zijne eischen, dat het ten prijs van de eerste behoeften des levens te smaken valt - een' ouden dag, door geen schrikbeeld van hofje of gebrek bedreigd? Wat wilt ge redelijkers? Wie is er onder de zes of zeven klerken, welke ik opvoerde, die geblaakt werd door een' overgrooten zin voor eenige wetenschap of kunst? Heb ik één' hunner een' zweem van aanleg bedeeld, waardoor hun toestand - de bekrompene, de gesmade, de vergetene - dubbel pijnlijk werd? Schetste ik eene liefde voor natuurschoon, sterk genoeg om iemand achter den lessenaar en v i s à v i s brievendekkers en loketkasjes te verteren, iets gelijkende naar de foltering van een' landschapschilder in den dop, achter de toonbank of bij de ijzeren kist? Zaagt gij een' der zeven ter prooi aan kennisdorst, die, door geene studie beurtelings te leur gesteld en geprikkeld, in den blinde om zich grijpt naar boeken, en slechts te feller martelt, hoe duidelijker het den arme wordt, dat al zijne lectuur tijdverlies is, tijdverlies, dewijl hem opleiding ontbreekt? Ten derde en ten laatste: schilderde ik u een' Tollens, verzen schrijvende in het hatelijke boek, dwars door de dwarrelende cijfers heen - een' Vondel eindelijk in de bank van leening? Het zou onedelmoedig ten opzigte der koopluî, het zou onwaar jegens de maatschappij zijn geweest. Genie komt aan het licht - óf schitterende als de zon, - óf kwijnende als de maan, - óf schemerende als eene ster, - óf, - wanneer lot, leven, omstandigheden, gebeurtenissen, wanneer alles zich vereenigt om het te omhullen, te verbergen, te verstikken, - onverwacht en bij vlagen als de bliksem uit de zwangere wolk. Dat het in den laatsten toestand even voorbijgaande,

even vlugtig is als deze, behoort thans niet tot mijn onderwerp, - genoeg, - het was er, en het blonk. Zie, ik ben slechts bij gewone menschen gebleven, wier bete te vaak bitter, wier dronk te dikwijls wrang is - of behoeft men tot de milder bedeelden te behooren, om als knaap uitdooving, om als man vernedering, om als grijze gebrek hard te vinden, om een leven ondragelijk te achten, doorgebragt onder de dubbele bedreiging van donkere wolken, een: ‘ik kan niet helpen dat je op straat staat!’ bij de bankbreuk van het huis; - een: ‘ga henen en word warm!’ als de patroon er zijne zaken aan geeft?

Gij zoudt ondanks deze verdediging regt hebben, u te verbazen, dat ik u zoo lang bij den heloot der handelswereld liet stilstaan, als ik ten slotte niets anders had te doen, dan voor hem een weinig menschelijkheid in te roepen. Al geef ik er me door bloot aan den schijn, als twijfelde ik aan den indruk, dien mijne schetsen en groepen op u hebben gemaakt, ik doe het en van harte (waarom het verheeld?) voor hen, die zich in deze betrekking gelukkig zouden achten, als zij allengs een weinig wierden opgebeurd in de schatting des publieks. Daar zijn menschen, door de natuur tot bedienden bestemd, bekrompen hoofden, koele harten, ‘medeklinkers, niet allen kunnen vokalen zijn,’ beweert een mijner goede vrienden. Het zij zoo! - men gebruike er zoo vele men behoeft, ‘slechts neme men liever de Italiaansche dan de Russische spelling tot voorbeeld,’ is mijn antwoord. En waar ik vooral op zou willen aandringen, - men sluite toch niet onbarmhartig in eene kooi, wie in staat zou zijn eigen wieken te kleppen. Ik moet oppassen, of de eene leenspreuk volgt de andere op, zoo als Isaäc Abraham en Jacob Isaäc; en mijn onderwerp eischt alles behalve Oostersche weelderigheid; het geldt eene handelskwestie, eene geldzaak. ‘Voedsel

en deksel - huis en hof - vrouw en kroost - genoegen en geneugten voor allen -’ zou ik Jan willen toeroepen, ‘maar voor wie in staat zouden zijn, zich zelven meer te verschaffen, wanneer allerlei kleingeestige belemmeringen hen niet verpligtten t'huis te blijven en stil te zitten, voor hen gelegenheid ter ontwikkeling van wat er goeds en groots in hen schuilt!’ - Immers ons volk is er niet te beter aan toe, dewijl we er thans onder ons zoo velen hebben, die geduldig den schimp: ‘'t Is maar een pennelikker!’ verduwen, - die zich hun leven lang bekrimpen, omdat men geen: ‘oude sloffen mag weggooijen eer men nieuwe schoenen heeft,’ - uithoofde dat een groot gedeelte onzer vermogende lieden zweert bij het woord: ‘Ver van je goed, digt bij je schade!’ - louter dewijl wij, eer we ooit den neus buiten de deur staken, al leerden napraten: ‘oost west, t'huis best!’

Één voorbeeld schildert treffender dan tien vertoogen. We hebben op met den vermogenden handelaar, die voor een vijftiental jaren al zijne bedienden met de tijding verraste: ‘Ik schei er uit met mijne zaken, maar jullie, jonge luî, blijft je jaarwedde behouden tot je dood!’

Een r a r a a v i s in onze streken; - het zij in het voorbijgaan opgemerkt - waar een jaar vooruit opzeggens, gepaard aan de waarschuwing: iets anders te zoeken, in zulk een geval al eene zeldzaamheid is - de man leeft nog! Welligt heeft hij van al zijne schatten - al zijne weelde - al zijnen glans, nooit weêr zóó groote voldoening gesmaakt, als op dat oogenblik, in den zoeten waan, dat hij gelukkigen maakte.

Ik vermeet mij niet te beslissen, of wij regt hebben er ons zóó onvoorwaardelijk op te goed te doen, dat afkeer van zaken, uit overdreven mededinging geboren, te onzent meer aan de orde van den dag is dan halsbrekerij ten gevolge van gewaagde ondernemingen - het is eene keuze tusschen twee-

erlei kwaad, welke eene prijsvraag onzer geleerde of geletterde maatschappijen verdient uit te lokken: ‘wat is beter, l u s t e l o o s h e i d of o v e r m o e d?’ - Maar het acht- of tiental klerken, dat zich, volgens de overlevering, boog, en verblijdde en heenging, zonder een' patroon, die zoo groote welwillendheid aan den dag legde, te verzoeken, hun de hulpzame hand te bieden tot het beginnen van een eerlijk beroep, liever dan hen door dit genadeblijk te verpligten, die jongeluî zijn verre van mij levendige sympathie in te boezemen. Waarschijnlijk waren er eenige bedaagden onder; - maar zij, wier schouders zich nog niet kromden, wier knieën nog niet knikten, maar de overigen, die zulk eene gelegenheid niet aangrepen om zich zelve onafhankelijk te maken, hoe duidelijk bewezen zij het verval van den volksgeest, die Jan weleer van zijne naburen onderscheidde!

Wij zijn met eene plaats uit een' der dichters van de gulden eeuw onzer letterkunde begonnen: eene vraag, die ons reeds bij den aanvang van dit opstel voor den geest zweefde, besluite dit opstel. Onze voorouders schiepen hunnen handel onder veel ongunstiger omstandigheden, dan die, waarin wij verkeeren; waarom blijven wij met onze meerdere middelen zoo verre onder hen? Terwijl het krijgsvuur binnenslands nog niet had uitgeblaakt, terwijl men den vijand met moeite van de grenzen des jongen staats keerde, ontwierpen de broeders en de zonen der verdedigers van het vaderland het plan voor togten door de noordelijke zeeën; in spijt der natuur, bereidden zij de verovering van een ander werelddeel voor en voerden die uit. Niemand heeft minder lust dan ik, de gruwelen te verdedigen, ter oprigting eener factory - ter aanlegging eener stad, - ter verwerving van een gebied, onder de mildst bedeelde hemelstreken, door onze voorzaten gepleegd. Maar wien het voegt, uit dien hoofde den staf over hen te breken, ons,

hunne erfgenamen, wel het minst van allen; gezwegen, wat er ter verschooning dier onmenschelijkheid zou zijn in te brengen, de begrippen der eeuw, de gewoonten hunner mededingers in aanmerking genomen. Wij willen het niet; wij gewagen er slechts van, ten einde, na dit blijk, dat wij niet blind zijn voor de schaduwzijde van het tafereel, ons in het licht, dat er ons van toestraalt, te verlustigen, meent ge, te schamen, zeggen wij.

Wat is er geworden van de zucht tot reizen, die weleer een eigenaardig hollandsche karaktertrek plagt te zijn? Lust ter koopvaardij te varen, bij den minderen stand, - lust, ontdekkingstogten te ondernemen, bij onze rijke kooplieden, - lust, het land der zon te bezoeken, bij de zonen der kunst, - lust, eenigen tijd aan de beroemdste hoogescholen in den vreemde te verwijlen, bij onze geleerden, - lust, tusschen de bouwvallen van oud-Rome om te dolen, bij onze patriciërs, - lust, in één woord, andere landen te zien, andere volken te leeren kennen, anderen tongval te hooren, andere zeden gade te slaan, - lust, den kring zijner denkbeelden te verruimen, de som zijner kennis te vermeerderen, het gevoel te verfijnen, den smaak te vormen, - lust, door wrijving te streven naar licht, hoe is die uitgedoofd en verflaauwd! Roem zoo hoog gij wilt, de versnelde gemeenschap tusschen, de vlug verbreide berigten van de afgelegenste deelen der aarde; - ‘met eigen oogen zien,’ zeiden onze vaderen, ‘gaat voor alles,’ - en beweerden het te regt. Wat hebben wij bij het stilzitten van lateren tijd gewonnen, dan eenzijdige lofspraken op ons volk, onze instellingen, onze deugden, - zonderling afstekende bij de onpartijdigheid, waarmede men in de zeventiende eeuw in Nederland de verdiensten van vreemdelingen erkende en huldigde. Beweer, dat de algemeene studie van talen, dat de onvermoeibare drukpers, alles, wat wetenschap of kunst, bij de

afgelegenste volken merkwaardigs opleveren, tot u brengt, zoodra het in het oosten of westen het licht ziet: ‘Vreemde oogen maken menschen,’ zeiden onze vaderen, en de uitslag bewees, hoe juist zij hadden gezien. Het is of men schroomt, onze jongelingen den toets te doen doorstaan, waarop het verkeer met verre vreemden hunne zeden stellen zoude. Waarlijk, de moed van het voorgeslacht, de jeugd aan die vuur- en waterproef te onderwerpen, pleit voor de beginselen, welke zij deze inscherpte.

Eene uitweiding over de levensbeschouwing die het vroede en het kloeke in haar karakter zoo vroeg had ontwikkeld, dat men geene teleurstellingen duchtte, het gevolg van eigenliefde of zelfbewondering - eene uitweiding van dien aard zoude hier misplaatst zijn - tot den handel terug, als gij wilt. Wie er voor vreeze, ik ducht geen oogenblik, dat ònze jeugd ontaard zoude blijken, als haar de middelen ter ontwikkeling niet faalden, zonder hare schuld en tegen haren wensch. Waardoor ontbreken deze? Welligt zal eene wedervraag het kortst tot beantwoording leiden: Wat geeft Engelands handel het overwigt op dien van alle overige volken? - Koloniën? - we hebben even rijke, zoo niet in evenredigheid nog rijkere dan A l b i o n . - Industrie? - de gevaarlijke boom droeg te onzent reeds meer vruchten dan wij behoeven. - Landbouw, veeteelt? - wie weigert hollandsch zuivel den welverdienden lof? - Vermogen? - we zijn houders van schuldbrieven van schier alle natiën, en van die der onze niet het minst. - Hoofden en handen? - we zouden niet klagen, als wij er geene te over hadden. - Een kreet gaat op tegen de Nederlandsche Handelmaatschappij, dewijl zij schier de éénige groote zeehandelaar mag heeten onzer beide koopsteden; doch bedenk, eer gij er mede instemt, wat er van Java zou geworden zijn, bij de slaperigheid van vóór het

jaar 1830, als koning Willem I, den interest der actiën bij de oprigting niet had geguarandeerd, en jaren lang voorgeschoten. Ik huiver te beslissen, maar ge zult mij vergunnen de vreeze te opperen, dat het effectenspel den goederenhandel verstikt, even als de schuldenlast der nieuwere staten het krijgszwaard der koningen onzer dagen in de scheede houdt: zoo gaan goed en kwaad in deze wereld hand aan hand. Sir Robert Peel's I n c o m e - T a x bedreigt, treft alreeds de bezittingen en portefeuille; - de hooggeroemde papieren, welke rente geven, al sluimerende en al nederliggende, die uitvinding van den nieuweren tijd, welke staatsschuld synoniem acht met volksrijkdom. - Sir Robert Peel's I n c o m e - T a x zal navolging vinden op het vaste land, en wij zullen zien - doch ik mag niet weêr afdwalen, ik herhaal liever mijne vraag: wat geeft Engelands handel het overwigt op dien aller volken, wat heeft hij zigtbaar boven den onzen vooruit? - Wijs mij eene koopstad in de vijf werelddeelen, zou ik u willen antwoorden, waarin geene Engelsche huizen gevestigd zijn, jonger zonen, die den vreemde bestudeerden en doorsnuffelden, en zich de dubbele kennis ten nutte maken!

Er is nog iets.

Engelands handel heeft een tooverwoord, dat al zijne betrekkingen regelt. F a i r heet het. Vertaal het met ‘billijk’ of met ‘gepast’, met ‘eerlijk’ of met ‘teregt’, het drukt al die gedachten uit; het is eene lofspraak, het is eene wet. Waar men haar toepast, waar men haar nakomt, waar zij beginsel is geworden, dáár heerscht verband tusschen het werk, dat men doet, en het loon, dat men geniet, bij inkoop en verkoop in commissie en courtage, in handel en wandel; tusschen de kennis, welke men zich verwierf en de onderscheiding, waarop zij aanspraak geeft, het vertrouwen, dat men bewijst waardig te zijn, en de aangelegenheden, wier behartiging men

ons opdraagt. Ik wil Jan niet in de school brengen bij John Bull; maar hij heeft eenige reminiscentiën van de dagen, toen hij monopolist was, - factors aan de graanmarkt, overdreven makelaars-loon in aantal van artikelen, rafactie-meesters in de tabak b.v. - die hij wèl zou doen te vergeten; want als men een' mededinger heeft verkregen, is het wijsheid toe te zien, eer het te laat is.

Zonen van goeden huize, vermogende jongeluî, die klaagt over gebrek aan zaken te onzent, leert den vreemde kennen, vergelijkt, spoort op, wat belet u? Lokken oude en nieuwe wereld niet om strijd uwe blikken aan? - het uitstapje, de togt zal u goed doen. Er ligt nog zoo menig veld braak, er schuilt nog zoo menige mijn onder den grond, er vloeit nog zoo menige bron vergeefs. Ontdekt ze, en honderdvoudige renten zullen uw loon zijn. Ge wilt u niet alleen in den vreemde vestigen? welaan, uws gelijken in aanleg, maar niet in vermogen, vloeijen over in het moederland, verstikken en kwijnen weg in de bedompte kantoorlucht; waarom zoudt gij hun aan uwe zijde het spoor niet ontsluiten? Hoeveel edeler zou het zijn, zoo ge, dus strevende voor Holland nieuwe betrekkingen aan te knoopen, den overvloed van levensgeesten, der jeugd eigen, ten nutte van u zelve en anderen besteeddet, dan die te wijden aan dubbelzinnig genot, aan spel en aan min, - hoeveel edeler dus een flink burger te worden, dan een vroegoude couponnen-knipper! Of beschamen Hamburg en Bremen ons niet reeds in het uitbreiden harer betrekkingen met veel geringer middelen? - Hoe ons volkskarakter winnen zoude bij dergelijke pogingen, alle sluimerende krachten op te wekken, vroegere degelijkheid te doen herleven, nieuwe bronnen van welvaart en glorie te openen voor tijdgenoot en voor nageslacht! Hoort gij de stemme niet, die er u toe aanmaant, zoo dikwijls gij u, op de hofsteden uwer ouderen, in het schoon

der natuur heb verlustigd, en, de duinen opgestegen, de zee vóór u ziet, de zee, waaraan ons voorgeslacht alles verschuldigd was, zijne vrijheid, zijn' voorspoed, zijne vroomheid misschien, - want niet te onregt zegt een oud spreekwoord: Wie wil leeren bidden, die vare ter zee!

Het is in den handel als in alle standen, wie zich de kunst te bevelen eigen wil maken, die oefene zich eerst in het gehoorzamen! Zoo rampzalig als het is, altijd op den laagsten trap te blijven staan, zoo goed is het van de eerste sport op te klimmen. Het vormt - het prikkelt - het brengt alle gaven aan het licht. - Maar de leerjaren moeten eens een einde nemen; hij moet het vooruitzigt hebben meester te kunnen worden, die zich deze ten nutte zal maken. Altijd de oude knecht te blijven is een ondragelijke vloek. - Aldus begrepen het onze vaderen, die hunne jonge lieden uitzonden in oost en west en in noord en zuid, maar hun na volbragten togt ook de behulpzame hand boden om zich te vestigen, ten einde van de verkregen kennis partij te trekken. Aldus begrijpen het nog de degelijksten onder ons. Waarom mag ik hier geen loffelijk voorbeeld aanhalen, dat allen, die in de hoofdstad beurs en raad kennen, voor den geest komt; waarom den man niet noemen, die op zee voor zijn beroep gevormd, thans een hooger roer heeft aanvaard?

Laat Hooft uitdrukken hoe ik wenschte, dat al onze aanzienlijken ons vóórgingen, zoo als hij: - de dichter ziet zijne vaderstad ten top van voorspoed gestegen, ter prooi aan de duizeling, der weelde eigen, en waarschuwt haar: ach! dat zijne poëzij geene profetie ware geweest:

> Want nergens is zoo veil
> De niet verwachte val, als op de toppen steil;
> Zoo slibbrigh staan, als op de kruin; zoo te bedinken

Het gypen, als voor wind, en zoo gereed het zinken.
Gelijk ik zie, uit wenst tot weelde, te gemoet
Al wat verbastering der oude zeeden goedt;
En, om het snood gewin, in last de goede wetten.
Doch zullen daar de best' hun voorgang tegens zetten,
Uitblinkendt als in goudt het heldere gesteent.

1842.

Marie.

‘Marie is alleraardigst,’ plagt ik uit te roepen, zoo dikwijls ik in den verleden zomer op den huize Duin en Dal gast was geweest; maar gister bewaarde ze mij wel voor de verzoeking het nog eens te doen. En echter ben ik, in den jongsten winter, zoo min een fat, als een pruik geworden; een der beide herscheppingen zou genoeg geweest zijn, om het der lieve te doen vergeven, zoo ze mij geschuwd had als de pest. I k bleef dezelfde, - een jaar meer in de gulden twintig ontwikkelt slechts te ruimer ieder zin voor genoegen, - maar hoe was z i j veranderd! Uit haar vijftiende trad zij in haar zestiende. Laat mij u waarschuwen voor de onheilsstar, die

En des jours ténébreux a changé ces beaux jours.

Ik vermoedde geenszins de teleurstelling die mij beidde, toen ik, de hofstede genaderd, mijn paard liet stappen, en, zoo als ik gewoon was, ten lommerrijken heuvel opzag, naar de

plek, van waar ze mij zoo vaak begroette. Het was ditmaal echter vergeefs; geen witte doek wuifde mij er tegen. Traag reed ik onder haar priëel van bloeijende meidoornen langs, en staarde weder op; doch de slanke leest van het meisje boog zich niet over hunne twijgen. Ik zag eindelijk nog eens naar omhoog, half ongerust over haren welstand; neen, geen lief handje repte zich door het gebladert. Maar de wielen van mijne tilbury rolden stroever over het zand van eenen bijweg, en Diane stak de ooren op, als hoorde zij den bekenden vogelvluggen tred over het grasperk, dat er het spoor omzoomt.

En ik verbeidde.

Dáár plagt Marie mij te gemoet te snellen, naast mij op het rijtuig te wippen, schier altijd regts, gij zult zien waarom, en, lieve wilde meid als zij was, de leidsels uit mijne hand te nemen, ja, hare vingeren om de zweep te slaan, die ik, wanneer Diane mij buiten bragt, slechts zelden uit den koker nam. ‘Straks, Marie!’ zeide ik dan, en hare donkere kijkers tintelden van vreugde; ijlings gingen mijne groote handschoenen aan de blanke dunne vingertjes mijner lievelinge over. Even als had Diane geweten, wie meesteresse was geworden, stapten wij niet langer. Maar als wij het hek der plaats in het verschiet zagen en de heerlijke oprijlaan, die van de huizinge tot den straatweg voert, instoven, dan werd de dreumis van den tuinman of de deerne des koetsiers, die achter de traliestijlers in schaduw der oude linde speelden, moedwillig met een tikje bedreigd, dan kreeg het ros er een, en wij renden! Het vleijend woord, de belofte eener versnapering, waarmede de beminnelijke ondeugende den schrik wilde goedmaken, gingen te loor, want Diane verslond het spoor der laan; wij waren haar reeds ter vierde, wij waren haar halverwege doorgevlogen. En het gebriesch van mijn

paard, of de wolk van stof, bijwijle ook Marie's luide lach, was het sein tot het openen der zonneblinden, of het ophalen eener gordijn voor menigen l o g é . Hoe het lieve kind genoot, als deze zich verbaasde, gene hare toejuichte, Diane zelve behagen scheen te scheppen in het wilde spel! Dan gierde Marie hare blijdschap uit, - hief zich van het kussen op, - stond in de tilbury, - vuurde aan met hand en voet, maar meest met de oogen. Ik moet bij een dier toertjes onwillekeurig eens een bitter bang gezigt hebben gezet; immers een beroemd schilder, gast van den huize, verraste ons een uur later met een c r o q u i s van den echt van statelijken ernst met dartele schalkheid. Behoef ik te zeggen, dat ik, op het blad, den eersten vertegenwoordigde, - ik, die in pijnlijken angst den strooijen hoed van Marie onder het af vliegen trachtte te grijpen, - den strooijen hoed, welks smal, geel lint zich, als een krans van korenairen, door haar kastanjebruin haar slingerde?

Diane had de ooren gespitst, en ik had gebeid. Maar niet mijne gunstelinge, slechts een jagthond was te voorschijn gesprongen; en toen ik aan de trappen der huizinge stilhield, werden bediende noch stalknecht opgeschrikt door een ongeduldig stampend ros; ik was bedaard voorgereden.

'De familie is op het terras,' verzekerde Hendrik mij. Ik wenschte dat gij hem niet voorbijzaagt, zoo als gij geneigd zijt te doen; er valt in onzen tijd meer, dikwijls iets anders uit de liverei op te maken, dan de kleuren van des heeren wapenbord. Wij leven in eene eeuw, die den eersten rijke den beste vergunt er zijne dienstboden in uit te dossen. Ik heb er niets tegen. Het spijt mij slechts, dat zij het niet met meer smaak doen. Of ergert u dat onwaarschijnlijk aantal velden, leeuwen, of wat het zijn mogen, van k e e l niet, die door het algemeene rood der vesten worden verkondigd? Dat

men het groen ten minste den jagers overliet! Ik heb opgemerkt, hoe zich, in omgekeerden zin van den cameleon, het karakter der bedienden van den nieuwelings aanzienlijke naar den bonten tooi, met welken zij pralen, wijzigt. Ook valt er nog iets uit te leeren. ‘Zoo heer, zoo knecht!’ luidt het spreekwoord; maar als ik in de voorportalen onzer geldaristocratie, het gejoel der jonge, winderige, over-welgedane livereiknechts hoor, verwaand op den opschik, die hunne lompen van gisteren verving:

Beaux parvenus, honteux de leur famille;

baldadig door den overvloed, waarin zij zich mogen baden, na jaren lang gebrek te hebben geleden:

Als nu Jeschurum vet wert, soo sloeg hy achter uyt; als ik hen onbescheiden, aanmatigend, onuitstaanbaar vinde, dan zeg ik in mijzelven: ‘Zoo knecht, zoo heer!’

Op Duin en Dal - ik verlies inderdaad op mijne beurt onzen gedienstigen geest uit het oog - op Duin en Dal zou uw blik met welgevallen hebben gerust op den liverei-bediende van goeden huize. Hendrik is een dier p a t t e r n s of f i d e l i t y, die mij minder een aandoenlijk belang inboezemen, als de laatste, bleeke afschaduwing der leenknechten, welke naar knods of bijl grepen, wanneer de ridder zich harnaste

Van top tot teen,

dan als een dagelijks zeldzamer overblijfsel uit den tijd, toen de betrekking tusschen meester en dienaar door iets hartelijks, iets vertrouwelijks, iets humaans werd geadeld. Het is bij hem niet louter: ‘wiens brood men eet, wiens woord men spreekt;’ zijne stemming is eer gemoedelijk dan wijsgeerig; hij benijdt zijnen heer niet, hij heeft hem lief. Al glinsterden er geen tranen in zijne oogen, toen de vrouw van Duin en Dal verleden

winter doodelijk krank was, waar baldadige straatjongens het zand van de steenen hadden gewoeld, overstrooide Hendrik die zorgvuldig weder, voordat iemand het hem had geboden. En hoe Marie hem ter harte ging - het is eene lofspraak op den meester, als zijn dienstbare de kinderen des huizes bemint - dat getuigde zijne verzekering van haren welstand. Daar stond hij voor mij, gedienstig, oplettend, eerbiedig, een waarborg van den goeden toon, die op de hofstede heerschte, der rustige orde, waarmede er de genoegens van het leven werden aangeboden en gesmaakt; daar stond hij voor mij, in azuur en zilver, blaauw met wit, als men zegt.

Lach mij uit om de dwaasheid, zoo het u lust; maar het zijn mijne lievelingskleuren. Ik verbeelde mij, dat hij, die deze tot wapen durfde kiezen, zeggen mogt: ‘Zie, hier ben ik, standvastig en onschuldig!’ Zilver op azuur, leliën en starren op een hemelsblaauw veld, wat is smaakvoller, wat dichterlijker? Uwe gissing, of deze op het wapen van mijnen gastheer prijkten, vergunt ge mij gissing te laten; maar verzekeren mag ik u, dat hij waardig is die te voeren, vertegenwoordiger van een onzer oudste patricische geslachten. Wilt gij den man kennen? ‘Liever eerste der graven, dan laatste der hertogen,’ zal hij u antwoorden, zoo gij hem aanraadt, zich in den adelstand te doen verheffen. Het is een woord uit mijn hart; zulk eene verloochening onzer historie is mij een gruwel. De baronnen en de ridders, de Wassenaers en de Brederodes, de Arkels en de Egmonds behooren onzer grafelijke geschiedenis toe; in het handeldrijvend gemeenebest wiessen, als in een ander Venetië, nieuwe geslachten met den staat op, welker nakomelingen geen jonkheerstitel behoeven om te worden geëerbiedigd, nadat hunne voorvaderen, twee eeuwen lang aan de beurs als in den raad, over het lot van werelden beslisten.

Mijne welkomst had zoo min iets opmerkelijks als mijne

buiging: de vrouwe van Duin en Dal was e v e n l i e f als vroeger, schoon zwak en stil. Slechts vlugtig merkte ik onder hare gasten de echtgenoote van een onbekenden staatsraad en de moeder van een wakkeren zeeman op, en zag de heeren voorbij, om den wille mijner lievelinge. Daar zat zij, in schaduw van een bonten esch, mijne Marie, die anders rondhuppelde als eene ree; - daar rees zij op en neeg statelijk, mijne Marie, die mij vroeger hare frissche lippen ten kus aanbood; - daar zeide zij zacht, toonloos, schroomvallig, ik wist niet wat er van mijne Marie geworden was:

'Mijnheer!'

Ik reikte haar de hand.

Was er eene klove tusschen ons?

Schichtig stak ze mij de toppen harer vingeren toe.

'Het zal u geen zeer doen,' schertste de moeder van den wakkeren zeeman.

Het kind zag op, het kind zag rond, het kind zag om; ik bemerkte dat er digt bij haar een stoeltje ledig stond, 't welk hare aandacht trok.

'Mijnheer!' zeide zij nog eens.

'Wat is zij gracieus!' hoorde ik de gade van den onbekenden staatsraad zeggen.

De vrouwe van Duin en Dal knikte tevreden.

Er komen oogenblikken in het leven voor, waarin wij naar den indruk eener bij ons oprijzende gedachte handelen, eer wij de juistheid van deze hebben overwogen. De mijne deed mij Marie met een vorschenden blik aanzien. Zij was veranderd. Zij had plaats genomen in den cirkel van mama. Waarlijk, zij maakte aanspraak op taille. Zie, de vuile ijzers van den kapper hadden haar het eerst begrip gegeven van het onderscheid tusschen de vrijheid der jeugd en den dwang der beschaving. Er viel niet aan te twijfelen, zij was jonge jufvrouw geworden. En

Zei mama

Staring vergeve mij de mishandeling zijner verzen!

Dit met de kamenier den spiegel vlijtig na?

Waarschijnlijk; want Marie bloosde bij mijn aanstaren; die blos mishaagde mij - Marie werd links; als kind was zij het nooit.

Eensklaps sprong de jagthond, die mij herkend had, vertrouwelijk tegen mij op, en raakte met de voorpooten haar kleed aan.

‘F i d o n c , A m y !’ riep zij.

‘Heeft het beest Fransch geleerd?’ vroeg ik.

‘Mijnheer!’ zeide Marie voor de derde maal, en zag mama aan.

Ik had deernis met het arme schepsel, en wendde mij tot de dames over het weder, het uitzigt, het nieuws van den dag. De vrouwe van Duin en Dal sprak niet dan juist; een recept voor eene kwijnende conversatie. De echtgenoote van den onbekenden staatsraad weêrhield door de stijve houding, waarmede zij de g a n t s à j o u r voor een oogenblik uittrok, om een beschuitje in een glas maderawijn te doopen, en die, na volbragte operatie, weder langzaam, voorzigtig, doods bedaard aan de vingeren te schuiven, de moeder van den wakkeren zeeman in het kouten over hem, die haar, ondanks dat hij zich op Java bevond, zoo na aan het harte lag. Een paar lieve gezigtjes waren figuranten; welk een gesprek! En Marie, die in vroegere jaren, bij iets zoo vervelends, op den rug van Amy het heuveltje zou zijn afgeschommeld, - of, door het zand ademloos opgeklouterd, ons verrast had met een paar frambozen, minder lieflijk gloeijende dan hare wangen, - Marie zag nu naauwelijks van haren arbeid op, e t n e f i t q u e t a p i s s e r i e . Of zoo zij van tijd tot tijd een woord mede in de

schaal legde, het was zoo onbeduidend, dat het den evenaar noch ter regter noch ter slinker deed overhellen. Zag ik inderdaad het meisje voor mij, dat me ‘gaauw, gaauw, maar heel gaauw,’ ter hulp plagt te roepen, om een vlinder te vangen, ‘mooijer’ dan zij er ooit had gezien? Hoe was de kleine veranderd, die zoo driftig haar vingertje op den mond legde, om mij te gebieden, het kraken mijner laarzen te smoren, waar zij de woudduiven op het mos voederde! Waar was de tijd, waarin hare vragen, onverwachte bewijzen voor de ontwikkeling van haren geest, mij deden aarzelen, hoe die te beantwoorden? wie er in de zee woonde? waarom zij niet vliegen kon? wat de wind aan de boomen vertelde? En dan die lieve vertrouwelijkheid, waarmede zij mij in later dagen influisterde, pa of ma over te halen, om haar een rijpaard te koopen, omdat zij zoo gaarne zulk een moedig dier zoude bevelen, - of haar piano aan de boerderij te doen brengen, opdat zij Arend en Geert de horlepijp mogt leeren dansen! Al wat zij thans op mijne vragen antwoordde, - zij hield zich, als behoefde zij zulk eene aanleiding om zich in het gesprek te mengen, - miste beide: karakter en kleur; - haar geest dartelde niet langer, - hare stem had niets welluidends meer.

O gemaaktheid!

Vermoedt gij hare oorzaak niet?

Ik weet wel, dat ik slechts eene garstige waarheid verkondig, zoo ik u zeg, dat er een leelijk Hollandsch is, 't welk wij verpligt zijn soms aan te hooren, ja, te prijzen; het Hollandsch, dat ons te dikwijls wordt toegegalmd, zoo van den predikstoel als van het tooneel; het eentoonig Hollandsch onzer dreunende verhandelaars. Vergun mij echter er mijn hart lucht over te geven, eer ik het ter vergelijking bezig. Het schijnt, dat velen onzer sprekers de opmerkingsgave ontzegd is, hoe in het openbare leven, zelfs in den gezelligen, be-

schaafden omgang, de driften heerschappij uitoefenen over de menschelijke stem. Zij eentoonig? de schaal der muzijk is bekrompen bij de hare. Verheft zij zich niet bij het geven van een bevel, als was zij zich van hare koninklijke magt bewust? Zij werpt zich, onder het voordragen eener bede, als eene slavin die genade smeekt, in het stof; zoo het vuur der gramschap ons blaakt, gelijkt zij eene verschroeijende vlam, die zichzelve verteert; als wij in den weelderigen schoot der liefde rusten, kwijnt zij weg in zoet gefluister en verteederend gezucht. Hoe zijn wij dan toch aan bulderende troosters en galmende verliefden gekomen? Holland en de zee, het is of men van moeder en dochter spreekt; maar het voorbeeld van den Griekschen redenaar, die de wateren beluisterde, schijnt voor de onzen te loor gegaan. Eilieve, hoe velen kent gij er, die van deze leerden hunnen toon in harmonie te brengen met het gevoel, dat de toestand eischt of het onderwerpt wekt; - die, als de golven, den God des dags in melodische klanken een hymne weten toe te zingen, of, als de zee, uit de kolken harer diepte, tegen den orkaan een grimmig antwoord durven opdonderen? Helaas! vreugde, droefheid, wanhoop, verrukking, liefde, haat, alles wordt te onzent uitgegalmd, uitgeschreeuwd, gedeclameerd, zoo als men zegt. O, het is een leelijk Hollandsch! En toch is er een nog leelijker: het is onze moedertaal in den mond van een meisje, dat eene buitenlandsche gouvernante heeft.

‘Merci, ma chère!’

Gij ziet mademoiselle bij dat woord voor u, schraal, tenger, scherp, als allen; zij plaatste zich op het stoeltje, dat naast Marie ledig stond; arrangeant les plis de sa robe; viel haar lorgnon in het zand, Marie raapte het op.

‘Bien obligé, monsieur!’ voegde zij er stijf bij; ook ik had er-mij om gebogen.

En ik leunde half over het stoeltje van Marie, en was plaagziek genoeg, haar te verzoeken, om mij aan hare gouvernante voor te stellen.

‘Hoe, mijnheer?’

‘Foei, Marie!’ antwoordde ik: ‘als een oud vriend, zoo gij wilt.’

‘Monsieur***, un vieil ami,’ zeide het kind.

‘Vous voulez dire, un de vos anciens, ma chère,’ hernam mademoiselle. Ik vond dat zij mijne gunstelinge wel op liefderijker toon had kunnen te regt wijzen.

‘Je suis charmée, monsieur,’ voer zij tot mij voort. Maar ik was à mille lieues de Paris, ondanks de vleijende verzekering; want den woorden ontbrak het lachje, waarmede eene française u betoovert.

En mademoiselle zweeg als Marie; ik waagde eene opmerking over het eigenaardig schoon der duinlandschappen, dat nergens elders wedergade heeft.

‘Non, monsieur.’

‘Dus geen gevoel voor natuurschoon,’ dacht ik.

‘Il est vrai,’ zette ik mijne proeve voort; ‘il est vrai que notre paysage n'est que joli, tandis que les Alpes sont sublimes.’

‘Si, monsieur.’

‘Dus ook à sec voor het vaderland,’ zeide ik bij mijzelven. Er kweelde een vogel in den lommer; ik zag dat Marie luisterde; ik vroeg haar, of zij de liedjes van Mad. Albert had bestudeerd.

‘Ma grand'mère,’ begon ik.

‘Monsieur!’ viel mademoiselle in, met al het hoogepriesterlijke eener bekrompene zedelijkheid; ik spaar u de diatribe.

Ik begreep alles: de zwakte der vrouwe van Duin en Dal,

het levendig karakter harer dochter, de keuze eener stemmige, overstemmige S u i s s e , om dat te temperen, hoe logisch! Ik zou slechts voor temperen ‘uitdooven’ willen zeggen. Eene S u i s s e , zonderling verschijnsel! De wereld is vol van den lof van Tell, de vrijheid heet te huis op de bergen, en door geheel Europa ontmoeten wij zijne nakomelingen, die een geest van knechtsche onderwerping inscherpen, met het zwaard of met de gard. Doch waartoe de armen hard gevallen? Er is geen verlicht vorst, die de Zwitsers in onze eeuw niet als eene anomalie afdankt. Gouvernantes uit alle natiën zijn beklagelijke schepselen; indien één toestand, de hare is valsch.

Vrees daarom voor geene onvoorwaardelijke lofrede op ons onderwijs. Het is waar, er waait u uit de scholen onzer dagen eene ongezonde lucht te gemoet:

> Eerzucht kiest in onschulds dreven
> Vroeg hare arglooze offers uit!

Ik heb kennissen, die op hun drieëntwintigste jaar, in den schoot der weelde, door ziekelijke wereldbeschouwing, mij, u, zichzelven, alles moede zijn; maar toch - leve de schoolmeester, de instituteur, de p r o f e s s e u r d e l a n g u e s , de taalkunstenaar des noods! - spreek mij van de matres, niet van de gouvernante. Som alles op, wat gij tegen de school kunt inbrengen, het gevaarlijke van den omgang, het verleidelijke van het voorbeeld, het besmettelijke van den geest van wederstand; maar wat beoogt uwe opvoeding, ontwikkeling of uitdomping - heele of halve kennis? Een blik op het lot der beide meesters zal u in mijn gevoelen over de leerlingen doen deelen.

Het monarchale heeft uitgebloeid; het constitutioneele knopt, ontluikt, tiert overal. Wij hebben elken meester, tot den dorpsdionys toe, van de teekenen zijner koninklijke waardigheid, de

roede en de plak, beroofd. Wij eischen hem zoozeer doordrongen van den geest zijner grondwet, dat geene drift hem meer in verzoeking mag brengen, ezelachtige domheid met eene oorvijg te kastijden. Zoo de voorganger van onzen schoolvos zeggen mogt: 'l'Etat c'est moi,' uw onderwijzer is slechts de eerste dienaar des staats. Hij, de volwassene, moet omgaan met hen, die tusschen mal en vroed zijn, en zich redelijk toonen jegens onredelijken, en onwilligen leiden, en dommen beschaven, en stuggen overreden door louter verstand. 'De ongelukkige!' roept gij uit. Ik bid u, doe het niet te voorbarig. Er komen uren, dagen, weken in zijne jaren voor, die hij vrije mag noemen; vrije, zeg ik, waarin hij den last der verantwoordelijkheid van zijne schouderen schudt; vrije, waarin hij de gulden cijfers van zijn eigendom, van tien tot honderd, tot duizendtallen aangewassen, overtelt, en in ieder van deze eenen borg te meer voor de onafhankelijkheid zijns ouderdoms ziet. Feestdagen af te kondigen en volksspelen aan te rigten, schijnt mij een der benijdenswaardigste voorregten, der kroon toegekend; maar welk autocraat geniet den vierdag, zijnen onderdanen geschonken, als de schoolmeester de uren, waarin zijn verlof het kleine volkje de wijde wereld inzendt? Dan ziet gij hem buiten - schaarsche, maar daarom te zoeter weelde - het schoon der natuur smaken. Dan treft gij hem onder de lieve kennissen zijner jeugd aan, voor de eerste maal zijns levens verlegen, hoe hij het werkwoord beminnen vervoegen zal, - de meester door zijne schalke scholiere beschaamd. Dan verrast gij hem, die zijnen eerstgeborene uit de wieg neemt, en den Heere voor zijn lot zegent. 'De ongelukkige!' zeidet gij.

Het bestier eener gouvernante zweemt naar eene alleenheersching; dienst der vreeze geldt bij hare kweekelingen: te hooren is te gehoorzamen. Zie, zij komt, en het kind zit regt;

zie, zij wenkt, en het kind buigt; zie, zij lacht, en het kind waagt het te glimlagchen. Geene oostersche hulde is zoo vleijend en slaafsch, als die, welke haar wordt toegebragt; zoo gij hare schaduw tegen den wand onderscheidt, is die harer dienaresse haar op de hielen, en ijlt en zwenkt en wijlt met haar, als was het hare eigene. Bittere spot! Hebt gij nooit van de onbeduidende D u r c h l a u c h t e n der kleine duitsche staten gehoord? Zoodra zij hun gebied van slechts drie of zes of twaalf vierkante mijlen overschrijden, worden zij pijnlijk gegriefd; ze zijn slechts vorsten voor hunne onderdanen; de beleefdste postillon ter wereld lacht hen uit, zoodra hij de fooi van den onbekenden Wij over zijne eeltige hand heeft voelen glijden. Helaas, de arme gouvernante doet geen tien schreden, zonder dat zij de landpalen van haar rijk achter zich laat, en ruw, wreed, onbarmhartig uit den droom harer heerschappij wordt opgewekt! Ik bedoel

den Ilias van plagen

niet, die ingenomen ouders en ongezeggelijk kroost haar drie maal van de vier berokkenen. Laat zij vertrouwen winnen zoo als zij verdient, wanneer zij met hare leerlinge de bovenkamer verlaat, waar een armstoel haar ten troon strekt; als zij zonder gedruisch - zij gevoelt hoe weinig zij geldt - de eetzaal inglijdt, dan vindt zij, ja, eene plaats aan den disch, maar beneden het zout, en de dienstboden verwonderen zich, dat zij haar moeten bedienen, haar, die eerst na de mannelijke gasten wordt bediend. Ei, wie is zij toch, dat men haar dus ongestraft honen durft? Wat misdeed zij, dat de vrouw des huizes, die in haar de sekse, waartoe zij behoort, moest doen eerbiedigen, dien gruwel ziet en duldt? Welke uitzigten werden haar geopend, om wier wille zij zich getroost

eene zoo twijfelachtige betrekking te bekleeden? Zij is arm, buiten hare schuld. Zij bood hare diensten ter opvoeding aan, dewijl ze slechts te kiezen had tusschen deze taak en de schande. Zij ontvangt een loon, een-, twee-, driehonderd gulden 's jaars, boven de gastvrijheid van den huize, indien hare bete, haar dronk, haar leger dien naam verdienen; - de vossen die de koets trekken, kostten meer dan twaalfhonderd gulden, en hoe worden zij verpleegd! Te loor gesteld in al hare verwachtingen, telt zij hare dagen bij hare krenkingen, is een verlaten ouderdom haar verschiet... Arme misdeelden! niet u verwijt ik den wrevel, die u kenschetst, - den nijd, die u verteert, - den menschenhaat, waarvan gij blaakt; de roos der min geurt u niet: wie durft eischen, dat gij lief, vrolijk, goedhartig zoudt zijn?

Sad melancholy mark'd you for her own!

Ik sloeg Marie eene kleine wandeling voor.

'Si mademoiselle veut me permettre?'

'Oui, ma chère.'

Terwijl het lieve kind mantille en hoed en parasol haalde, maakte de gade van den onbekenden staatsraad mademoiselle een compliment over hare opvoeding: 'elle avait si bien apprivoisée Marie...'

Ik heb een lastig zwak voor een Hollander onzer dagen: onverdiend toegezwaaide lof maakt mij kregel.

'Jusqu'à lui faire briser les ailes dans sa cage,' viel ik in, en voegde er, berouw gevoelende over mijne scherpheid, bij: 'la faute en est au système et non à vous, mademoiselle!'

De moeder van den wakkeren zeeman knikte mij goedkeurend toe; haar wilde jongen was een knap officier geworden.

M a d e m o i s e l l e had zich zeker met de verdediging van het stelsel belast, een stelsel, waardoor onze jonge meisjes worden opgevoed, als moesten zij alle onnoozele nonnekens blijven; maar Marie verscheen. Zij zag er allerliefst uit; ik bood haar mijnen arm.

'Dadelijk, mijnheer!' zeide zij, en wipte naar hare mama, en kuste de bleeke. Het was hare eerste onwillekeurige beweging, sedert ik haar weêrzag. 'Welk een aanleg gaat hier te loor!' dacht ik.

En haar handje gleed over mijnen arm; het rustte naauwelijks.

'Diane heeft u verwacht, Marie,' begon ik, toen wij eenige schreden waren voortgewandeld.

'M a d e m o i s e l l e vond, dat het niet voegde, mijnheer.'

'Lieve Marie, mijnheer me zoo niet!'

Eene pauze.

'Gij hadt vrolijker gouvernante kunnen treffen.'

'O, zij is zeer goed!'

'Maar dat is geen Hollandsch, beste meid! O, e l l e e s t t r è s b o n n e. Doch gij spreekt dagelijks Fransch met haar; wat leest gij?'

'Wij lezen veel Engelsch, mijnhe...'

'Wat, mejufvr...'

'M i s s Hannah More.'

'Oef!' dacht ik, en zuchtte; want bij het verderfelijk beginsel der Britsche opvoeding: 'w h a t w o u l d p e o p l e s a y?' het gekwezel eener oude vrijster, de lectuur van een meisje van zestien, - hoe hield het kind het uit?

'En als gij in de stad zijt, gaat gij zeker bij t h e R e v e r e n d * * * ter kerk.'

'Altijd, mijnheer.'

Zie, het past mij niet een vonnis te vellen over het ritueel

der episcopale eeredienst; Walter Scott heeft, met den tact die hem onderscheidt, er al het schoone van doen uitkomen, in de huiselijke avondbede van s i r Henry Lee en zijne beminnelijke dochter: maar woon eens zeven zondagen achter elkander de voorlezing van dezelfde litaniën bij, en leer hoe veel uw gevoel aan innigheid verliest, hoe zinledig vormen zijn!

Er volgde weder eene pauze.

'Welk een oord!' borst ik uit.

Ik waag mij niet aan eene beschrijving; het landschap duldt er geene, schoon de stoffaadje niets zeldzaams heeft. Er zijn menschen, die u zeggen, dat er slechts een vloed door eene weide kronkelt, terwijl er aan uw eene zijde duinen oprijzen, en aan de andere twee oude boomen staan. Maar Marie schetste de plek vóór jaren, met één woord.

Mijn rijdpaard was schichtig geworden; het steigerde, en wilde het pad, dat derwaarts voert, inslaan.

'Niet regts!' riep ze mij van het hare toe: 'niet regts! dáár woont de stilte.'

En ik vergat mijn ros te bestraffen, om de gelukkige uitdrukking harer phantasie te bewonderen.

'Dáár woont de stilte!'

Aarde en hemel was er weder in harmonie; geen wolkje zwierf langs het zuiver blaauwe luchtruim; de breede stroom deed niets dan dat gewelf weerkaatsen; de kroonen van het monarchenpaar schenen dubbel statelijk door hunne roerlooze rust.

Ik zag Marie aan; hare vingeren speelden met een medaillon.

En mijn blik rustte op het verschiet, waar de hellende heesters zoo vele waaijers schijnen, om het blinkend duinzand uit het oord te keeren. Ik verbeeldde mij, dat de veldnimfen

waren ingesluimerd; immers geene wuifde; alle blanke armen waren op de mollige heup of op het frissche gras afgegleden; en zoelte had haar bevangen: ik hoorde de stilte.

Daar ging de veêr van het medaillon: er was een lok blond haar in; Marie bloosde.

'Van Willem,' zeide zij openhartig: 'weet gij, of hij al kadet is?'

En zij bloosde sterker.

'Ha! eene eerste liefde,' dacht ik.

'Spreek er toch m a d e m o i s e l l e niet van!' ging zij verlegen voort.

O opvoeding!

Ik sloeg het verzoek af, noch stemde het verzoek toe; ik hoorde de dorpsklok slaan, en wij keerden terug. Het ware u kwellen, zoo ik u alle pauzes deed medemaken, die er tusschen mijne vraag, of Marie nog veel naar de natuur schetste? en haar antwoord: 'M a d e m o i s e l l e is niet sterk in het teekenen,' tusschen mijn ongeloovig: 'En waarin munt zij dan uit?' en haar vertrouwend: 'O, zij leert mij geographie, mythologie, historie en handwerken; zij heeft reeds vele educaties geacheveerd,' verliepen.

Het luiden van den bengel riep ons in de eetzaal.

Marie zat naast m a d e m o i s e l l e ; c ' e s t t o u t d i r e .

En toch heb ik nog iets op het hart.

Ik ben gastronoom noch epicurist, maar ik had liever, dat ge mij voor één van beide hield, dan voor een koud-water-drinker of een pannekoekeneter. Wie ook naar buiten ga, om zich te behelpen, - wie ook op het land gaarne het weinige voor lief neme, - ik ben zoo bescheiden niet. Zoo de oude kloostertucht zich de versterving aller zinnen ter taak stelde, ik word liefst op het eigen oogenblik overtuigd van de prikkelbaarheid mijner vijf. Vele spiegels, - lichtkleurige wan-

den, - een zuivere dampkring om mij heen, - een zonnig landschap in het verschiet, waar het geopend vensterraam en de half weggeschoven gordijn een koeltje binnenlaten, - overvloed van schotels voor mij, wier verscheidenheid mij de weelde te kiezen onbekrompen vergunt, - geurige, tintelende wijnen in kelken, het edele vocht waardig, - vooral lieve, vrolijke, mooije aangezigtjes naast en over mij, - en, wilt gij het geheel volmaken? de malsche, ruischende toonen eener muzijk, die zich niet oorkwetsend opdringt, die tevreden is, zoo gij slechts naar haar luistert, als de zoeter stem aan uwe zijde zwijgt; - ik zie er niets zondigs in, ik acht er mijnen gastheer te humaner om, naarmate hij voor dat alles opener zin toont. Doch zult ge mij niet toeroepen:

Ah! n'allez pas chercher midi
A quatorze heures!

zoo ik u beken, dat ik nog iets meer verlang, - iets, dat niet op den huize Duin en Dal alleen ontbreekt, - iets, dat in ons vaderland zeldzamer is dan rijkdom, weelde, overvloed? - eene gastvrouw, die toon geeft, - die het gesprek levendig houdt, - die ons, door de gaven van haren geest, de gaven der fortuin vergeten doet.

Veroordeel mij niet, voordat ge mij gehoor hebt verleend.

Wij hebben huiselijke, wij stoffen op vrome, wij zijn mild bedeeld met deftige vrouwen; ik heb eerbied voor de eerste, de tweede en de derde, schoon ik wenschte, dat alle een weinig levendiger, beminnelijker, gezelliger waren. Er is geen onfeilbaarder gids tot onafhankelijkheid, dan eene spaarzame, overleggende, naauwtoeziende huismoeder; maar het leven wordt ondragelijk vervelend, wanneer men ons zijne geriefelijkheden beknibbelt; en zoo gierigheid de wortel van alle

kwaad is, zij zie toe wat zij kweekt, die haar gezin slechts onthaalt op de schrale geneugten van uit te winnen. Eene ongeloovige vrouw is zelf den ongeloovige een gruwel. Ik laak het niet,

> Dat zich, door alle weêr en winden,
> Eenvoudige welmeenendheid
> Soms driemaal 's daags ter kerk doe vinden;

de waarlijk vrome is blijmoedig van aard; een heldere geest, een rein hart looft den Heer in het dankbaar genot Zijner schoone wereld; slechts zij, die zich in eene wolk van eigen heiligheid hullen, doen afstand van het zoete voorregt vreugde te verspreiden, gebogenen op te rigten. O, de mantel der waardigheid plooit zich statelijk om de kloeke gestalten onzer aanzienlijke vrouwen; waar hij ruischt, deinst de ligtvaardigheid terug, grijpt der onbedachte jeugd eene huivering van eerbied aan: ik heb te veel zin voor decorum, om hare poses bij hoogtijden en rouwbeklag niet te bewonderen. Doch het gaat der deftigheid als alles, wat niet in de natuur, wat slechts het gevolg van overeenkomst is: in het gezellig leven, in den dagelijkschen omgang lokt zij ons een ‘c u i b o n o?’ af; wie beklaagt den echtgenoot eener altijd getabbaarde matrone niet? Waarlijk, mijn eisch heeft minder onredelijks dan gij vermoeddet; in iederen stand moesten de schoenen der bevalligheden ijveriger offeren.

En zoo ik het der burgerlijk huishoudelijke niet euvel duide, dat zij v r i e g in plaats van v r o e g zegt, - dat zij van p r o f e s t e r spreekt, - dat zij e i n d e l i j k met e i g e n l i j k verwisselt, - zoo ik niet van haar eische, dat zij het vervelende ‘E n t o e n z e i i k,’ het langdradige ‘O m k o r t t e g a a n,’ het babbelzieke ‘O n d e r o n s’ afleere, - mits

zij van vliering en zolder naar keuken en kelder dribbele, overal het onordelijke herstellende,

Denn ein geschäftiges Weib thut keine Schritte vergebens,

mits er welvaart en voorspoed in hare woning heersche, - ik durf onbekrompener levensbeschouwing, veelzijdiger beschaving, gezelliger zin wachten bij haar, die wekelijks onze redenaars hoort, - zij, wier smaak voor alles, wat goed, edel en schoon is, de lezing van het boek der boeken verfijnen moest. En indien ik ook deze om het vormelijke, dat onze leerredenen aankleeft, om den ernst, die op het voorhoofd onzer sprekers zetelt, om het stellige, dat hun oordeel kenschetst, iets stijfs, iets ingetogens, iets wrangs ten goede houde, - zoo ik haar niet verwijte, dat de lachjes vreemdelingen in hare woning zijn, - zoo ik het haar niet toerekene, dat haar gade de uren, die hem van zijn beroep overschieten, in het koffijhuis, aan de ombertafel, onder een glas en eene pijp zoek brengt, - droef bewijs, dat Voss zich juister had kunnen uitdrukken, dan in zijn hexameter:

Lieblich und schön seyn ist nichts; ein Gottesfürchtiges Ehweib Bringet
Lob und Segen! -

ik eisch bij vrouwen van hoogeren stand al de geneugten van hart en geest, opdat de verveling niet tot m a î t r e s s e s voere.

Hoe zoude ons leven, onze maatschappij, onze letterkunde er bij winnen, indien vrouwen er eenen meer dan lijdelijken invloed op uitoefenden!

En zij zelve!

Arme Marie! die, in uwe vrijheid, eene duinroos gelijk,

uwe geuren ieder voorbijsuizend windje prijsgaaft, uwe knopjes voor iederen afzwervenden zonnestraal ontsloot, waarom moest men u in eene broeikas verplaatsen, uwe weelderigste loten afsnijden, uwen schilderachtigen groei weêrstreven, uwe aantrekkelijkheid in een nevel van onbeduidende, vervelende, zoogenaamde bescheidenheid hullen? Uit milde hand deelde de natuur u drie gaven toe; zij pleegt zelden in hare grootste gunstelingen dus te vereenigen. U schiep zij schoon; u schonk zij geest; u ontzegde ze geen hart. Ach, hoe ligt kan het eerste en het laatste geschenk u noodlottig worden, als uwe gouvernante er in slaagt, om u van het schild, waarmede de welwillendste aller feeën u in het tweede voorzag, te berooven! U had zij het groote geheim aller conversatie ingefluisterd: gij luisterdet en gij vroegt; gij hernaamt en gij verhaaldet; gij luisterdet en gij merktet op. Hadt gij dien krans voort mogen vlechten, bloem bij bloem ware door uwe fijne vingertoppen aangeraakt; onwillekeurig hadt gij de verwelkte van de frissche leeren onderscheiden, de heelende van de vergiftige.

En nu?

Weldra zult gij in onze wereld optreden, bekoorlijk door uwe schoonheid, moeders zien het hare dochters gaarne; - aanlokkende door uw gevoel, het hart ligt buiten het bereik eener gouvernante; - begeerenswaard om uwen rijkdom, o, dat gij geen bruidschat hadt! Ik zie hen in het verschiet om u heenwemelen, de hommels - neen, de gieren onzer zedelijke maatschappij: den bedaagde, wiens hart lang verstorven is, maar die geen weêrstand kan bieden aan de verzoeking, om drie winters lang van zich te doen spreken, als van den gemaal der schoonste van iedere partij, ieder feest, ieder bal; - den eerzuchtige, die weet, dat in onze dagen slechts vermogen tot gezag voert, en, mits uw goud hem tot voetstuk

strekke, u vergunnen wil zijnen naam te dragen; elk ander beschermer zoude hem onder duurder verpligtingen leggen dan gij; - den lichtmis, die zijn erfdeel, zijn jonkheid, zijne geestkracht heeft verspild, en u ten echt vraagt, opdat gij, schuldelooze, verkwijnen moogt als hij, die zijne dwaasheden boet.

En gij zult kiezen, zonder oordeel, uit ijdelheid, naar belangzieken raad, en later zal uw vernuft uit de asch opvlammen, zullen uwe driften ontwaken, en gij zult strijden of vallen: u toeft een levenslange kamp.

Weleer alleraardigste, nu beklagenswaardige Marie, hoe zou ik mij durven vleijen, dat gij gelukkig zult zijn?

1839.

Het Rijks-Museum te Amsterdam.

I

Er was een tijd, waarin de weegschaal der volkeren van Europa door hare vorsten niet ter hand werd genomen, of de hollandsche maagd, aan hunne zijde op het regtsgestoelte gezeten, wierp er mede haar oorlogszwaard of haren olijftak in, en deed door deze bijwijlen den evenaar overhellen; - gij, die het leest, als ik, die het schrijf, wij waren er getuigen van, hoe zij, vóór luttel jaren, met hare partij voor de vijfschaar gedaagd, vonnis ontving van wie haars gelijken, hare minderen zijn geweest. - Er was een tijd, dat de hollandsche vlag werd begroet als de meesteresse der zee, waar ook ochtend- of middag- of avondlicht de oceanen van beide wereldhalfronden vergulde; een tijd, waarin hare vlootvoogden den bezem op den mast mogten voeren, dewijl zij, naar de krachtige uitdrukking dier dagen, de zee hadden schoongeveegd van gespuis; - in eene der jongste vergaderingen Hunner Edelmogenden, hebben welsprekende stemmen de roemlooze ruste van Janmaat beklaagd. - Er was een tijd, waarin de hollandsche handel den moed had, de boeijen te verbreken,

hem door den beheerscher der beide Indiën aangelegd, en, stouter nog, de ongenade van 's aardrijks uithoeken braveerde, om eenen doortogt te vinden, ‘door natuur ontzegd;’ een tijd, waarin de winzucht een' adelbrief verwierf, door hare verzustering met de wetenschap; - stel u voor, God verhoede, dat het ooit gebeure! - stel u voor, dat Java ons niet langer zijne schatten in den schoot stortte, en zeg mij, werwaarts de dienstbare vloot der Handel-maatschappij dan hare zeilen hijschen zou; waar de ondernemingslust harer reeders, in Noord- of in Zuid-Amerika, betrekkingen heeft aangehouden; waar men zich onzer in China nog herinnert; wie ons in Australië kent? - Er was een tijd, dat Holland naar kennis dorstte, kennis waardeerde, kennis liefhad en in menig vak van studie de vraagbaak der beschaafde wereld werd, - waarin het de beoefenaren der wetenschap huldigde, zonder ander aanzien des persoons, - blond van lokken of grijs van haren, - landzaat, en dus het voorwerp van zijnen regtmatigen trots, of balling, en dus het voorwerp van zijnen edelaardiger eerbied, - handhaver van het oude, en daardoor wachter bij den reeds verworvenen schat, of kampvechter voor het nieuwe, en daardoor borg voor zijn deel in de aanstaande verovering; - thans, o het zij verre van mij, oningewijde in haren tempel, uitspraak te doen, als de blinde over de kleuren! maar leen den twist harer priesteren het oor, en loochen, zoo gij kunt, het vermoeden, dat de offeranden, in de dagen, die wij beleven, te onzent op hare altaren gebragt, met luttel uitzonderingen, schaarsch en schraal zijn, - schraal en schaarsch tot verklarens, tot wettigens toe der onverschilligheid, waarmede de nabuur den ijlen rook ziet opgaan. - Er was een tijd, waarin het door zijn beleid geëerbiedigde, om zijn goud benijde, en voor zijne kennis gevierde Holland door deze driedubbele kroon de rozen der kunst vlech-

ten mogt; waarin het gehoor voor muzijk, waarin het zin voor poëzij had, en zich in beider liefelijke bloesems verlustigde; maar Europa's bewondering wegdroeg door zijne schilderschool, de oorspronkelijke, met zijnen strijd voor de vrijheid geboren, en die de helden van deze heeft veraanschouwelijkt en vereeuwigd; eene eerzuil, door dat geslacht zich zelf gesticht; - eene eerzuil, welker meesterstukken we ten minste niet alle voor het goud des vreemdelings veil hadden, - hoe onverschillig onze achttiende eeuw de nalatenschap bewaarde, die, in welsprekend zwijgen, het vonnis der erfgenamen wees; tot welk eene hoogte, in den aanvang der negentiende eeuw, de druk des geteisterden volks stijgen mogt; - eene eerzuil, voor welker luister het ons past het hoofd neder te buigen van schaamte, als zij al de gaven, al de krachten, al de deugden van het voorgeslacht, als een spiegel weêrkaatst, tot we, voelende wat we eens geweest zijn, en wat we werden, ons aangorden..... Vergeef mij, ik wilde u in deze bladzijden slechts uitnoodigen tot hare beschouwing, mits ge vergunt, dat liefde aanvulle, waar talent te kort schiet.

Onwillekeurig verkeerde mijn aanhef in eene lofspraak op de verzameling schilderijen van het rijks-museum te Amsterdam; op die der eerste zaal, de historiële portretten, zoo ge wilt. Ik vraag er niet voor om verschooning. Of zijn iederen Hollander, die meermalen de breede trappen van het T r i p p e n h u i s opklom, niet dergelijke gedachten door het hoofd gegaan; of klopt het hart van den inheemschen liefhebber niet sneller bij de voorstelling, in welker midden hij zich daar weder bevinden zal, dan wanneer hij in den vreemde zijnen cicerone in eene galerij van antieken, in een kabinet der zuidelijke school vergezelt? Sta mij toe, den onderscheiden indruk door vlugtige trekken in schets te brengen, ten einde de poging me vrijware van de blaam van partijdigheid. O het

is een beurtelings weelderig stemmend of huiveringwekkend genot, den blik te laten rusten op de vergoddelijking des ligchaams, aan den beitel der Grieken, in de verwezenlijking hunner idealen van kracht en van schoon, gelukt; - de heroën van Homerus treden aan het licht, tot voor ons, misdeelden, wien ze in alle vertalingen duister bleven; - de studie der oude, der schier eenige beeldhouwkunst, deelt eenen zin voor volkomenheid van vormen mede, welke u levenslang dreigt te martelen, als gij dien te eenzijdig botviert. Eere, wien eere toekomt! Waar hij ook de som uwer genietingen verminderen zou, vrees dit bij de Italianen niet. Rafaël bevredigt dien, Rafaël, wiens scheppingen de graveernaald u slechts hehoeft te hebben vertolkt, om u te doen erkennen, dat de vlugt des kunstenaars hooger stijgen kan dan tot zedelijk wordens gelouterde zinnelijkheid. Ontzag greep u aan bij de standbeelden dier goden, wier verhevene rust het bewustzijn hunner kracht aanschouwelijk maakte; maar hoe het demoedig gebogen hoofd der madonna alle verheffing onzer natuur beschaamt, in zijne verkondiging van het beginsel des geloofs! Zie den Christus, en de katholijke kunst overwint de heidensche; de l i e f d e , het n o o d l o t ; en echter, Hollandder, hervormde, als ge zijt aanbidder in geest en in waarheid, als gij streeft te worden, weigert ge u prijs te geven aan den indruk van afschaduwingen, die, waartoe het verheeld? op u geene onbetwistbare zegepraal kunnen behalen; welke gij slechts wantrouwend geniet. Anders dan als eene openbaring van het hemelsche, heeft de kunst zich het eerst aan uwe blikken vertoond; andere snaren dan die, welke een voorspel van het toekomende ruischen, pleegde zij in uw gemoed aan te roeren; en zoo ik aarzel, het van alle bekrompenheid vrij te pleiten, dat gij haar, als stemme uit den hoogen, gehoor ontzegt, uw prijs stellen op de vervulling van hare aardsche

roeping, is deugd. Den oude zijne schoone wereld, en zijn nog schoonere Olympus, door zijne dichters gedroomd, door zijne wijsgeeren gedacht; - den zoon van het zuiden eene kunst, die zijne eeredienst schoort, die zijne zinnen in prikkels van godsdienstig gevoel verkeert, ontvankelijk als het volwassen kind levenslang voor de eerste blijft; - ons daarentegen, ons natuur, maar gezien met de oogen der liefde; ons waarheid, maar beschouwd met zin voor het schoone; ons voorgeslacht, vaderland, vrijheid, het hoogste, waarvoor ons harte blaakt, uitgezonderd het goddelijke, waarvan wij geene afbeeldsels dulden. Hoe onbruikbaar wordt, van dit standpunt, de ijdele theorie van het hooge en lage in de kunst; of wat zijn hare duizenderlei vormen anders, dan zoovele uitdrukkingen van behoeften, welke zij bevredigt? Allen regt doende, vreest ge niet langer voor den glimlach des medelijdens, voor het verwijt van opgewondenheid, schoon ge, zoomin als ik, de hand ooit zonder aandoening aan den knop der deur hebt geslagen, die u toegang tot onze oude school verleenen zou.

Welligt heb ik, onbescheiden genoeg, u reeds te lang voor dezen doen toeven; en echter, al verzwaar ik er mijn vergrijp door, ik heb u, eer wij de zaal binnengaan, eenen wensch mede te deelen, welken ik noode onder de vergeefsche tel, schoon ik mij met zijne vervulling naauwelijks vlei. Hij geldt niets minder dan een' voorhof voor dien tempel, dan ééne groote schilderij, welker aanschouwing ons stemmen zou, om de overige volkomen te genieten. Beslis over het gegronde van dat verlangen, als ik u gezegd zal hebben, wat ik haar gaarne voorstellen zag.[1]

1 [Een meer welkom blijk van overeenstemming van gedachten tusschen een schilder en een schrijver die van elkander niet afwisten, heeft ons zelden verrast, dan wij in de fraaije schilderij: *l'Abdication de Charles Quint*, later door L. Gallait geleverd, mogten waarderen. Er is natuurlijk tusschen ons beider voorstellingen niet slechts het verschil van penseel en pen, er is ook het onderscheid in de opvatting van een Belg en een Hollander; en toch willen wij deze gelegenheid niet verzuimen om hulde te brengen aan Gallait's genialen greep. Dat het Noorden in den voorhof van het eerlang te stichten Museum Willem I waardig met het Zuiden en zijn Musée Royal wedijveren moge, - wie wenscht het der vaderlandsche historieschilderschool als wij niet toe?]

Eene herfstzon zou hare stralen werpen door de hooge vensterramen der vergaderzaal van 's lands staten, te Brussel, als verlustigden die gulden boden er zich in, haren glans weêrschitterd te zien door goud en door staal; als gingen zij gaarne in de plooijen van damast en fluweel ter ruste. Immers, ik zou u door mijn tafreel in die oude huizinge willen verplaatsen, omstreeks het midden der zestiende eeuw; zoude u die wanden doen aanschouwen, op eenen oogenblik, dat zij verblindden door pracht van wapenpraal en hofsieraân, door allerlei zinnebeelden van grafelijke, koninklijke, keizerlijke waardigheid. Toch zoude ik de voorstelling slechts kwalijk geslaagd achten, wanneer ge u lang in die ijdele flikkering vermeiddet; wanneer de schilder uit vrouwelijken zin voor tooi uwe oogen geboeid hield aan den opschik, door dezen beheerscht, in plaats van dien te beheerschen; wanneer harnassen, en tabbaarden, en halskragen, en ordesteekenen luider spraken dan het doel, waartoe de mannen, met deze uitgedost, door hem werden gegroept. En daarom zoude ik, als mij magt over hem gegeven was, daarom zou ik vergen, dat de uiterlijke glans al aanstonds minder onze opmerkzaamheid tot zich trok, dan de hooge zin der plegtigheid; dat de onderscheidene volken in de zaal vertegenwoordigd, in houding en gebaar lieten doorschemeren, wat er omging in hun gemoed. - Achter den staats-

siestoel, den troon, zoo ge wilt, midden in de zaal opgerigt, achter dezen zou hij spaansche grandes en duitsche rijksvorsten moeten plaatsen, door verschil van kleeding gemakkelijk genoeg van elkaêr te onderscheiden, en zelfs niet moeijelijk te contrasteren, door de statelijkheid, waarmede de donkere oogen der eerste toezagen, terwijl nieuwsgierigheid uit de blaauwe kijkers der laatste lichtte. Of dit alles ware! Of hij ook hun oordeel over hetgeen in hunne tegenwoordigheid plaats greep, niet in beeld had te brengen, gewijzigd als dit wierd, naar hunne meerdere of mindere gehechtheid aan de kerkleer dier dagen... Doch waar zal ik eindigen, als enkel de stoffaadje van den achtergrond mij zoo lang bezig houdt? Vóór op de schilderij - ik kom uw ongeduld ter hulpe - vóór op de schilderij ware het mij lief, ter slinke van den zetel, onder eenen weidschen drom van Bourgondischen adel, menigen grijzen wimper te zien glinsteren, voor de eerste maal zijns levens vocht, en zich die zwakheid, die trouw niet schamende. Ter regte van den troon - stel u gerust, we zijn er spoedig - ter regte van den troon moest ons ernst in het oog vallen op de rustige aangezigten der Nederlandsche Staten, voor de plegtigheid zamengeroepen; ernst, die waardigste uitdrukking van het gelaat eens mans. O driewerf benijdenswaardige kunst, die ons dat alles in éénen blik zou doen omvâmen, en tevens de hoofdgroep aanschouwelijk maken: keizer Karel V, afscheid nemende van heerschappij en wereld - met zijne zuster - de landvoogdesse Maria, - aan de eene; met zijnen zoon - den troonopvolger Philips - aan de andere zijde; zij, die deze gewesten vijf en twintig jaar bestuurde; hij, die ze levenslang beheerschen zou!

Het verledene, - het oogenblik, - het toekomende, - hoe schakelen zij zich in onze beschouwing, als in de werkelijkheid, onwillekeurig aaneen, den schilder tantaliserende,

die zoo gaarne den driedubbelen indruk zou grijpen en wedergeven; die zich doorgaans met slechts één der drie, met het oogenblik vergenoegen moet, als hij de waarheid der voorstelling aan geene symbolen opofferen wil. Gelukkige, die dit onderwerp te eeniger tijd op het doek brengen zult, gevoelt gij, hoe zeldzaam gunstig de geschiedenis uwer verbeelding bij deze stoffe vleugelen gunt, ja, leent; hoe weinig poëzij ze van u vergt; poëzij, als hare veder zelve, in de overdragt der Nederlanden schijnt te schrijven?

Het verledene? Wij lezen het in de trekken der vorstelijke weduwe van Hongarije, die, volgens eenen onzer trouwhartigste historici, onze vaderen ‘wel en wijsselijk had geregeerd’ - die, - vraag het der schare van geestelijken achter haren stoel, - die het uitslaan van de vlam der ketterij heeft verhoed, schoon de vonken nog smeulen onder de assche. Langer dan tweemaal twaalf jaren hebben hare vingers hier de teugelen des bewinds gevoerd, en slechts éénmaal zag ze zich verpligt de zware hand haars broeders in te roepen, om Gent te tuchtigen; Gent, onrustiger gedachtenisse! De bloei des overigen lands is de schoonste lofrede op haar bestuur. - Het verledene? De geest der ridderschap schijnt met den c h e v a l i e r s a n s p e u r e t s a n s r e p r o c h e te zijn verscheiden; - de doldrieste, maar grootmoedige staatkunde van Frans I verloor haar pleit tegen de volharding des schranderen overlegs van Karel V - een dichterlijke tijd gaat onder, een wijsgeerige tijd breekt aan; - wat zoekt gij naar een type? Maximiliaan van Egmond, Grave van Buren, in doodelijke krankte van zijne legerstede opgerezen, moge de laatste geweest zijn, die stierf, zoo als het een' ridder past, - na de toediening des heiligen oliesels, geharnast en gespoord, het zwaard aan de heup, den mantel om de schouders, het gulden vlies op de borst, den brekenden blik op

de ijzeren handschoenen, en den helm met pluimen vóór hem gevest: - Maximiliaan, die zijne jongste oogenblikken doorbragt, of sterven slechts reizen ware naar een schitterend tournooi, even moedig van zijne vrienden afscheid nemend - heuschelijk zijne getrouwen gedachtenissen uitreikend - levenslustig met zijn' ouden valkenier over zijne lievelingsvogels koutend - dankbaar den gastmaalbeker ter eere zijns keizers ledigend - den geest gevende onder de verklaring, dat hij nimmer met ketters klonk; - Maximiliaan moge voor uwe schilderij te vroeg zijn gestorven, rest u zijn grooter stamgenoot niet? Vertegenwoordig riddereed, riddermoed, riddertrouw, vertegenwoordig ze in Lamoraal, die veldslagen voor zijn' aanstaanden meester winnen zal; - Göthe heeft de figuur niet beneden zijn genie geacht; - ons meêgevoel zal te luider spreken, hoe gelukkiger gij in de schitterende voorstelling slagen zult; hoe bloeijender hoofd, des te killer onze huivering voor den bijl, die het bedreigt. - Het verledene? O als het waar is, dat ook de kunst hare geregtigheid heeft, dan verwaarlooze uw penseel de stof niet, door de nieuwe wereld zoo mild aangeboôn; want Ferdinand en Isabella vergolden Columbus de eerste ontdekking niet wreeder, dan Karel het Hernan Cortes der verovering van Mexico deed: een vergeten dood voor den stichter van Vera-Cruz, voor den vinder der gouden zilvermijnen! Ten zij ge, door edeler sympathie geblaakt, in die ondankbaarheid zelve vergelding ziet voor den ondergang, een volk berokkend, de bouwvallen van welks tempels drie eeuwen later Europa's bewondering wekken.

Welk een oogenblik! Er staat geschreven: ‘IJdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid!’ Zoo iemand er nog aan twijfelt, hij kome en zie! Een spelend jongsken, erfgenaam van de Nederlandsche Staten en prins der Asturiën; - een krijgshaftige knaap, troonopvolger van Arragon, en Napels, en

Sicilië, en Sardinië, en Navarre; - een zestienjarige, koning van zoo vele rijken, in Europa en Amerika, dat de zon in zijn gebied niet ondergaat; - een twintigjarige, keizer van Duitschland; ziedaar Karel V. Als de toekomst voor hem nog iets in den schoot droeg, wat anders kon het zijn dan de wereldheerschappij? Des nachts droomde hij er van; des daags streefde hij er naar - hoe zeldzamer vereeniging van gaven en krachten er toe vereischt werd, hoe fierder zijne hoop steigeren mogt! Het ware dwaasheid geweest, er zich mede te vleijen, tenzij men doorluchtigen rang aan uitgebreide magt huwde - en de vorst, wien zijne eeuw den wijze noemde, had om afkomst en gebied zijn jeugdig hoofd aangewezen, als het waardigste van alle voor Karel den Grooten's diadeem. Onuitvoerbaar mogt die taak heeten, ten zij voor het schranderste beleid - en hij, de nieuweling in de staatkunde, hij was behendig genoeg, om Wolsey te verschalken; hij was voorzigtig genoeg om de hand niet aan Luther te slaan. Voorbeeldeloos krijgsgeluk scheen de onontbeerlijke borg ter vervulling van dat verlangen. ‘Tout est perdu, fors l'honneur!’ schreef zijn mededinger op het slagveld van Pavia, en zuchtte die woorden in de gevangenis te Madrid over, - des keizers christelijk leger plunderde Rome, en des ondanks zette de heilige Vader hem de dubbele kroon op het hoofd; - als de schaduw zich grijpen liet, de wereld ware vijfden Karel's voetschabel geworden. ‘IJdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid!’ - dertig jaren lang heeft hij er, sinds dien oogenblik, voor gewaakt, voor gezorgd, voor gevreesd, voor geoorloogd, om gebeden misschien, onloochenbaar er voor geboet, - aanschouw die vóór den ouderdom gekromde gestalte, zie dien vóór den winter besneeuwden baard! O tal van aanslagen, koen gedacht, - lang beraamd, - snel volvoerd, - en echter slechts kwalijk geslaagd, - en toch ten leste

mislukt, - hoe verwenschen u de slapen, die u broedden! Alles wat hem overblijft van de dagen zijner kracht, wat is het dan uwe verbitterende heugenis? Schitterend omzweefdet gij hem, toen de banier des kruises zich voor de zonne van Afrika schaamde; Tunis mogt wee roepen over Europa, om den gruwel, aan weerloozen gepleegd, - hij, de christenkeizer, had tien duizend christenslaven verlost; - wie onder de monarchen der aarde was hem gelijk? - Schaterend vervolgdet gij hem, toen de storm de toortsen bluschte, ter vlugt uit Innsprück ontstoken; schoon hij kermde in zijnen draagstoel, Maurits van Saksen joeg hem in hollen nacht de Alpen over; - hij, de schranderste staatsman des tijds, was door zijnen leerling vergaauwd; - zucht naar wereldheerschappij, welke marteling, die bij de uwe haalt? Geneugten des levens, gezondheid des ligchaams, geweten zelfs had hij voor u veil; - de daglooner, te zelfder ure in luren of lompen gewikkeld, toen de erfgenaam van zoo vele staten den volke werd vertoond, die daglooner zou zijne kroon niet willen, ware zijne krankte er aan verknocht; hij werkt nog vrolijk, hij eet nog hartig, hij kust zijn wijf, hij slaapt goed. Een klooster voor dezen zesenvijftigjarige, een rozenkrans voor de hand, die den keizersstaf droeg; - 'ijdelheid der ijdelheden,' - de rustelooze hijgt naar rust!

Een woord over de toekomst: aanschouwt ge haar niet in Oranje en Granvelle? De hand zijns keizerlijken vaders kussende, valt u Philips in het oog, tusschen prins Willem, - op wiens schouder de aftredende graaf leunt - en Atrechts bisschop - gereed het antwoord des aanstaanden graafs voor te lezen, - en de groep leidt u tot de vraag: Wat die gunstelingen des ouden meesters voor zijnen opvolger zullen zijn? Sla Philips gade, bid ik u! Als ooit een vorst mensch mogt blijken, deze ure ware die voor overstelping des ge-

voels; - maar al buigt hij zich haastelijk naar de hem toegestokene vingeren, die drift verraadt slechts lust naar heerschappij, want koeler hebben nooit lippen den handkus gegeven, dan hij zich van het ceremoniëel kwijt; - maar al kromt hij de knieën, daar de grafelijke wrong den voetval waardig is, terwijl het allen aanwezigen voor de oogen schemert, blijven de zijne droog. Er zijn blikken, die het opmerken, blikken, welke elkander bij die opmerking zoeken, ontmoeten en verstaan - behoef ik u te zeggen, dat het die van Oranje en Granvelle zijn? dat ik hen dus op de schilderij wenschte te zien? Oranje en Granvelle, ‘zoo zeer verslingert op onderling gezelschap, dat meenighmaals, d'een den anderen in 't bedde overliep;’ Oranje en Granvelle, schrijft Hooft, tusschen welke de vriendschapsband, door belang gelegd, ‘vaster’ werd, ‘geknoopt door de gelykheit van die twee harsenen, in dapperheit van vernuft;’ Oranje en Granvelle, die den dag hunner scheiding voorzien. Het ware te veel van den schilder gevergd, als we dit alles op hun gelaat wilden lezen; maar zou het niet de hoogste lof zijner voorstelling wezen, als zij toekomstige gebeurtenissen voorafschaduwde, als ze dichter maakte wie de groep zag? Ons vermeidende in de voorstelling, welk genot vertrouwelijke, verstandelijke omgang was geweest voor mannen, die elkander zoo wel op prijs wisten te stellen, als zij; - eene weelde des geestes, door het verschil in beider leeftijd te prikkelender; - eene weelde des geestes, nooit in ijverzuchtigen wedstrijd ontaard - ons vermijdende in die voorstelling, worden ons de gedachten duidelijk, welke hen aangrijpen, welke hen huiveren doen. Staatkundigen als zij waren, schenen zij, wat de ontwikkeling hunner gaven betrof, tot die ure onder het gelukkigste gestarnte geboren - was ooit de gezigteinder van ons werelddeel wisselzieker, dan toen de zonne des keizers, in den opgang van hun leven, hare

schitterende middaghoogte had bereikt, en allengs in nevelen schuil ging, en thans vroeg ter kimme zonk? - Karel de Vijfdes politiek, - welk eene studie voor Granvelle, in hare doolhoven te huis, voor Oranje, die er zijnen weg in zocht! Verbaast ge er u nog over, dat ‘de prins, als hy tot Brussel quam, dikwijls eerst ten huize van den bisschop ging afzitten?’ dat beide den dag huns levens verloren achtten, waarin zij elkander niet hadden gezien, niet van gedachten hadden gewisseld, d'een den aêr niet hadden gewet? O benijdenswaardig, die het smaken mag, welker wetenschap, welker kunst hij zich wijdt, het zeldzame voorregt eene ziel te vinden, die als de zijne denkt, of als de zijne voelt - weêrklank harer opmerkingen, spiegel harer gewaarwordingen; - die zich door den bijval des vriends als door den hoogsten lof voelt gestreeld, of, de vlugt van dezen bewonderende, ligt meer nog geniet, beurtelings verrassende en verrast, altoos beider wit sneller naderende! Van zulk een' omgang der geesten zouden zij hebben af te zien; - schoon elkander nog waarderende, schoon d'een den aêr nog achting toedragende, zouden zij vijanden worden; - Karel was de geliefde meester geweest van Oranje en Granvelle; - Philips verdeelde hen voor het eerst, voor altijd. Hoe de wieken der verbeelding ons voortdroegen naar het tijdstip, door beider schranderheid voorzien; - keizer Karel's leven had de waarheid zijner opmerking gestaafd: ‘zoo vele talen men spreekt, zoo vele malen is men mensch;’ Philips sprak slechts Spaansch; - keizer Karel wist, naar de lievelingsuitdrukking des landzaats, van ‘geven en nemen’ - Philips' wil was wet. En om de toekomst met eenen enkelen trek aanschouwelijk te maken, Luther's geest staarde onverwonnen uit den hoogen op den uitgeputten, op den teloorgesteld afscheid nemenden kampvechter om de wereldheerschappij; wat zoude Philips vermogen tegen hem? Menschenkenners als

ze waren, hadden Oranje en Granvelle in de woelingen hunner dagen, in die worstelingen van begrippen, verschijnselen van ernstiger aard gezien, dan louter verlangen de kerk te zuiveren, van wat zij onreins had. Het was het tijdschip der meerderjarigverklaring van den menschelijken geest. Beide zouden partij moeten kiezen, ieder hunner; liever, de keuze des eenen zou die des anderen niet zijn. Beginselen naar belangen te plooijen, moge aan de orde van den dag wezen, in onzen tijd; wie zou Granvelle het onregt willen aandoen, hem te verdenken, dat hij in zijne eerzuchtige droomen de tiara van verre zag? - wie Oranje willen lasteren, als had hij eenen benijdenden blik geslagen op den gravenhoed voor hem? - al omklemde de eene, bij de gedachte aan de naderende gebeurtenissen, zijnen bisschopsstaf vaster; - al beschuldigde de laatste zich bij deze van te groote deernis, die meêgevoel dreigde te worden? Voor de eerste maal huns levens gevoelden beide ‘de ongelykheit der harten’ onloochenbaar, smartelijk, voorspellende; - gevoelden zij die tot ontwaarwordens toe der ‘wyt verscheide wetten,’ naar welke zij voeren moest. Als ge weten wilt, welke die waren, als mijne schilderij haar doel heeft bereikt, treed de zaal binnen: Hollands roemrijkste eeuw geeft u het antwoord.

II Historiële portretten.

Als ware het afbreken hun lust geworden, beijveren eenige historische critici onzer dagen zich, om feiten, waarop de aloude geschiedenis roem draagt, te ontzenuwen tot fabels,

ons vergunnende in den volksgeest des verledens eenen dichter te groeten, waarbij geen van Israëls zieners haalt. Het stoute, het groote, het reine schijnt voor hunne opvatting het vermoeden van onwaarschijnlijkheid meê te brengen; en hoe dikwijls ook de verdichting - een begaafd ongeloovige heeft het gezegd - in verrassende uitkomsten voor de waarheid onderdoe, bij hen vindt het edele slechts genaê als een droom, als een wensch der verbeelding. Of er onder dezulken zijn, die het bejammeren, dat het licht hunne wieg eenige eeuwen te vroeg bescheen, om eene mythe te meer te hebben in Hollands strijd tegen Spanje, om den eersten Willem te kunnen verflaauwen tot een blijk van productieve phantasie? Ware het tijdvak verwijderd genoeg, welke gebeurtenis zou er meer naar gelijken; welk karakter had er grootere kans op? Hoe! de aanslibbe der Noordzee zoude uit de nevelen, waarin de onherbergzame plek gronds ligt gehuld, heiren hebben zien verrijzen, door helden aangevoerd? heiren, in staat aan de keur der legerbenden van het strijdhaftige schiereiland het hoofd te biên? helden, voor welke de grootste veldheer des tijds week? Het is maar de helft van het wonder; het geloofelijkste der ongeloofelijkheid. Een vreemdeling van vorstelijken bloede zou één van ziel en zin zijn geworden met dat vrijheidzieke volk; de staatsman, wiens bijnaam onder zijne vijanden van hunne bewondering zijns verstands getuigde, zou regten hebben verdedigd, welker uitoefening op eenen ommekeer der maatschappij had kunnen staan - de wijze een waagspel hebben gespeeld! En die hoop boeren en burgers zou huis en have, zou goed en bloed hebben veil gehad voor eene andere wereld dan die des vleesches, en van dat stipje op de kaart van Europa zou licht zijn opgegaan over alle rijken, tot over de afgelegenste gewesten des aardbodems toe?

Ik heb van den geest des twijfels gewaagd, om er dien des geloofs tegenover te stellen; we staan voor Miereveldt's beeldtenis van Willem van Oranje.

Indien het Trippenhuis tot nog toe iets anders was geweest dan eene bergplaats van schilderijen, toebehoorende aan het Rijk, een beter licht dan de schemering van eenen hoek zou den Vader des Vaderlands zijn aangewezen. Laat ons hopen, dat de dag niet verre is, waarop Nederland der kunst invloeds genoeg zal toekennen, om meer van den bewaarder harer schatten te eischen, dan te zorgen, dat regenscherm noch wandelstok in den tempel kome; - ter zijde geschoven als de eerste Willem werd, beheerscht toch voor ons de Zwijger de zaal. Staar ze aan, die eerbiedwaarde trekken, door het penseel des meesters vereeuwigd; staar ze aan, tot uw hoofd zich onwillekeurig buigt; tot uw harte van dank overvloeit, en ge zult eindigen met om u, met op te zien! Om u zien, zeide ik; want als ooit gezigten der toekomst, gelijk er den aartsvaderen op de stervenssponde werden bedeeld, eenen veegen verrukten, welke zaligheid zou bij de zijne hebben gehaald, indien hij de schare had aanschouwd, die hem langs deze wanden omringt; de edelen, in den zin door hem aan dat woord gehecht? Ge zult opzien, herhaal ik. ‘Heere Godt! wees myner ziele en dezen armen volke genadigh!’ waren zijne laatste woorden, na een leven, aan de verdediging der regten, aan de ontwikkeling der krachten onzer voorvaders gewijd; van God achtte hij er zich toe geroepen; van God gevoelde hij er zich toe gesterkt, en de Heer heeft zijne verwachting vervuld, vervuld boven mate. Een vorstenhuis, dat zich ter dienst der vrijheid wijdde - een klein volk, dat eene groote zending vervullen mogt - zietdaar de wonderen, door de geschiedenis geboekt, welke de kunst ons hier veraanschouwelijkt; een uur, in deze zaal doorgebragt, kan geen

verloren uur zijn voor wie betreurt, dat op de gulden eeuw de dagen van Jan Salie zijn gevolgd.

Onvolledig als deze verzameling in menig opzigt heeten mag, is de indruk, dien zij maakt, echter volkomen juist: Holland had zijne grootheid slechts dank te weten aan zijne burgers en aan Oranje. Vroed en vroom als hij was, wiens hoofd in helderheid geene weêrgâ had, en die, des ondanks, nederig bij zijn harte leefde, onderscheidde hij in het ruwe maar ronde volk al de kiemen voor eenen krachtigen staat. Opgevoed in den dampkring van het keizerlijke hof, en aan de weelderige landschappen van 's lands zuiden gewoon, gevoelde hij toch menschelijk genoeg om deernis te hebben met verdrukten, was zijn oordeel te veelzijdig ontwikkeld, om de voordeelen onzer ligging voorbij te zien. Vol geloof aan den adel der menschelijke natuur, en tevens overtuigd van hare behoefte aan schuldvergiffenis, erkende hij haar onvervreemdbaar regt op vrijheid van geweten, begreep hij welk een hefboom er op ernstige gemoederen in dat beginsel school. En de uitkomst, wie eischt dat ik haar schetse? De feiten heugen u van kindsbeen af; gij wilt de burgers zien. Helaas, waarom zoeken wij hen hier te vergeefs? Waarom ontbreken in deze zaal, in dit huis, de afbeeldsels van de eerste martelaren der heilige zaak, vergeten, verwaarloosd misschien, voor den schoorsteen eener raadzaal, of op de bordessen van een stadhuis? Immers, Willem I en zijne broeders, schier zij alleen vertegenwoordigen te dezer plaatse den aanvang der worsteling met Spanje, en, noch de eenvoud der zeden des tijds, waarin niet allerlei onbeduidendheid zich liet uitschilderen, noch de geringe afkomst der dapperen, helden verwekt uit de heffe des volks, volstaat, om aller afwezigheid te verklaren. Voorzeker, geen bloed van edelen was het cement onzer vrijheid; maar wie gelooft het, dat men, buiten Egmond en Hoorne,

hier de bloem van Belgischen en Hollandschen adel, dat men Hendrik van Brederode hier vruchteloos zoekt? We weten het, de Zwart Jan's noch de Jan Haring's hebben voor eenen schilder gezeten, uit de smidse toegeschoten, of ten masttop opgeklouterd, om den lande trouw te blijken tot den dood; maar provincialismus en urbanismus, en onverschilligheid en geldsgebrek misschien nog meer dan deze, staan de voltooijing eener nationale galerij in den weg. - En echter kenden we dezer zaal het vermogen toe, den indruk te weeg te brengen: - Oranje en de burgerij; - en echter nemen we geen woord van het geschrevene terug. Of treft gij hier eene reeks dier onbekende gezigten aan, waarvan andere vorstelijke kunstverzamelingen overvloeijen; eene reeks, die zich voldoende vermelden laat onder de algemeene benaming: ‘hovelingen uit de dagen van - ge hebt naam en cijfer slechts in te vullen?’ Of vindt gij niet iets treffends, niet iets karakteristieks, in de bijzonderheid, dat onder de weinige personen, uit Willem den Eerste's tijd, op het museum aanwezig, Kenau Hasselaar en Dirk Volkertsz Coornhert behooren? Kenau Hasselaar, die de heldhaftigste vrouwen der oudheid waardiglijk op zijde streeft; Dirk Volkertsz Coornhert, wiens verdraagzaamheid der nieuwere eeuwen tot voorbeeld strekken mag? Of ging het u niet als ons, zoo dikwijls het gemis der overigen u deerde? Was er dan geen stemme, die u antwoordde op de vraag: ‘Waar bleeft ge?’ - ‘Om het geloof op het schavot onthalsd’ - ‘onder de vanen der vrijheid bij Heilgerlee gesneuveld’ - ‘bezweken, na den vruchteloozen togt over de Maas’ - ‘juichende verscheiden, daar de zege op de Zuiderzee was behaald’ - ‘spijt het verdrag, binnen Haarlem's wallen vermoord’ - ‘uitgehongerd op de vesten van Leijden’ - onsterfelijk in het harte eener dankbare nakomelingschap! - En wenddet ge u dan niet andermaal naar het beeld des

vorsten, wiens gerustheid scheen te groeijen met het gevaar, dewijl hij geenerlei middel verzuimde, menschelijken moed vergund, menschelijke magt verleend? En duizeldet gij niet bij het besef, welk een beleid er in dat brein schuilen moest voor de elkander opvolgende onderhandelingen met don Johan, met Matthias, met den hertog van Anjou? onderhandelingen, welker mislukken hij zich getroosten kon, op eenen beteren bondgenoot dan alle uitheemsche vorsten vertrouwende. En werd het harte u niet warm, bij de overtuiging, dat louter gaven des geestes eene zelfopoffering als de zijne niet verklaren; dat hij, die zijner eeuw in ieder opzigt vooruit was, tevens in zijn gemoed die godsvrucht omdroeg, welke het groote en het goede één maakt? Eene lofrede eischt diepere studie; eene opmerking vinde hier hare plaats. Er is onder al de titels der troonopvolgers van Europa's oudste koningshuizen geen schooner, dan die, den erfgenaam onzer dynastie bedeeld: prins van Oranje, door de herinneringen aan den eersten Nassau van dien naam, ons harte heilig. Maar ook, welke pligten legt hij op; tot welke eischen geeft hij regt!

Rubbens is de schilder der vorsten geprezen, ik zou Miereveldt dien der groote mannen uit Hollands heldentijd willen noemen. Prins Maurits overtuige er u van. Welk eene opvatting van vorst en veldheer; welk eene uitdrukking van magt en moed! Och, dat onze catalogus meer ware dan louter eene naamlijst van den schilder en het geschilderde, dat eene geschiedenis dier stukken ten langen leste wierde geschreven![1]

1 [Vele der hier geuite wenschen werden in 1858 door den heer P.L. Dubourcq bevredigd. Wij zijn hem eene Beschrijving der schilderijen op 's Rijks Museum te Amsterdam en eene Notice des tableaux du Musée d'Amsterdam verpligt, van veelzijdige studie getuigende. Gaarne brengen wij hem onze hulde, zoo voor hetgeen hij gaf, als voor zijne bekentenis dat hij meer zou hebben gegeven, had het maar aan hem gestaan ons Museum te voltooien.]

Een talent als dat, waarvoor wij ons hier buigen, is geenen jeugdigen kunstenaar onverschillig; hij wenscht het te bespieden in zijne ontwikkeling; hij rust niet, vóór hij het tijdstip van zijnen hoogsten bloei kent; maar wat zult gij hem antwoorden, als hij u vraagt, of Miereveldt reeds in zijn zeventiende jaar gindschen Willem I heeft geschilderd, welligt jonger nog, daar het boeksken van 't Museum 's mans geboorte in 1568 plaatst, en de dood des prinsen, als ieder weet, 1584 schandvlekte? Draagt dan slechts een enkel der stukken van dien meester, draagt schier geen der overige van deze verzameling een jaartal; is aan niet één eene toelichtende overlevering verknocht? IJdele vragen! even ijdel als die, waardoor, wanneer, van waar, hoe deze schilderijen de eigendom des Rijks zijn geworden; waarop zelfs een man, wiens voorgeslacht in de geschiedenis der kunst beroemd is als dat harer erfelijke beschermers, mij het antwoord schuldig bleef. De klagte over zoo groote onverschilligheid voor onze oude kunst moest me van het hart, door de meesterlijke voorstelling een oogenblik van ons historisch terrein verlokt; waarom roept Huig de Groot, waarom roept Oldenbarneveldt, beide door onzen Delftenaar geschilderd, er ons op terug?

Eene afdanking van waardgelders te Utrecht - eene voorstelling des prinsen te paard, aan het hoofd der leden van zijn geslacht, en eene andere aan de spits zijner krijgsbevelhebbers - een paar portretten van deze - zijn afrid ter jagt, omstuwd van hovelingen en paadjes - en eindelijk eene allegorie op zijn leven - ziedaar alles, wat het tijdvak van Maurits hier vertegenwoordigt. Leycester's beeldtenis schuilt onder die

der onbekende meesters, het is waar; doch te vergeefs wenscht gij hen in elkanders tegenwoordigheid te zien: den eerzuchtigen vreemdeling, die naar de heerschappij dezer landen dong, en den begaafden achttienjarige, ter verijdeling van dat ontwerp, door de Staten met den hoogsten rang bedeeld. Hebt gij onder de schilderijen, uit het begin van den vrijheidsoorlog, hier naar een gedenkstuk omgezien voor de dapperheid der Zeeuwen, toen Medina-Celi hunne kusten bedreigde, en werdt ge teleurgesteld, ondanks al de treffende toestanden welke Van Haren's genie aan onze ontluikende zeemagt boeiden, een ander gemis uit de dagen van Maurits verbaast, grieft ons nog meer. De Nederlanden, Engeland, Europa, hebben van de Armada van Philips gewaagd; het kleine Zeeland liet gedenkpenningen slaan op den ondergang der onoverwinnelijke; Schiller wijdde aan die stof zijne lier. En echter blikt ge vruchteloos deze wanden rond, of gij er eenige heugenis van mogt aantreffen; onder den overvloed van zeestukken uit lateren tijd zelfs geen enkel, dat het onvergetelijke feit herinnert. Parma ontbreekt; Albertus en Isabella vindt gij, als ge ze zoekt, maar geene trofeën der overwinning bij Nieuwpoort; - ge aanschouwt in de tente des veldheers zoomin den admirant van Arragon, als den koning van Sumatra; - misdeelde Maurits, die slechts Oldenbarneveldt tegenover u hebt! - misdeelder burgerij! Of schuilt er voor menig aardig tafereel niet stoffe te over in de Houtman's dier dagen, in een Portugeesch handelshuis de geheimen der Indische zeevaart bespiedende? Of wenschtet ge u niet verplaatst te zien in eene burgerlijke woning van Middelburg, van dien tijd, in de woning der Moucheron's, om hunnen ontdekkingslust tot in het verre Noorden vermaard? Of zou het uitzeilen van eenen der eerste walvischvangers, - God zij met hen in eene zee, uit welke de Biscayers het spreekwoord

medebragten: ‘Wie vaart, leert bidden!’ - of de tehuiskomst van eenen der vroegste Oostindiëvaarders, beladen met de weelde van het morgenland; - God was met hen geweest, al hadden zij ook meer dan twee jaren reis! - of zouden zulke voorstellingen u hier niet welkom zijn? Wie heeft regt op de plaats der eere in eene verzameling als deze, zoo niet onze wereldontdekkers, op den oceaan geen minder gevaar braverende dan Maurits aan de spits des legers tarten moest, - deze in het harnas voor 's lands veiligheid, gene voor 's lands welvaart aan het roer? Willem Barendz, Olivier van Noord, Jacques le Maire - en wien al doe ik geen onregt, uit een twintigtal jaren slechts deze noemende, van hen, welke door het Noorden eenen weg naar China zochten; die den aardbol omzeilden; wier hoop in de Stille Zuidzee zich vleide met land? - wat aandoenlijke stoffe biedt gij om strijd het penseel aan! Of mishaagt iemand de somberheid van het sterven van den eerste? - al leverde hij er eene fraaije schets van, die onze oude meesters begrijpt, door de liefde welke hij hunner kunst toedraagt; - of weigert men zoo droefgeestig te worden gestemd, als de beeldtenis van den laatste mij maakt? - een jongeling, die den roem van zijnen togt niet oogsten mogt, op de tehuisreize overleden van hartzeer over het verlies van zijn schip. - Welaan, de dagen van Maurits waren die der grondlegging onzer Indische heerschappij; voorbeeldeloos geluk bekroonde voorbeeldeloozen moed; werelden werden veroverd - ach, dat ge er hier geen blijk van vindt! Het penseel eens Vlamings verlustigde zich in het schilderen van Willem Bontekoe, over eenen der woudstroomen van Sumatra, door inlanders voortgeroeid; de graveerstift van een Yankee schetste ons Henry Hudson en zijne togtgenooten, op den vloed, aan wiens oever Nieuw-Amsterdam verrijzen zou. Doch staar

deze zalen rond, tot het u schemert: noch de weelde van het West, noch de gloed van het Oost lacht u aan, of lucht u toe. Geene ongerepte bosschen der nieuwe wereld, eene maagdelijke natuur; geen morgenlandsche ochtendstond, louter vuur en vlammen. Eer gij onze klagt overdreven noemt, herhalen wij, dat wij spraken van vroegere en latere kunst, en brengen gaarne nog een paar voorbeelden bij. Onder Willem's heldhaftigen zoon werd de Oostindische Compagnie opgerigt; maar zoomin Gerardt Bicker als Reinier Pauw vertegenwoordigen binnen deze muren den ondernemingslust onzer patriciërs - en toch twijfelen we er niet aan, dat tijdgenooten hunne gelaatstrekken hebben bewaard. Onder Maurits is het octrooi ter Groenlandsvaart verleend; maar geen enkel stukje veraanschouwelijkt ons die lievelingsschool der ruwste gasten uit het plebs, - en toch was de vangst nog weêrgaloos voorspoedig, toen de kunst voor zulke onderwerpen niet langer te schoolsch zag. Verlies de onderscheiding niet uit het oog: we vroegen slechts wat de tijdgenoot voortbragt, wat de nakomelingschap aanvullen kon. Overdreven, onredelijk zou ons verlangen zijn geweest, als we voorstellingen uit het volksleven hadden geëischt, die buiten het kunstbegrip van de schilders des tijds lagen, of van latere eeuw hadden gevorderd, wat met vroegere te loor ging. Wilt ge het nog duidelijker uitgedrukt? we zochten geenen Jan Steen, in de dagen toen van Mander aan Miereveldt het portretteren naauwelijks ten goede hield. ‘Door winste verlokt of door behoefte gedrongen,’ zegt hij, ‘slaan de meesters dien zijweg in, zonder lust of tijd te hebben, om de heirbaan der historie en der beelden te zoeken.’ Wat zou hij wel van de studie van lager leven, van geuzen bij den beker, of lansken bij den kroes, hebben gezegd? Het was de zuurdeesem van het katholicismus, antwoordt ge, dat slechts naar altaarstukken streefde; het was de zoogenaamde klassiek der aka-

demie, voege ik er bij, die gaarne alle kunst in éénen vorm gieten zou. Maar wat baat het ons, de bekrompenheid te laken? zij was aan de orde van den dag. Wat al schalkheid, wat al boert, wat al jok dierven wij er door! Hij, die een volk slechts van zijne deftige, van zijne zondagszijde ziet, kent het maar ten halve. Driewerf jammer, dat de schade onboetbaar is, - of waardoor wilt gij het verlies vergoeden? Kieskaauwer noch pilaarbijter, loop ik hoog met de b r a b b e l i n g van eenen onzer oudste dichters, als schets der zeden eener burgerij, met moeite aan velerlei dwang ontworsteld, en alreede geprikkeld tot velerlei lust, - onderscheide ik, wat meer zegt, er die wijsbegeerte van het gezond verstand in, welke weldra de hollandsche worden zou, - biedt zij stoffe te over aan voor studie - maar zou ik toch de laatste zijn, om iemand uit te noodigen, er genrestukjes aan te ontleenen, - al spijt het mij, dat de tijd er zulke niet gaf. Zoo iets, het komische moet uit het leven zijn gegrepen, moet op de daad worden betrapt. Eerst toen de tint kleur was geworden, had de kunst er oog voor. Of wie waren de voorloopers van Ostade en Teniers, die dichters van de grepen der minne, bij de veêl en bij de kan? Als iemand er kent, als iemand er in zijn kabinet overheeft, hij sta iets van zijnen schat aan ons museum af, dat Maurits als veldheer alleen laat staan, dat Maurits als landvoogd naauw kennen doet, dat niet eens gezegd mag worden, zijn tijdvak af te schaduwen. Waar bleef Hendrick Spieghel, waar bleef Roemer Visscher? waar de beide zeehelden, door Tollens en Bogaers waardig bezongen? - waar de stoet van buitenlandsche vorsten, die den krijg kwam leeren bij den oorlogsman, die alle overigen wijken deed? Lodewijk Philips heeft een deel van zijn vermogen veil, ter aanvulling der kunstzalen van Versailles. ‘S y m p a t h i e p o u r t o u t e s l e s g l o i r e s d e l a F r a n c e!’

is zijne spreuk, en de natie juicht hem toe; - of het mij gelukt ware vorstelijke kunstliefde en burgerlijke belangstelling ter aanvulling dier leemten van ons pantheon op te wekken! Oranje en de burgerij, zeiden we bij den aanhef; - maar hoe verdienstelijk de beide familielietafereelen zijn mogen van de Keyzer en van Cuyp, de blik, dien zij op het huisselijk leven dier dagen vergunnen, mag slechts ter sluik geworpen heeten; het is een aller-eenzijdigst kijkje op den bemiddelden stand. Bovendien, er heerscht in de beelden van den laatste eene rust, der gemeente van dien tijd vreemd; er is aan den naam van het gezin, door den eerste geschilderd, eene herinnering verknocht, die de schets van stil geluk schier in een schimpdicht verkeert. Dat gezin heette Hogerbeets, en die vader was Rombout van dien naam... - Maurits, schreven wij straks, staat in deze zaal slechts tegenover Oldenbarneveldt!

Vóór twintig, vijf en twintig, dertig jaren, bragt de geest des tijds mede, geenen blik op dat tweetal beeldtenissen te slaan, zonder o n z e e e u w te prijzen; als waren de vergrijpen van het voorgeslacht slechts bestemd vrucht te dragen in de zelfverheffing der nakomelingschap. ‘Eendragt’ predikte men, ‘eendragt’ zong men, tot voorbijziens toe, of deze haren oorsprong nam uit overtuiging of uit onverschilligheid. Als de fakkel der partijschappen maar werd gebluscht, mogt ook de vonk der belangstelling uitgaan. Verheugen we ons, dat die stemming voorbijgaande was, als de vermoeijenis na de vrijheidskoorts, als de krachteloosheid onder het keizerschap! Verheugen we ons, dat eene billijker beschouwing die bekrompene heeft vervangen; wij waardeeren de voordeelen van een éénhoofdig bewind, al houden wij aan om vrijzinniger vertegenwoordiging. Ontwikkeling aller gaven en krachten, scheen ons de leuze der hollandsche historie, toen we Oranje en Gran-

velle in den voorhof van dezen tempel wenschten aan te treffen; bij wien van beide zoude de wijze van zien, vóór twintig jaren onzer jeugd aangeprezen, de levendigste sympathie hebben gevonden? - Het is haar vonnis. Was het u ooit, onder eene mijmering in deze zaal en starende op de beeldtenissen van den veldheer en den staatsman, was het u dan ooit te moede, of de geest van den grondlegger onzer vrijheid, en die van den voorstander van Spanje en van Rome, ze omzweefden? Wij verbeeldden het ons bij wijlen. Granvelle lachte, Oranje zuchtte. Doch reeds leenden wij het oor aan beider gesprek, en weigerden in te stemmen met den bisschop, dat het beter ware geweest, het juk der onderwerping te blijven dragen, en vonden rust bij het gevoelen van den Vader des Vaderlands, dat er stormen vereischt worden tot zuivering van het zwerk. En zoo we bevredigd den blik dan elders wendden, wij waren het niet zoo als men het vroeger plagt te zijn, dewijl alle verschil van gevoelen is ondergegaan in traagheid van geest, - neen, dewijl het hoe langer hoe zeldzamer wordt dit door het zwaard te zien beslissen, ook bij hemelsbreed verscheidene begrippen over de toekomst van kerk en staat, - dewijl de meening veld wint, dat hij tot de slechtste burgers behoort, die naar de bevrediging der behoeften des volks, naar den vooruitgang van allen ter goeder trouw niet streeft.

Geen der vorsten uit het huis van Oranje is, wat de veraanschouwelijking van zijn tijdvak in deze zalen betreft, gelukkiger te prijzen dan Frederik Hendrik, indien gij u aan het kleine anachronisme niet ergert, dat ik den stukken, ter gedachtenis van den vrede van Munster vervaardigd, plaats geve in zijn gulden vierde eener eeuw. Wij zullen slechts regtvaardig zijn, zoo we dus om zijne beeldtenis niet enkel de lauwertwijgen vlechten, welke hij zich verwierf; zoo wij om deze

tevens de olijftakken strengelen, die hem aanlachten op zijn sterfbed, die gepast hadden bij zijne baar. Het is andermaal Miereveldt, die den voortreffelijke heeft vereeuwigd; hij slaagde in deze afbeelding minder gelukkig dan in die van Maurits, zou ik er bijvoegen, als de schemering, in welke zij hangt, mij het uitbrengen van een oordeel niet verbood. Honthorst leverde hier op zijne beurt ook eene beeldtenis van Willem's derden zoon; maar van vergelijking dier stukken kan geene sprake zijn, zoolang het eerste, als ik zeide, zelden licht ziet, en het laatste ter zoldering streeft, hooger dan ooit reus reiken kon. Doch waar zouden onze klagten een einde nemen, als wij die, bij iedere ongelukkig geplaatste schilderij, uit de dagen van Frederik Hendrik, lucht wilden geven? De eene hangt tegen den dag, de andere hangt onder de knie; - buig u, wend u, krom u zooveel ge kunt, de derde valt niet met eenen blik te omvaêmen, valt niet te genieten, want aan uwe slinke of regte weêrkaatst zij den dag; - de vierde - maar twijfelt dan iemand er nog aan, dat de zalen van het T r i p p e n h u i s , in haren tegenwoordigen toestand, niet geschikt zijn tot eene tentoonstelling onzer oude school? Neen, maar hoe verre is het er nog van, dat overheid en gemeente beide zich den gruwel zoude schamen, de laatste glorie uit onze gulden eeuw geene gelegenheid te gunnen allen toe te stralen, den vreemde te overschijnen! Eerst als dit besef in dat des algemeens verkeert, eerst dan zullen de Frederik Hendrik van Miereveldt en de Frederik Hendrik van Honthorst, tot welke wij terugkeeren, zigtbaar worden; zigtbaar als de overige stukken uit den tijd van dien vorst, zigtbaar als de schilderijen van welke ik u nog de opgave, in welke ik u nog het bewijs, waarom ik hem gelukkig prees, schuldig ben. Het zijn de afbeeldingen der grootste vernuften, op welke Hollands letterkunde in de dagen van Hollands heerschappij

roem droeg; het is Cats, door Miereveldt; het is Huygens, door Netscher gepenseeld; het is Hooft, om strijd door Bramer en door de Keyzer veraanschouwelijkt; het is Vondel, wiens hoofd wij aan Jan Lievensz zijn verpligt - Cats, Huygens, Hooft, Vondel, in vier werken de zeventiende eeuw herleeft. Het zijn de burgers, voor welke zij dachten en zongen; de burgers van eenen krachtigen tijd, mannelijk moedig in hunne uitspanningen, en goedrond bij den beker; de burgers, die Spanje in drie werelddeelen hadden overwonnen, ons door Govert Flink, Rembrandt van Rijn en Bartholomeus van der Helst aangeboôn.

Niet ééne toespeling, zegt men welligt, niet ééne toespeling herinnert hier stedemaagd bij stedemaagd, die Frederik Hendrik aan zijne voeten buigen zag, welke hem als overwinnaar binnen hare muren ontvingen; - slechts Piet Hein vertegenwoordigt er de eerste triomfen onzer vloot; haar vader zelfs, Maarten Harpertzoon Tromp, ontbreekt; - wat verleidde u toch te beweren, dat het zegel, door dezen vorst op zijnen tijd gedrukt, hier viel te zien? Als ware louter oorlogsroem het doel zijns levens geweest, neen, als hadde het hem voldaan, de grenzen des vaderlands te veiligen en uit te zetten; als hadde hij slechts naar den stoffelijken voorspoed des volks gestreefd! Stel zijne verdiensten als krijgsman zoo hoog gij wilt, ik ken haar met u gaarne den man toe, die zich aan de zijde zijns broeders, aan die van den grootsten veldheer zijns tijds, reeds als jongeling onderscheidde, en in rijperen leeftijd de taak van dezen, het vrijvechten onzer gewesten, roemrijk heeft voltooid; maar huldig tevens - de vier door mij vermelde vernuften vergen het van u - huldig tevens in Frederik Hendrik andere gaven, hoogere deugden, durf ik zeggen, dan aan Maurits ten deele vielen, dan Maurits in beoefening bragt. Beslisse hij, wiens studie van ons verleden dieper gaat dan de mijne, be-

slisse hij, of Willem's derde zoon 's lands taal niet slechts zuiver sprak, maar ook de bloesems, ook de vruchten, die onze letterkunde in zijnen tijd aanbood, te waarderen wist; er is veel, dat ten voordeele van ons gunstig vermoeden pleit, in de bijzonderheid, dat de anders zoo verscheidene talenten, welke hem hier omringen, eenstemmig zijn in den lof zijner heuschheid, dat ieder hunner hem betreurde als eenen vriend. Weifelt gij nog toe te stemmen? leen ons verder het oor. Het zou vergeeflijk geweest zijn, hadde Frederik Hendrik hollandsche proza, hollandsche poëzij maar half verstaan, - vergeeflijk, zeg ik, den vroegen dood zijns vaders, de uitheemsche afkomst zijner moeder, en de aan beide die oorzaken toe te schrijven voltooijing zijner opvoeding in den vreemde, in aanmerking genomen; - al bleek het morgen, dat Willem's derde zoon dit niet eens deed, zijn tijd, zijn toestand zou het verontschuldigen, hij zelf zoude er niet minder de gevierde beschermer onzer litteratuur om zijn. Immers, het zou er slechts te duidelijker door aan het licht komen, dat hij verstandig genoeg was, om geene uitheemsche der inheemsche voor te trekken; beschaafd genoeg, in den echten zin des woords, om de behoefte zijner landgenooten aan de laatste te begrijpen. Dat de jongere tak der Nassau's, die den zijnen verving, hadde opgemerkt, welk een voorbeeld hij in dit opzigt gaf - dat verlicht eigenbelang, dat kennis onzes tijds, het volgen deed!

Hoe vurig heeft de ontluikende, de in de dagen zijner jeugd nog onbeschaafde dichtkunst, de gunsten, welke Frederik Hendrik haar bewees, hem bij tijdgenoot en nakomelingschap dank geweten; hoe honderdvoudig heeft hij alles, wat hij voor onze letteren veil had, weder ingeoogst, in hare vermelding van de wijsheid van zijn hoofd, van de goedheid van zijn harte, in haren lofzang op de beschaving van zijnen geest, op de verdraagzaamheid zijns gemoeds! Zie, de oorlogsroem, welke Mau-

rits oogappel was, zij te regt elk, die den naam van Oranje draagt, dierbaar; maar de liefde, welke zijn jonger broeder zich verwierf, de liefde des volks, die oorsprong nam uit zijnen zin voor verstandelijke verlichting, gelde het hart der nazaten van den eersten Willem nog meer! Europa's voorkomen is sedert tot onkenbaar wordens toe verkeerd; onze naburen zijn ons boven het hoofd gewassen; Engeland heerscht op den oceaan, - Frankrijk verwezenlijkte een oogenblik het droombeeld, dat het heel het vasteland tarten kon, - de kolossus van het Noorden is ontwaakt, - en de markgraaf van Brandenburg een der monarchen van ons werelddeel geworden; - van de beide kransen, weleer om de kruinen onzer stadhouders blinkende, is er slechts één meer binnen het bereik van hun nageslacht. Dat het zich trooste: het is de zeldzaamste, het is de schoonste tevens. Frederik Hendrik's tijd was onze gulden eeuw van kennis en kunst, - ge zult niet ongeduldig worden, hoop ik, zoo wij bij iedere der beeldtenissen, die beide vertegenwoordigen, een oogenblik stilstaan.

De Cats van het museum, de Cats van Miereveldt, is niet de eerwaardige grijsaard, ons door Ravestein veraanschouwelijkt, niet de twee en tachtigjarige, dien ge voor Feith's uitgave zijner werken ziet; - ik wenschte, dat hij het ware! ‘Vader Cats,’ zegt het volk; ‘vader Cats,’ zong zelfs Bilderdijk, die het anders zelden met het volk eens was; ‘vader Cats,’ zeide menigeen, het hoofd schuddende bij vroegere opstellen in dit tijdschrift, welke niet van onvoorwaardelijke sympathie met dezen volkszanger van het voorgeslacht getuigden; - vader Cats, vadere men zoo veel men wil, waarom zouden wij aarzelen, bij deze gelegenheid andermaal voor ons gevoelen uit te komen, dat we, spijt onzen eerbied voor zijne verdiensten, Vondel boven allen, en Hooft schier dezen gelijk,

en na beide, zelfs Huygens op de ontwikkeling van wat er voortreffelijks in onzen volksaard schuilt, grootere aanspraak toekennen, dan het hoofd der Dordtsche school? Vader Cats ... inderdaad, wij hebben behoefte aan de sneeuwwitte lokken; aan de kruin, door het fluweelen kalotje voor wind en weder gedekt; aan de hooge jaren en den ernst dien zij medebrengen, om geduldig het oor te leenen aan den lof voor wijsheid, hem zoo kwistig toegezwaaid. Bij den man van middelbaren leeftijd, ons door Miereveldt hier veraanschouwelijkt, bij dit bloeijende, blozende gelaat, grijpen wij moed tot de vraag: ‘welk deel hij genomen heeft aan de bewegingen zijns tijds, woelig als die was, welke rigting hij voor den geest zijns volks de wenschelijkste achtte?’ Op de eerste blijven zijne vurigste bewonderaars evenzeer het antwoord schuldig, als de schilderij voor ons; op de tweede vinden wij het in zijne werken, in de voornaamste van deze, in *Huwelijk* en *Trouwring*, zoo ge wilt. Intusschen, hoe waar wordt zijne afbeelding door Miereveldt, als gij haar met 's mans leven vergelijkt: alle sterk sprekende individualiteit ontbreekt in beide. Zoo gij niet wist, dat de eerste Jakob Cats voorstelde, zij zou u nooit om den wille des geschilderden hebben geboeid - zoo het laatste aan zijne werken niet voorafging, dat van den *Raadpensionaris* zou luttel belang inboezemen. Eer ge mij van onbillijkheid beschuldigt, bid ik u, de karakteristieke gelaatstrekken van Huygens, van Hooft, van Vondel, beurtelings met die dezer schilderij te vergelijken; ook zonder een Lavater te zijn, merkt men het onderscheid der physiognomiën op. Eer ge heiligschennis roept, verzoek ik u den uitslag der gezantschappen van den Heere van Zorgvliet over te stellen tegen die der zendingen van den Heere van Zuylichem. Of acht ge deze te zeer verscheiden, welnu, doe het dan den stijl, waarin de eene als de andere

ons in hoogen ouderdom er vertrouwelijk verslag van gaven. Hooft bragt als Drossaard dezelfde verdraagzaamheid in beoefening, die hem als dichter, als denker onderscheidde; wanneer gevoelde Cats eene liefde voor vrijheid, als op iedere bladzijde der Nederlandsche Historiën blaakt? En denk u Vondel eens, in de plaats van den Raadpensionaris, in het kabinet van Willem II, toen deze den laatste kennis gaf van den aanslag op Amsterdam. Zou de dichter van *Palamedes* zich vergenoegd hebben met des vorsten afscheping: 'Schrijf, secretaris!' Waartoe heeft Feith toch van Cats getuigd, dat hij ons, ook als staatsman, 'altijd onzen eerbied ontweldigt,' terwijl hij zich verpligt gevoelt er op te laten volgen: 'dat deze nergens schittert,' en dit dan weder goedmaakt met: 'maar ook overal vinden wij hem grooter, dan hij schijnt te zijn; mogelijk is dit laatste het zekerste kenmerk van ware verdiensten?' Waartoe heeft de Vries in den overvloed der gedichten van Cats naar een schaars te vinden bewijs gedoken, dat hij belang stelde in 's lands roem ter zee, terwijl datzelfde vers ieder, die het leest, koel laat, middelmatig, redeneerziek als het uitviel? Waarlijk, wij, die den weêrzin niet verheelen, welke ons de figuur inboezemt, die hij tegenover de krachtige bewindslieden zijns tijds maakte, wij doen zijner nagedachtenis geen onregt, als zij, die hem verdiensten opdringen, welke hij niet bezat. Indien Cats van ganscher harte man van zaken, man des bedrijvigen levens, man onzer glorierijke zeventiende eeuw was geweest, met de dichterlijke gaven, hem bedeeld, had hij niet enkel de pligten en regten des huwelijks gezongen, ware niet louter de minne scheering en inslag zijner schriften geweest. Een blik op de schilderij voor ons, en gij verbaast er u niet langer over, dat zijne liefde meer van drift dan van togt had, zoo ge met ons het laatste woord de uitdrukking acht, welke voor iets

hoogers dan instinct past; - dat hem iets grof zinnelijks aankleefde, 't geen ons minder ergert, wanneer Huygens het in de volkstaal lucht geeft, wanneer het Hooft in zijne liedjes dartel doet worden, wanneer Vondel er in enkele bruiloftszangen tot wulpschheid door wordt verleid, dan als Cats het ontleedt en verklaart en toelicht, de natuurlijke historie van ik weet niet wat al! Onze oude kluchtspelen worden walgelijk gescholden door de kieskeurigheid dezes tijds; maar het ontsluijeren van iedere geheimnis schijnt in Cats niemand te stuiten, dewijl hij daardoor slechts ‘waarschuwen wou.’ Houde men ons de vraag ten goede, welke soort van nieuwsgierigheid er gescholen hebbe in de gretige lezing zijner werken gedurende de laatste helft der zeventiende, gedurende de eerste der achttiende eeuw? Het zijn bedenkingen, gedachten, vragen, die ons van het hart moesten, als zoovele indrukken van Miereveldt's beeldtenis, vergeleken met vele verhalen uit den *Trouwring*, afgewisseld als deze worden door dissertatiën, die ons wel eens verleid hebben tot den wensch: ‘Ach, hadde Cats maar liever eene tweede vrouw genomen!’ En nu de keerzijde van den penning, den goeden invloed door hem uitgeoefend, de schare van lezeressen, die hem gegronde aanspraak geeft, met de drie overige vernuften den gulden tijd van Frederik Hendrik te vertegenwoordigen. Trots het vervelende zijner versificatie, onvergeeflijk als die was, daar Hooft's gedichten vóór de zijne het licht zagen; trots het leuningstoelige eener dichtsoort, die doorgaans vertelde, allerbegrijpelijkst, het is waar, maar ook a b c'swijze, zonder verwikkeling van knoop, zonder vragen, of de lange redenen in den mond der sprekers pasten; - trots al het achterlijke van de theoriën der Dordtsche dichtschool, in één woord, tegenover die der Amsterdamsche, maakte Cats opgang, voorbeeldeloozen opgang, opgang, door dien van Vondel zelfs niet

geëvenaard; - het waarborgt verdiensten, welke al die gebreken overtroffen. Mogt het mij gelukken deze regt te doen in de omtrekken van een genreschilderijtje, dat begaafder hand dan de mijne op het doek overbrenge! Gedurende de laatste jaren van het bestand met Spanje, bood eene landhoeve bij Grijpskerke in Zeeland dikwerf eene schoone groep aan: een jeugdig echtpaar en hun spelend kroost. Laat de kleinen, jongens en meisjes, vier, vijf in getal, laat ze rondspringen naar het hun lust, ik wensch uwe aandacht te vestigen op de oogen der moeder, die over hen gaan, terwijl zij het oor leent aan haren gade; ik wensch u vooral hém te doen zien. Eene veder ter hand, een blad papiers voor hem, leest hij met welluidende stem verzen voor, verzen, even zoetvloeijende als de beek, maar neen, die faalt ongelukkigerwijze aan het landschap, even zachtkens ruischende als het hooge geboomte, in welks lommer de dichter zit. Immers, hij is het, al ademt zijn werk de kalmte van het oord, al hebben de toestanden, welke hij schildert, zoomin iets hartstogtelijks, als de natuur, welke het paar omringt, iets verhevens heeft. Het eigenaardig karakter des geheels van de groep als van het gedicht, is huisselijk, is hollandsch te zijn. Behoef ik u nog te zeggen, dat Cats zijner vrouw het h o u w e l y c k o f t e g a n t s c h b e l e i d d e s e c h t e n s t a e t s hooren doet? Hoe karakteristiek is dat toevoegsel, dat g a n t s c h e b e l e i d in den mond van dien man! Tweemalen is hij verliefd geweest, vóór hij der vrouwe, die naar hem luistert, hart en hand bood; tweemalen op het punt te huwen, en echter deed hij het niet dan met haar. Laat mij het u als episode mogen vertellen, op de schilderij zoudt ge er niets van zien. Wat zijnen eersten liefdehandel deed afbreken - het woord past voor den tweeden, of het er voor gesmeed ware - verhaalt hij u als ge het hem vraagt. Hij kreeg in den Haag, waar het meisje woonde,

de koorts; men ried hem, om haar kwijt te raken, de koorts namelijk, verandering van lucht, een uitstapje naar Engeland aan. Hij verliet den Haag en zijn liefje. Waarom hij het laatste niet weder opzocht, toen hij naar Holland terugkeerde, vertelt hij u niet - daar hij dan fluks van zijnen tweeden liefdehandel ophaalt. Het geviel, dat hij te Middelburg in de Fransche kerk minder naar de predikatie luisterde, dan naar een mooi meisje keek - is het u nooit zoo gegaan? - mij weleens, al ging ik, te huis gekomen, zoo verre niet als Cats, om fluks een' hupschen minnebrief te schrijven. Het spijt mij in één opzigt nu, dat ik het niet deed; immers, de tijd is thans voorbij, om de proef te nemen of ik even gelukkig zou zijn geweest als hij was. De jonkvrouw gaf der eerste bede dadelijk gehoor; op het bescheiden uur kwam zij des avonds voor de deur, zoo als hij haar verzocht had. 'Het was of hem de hemel opging,' zegt hij. Zij bloosde, ze zag hem aan; ik wil niet ondeugend genoeg zijn, eenige stippen te laten volgen. Genoeg, hij vroeg haar; hij zou haar hebben gehuwd, als een gedienstig vriend hem niet had verhaald, dat haar vader om zijne bankbreuk werd veracht. Arm, mooi meisje! Cats nam haar niet - het g a n t s c h b e l e i d , zeiden we. Hij beweert, dat hij voor haar in den dood zou zijn gegaan; maar, praat door, en gij zult hooren, dat hij haar zitten liet. Hier zette ik tittels..... En leenen wij nu met zijne gade het oor aan zijnen zang. Zij heeft geest, zij heeft gevoel, zij leest Plutarchus, zij leest den bijbel het liefst van alle boeken, en zoo er godsvrucht in het harte van Cats is geweest, haar zij de eere! Wie weet, of zij hem het onderwerp niet aan de hand deed? Er is niets, hetgeen onze gissing onwaarschijnlijk maakt, dat zijn vroegere arbeid (de *Sinne- en Minnebeelden*) haar minder geviel, al was het eene eerste poging, partij te trekken, tot van de dwaasheden der jonk-

heid toe; - dat zij den dichtstukken over den echt de voorkeur geeft boven *den Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tijd*. Uitgebreide geleerdheid en levendige opmerkingsgave, zij weet het, doen historie en natuur Cats om het zeerst ten dienste staan, en zijn hart - ik hoop het - kent zij beter dan wij het achten zouden, uit de beide vrijerijen, - waarvan zij waarschijnlijk niets weet. Doch wij zouden luisteren; maar naar wat? naar d e m a e g h t, naar de v r i j s t e r, naar d e b r u y t, naar d e v r o u w e, naar d e m o e d e r? Hij heeft haar, vertrouw ik, het laatste het liefst voorgedragen. Maar sla gij, - want ik laat mijne schets een' schilder over, - sla gij ieder der stukken op, en ons oordeel zal niet veel verschillen, vlei ik mij. Verscheidenheid, dat groote middel tegen verveling; verscheidenheid - vooral in gelijkenissen en tegenstellingen, - wie is er rijker aan dan Cats, die zondigt door overmaat, doch misschien aan dat gebrek eene afwisseling van gedachten heeft dank te weten, welke in dit boek ten minste het eentoonige zijner manier vergeten doet? Vlugheid van verbeelding, die zich in allerlei toestanden des harten te verplaatsen weet, en door aanschouwelijkheid van voorstelling vergoedt, wat haar in diepte van opmerking ontbreekt, wie zal hem haar ontzeggen, in wien Feith objectiviteit huldigde, dien Bilderdijk het verstand overredende, het hart overmeesterende, prijst? Vol van zin voor huisselijk heil - tot waarschuwens toe voor struikelblokken, die het storen kunnen, en van welke het welligt wijzer ware geweest te zwijgen; - vol van liefde voor het landleven - al had het een weinig van natuur gaêslaan, om daarmede profijt te doen; - vol godsdienstig gevoel - schoon dan ook riekende naar de regtzinnigheid van zijnen tijd, bezat hij alle vereischten, om zijne toehoorderessen te boeijen, daar hij ha-

ren toestand volkomen begreep. En nu wenschte ik, dat het mij gegeven waren, niet die Phylissen voor u op te voeren, door zijne Anna's maar half bekeerd, noch die Sybillen, welke het, trots het talent des schrijvers, niet van zijne Rosettes wonnen, maar u de bruiden te doen aanschouwen, welke in zijn werk menigen wenk vonden, dien zij ter harte namen; maar u vooral de vrouwen te doen zien, zoo als hij ze deels vond en deels vormde: heusch, bloeijend, aanminnig, ingetogen, huishoudelijk, verzoeningreê, - getrouw, geduldig, godsdienstig bovenal; vrouwen, welker wedergade de wereld buiten Holland niet had. Doch wat wensche ik? Hangen hier de beeldtenissen niet van haar, die zijne idealen verwezenlijkten? Blikt ons de bitter beproefde Maria van Utrecht, Oldenbarneveldt's weduwe, niet aan? Bewondert ge met mij de beminnelijke Maria van Reigersbergen niet? Weest gegroet, degelijke echtgenooten, degelijke moeders, die misschien eerder de studies verdient te heeten, naar welke Cats schetste, dan de treurenden door zijnen zang vertroost, doch om wier wille wij niet mogen voorbijzien, hoevele zwakkere zusteren, dan gij, hij heeft opgewekt, aangespoord, overreed, om u, al was het van verre, te gelijken in huwelijksliefde, in moedertrouw! - Vergeef ons de vervoering, lezer. Ligt dat zij, die er ons toe verlokten, zedig als ze waren, de eersten zouden geweest zijn, er het hoofd bij te schudden, dewijl we daardoor den schijn op ons laden, van de verdiensten van Cats nog die ééne te willen afdingen, door zijne verzen onze vrouwen te hebben gevormd, daar de voortreffelijkste, eer zijn dichtstuk het licht zag, het voorbeeld aller deugden gaven. Op ons woord, wij kennen ons van dien toeleg vrij. Alles wat wij tegen Cats inbragten, wijte men der onoordeelkundige ophemeling zijner talenten, welke aan verhevener vernuften te kort doet; vernuften, welker karakter en kunst mannelijker

waren dan de zijne, welker leven en lied om strijd getuigden van kracht. Dulde men voor het minst onze meening, dat het volksleven der vaderen van zijne dichters bij uitnemendheid veelzijdiger sympathie eischen mogt, dan Cats aan den dag heeft gelegd - dulde men die, zeggen wij, als we opregt betuigen, dat wij eerbied voor hem koesteren, om het meêgevoel, dat hij der b e d a e g d e h u y s m o e d e r betoont - dien hollandschen winter, welks hemel zoo helder is.

Een leerdicht ter zijde te leggen, om over een liedje te spreken, gaat nog aan; maar u uit een klaaghuis te willen overbrengen in eene kroeg, schijnt gewaagder, en echter verzeker ik u, dat gij het u niet beklagen zult, zoo ge u uit de binnenkameren van de eerzame burgerij der steden van Holland laat medetroonen, tot waar de frissche krans in het leger der Staten op de grenzen buiten hangt. Zie, dáár wuiven de wingerdranken, door de vingers der knappe herbergsdeerne zaâmgestrengeld; daar wuiven zij van verre den krijgslieden te gemoet. Een likkebroêr, dien zij den beker volt, beweert, dat hij hare blanke beentjes heeft bespied, toen zij op de bank wipte, om tot den stang op den hoek des huizes te kunnen reiken. Maar wat schort er aan, dat zijne scherts geen' bijval vindt, dat het kwinkslaan geen kaatsspel wordt, al drentelen er Friezen om hem henen, die Starter's liedeboek van buiten kennen; al brengt hij het een' Hollander toe, die Breêro op zijn duimpje heeft? Jong, jolig als deze is, stoot hij stil aan, ziet hij voor zich als de overigen. Eer iemand het er voor houde, dat het aan de dubbelzinnige aardigheid zelve haperde, zegge ik hem, hoe darteler jokkernij, hoe daverender juichen haar pleegt te volgen; - wie heeft ooit van kieskeurige krijgsliên gehoord? Zelve onze nuttigheidseeuw levert ze niet. Maar terwijl ik de overbodige opmerking maakte, viel het u in het oog, dat er verslagenheid heerscht in het gan-

sche heir; dat de grombaarden grimmiger zien dan gewoonlijk. Een hunner, mede voor de huismanswoning gezeten, die in herberg is verkeerd, een hunner heeft van Nieuwpoort opgehaald. ‘Stil, Floor! stil!’ voegde hem een spitsbroeder toe; ‘prince Mouringh is dood!’ - ‘En Breda over,’ zuchtte Floor, dien de jongelingsjaren des veldheers heugen, toen het vrije, vrolijke leven der lansken hem aanlachte, toen hij niet voorzag, dat er een tijd komen kon, waarin hij, arm en oud, misschien zoo moeten bedelen om zijn brood. Er ging sprake van afdanken; - de wapenen der Staten waren in den laatsten tijd niet gelukkig geweest; de fortuin had den vorst, die in zijne jeugd haar gunsteling scheen, bij het graauwen zijner haren, den rug gekeerd; - er ging sprake van afdanken, de gezeerden het eerst, dacht onze grombaard. En wonden had Floor, wonden in menigte, maar geene enkele in den rug. De oude lansknecht hief den grijzen kop onwillekeurig op, toen zijn hart bij die gedachte joeg, als het plagt te jagen vóór vijf en twintig jaar. O als de wereld een' anderen Mouringh opleverde; - als zijns gelijke hem aanvoeren mogt, wat maakten dan jaren, wat wonden uit? Trots beide, zou hij met zulk eenen veldheer slechts te moediger weêr in het vuur gaan; de dood en hij hadden elkaêr zoo dikwijls in de oogen gezien, - dat Floor van geen vreezen meer wist. Hola! wat was daar te doen? Eene liedjeszanger, om wien men kanne en kroes in den loop liet, om wien men zamendrong, tot hij van zijne ton, over helmen, hoeden en hoofden loopen kon, als het hem lustte; Floor lachte de dwazen uit, Floor leêgde zijnen beker. Maar, ‘hoezee! hoezee!’ klonk het; ‘hoezee!’ en onze oude rees op, als zij, die rondom hadden gezeten; - die deun moest iets aêrs gelden dan mooije meisjes, zoo als hij er had gekend en gekust, niet bij het dozijn, maar bij duizenden - in Vlaanderen; - die deun moest

iets aêrs gelden dan wijn, zoo als hij had gedronken, niet bij den kroes, maar bij de kruik, uit de kelders der aartshertogen en abten - in Braband. ‘Hoezee! hoezee!’ wat mare bragt die borst toch? Floor trad digter op den zanger toe, en menig vlasbaard week ter zijde; Floor stond midden in den kring, eer hij het wilde of wist; Floor zag opgeruimde gezigten om hem henen. - ‘Eens nog, eêle baas!’ riep een der ruiterhoplieden. En andermaal galmden de forsche klanken uit de forsche keel. Mijn grombaard luisterde. Hoe hij de ooren opstak, - acht mijne vergelijking niet smadelijk, - hoe hij die opstak, als een dogge het doet, bij het noemen van den naam zijns meesters. ‘Mouringh,’ begon het liedje. Floor knikte den borst op de ton toe; Floor riep hoezee als de overigen, zoodra het dezen als den onoverwinnelijke prees. Het was het minst aandoenlijke van de zege, die de zang behalen zou: Floor's hoofd zinkt op zijne borst; Floor's ruwe hand strijkt schichtig langs zijn ruig gezigt, daar het liedje den dood van Mouringh meldt, onder het beeld van den leeuw, die ingesluimerd is in den eindeloozen slaap. ‘Hadde ik voor hem mogen sterven!’ mompelt Floor, en mijmert, terwijl de zanger den rouwe des volks zingt; den rouw te land en ter zee; Floor mijmert, tot de borst op de ton hem ontwaken doet door de vraag van mooi Heintge: ‘Of men daarom dutten zal?’ Floor ontwaakt, zeg ik, en tot geestdrift ontvlamt zijn gevoel, eer hij het liedje heeft uitgehoord. ‘Vivat prince Henrik!’ klinkt het uit zijn hart, ‘al moesten we morgen weêr in 't vuur!’ - ‘Vivat prince Henrik!’ roept het heir als hij, en de liedjeszanger leêgt de hem toegereikte fluit, en tot kroezen en kannen teruggekeerd, vertelt Floor, hoe Frederik Hendrik zich gekweten heeft van den slag bij Nieuwpoort af; - het was in den zang teregt gezegd, ‘dat hy allerlei gesnor van buijen over sijne muts had sien gaen.’ - ‘Vivat prince

Henrik!' - Ik heb maar eenen indruk van het bekende stukje *Scheepspraet* geschetst; ik zoude den invloed, dien het uitoefende, in tal van andere toestanden kunnen veraanschouwelijken; doch die enkele volstaat, om u een begrip te geven, hoe het hoofd en het harte van Huygens zijn volk en zijnen vorst liefhadden in den bloei der jeugd; hoe hij beider betrekking begreep, menschenkenner als hij toen reeds heeten mogt. 'Een liedje,' zegt men misschien, smadelijk de schouders ophalende; 'een liedje, 't is ook wat!' Zegt het, al schreven Burns en Béranger ook maar liedjes; zegt het, en ziet voorbij dat wij geene eigenaardiger Hollandsche voorstelling der staatshuishouding van ons gemeenebest hebben, dan dit stukje aanbiedt; dat zestig regels zulk eenen zanger voldoende zijn, ter bezieling van zijn volk, door een voorstelling, uit zijn leven gegrepen; door de belofte eener toekomst, het verleden, waaraan hij regt doet, waardig. Helaas, waarom ontbreekt ons, gekweld als wij worden met onbeduidende genrestukjes, waarom ontbreekt ons een Constantijn Huygens in het kabinet van Frederik Hendrik, die zijn pendant vinden mogt in Aldegonde bij Willem I? Er zou meer analogie zijn tusschen beide toestanden, dan gewoonlijk bij tegenhangers het geval is. Ik weet niet, aan wie der twee vorsten de vriendschap van zulk een vernuft meer eere deed; ik weet niet, wie der beide vernuften het meest regt had trotsch te zijn op de vriendschap van zulk eenen vorst. En toch zouden die stukken, om geslaagd te mogen heeten, eenen geheel verschillenden indruk te weeg moeten brengen; er was tusschen de elkander opvolgende tijdvakken het onderscheid van uitzaaijen en inoogsten; dat van het worstelende Holland met het Holland dat overwon! Vergenoegen wij ons, bij gebreke van deze, met het meesterstukje, dat het museum ons in Huygens beeldtenis minder aanbiedt dan vermoeden doet. Al klaagden wij vóór twee jaren over de

plaatsing - misplaatsing zou Constanter hebben gezegd - al weêrsprak geen der lofredenaars van het bestaande onze klagt: wat baatte het ons? Het schilderijtje hangt nog tegen den dag! Doch, dank zij het talent van Netscher; dank zij den kijker, dien ge te onzent moogt meêbrengen, dien men u elders aanbiedt, er valt genoeg van te zien, om hem eene gelukkige grijsheid toe te kennen, zoo als zijne werken beloofden. Hoe opgeruimd, hoe innemend, hoe schoon zelfs! Werken, zeiden wij, en bedoelden daarmede niet enkel zijne schriften, maar verstaan daaronder langer dan eene halve eeuw vroed en vroom levens, dat der 'deege degelijkheid.' Beklaag er u niet over, dat gij hem, dien ik u straks als den dichter der scheepspraat voorstelde, eerst vijftig jaren later wederziet; in die alle heeft hij door handel noch wandel de beginsels verloochend, hem door eenen voortreffelijken vader, door eene gemoedelijke moeder ingescherpt; vijftig jaren hollandsch, hervormd, verstandelijk, vrolijk, vrij leven! Er is schier geene ure van te loor gegaan; hij is in schier geene zijner betrekkingen, talrijk als die waren, te kort geschoten; - vraagt ge mij, door welk geheim? - door alles wat hij deed, te doen met al zijne magt; door indachtig te wezen aan des levens doel. Hij zelf zoude de eerste zijn, om zich te beschuldigen, als had hij het nog beter kunnen besteden; maar de vorsten, die hij diende; maar de vrouwe, die hij betreurt; maar de vrienden, die hem resten; maar de kinderen, die de kroone zijner grijsheid zijn; maar de kunst, die hij blijft liefhebben, lief tot aan het graf, allen beminden en bewonderden hem, bewonderen en beminnen hem nog. Hoe benijdenswaardig is zulk eene grijsheid! Wie onzer schaamt zich niet, zijn leven vergelijkende met eene jeugd, eenen mannelijken leeftijd, eenen ouderdom, besteed als die van Huygens werden; wie onzer schaamt zich niet, denkende aan de vele drukten, die wij voorgeven, aan

het weinige werk, dat wij verrigten! Of zoudt gij den trouwhartige geloof weigeren, als hij betuigt, dat hij vele zijner verzen geschreven heeft, gemaakt heeft voor het minst, in oogenblikken, die anderen onder hunne verlorene hadden geteld? Wandelende in zijne geliefde woonplaats of spelevarende in hare omstreken, was hij oog en oor voor de wereld om hem henen - slapeloos te bed liggende, of verbeidende ten hove, dacht hij na, dichtte hij - en de maatschappij zijns tijds spiegelt zich af in de honderde van opmerkingen, in die sneldichten, welker wedergade in veelzijdigheid onze letterkunde niet heeft. Het zijn geestige studiën des volkslevens; het zijn epigrammen op de gebreken van den dag; maar de wijze, waarop hij die verzamelde; maar hij zelf, wint het bij ons van deze in belang. Indien Cats aarde en hemel opmerkzaam gade sloeg, om stoffe te hebben voor bespiegeling, wij verbeelden ons, dat hij het wigtig deed; immers, wij zien zijn werk de wijsheid, waarnaar hij streefde, aan. Huygens daarentegen, Huygens schudde in het dagelijksche leven niet enkel den hoveling, den geheimschrijver, den man van staat uit; aan Huygens merkte men zelfs den dichter niet. Hij koutte met daglooner, met handwerksman, met winkelier, met handelaar, met kunstenaar, met geleerde, als ware hij een hunner geweest; hij leerde van ieder' van deze, wat zijne menschen-, levens-, wereldbeschouwing eigenaardigs had. Iets slechts bragt hij bij allen mede, dat niet aan hem stond te huis te laten, de geestigheid, die zijn gesprek kruidde, maar van gezochtheid niet vrij te spreken was, die hem geen hoofdbrekens kostte, maar het zijnen hoorders bijwijlen, maar het zijnen lezers bij menigte deed. Praktisch, als hij gevormd bleek, in de school van zijnen praktischen vader, smolten stadsbeschrijving en zedegisping in het *Voorhout* onwillekeurig zamen; zong hij, gelukkig gehuwd, niet allen echtelingen

de les, maar schonk in het *Daghwerck* een tafereel van zijn leven aan het hof, van zijn leven te huis, dat van innige harmonie tusschen beide tuigt. Wie verbaast er zich over, dat Huygens in zijne zendingen voor zijne vorsten slagen mogt; die de menschenkennis, welke hij zich verwierf, die de genegenheid, welke hij der eerste toedroeg, uit zijne schriften leerde schatten? Hoe anders was de heer van Zuylichem toegerust, om in den vreemde den prinse van Oranje te vertegenwoordigen, dan de heer van Zorgvliet, om in Groot-Brittanje de belangen van 's lands Staten voor te staan. In braafheid welligt elkaar opwegende, had de eerste boven den laatsten het onmetelijk overwigt, dat bruikbare bekwaamheid geeft. Vraagt gij ons misschien, waarom wij andermaal vergelijken; vraagt gij ons, waarom wij Huygens tegelijk zoo hoog vereeren en zoo hartelijk liefhebben, wij antwoorden u, dewijl zijn tijd geen volkomener voorbeeld aanbiedt, dat gemoedelijke godsvrucht gepaard kan gaan met talent van allerlei aard. Wij noemden hem praktisch, in tegenoverstelling van Cats; we zouden het willen aanwijzen in het onderscheid tusschen dichtstukken, welke wij beider buitenleven, beider verblijf op het land in de omstreken van 's Hage verpligt zijn. Hofwyck legt gij mede aan; Hofwyck geniet ge, als waart gij de gast van zijnen heuschen stichter geweest; op Sorghvliet gaat gij gebukt onder bespiegelingen, die geen einde nemen, die hangen blijven als eene wolk tusschen u en de plaats. Heer van Hofwyck, leest Huygens zich zelven de les, in de aanmerkingen der voorbijvarenden in trekschuit bij trekschuit; op Sorghvliet leert Cats u niet slechts luisteren, op Sorghvliet verschijnt ook prins Frederik Hendrik niet dan om er onderricht te ontvangen. Wij zouden er stelliger bewijzen van kunnen bijbrengen, door eene vergelijking van het *Cluyswerck* met het *Twee*

en tachtigjaerig Leven - woorden der wijsheid tegenover kouten en keuvelen - doch van het eerste gaven wij elders verslag; doch liever scheiden wij ditmaal van Huygens met eene verklaring van hetgeen we onder het woord praktisch verstaan, als wij het op hem toepassen, hemelsbreed als het verschilt van hetgeen onze tijdgeest praktikaal pleegt te heeten. Voorwaar, Huygens was er de man niet naar, om meê te slenteren, meê te sloffen, hoe treuzelig, hoe traag het gaan mogt; herinner u de Zeestraet, door hem gedacht, ontworpen, aanbevolen, tien, twaalf jaren, eer men er ooren voor had, ‘onmogelijk geheeten,’ zegt hij, ‘als alles dat onbeproefd is!’ - en stel zulk een' aard nu eens over tegen dien der lieden, welke wij bij voorkeur in allerlei besturen zien plaatsen, lieden, met wie het bewindvoeren zoo gemakkelijk zijn gangetje gaat. Voorwaar, Huygens was er verre van, zijnen gezigteinder in kunsten en wetenschappen te beperken tot de enge grenzen van ons vaderland; iedere zijner reizen vermeerderde den schat zijner kennis, die verspreid werd, die vruchten droeg, ook in vakken, waaraan gij hem vreemdeling wanen zoudt, - en zeg mij dan of wij vele secretarissen hebben, die zouden voorstaan, eenen anderen Galilei een gouden keten te schenken, ten einde hij ons het geheim, de lengte op zee te vinden, mocht mededeelen? Voorwaar, Huygens begreep onder mensch zijn een ideaal van ontwikkeling aller krachten en gaven, dat slechts hem duidelijk wordt, hem naar de verwezenlijking haken doet, wiens gemoed het volgend leven eene voortzetting van dit gelooft te zijn, genadig als God zich aan zondaren in Christus heeft geopenbaard. Och, dat de beeldtenis van den goeden en grooten grijsaard er u en mij bij ieder bezoek meer in bevestigen mocht! We zouden dan niet vergeefs zoo lang voor haar hebben verwijld.

‘Een musicerend gezelschap uit het begin der zestiende eeuw’ hebt ge tot vervelens toe in schier iederen catalogus onzer tentoonstellingen aangetroffen; ik huiver bij de gedachte, dat het der pen misschien evenmin meer een dankbaar onderwerp oplevert als het penseel. Eene ergernis echter, aan die stukjes verknocht, het onbeduidende der toeluisteraars, dat de ouden van dagen, dat vader en moeder plegen te zijn, eene ergernis zal u op het mijne niet ergeren, daar ik u vertellen mag, wat er in beider gemoed omgaat. Heen en weêr dribbelende, als de vrouw des huizes doet, de kamer uit, de kamer in, bepalen zich hare gedachten niet tot het lied, naar hetwelk zij naauwelijks luistert; bepalen zich deze bij de kapoenen, die te vuur staan, gesmoord naar het recipe van Jenny de Wael, met schijfjes van oranjes, en eene pint wijns; - als wij meê mogten aanzitten, zouden wij moeder harer zorg dankbaar zijn. Toeziende uit het hoekje van den haard, verblijdt de opgeruimde oude heer zich in den voorspoed van zijn huis, in de vreugde der jonkheid, tot hem een versje van Roemer Visscher invalt, het draaijen van het wiel der fortuin: ‘Vrede, door voorspoed opgevolgd; rijkdom, van weelde vergezeld; hoovaardij, die twist en haat loslaat; oorlog, die armoê brengt; ootmoed, die wat spa' komt; vreê, die alles weêr goed maakt!’ En nu ik dus mijnen beiden oudjes iets anders te doen heb gegeven, dan louter oor leenen, merk ik nog een voordeel op, dat de schrijver boven den schilder vooruit heeft; het is mij vergund u te zeggen, wat de jonge luî zingen, iets, dat van Mieris noch Ter Burg goedvinden te doen. Een nieuw liedeboek werd medegebragt door den schalk, die bij het binnentreden de dochter des huizes in de plooijen van zijnen mantel vangen wou, om haar eenen kus te ontstelen; mooi Machteld was hem te gaauw af; een rukje der hand, die hij los-

liet om hare dunne middel te kunnen omvaêmen, en de kraag ontgleed zijnen breeden schouders, terwijl hij achter zich een gesmoord lagchen hoorde, waarvan hij maar al te goed de oorzaak begreep. Een nieuw liedeboek, zeg ik, waaruit de schalk aanhoudt, dat zij een' beurtzang met hem zingen zal; ‘de wijze kent ge,’ beweert hij; ‘de woorden zijn....’ ‘Laat zien,’ valt mooi Machteld in, en terwijl ze die doorloopt, dwalen de oogen van den kroeskop, van de knoopjes op hare mouw, van haren ronden arm meen ik, naar de kap op zijn amsterdamsch gezet, naar de pracht der blonde haren bedoele ik, die deze milder prijs geeft, dan iedere andere nijdige muts. Hoe mooi Machteld dubbel schoon wordt, door het blosje, waarmeê zij het liedeboek weêromgeeft! ‘Aelbrecht,’ zegt zij, ‘het ging aan dat te zingen als ik Galathé heette,’ en de schalk mag haar te liever, om den schroom voor dien dartelen deun, al stemt hij voor alle wederwoord zelf de luit; al zingt hij het eerste lied uit den bundel, dat zeker ook niet zedig is; dat des ondanks in ademlooze aandacht wordt aangehoord, door de vier of vijf overige jonge luî, die ik u een andermaal teekene; thans schiet mijne pen in vaart te kort, om de bewegingen der groep bij te houden. ‘Scheî uit!’ smeeken de meisjes; ‘vaar voort!’ roepen Aelbrecht's vrienden; ‘een leelijk liedje,’ zeggen de schoonen; ‘honderd rozenobels waardig!’ juichen de knapen; maar mooi Machteld springt van haren stoel, en legt met haar blank handje Aelbrecht het zwijgen op; - om het voorregt dat te kussen, had Pieter Corneliszoon Hooft zelf den zang aan de heilige Venus gestaakt. Immers, het was geen ander liedeboek dan het zijne, dat nieuwe, waarover het oordeel der geslachten, onder die jeugd, zoo karakteristiek uiteenliep; waartoe moeder glimlagchende het zwijgen deed, toen mooi Machteld hare meening vroeg, dewijl

vader Aelbrecht gelijk gaf, wijs bij de luî, mal om een hoekje. Het was het liedeboek dat der hollandsche zangster eene plaats verzekerde aan de voeten, neen, ter zijde van de muze van Ausonië. Hooft had Petrarcha en Guarini beurtelings het oor geleend, meesters als hij die achten mogt; maar Hooft begreep tevens, dat hij hollandsche toestanden schetsen moest, als hij de minnedichter onzes volks worden wilde. Het stukje, dat mij ten overgang strekte, is een lofzang op het alvermogen der minne; het speelt in stad, het speelt in de schemering, en schildert ons een bezoek bij avond, bij nacht misschien, der liefste ter sluik gebragt, - het verdient aan het hoofd des bundels te staan, als een triomf van zijn talent. Gelogenstraft wordt daardoor het vermoeden, als hing de noordsche nacht zoo zwaar over ons vaderland, dat de minne in dezen haren weg niet te vinden wist; beschaamd de vreeze, dat onze harde taal geene heerschappij dulden zou van het weelderig wicht. Verwijt hem voortaan gebrek aan gevoel, die onze natuur ondichterlijk scheldt, die altijd om Arcadië zucht. Of levert het boeksken niet bewijzen in menigte, dat liefde over ons landschap een licht doet opgaan, waardoor zelfs het heirijke Gooi verkeert in eenen hemel van genot? Zoo iemand, onze begaafde, bevallige, twintigjarige dichter, had al den wellust gesmaakt aan de boorden van de Arno, in het doorzigtig duister van eenen zuidelijken nacht, half te denken, half te droomen; zoo iemand, hij had den gouden glans gewaardeerd, die de vorstinne des dags in haren vuurgloed van stralen over het dubbel azuur van de golf van Napels uitgiet. En echter ontsnapt hem geen zucht over het gemis van beide, als hij Roozemondt wekt, als hij Klaare beschaamt, door eenen blik op de openhartige bloemetjes. Het is een hollandsche uchtendstond; de musschen zuizelen af en aan; de duiven kirren in de lommer van het geboomte; de zwa-

nen duiken in den waterspiegel, tot wiekgeklep opgaat uit eene wolk van schuim; langs het gele zand der duinen strijkt de wind den groenen beemd der dalen in, waar de stier zijnen staart schudt, waar zijne hoorns den grond groeven; oosterling, die naar den harem hijgt; oosterling, die brullende van drift, het blok, dat hem boeit, verbrijzelen wil; er rijst gehinnik, er rijst gebriesch op de lucht, daar de hoeven van den hengst de aarde daveren doen; stroomen doorgezwommen; hekken overgewipt; - Roozemondt, rep u, als ge weten wilt, hoe de wereld tot minnen ontwaakt! - Het is een Hollandsche avondstond: van vrijers krielt het om de deur van een lief kind, maar geen lachje lokken ze op hare lippen, schoon de linkers eenen schalken blik op haar slaan; schoon de linkers een praatje maken met de pruilster. Mooi meisje als zij is, heeft zij dan ooren noch oogen voor het windje, dat door de elzentakken suizelt, in wier lommer zij zit; dat de elzentakken strookt of hij ze liefhad; voor het water, dat slaat tegen het walletje aan hare voeten, of kabbelen kussen waar? Lustigjes ruischt het, lustigjes bruischt het; de bloempjes wiegelen heen en weêr in de dubbele weelde, van avondwind en avondzon, een landschap, dat geuren wasemt, een landschap dat drijft in gouden luister. Klaare, luister! leer lagchen, leer lieven, als alles om u heen! - Och, het is den doove gepreekt, in dubbelen zin, want Klaare vaarwel zeggende, om den wille van hen, tot wie wij het woord voeren, wed ik, dat er onder mijne lezers zijn, die het eerste liedje wel wat wulpsch achten, die in het laatste den zedelijken zin voor levensvreugde voorbijzien. Anders oordeelden de tijdgenooten van Hooft, die eerstelingen toejuichende; immers, spijt den schroom, dien de schalke zangster mooi Machteld inboezemde, verwierf het geestige boekske de gunst des publieks, de gunst onzes volks, dat zich had vrijgevochten van dubbele

dwingelandij. Het voorgeslacht bezat zin voor alles wat waar is, voor natuurdrift, als voor togt des harten, voor begeerte als voor beminnen; - hoe het talent zich ontwikkelen en veredelen kon, toen de studie van geenerlei openbaring der liefde het werd ontzegd! Of hebt gij nooit opgemerkt, dat hij, die de dartele drift gloeijendst schetste, tevens gelukkig slaagt, als hij ons de heilige huwelijkstrouw schildert; hoe de vingeren van Hooft even goed de greepen der lier wisten als de greepen der luit? Lees dan zijne klagt van Amelia van Solms over prinsen Frederik Hendrik's beleg van den Bosch, waaruit al de teederheid, al de trouw van den echt spreekt, al volgt de dichter de ouden, Ovidius, meen ik inzonderheid, na; al schijnt hare Hoogheid te gelooven aan heidensche goden en godinnen. Laat ons billijk zijn in onze berisping; het karakter der kunst van Hooft was oorspronkelijkheid, al herinnert zij u bijwijlen Grieksche, Romeinsche en Italiaansche modellen. Twee eeuwen zijn sedert voorbijgegaan, en geen onzer dichters ontschaakt den Olympus zijne onsterfelijken meer; doch begrijpt daarom ieder onzer geleerden, dat het thans zijne taak is, de jeugd door de studie der oude wereld in staat te stellen tot ontwikkeling der nieuwe? - ‘Schoon prinssenoogh!’ begint het dichtstuk, dat Frederik Hendrik's gemalin sprekende invoert, bekommerd over den uitslag van een beleg, door Delprat en Bosscha op nieuw in het licht gesteld, als een der heldhaftigste feiten des stedenwinnaars; - maar sla zelf het meesterstukje in de mengeldichten op. Gij zult het mij dank weten, het u te hebben herinnerd; ge zult met mij hulde doen aan die bevallige beschrijving der geneugten van den echt, tegenover de stoute schildering der gevaren, aan den krijg verknocht; hulde aan de gevoelvolle uitdrukking van den angst, die haar martelt, bij de gedachte, dat ieder schot des vijands op het hoofd met witte veêren is gemunt. Boven

alles zult gij den schoonen trek bewonderen, die het besluit: den wensch van Amelia, haren Hendrik ter zijde te mogen zijn, onafscheidelijk ter zijde als zijn zwaard, zoo glorie meer gelden mag, dan leven en liefde beide, dan vrouwe en dan kind, een zoon, een zoon van vaders naam! Bedriege ik mij, is er niet iets vertrouwelijks, vriendschappelijks, vereerends voor prins en poëet beide, in die idealisatie der verbindtenis van den eerste, door het vernuft van den laatste. Of zou Frederik Hendrik zich niet gevleid hebben gevoeld, toen Hooft hem het dichtstuk aanbood; Hooft, die niet enkel de eerste meistreel der Hollandsche minne, die ook de voorstander der Hollandsche vrijheid was? Amsterdam, ons vaderland, hadden er reeds van gewaagd, hoe hij, die omstreeks zijne zonnige twintig, de dichter der liefde was geweest, tien jaren later door den bezielenden geest zijns tijds werd geblaakt; hoe zijne zangster in den *Geeraert van Velzen* en in den *Bato* der vrijheidszucht had botgevierd, die erfelijk scheen in zijn geslacht. Amsterdam, ons vaderland, verbeidde toen, na verloop van het tweede tiental jaren, de Nederlandsche Historiën van zijne hand. Een andermaal welligt een woord over de verdiensten dier treurspelen, in verband met hunnen tijd; thans vergenoege u, na de vermelding van den afkeer van allen dwang, alle dwingelandij, door haar bij ons volk vernieuwd, eene enkele opmerking. Veelzijdig vernuft als hij was, schijnt Hooft zich in de tragische, als in de erotische poëzij slechts ten doel te hebben gesteld, door een paar proeven zijnen landgenooten den weg te wijzen. Even als hij het in het herdersdicht door eene vrije navolging van Marino, in het kluchtspel door eene verhollandsching van Plautus had gedaan, schijnt hem van jongsaf de gedachte te hebben aangelagchen, door de rozen der liefde en de lauweren der kunst ook de palmen der historie te mogen vlechten. H e n r i k d e G r o o t e was maar

een voorbereidende oefening op een te onzent schier nog te ontginnen veld; het H u i s d e r M e d i c i slechts eene verpoozing van het onderzoek voor het eerste deel der *Nederlandtsche Historiën* vereischt - het is op het laatste werk dat zijn roem rust; het is aan het laatste werk, dat hij de liefde zijner landgenooten van geslacht tot geslacht heeft dank te wijten; - of had ik den verleden tijd moeten bezigen, en ‘rustte’ en ‘had dank te wijten’ zeggen?

Waarom zouden wij het verhelen, dat het beurtelings staren naar iedere der beide beeldtenissen, waardoor op ons Museum Pieter Corneliszoon Hooft werd veraanschouwlijkt, thans andere gewaarwordingen in ons opwekt, dan het Hollandsch hart te voelen plagt, wanneer het zich weleer verlustigde in het gâslaan der mannelijk schoone gestalte van onzen minnezanger, der hoffelijke houding van hem, die voor een' onzer schranderste staatslieden gold! De Keyzer's penseel is even verdienstelijk gebleven; moge de vaag der eerste jeugd voor Hooft voorbij zijn geweest, toen deze hem schilderde, ge ziet den oogen zijne begaafdheden zoo goed aan, als der handen hare bevalligheid; een weinig verbeelding, en het is u zelfs als gaat gij met hem ten hove, luttel dagen na den druk van zijnen *Hollandschen Groet*, toen de burgerij, volgens dat vers, Frederik Hendrik, na den overgang van den Bosch, ‘een zegeboog bouwde van gebogen harten!’ Ook Bramer's voorstelling is onverflaauwd; Hooft's baard moge grijs zijn geworden, Hooft's harte is nog groen. Omstuw hem op den huize te Muiden van de geniën en gratiën zijns tijds, van Casparus Barlaeus en Constantyn Huygens, van Leonora Hellemans en Tesselschade Roemers, van wie meer tot eene camaraderie behoorde, die de geestigste ter wereld heeten mogt, en ik wed, dat zijn vernuft vonken schiet, dat van al de overigen beschamende. En echter, wij herhalen het, ondanks den triomf

van het talent dier beide meesters, blijkbaar in ons aanvullen hunner voorstelling, in de schetsen des verledens, waartoe zij ons verlokten, echter grijpt ons bij die schilderijen dikwijls weemoed aan - daar Hollands grootst genie ook voor Hooft zelfs geenen zweem van eerbied betoonde; - dewijl Bilderdijk's wrevel ook hem haat toedroeg. Er steekt niets verbazends in, dat beider beschouwingen van onzen opstand tegen Spanje verschilden, als beider beginselen; maar er zijn oogenblikken. waarin men twijfelt aan de toekomst onzes volks, wanneer men den lateren geschiedschrijver aanhang verwerven ziet ten koste van den vroegeren, schoon de eerste - de regtzinnige - uit liefde voor het monarchale, zelfs Alva, zelfs Filips in zijne bescherming neemt, ja, deze bij Hollanders verdedigen durft; terwijl de andere - de wijsgeerige - ons gemeenebest ‘gewrocht’ hield ‘door de zienlijke hand Gods,’ die ‘den nooit volpreezen prince Wilhem, wijsheit en wakkerheit verschafte, om, als schipper en stuurman tevens, in d'uiterste noodt, zoo wel heilzame orde te geven, als geduuriglyk aan 't roer te staan.’ Verre zij het van ons, te beweren, dat Hooft's begrippen over het regt ter regering helder waren als die van Bilderdijk: ‘p é r i s s e l e m o n d e p l u t ô t q u ' u n p r i n c i p e.’ Maar de weifeling van die van Hooft schijnen ons uit zijnen toestand, uit zijnen tijd te verklaren, zoo ze, trots de driedubbele scheldwoorden van Hoeksche, staatsgezinde, aristocraat, niet te vergoêlijken zijn. Heeren heeft beweerd, ‘dat de Hollanders republikeinen zijn geworden, dewijl zij geenen meester konden vinden;’ zoo ik het woord, dat voldingend wederlegd is, hier herhale, het geeft mij gelegenheid op te merken, dat wie ook lust gevoelde iederen vorst, iederen voogd uit den vreemde ter hand te gaan, ‘de beste bestevaêr’ Cornelis Pieterszoon Hooft onder deze niet te tellen valt. In de dagen van Leycester liep hij gevaar van gevangenis, gevaar van

eenen smadelijken dood te sterven, om zijn voorstaan der vrijheid, om zijne verkleefdheid aan het huis van Nassau. Eene beschimping van het burgermeesterschap, door den weleerlijken grijsaard sedert waardig bekleed, moge lachwekkend zijn, logenstraffen doet zij het feit niet. Ongezochter, verbeelden wij ons, voert het tot de vraag: welke de begrippen waren, die hij zijnen zoon over de betrekking van Oranje tot ons gemeenebest, onzen staat, ons wat ge wilt, inboezemde? Geen geloof aan regt ter regeren van dezen door Gods gratie; geen' rang van rigter, aan de Israëlitische Theocratie ontleend. Hooren wij hoe Hooft zelf er zich in zijne opdragt der *Historiën* aan Willem's derden zoon over uitlaat: ‘My,’ zegt hij, ‘my heught noch, hoe ik in myne kindsheit, mijnen zaalighen vaader hoorde zeggen, dat hy de nakomelingen van zijnen Heere, den Prince hooghloffelyker gedachtenisse, niet aanschouwen kon, zonder dat hem de vernieuwing van 't geen wijlen zijne vorstelijke Doorluchtigheid, voor deze landen gedaen en geleden had, tot weenen beweeghde.’ Een woord vol menschelijk, vol redelijk gevoel, de getrouwheid uitdrukkende van eenen Hollander, van eenen hervormde, aan hem, dien hij geloofs-, dien hij gewetens-, dien hij schier iedere andere vrijheid verschuldigd was. Het laat in het midden, zal men zeggen, wat aan de Staten en wat aan den Stadhouder stond; - het verklaart niet, hoe de zoon zich het kroost des Zwijgers verknocht gevoelde. Voorwaar, de staatkundige verlichting onzer voorvaderen geschiedde door geene wonderwerken, alleronverwachtst, allerovertuigendst tevens. Zoo iets, de strijd van sympathiën in het voor het overige bedaarde brein van onzen historieschrijver tuigt van het tegendeel. Hooft, zeiden we vroeger, had Italië bezocht, Hooft verwijlde eenigen tijd te Florence; de heuschheid, er hem door den huize Medicis betoond, deed hem

naderhand *de rampzaligheden der verheffinge* van dat huis te boek brengen. Het werk biedt eenige merkwaardige plaatsen aan, waarop de evenaar van des schrijvers meêgevoel wankelen blijft tusschen der vorsten zucht naar gezag en der landzaten liefde voor vrijheid. Onwillekeurig wekken zij bij u het vermoeden, dat hij de heerschappij der eersten slechts duldbaar acht, om het goede, dat deze te weeg brengen kan. Hoe het zij, wrangst wordt zij geboet door hen, die er vurigst naar staan. ‘Huisselijke bitterheden hebben voor David de weelde van het koningschap gezult; weldig is de fortuin van Augustus over den staat, wrevel voor hem in gezin en nakroost geweest; - wij leeren het eerste uit de heilige, wij leeren het laatste uit de wereldrijke letteren,’ heet het. En duidelijk wordt het u, dat hij de redenen van regering besloten hield in ‘het verkwikken der middelbare, en het intoomen der uitstekende burgeren, in het verwekken van ieder in het gemeen tot liefde voor het wettig bestuur zijns vaderlands.’ Voeg bij zulk eene beschouwing aller geschiedenis, den wederstand, door Hooft's vader en de tijdgenooten van dezen den toenmaligen wettigen heer uit gemoedelijke overtuiging geboden: voeg bij deze de studie der oude letteren, welke met de voorbeelden van vrijheidszin, door de Romeinsche republiek nagelaten, dweepen deed. Wat wint men er bij, door met Bilderdijk allen, die voor dezen prikkel niet doof waren, om hunne dwaasheid uit te lagchen; of erger nog, allen die gezet bleken op het behoud der vrijheid, tot welker verwerving zij zich gerechtigd hielden, om hunne denkwijze te lasteren? Wat men er bij wint? buiten de zege van een beginsel, eene lofspraak op Maurits, niet dien van Nieuwpoort, maar dien van zestien honderd achttien, - als had Bilderdijk nooit het torentje des Binnenhofs aangestaard, waaruit deze toezag, hoe het grijze

hoofd zich bukte, - en eene verguizing van Jan de Witt, niet enkel bij het eeuwig edict, maar ook in zestien honderd twee en zeventig - als ware de schim des vermoorden aan Bilderdijk op het Groene Zoodtjen nimmer verschenen. Stel er eens tegenover wat ge er door verliest: Het geloof aan de eerlijkheid van de helft der groote mannen, op welke ons vaderland trotsch was; het geloof aan den zedelijken zin eener verschijning, als die van ons gemeentebest in Gods wereldbestuur. Holland, het hervormde Holland, dat den overigen staten van Europa eene wijle het voorbeeld geven mag, door zijn streven het genie van het oude met het genie van het nieuwe te doen zamensmelten; - Holland, dat vorstenheerschappij en volksvrijheid verzusteren wil, boezemt belang in, al slaagt het slechts ten deele; - maar Holland, hetzelfde Holland, dat bewonderd werd aan het hoofd der beweging in het godsdienstige als in het staatkundige, dat Holland laakbaar te heeten, als strijdige beginselen in zijnen boezem naar bevrediging streven in eene andere gedaante der dingen; dat Holland te doemen tot stilstand, tot achteruitgang..... God zij gedankt, dat de tweede Willem de Eerste slechts g r o n d w e t t i g koning wilde zijn! ‘God, d'allerbeste, d'allergrootste, geve dien heerlijk gekroonden boome,’ schreef Hooft in de meergemelde opdragt aan prince Frederik Hendrik van Oranje, ‘geeve dien heerlijk gekroonden boome, wiens dorren ons met gewisser angst benaauwen zou, dan 't versterven van den ruminalen de roomsche gemeente, die 't voor een voorspook van den val des rijx hield; God geve dien gedurighlijk te groeijen, en met zijne bloeijende telgen, alle onderzaaten tegen de Spaansche hitte en allerlei onweeder te beschaduwen en te beschutten!’ Wij schrijven, wij zeggen het hem van harte na. Maar wij wenschen tevens met hem, dat zijne historie, zoowel in onze

burgerlijke als in onze vorstelijke jeugd, eene vlam van ijver naar glorie stoke, eenen gloed van graatigheidt, om de dappere daden van landsluiden, medeburgeren, bloedverwanten, voorzaten en voorouderen te achterhaalen of verbij te streven, dat zij ons volksvrijheid en vorstengezag verzusteren leere, door wetten, welke beiden grenzen aanwijzende, beiden waarborgen; - dat zij dit doe, in tegenoverstelling dier geschiedenis des vaderlands, op welke zelfs de bladzijde, die den lof van de Ruyter verkonden moest, niet vrijbleef van de vlekken des lasters. Onze vroegere geschiedenis behoort tot een gesloten tijdvak, beweerde men, toen achttien honderd dertien het wenschelijk maakte, dat zeventien honderd vijf en negentig wierd vergeten; doch dezelfde vorst, die het voorbeeld gaf, hoe men de heugenis van de geschillen der achttiende eeuw had uit te wisschen, stelde, door den druk der archieven van zijn huis, ter volkomener studie der zestiende eeuw en hare opvolgster in staat. De eeuw van Willem I, de eeuw van Willem III: waarlijk, als de geest der vaderen uit die dagen ons volk onder de regering van hunnen eersten koninklijken nazaat hadde bezield, deze zou roemrijker voor beide gesloten zijn, hij ware gelukkig ten grave gedaald. Bij de hoogere beginselen, dan die van het monarchale, door beide vorsten geëerbiedigd; - bij die beginselen, welke den eerste den moed gaven op te treden voor een verdrukt volk, al was die verdrukker Philips van Oostenrijk, heer van Spanje, heer der beide Indiën; - bij die beginselen, welke den laatste aan Groot-Brittanje eene staatsregeling deden geven, waaraan het anderhalve eeuw van weêrgaloozen bloei was verplicht; - bij de teleurstellingen der laatste vijf en twintig jaren te onzent eindelijk, in zoo menig opzigt te wijten aan de onverschilligheid der natie, bij dat alles wenschte ik vorst en volk beide te kunnen bewegen tot meêgevoel voor alles, dat bij

Hooft meêgevoel wekte: vaderland, vrijheid, vooruitgang.

Open zin voor het leven zijns tijds, voor wat er goeds en groots school in den vorst en het volk zijner dagen, wie werd er in mildere mate meê bedeeld, dan het genie, tot welks beeldtenis wij u maar schoorvoetend brengen, ons herinnerende, hoe vóór jaren in onzen 'Gids' aan Vondel met roskam en rommelpot regt werd gedaan, regt als onze eerste, onze schier eenige hekeldichter eischen mogt. En echter, wat is mijne taak ligt, vergeleken bij die des talents, dat vroegere veeten te verklaren, dat overdrijving te ontschuldigen, dat bitterheid te berispen had, terwijl het veraanschouwelijkte, hoe de slagen en steken der satyre doel troffen door de hand, die ieder harer wapenen zoo wel te hanteren wist! Er werd begaafdheid van velerlei aard vereischt, om den vinnigen Vondel op nieuw te doen bewonderen door eenen tijd, die zich verhief op zijne verdraagzaamheid, liever, die zijner eigene laauwheid lof zong, - als de vertegenwoordiger onzer vaderen, tegenover den vorst, welke de geliefdste der grootste mannen uit zijn huis heeten mag, heeft Vondel iets beminnelijks, dat geene aanbeveling behoeft. Toch wenschte ik, dat u de beeldtenis, toenmaals van hem geschilderd, nog voor den geest stond, die beeldtenis met gerimpeld voorhoofd, met gefronsde wenkbraauwen, van verontwaardiging zwaar - tot er vonken uit die adelaarsoogen schoten, op het oogenblik, dat hij gevoelde zijne prooi te hebben gegrepen en vaneengescheurd; waarna hij haar ter zijde wierp, de dunne lippen maar even door den glimlach der wraak gekruld. Vergelijk haar, zou ik dan zeggen, vergelijk haar met dit aangezigt, door Jan Lievensz gepenseeld, louter goedrondheid, louter goedheid zelfs, met oogen, niet in dweepzieke droomzucht drijvende, neen, opziende in vrolijke verrukking, als had het gerucht hem de mare gemeld der inname van eene dier vele vestingen, welker

verovering hij bezong; als zag hij in het verschiet de oranjevaandels hunne banen uitslaan op de bestormde bressen van den Bosch, Wezel of Maastricht. De eerste is Vondel, die de laatste jaren van Maurits gedenkt; de tweede is Vondel, die de zegepralen van Frederik Hendrik toejuicht; Vondel, een goed hater, een beter vriend, vurig in beide, wederzin en genegenheid, doch die, het zij tot zijne eer opgemerkt, in Mouringh nooit den medegrondlegger des Staats, nooit den held uit het oog verloor, die van Frederik Hendrik nimmer eenigerlei geschenk ontving. Lakende en prijzende uit overtuiging, en uit die alleen, doet de eerbied, voor den overwinnaar van Nieuwpoort aan den dag gelegd, het verwijt, dezen toegevoegd, in de vraag: 'Waarom zijn kling zich in den kerktwist had gemengd?' te zwaarder wegen; - wordt de hulde, aan den stedeveroverenden Vrederijck gebragt, te waardiger offer, door het onafhankelijke standpunt, waarop de dichter tegenover dien vorst stond. Onafhankelijk standpunt, zegt men misschien; prins Frederik Hendrik had zich in zijn kabinet door den heer van der Mijle *Palamedes* doen voorlezen, had er met welgevallen naar geluisterd: ziedaar, wat Vondel's harte won; prins Frederik Hendrik heette der onderliggende partij niet ongenegen: ziedaar, wat Vondel wist. Voor het eerste zijn hart nog winnen kon, ja, eer dat treurspel zelfs het licht zag, gaf Vondel blijk, dat zijn weten, wat die vorst voor het vaderland worden zou, verder ging; - of hebt gij nooit gelezen, hoe hij hem begroette, bij de aanvaarding van het stadhouderschap? hebt gij nooit zijn *Princeliedt* ingezien? O dat wij minder in den vader onzer poëzij, ik wil niet zeggen de onbaatzuchtigheid, want wie beweerde ooit, dat iets zoo laags als baatzucht in een genie, zoo groot als dat van Vondel, viel? - maar minder de onafhankelijkheid van geest voorbijzagen, waardoor de Hollandsche dichtkunst zich in nie-

mand edelaardiger vertoonde, dan in hem, en tegelijk in niemand vermogender was, zelfverloochenende en heerschappij voerende tevens. ‘Prince Frederik Hendrik,’ zegt Vondel's levensbeschrijver, ‘prince Frederik Hendrik, anders zoo mild jegens poëten, wanneer ze zijne overwinningen met hunne dichten vereerden, bewees hem nooit eenige gunst - om zelf ongunst te mijden; - wel wetende, hoe kwalijk de man bij predikanten en contra-remonstranten aangeschreven stond.’ Zeldzaam, zonderling blijk zelfs, hoe men boeten kan voor zijnen invloed bij de burgerij; - duidde Vondel misschien die veronachtzaming, of wilt ge, die tot onregtvaardig wordens toe vergedrevene voorzigtigheid, den vorst euvel? Laat zegezangen en lierdichten u antwoord geven, luidde de *Geboorteklock* van Willem van Nassau, zoone van Frederik en Amelia, andermaal! Welligt is geen wicht ter wereld ooit dichterlijker welkom geheeten, dan die eersteling der huwelijkskoets van zijn geliefd vorstenpaar. Vondel huldigt in dat lofdicht even als Hooft het in zijne klagte deed, den smaak zijns tijds, door den Grieken hunne godin der liefde te ontleenen; maar als gij, kunstregter onzer dagen, voor een oogenblik vergeten kunt, dat het stuk in den Hage speelt, dan nemen de minnegoodjes ook u gevangen, de minnegoodjes, die Amelia nog vuriger blaken, nog vuriger naar de verbeide wederkomst van haren gemaal verlangen doen. Vreemd, het is waar, vreemd klinkt het kouten van een cupidootje, vooral wanneer het der prinses op haar leger in éénen adem verhaalt, en hoe Frederik belaagd en belonkt wordt door zeegodessen, wanneer zijne kiel de schuimende golven klieft, en hoe hij voor Brussel de oorlogsfakkel steekt in Isabelle's priëelen; - eene stuitende mengeling van de denkbeeldige en wereldlijke wereld; - maar des ondanks, welk eene aanschouwelijkheid van schildering in den droom, in de beschrijving van het borduursel van Amelia;

welk een overvloed van schoonheden! Wij vermelden alleen, dat Vondel genoeg vleijer was, om de liefelijke lente van dat jaar aan de vergevorderde zwangerschap der prinses toe te schrijven; dat op de geboorte van het wicht een veldtooneeltje volgt, 't geen den toekomstigen dichter der *Leeuwendalers* verkondt. Het is bruiloft in de weide; het is boter tot den boôm; de koe is klaverkiesch, vol visch zijn de fuiken; de leeuwerik kwinkeliert; de vijverberg, vol tiers, weêrgalmt van: ‘Leve de jonge Welhem!’ Doch genoeg, doch te over voor onze grenzen, om u op te wekken, zelf nog eenmaal die poëzij te genieten; zelf te zien, op welke wijze Vondel deel nam in eene geboorte, die vorst en volk om het zeerst verblijdde. Zijne krijgsklaroen schettert vast voor Grol; hij zingt den Boschdwinger en Wezelwinnaar alreede zijnen zegezang! ‘Oordeel heusch van hem,’ voert Vondel in den aanhef van het eerste, van zich zelven sprekende, Frederik Hendrik toe; ‘oordeel heusch van hem, die geen leidstar kent als 't licht, dat op uw helmtop blinkt!’ Waartoe die beden? vragen wij onwillekeurig; - of moest de schim van Mouringh aan zijnen broeder den dichter niet benijden, die zoo de eerste verovering van dezen vereeuwigde? Welk een blik vergunnen beide dichtstukken in het gemoed van Vondel, in dat van zoo velen, als hij uit den volke vertegenwoordigde! Terwijl het eerste de waarheid verkondigt, dat onze vrijheid gelegd is in het kostelijke cement van dierbaar burgerbloed; terwijl het eindigt met het beweren, dat de hemel den groei der mindere vorsten besloten heeft, tot tuchtiging der groote, verklaart het besluit van het tweede zijne en hunne wenschen nader: ‘Dale,’ zingt de dichter, ‘dale de vrijheid, als de zonneschijn, op allen neder; niemands gewisse worde gekrenkt; God, God alleen, zij regter des gemoeds, en ieder vrije ingezeten, ieder burger zal voor Hollands heerschappij ontvonken in liefde;

het zal door u, Frederik Hendrik, de wijk aller vromen, het voorbeeld des ganschen Christenrijks zijn!' Stouter moge zijne kunst steigeren, met iedere nieuwe verovering des veldheers; grootscher de greep des meesters zijn, als hij de overgave van Maastricht verkondt, in de vervulde voorspelling, hoe Oranje de strenge zeissen slaan zal in Parma's rijpen oogst; hooger, heiliger lichtkrans omschittert het hoofd der Hollandsche zangster niet, dan wanneer zij in de straks aangehaalde regelen naar de verwezenlijking van het ideaal streeft, dat de voortreffelijkste onzer vaderen aanlachte: 'De grondvesting, de voltooijing van eenen vrijen staat, door een vroed en vroom volk.' Dichterlijke dweeperij, voert men ons misschien te gemoet, doch vergeet, dat het de eeuw was der groote gedachten, dat we van den tijd, dat we schier van het jaar spreken, waarin Hollanders hunne schatten veil hadden, om den held van Leipzig in staat te stellen, zijnen strijd voort te zetten: Gustaf Adolf, die het werk van Grotius in zijne tente las. - Vondel's *Lijkoffer van Maagdenburg* getuigt van zijne sympathie voor den eerste, en wie is waardiger, al zwierf hij balling 's lands in den vreemde om, wie is waardiger, ons van Vondel's verhouding tot Oranje, in de dagen van Frederik Hendrik, tot Vondel's veraanschouwelijking onzer burgerij over te brengen, dan Huig de Groot? Dezelfde veder, die 's mans vijanden vinnig doorstreek, vereeuwigde zijne verlossing uit den kerker; dezelfde hand, die hun geen ruste gunde, heette hem hartelijk welkom, toen hij, de uitdrukking is welsprekend van waarheid, toen hij het land, dat zijne strenge stiefmoêr was, den kus des vredes, den kus der verzoening, brengen kwam. Wij willen niet vermetel herhalen, hoe Vondel de schim van Oldenbarneveldt heeft verheerlijkt, noch andermaal de tegenstelling doen bewonderen, waarmede hij in twee trekken Cornelis Pieterszoon Hooft schildert: een hoofd

vol kreuken, een geweten zonder rimpel; - wij willen hen, die voortdurend vermaak scheppen in het beschuldigen en het belasteren dier burgervaders, slechts afvragen, of zij ons de wedergade weten op te noemen van een tijdvak als dit, waarin, volgens hun gevoelen, de grootste talenten vreemdst en verst zouden zijn geweest - van goede trouw? Als wij Cats uitzonderen, hadden wij schier alle talenten mogen zeggen; Huygens, de vriend der vorsten, geeft nergens blijk, dat hij de beginselen van de voorstanders der vrijheid verdacht; Hooft - doch laat mij terugkeeren tot de burgerij, zoo als Vondel haar beschreef. Overheid en gemeente, hoe herleeft zij voor ons in zijne lof- en lierdichten! - weezen verzorgende, wetende, dat niemand den vader der weezen derft, die weezen in hunne verlatenheid troost; - wapenen zaâmtastende ter handhaving van ons gezag op zee, die de vrijheid veiligde, toen de vaste grond haar ontzonk; de erfvijanden van den uitheemschen dwingeland de erfvrienden van den inheemschen vorstenstam verklarende, als zij de keizerlijke kroon den achterkleinzoon biedt; - den krans der kunst haren dichter reikende, wanneer hij een treurspel ten tooneele doet voeren, dat twee eeuwen lang de wisselzucht van den volkssmaak tarten zal; - maar u zou de adem falen, eer mijn volzin einde nemen mogt. Het zijn vlugtige trekken der veelzijdigste ontwikkeling, ooit door een volk aan den dag gelegd; het weldadig, het strijdhaftig, het feestvierend, het kunstlievend Amsterdam, waarbij ik nog, ware het niet honderd malen gedaan, het handeldrijvend zou kunnen voegen, het schilderachtigst welligt van al. En echter, liever dan het te beproeven, weer ik de beschuldiging van Vondel af, als hadde hij zich, uit bekrompene voorliefde, louter tot de beschrijving van het leven der hoofdstad bepaald. Schoon hare burgerij het meest zijne aandacht trok; schoon Amster-

dam het middelpunt heeten mogt van het Hollandsche volksleven zijns tijds, geen gevierde in kennis of kunst, geen geleerde, geen genie, geenerlei grootheid zijner dagen, welke hem koel laat; - al falen hunne beeldtenissen hier in stomme poëzij, zijne sprekende heeft hen veraanschouwelijkt. Houd mij de uitvoerigheid der vergelijking ten goede, die mijne meening verduidelijken zal. Er is een Hollandsch dichter, wiens verzen hunne eigenaardige beeldtenis vinden in de spiegelgladde oppervlakte van eene onzer vaarten, effen in bijna alle wind en weêr, door geenen voorjaarszucht tot darteler golfslag gespoord, door geenen najaarsstorm in brandend schuim op den oever gejaagd; een water in één woord, dat schier geene andere beweging kent dan die der groeve, door de trekschuit bij het heen en weêr varen voor een oogenblik gegraven; dan de blinkende bellen, die hare roerpen rijzen doet; dan de kringen, welke de lijn van 't jagertje vormt. Het is de poëzij van Cats, welke, - gelde het onderwerp wat het wil, uitheemsche of inheemsche historie, een' keizer of een' koning, een heidinnetje of eene herderin, - geenen anderen indruk op u maakt, dan dien, welken gij in den naauwelijks schommelenden schuurstoel ontvangt; eene volslagen vreemdheid aan alle verheffing; eene kalmte als die de vloeistof, welke u draagt, dáár aan den dag legt. Het is eene poëzij, welke aanschouwelijkste schilderingen we ons verbeelden, dat we onder het voorbijvaren bespiên, in geboomte, welks lommer een oogenblik ter zijde week, in gebouwen, welker vensters wij zagen openstaan. - Ook hebben wij te zamen eenen anderen zanger gadegeslagen, die ons wel op weinig woeliger vlak verplaatst, maar de grenzen van den omtrek des vijvers vergeten doet, wanneer hij bijwijlen de wieken klept als de zwanen, welke wij er zoo statig, zoo sierlijk op drijven zien, als hij er voor ons

eene halve wereld in weêrkaatsen doet, niet enkel aan deze zijde een hofgesticht, en aan gene zijde eene lindenlaan, maar ook hen, die in het eerste bewind voeren; maar ook hen, die in de laatste spelevaren, ten arbeid spoeden en slooven, maar ons den ganschen Haag, maar half Holland in zijne krachtige, kernige, korte zinnen weêrgeeft; Huygens, wiens standbeeld op het eilandje in den vijver staan moest. Of als gij duldt, dat ik de vergelijking verder voortzette, is er tusschen dat vocht en zijne verzen niet de overeenstemming, dat beide zich soms in te engen band voelen gekneld, als de herfstadem over het eerste giert, als de hartstogt zich in de laatste lucht geeft? - Een onderscheid echter voegt het ons evenmin voorbij te zien, het verschil in diepte tusschen die twee; doch wie heeft ooit een beeld geëischt, dat meer dan voor een derde toepasselijk was? En daarom aarzelen wij niet, u voortgaande eene Hollandsche poëzij te herinneren, beurtelings zachtkens en zoetkens ruischende als eene beek langs bloemrijken boord, beurtelings eenen stouten golfslag slaande, als de Zuiderzee op de zoomen der kust, waar een vervallen torentje het voor ons in aandoenlijk belang van weidscher tinnen wint; - een beek, al de schalkheid verklappende, van welke zij getuige was, toen de zonnestralen door de boschaadje drongen, die zich luisterende naar haar gemurmel boog - de binnenzee, al de kracht verkondende, waarvan zij bewustzijn heeft, hoe luttel voor de woeling harer wateren de muur bezwijkt, door haar sedert eeuwen gebeukt. Gij herkent de zangster van Hooft, aan hare dubbele gelijkenis, spiegel van allen lust, geesel van allen dwang; verzen, die ruischen als golfjes, door den adem van het westen gestreeld; verzen, die bulderen als baren, door den schrik van het noorden gezweept; een' stoet van nimfen, die spelemeit; een verdrukt volk, dat zijne boeijen

breekt; doch waartoe meer tegenstellingen, die u van zelve in het oog vallen, overvloed van deze als het weelderig minneliedje en het majestueuze treurspel opleveren? Eene laatste vergelijking toeft ons voor eene veelzijdiger poëzij, dan eene der drie vermelde heeten mogt, voor de poëzij van Vondel, vaart, vijver, beek en binnenzee overtreffende, - al huwde ook zij op hare beurt zoowel het kalme aan het keurige, als het schalke aan het stoute, - een woud, een wereldstroom! Oneindig verschillende, als het geklank zijner golven, van de plek, waar hij oorsprong neemt, in droppels den bergwand afgesijpeld, tot de plaats, waar hij het dal van zijne donders daveren doet, in waterval bij waterval neêrstortende, zijn ook de melodijen van Vondel's muzijk. Hoe die stroom wegrukt, en meêsleept, en voortwielt, wat hem weêrstaat; - hoe hij zich schijnt te verlustigen in het afspiegelen van wat hem aanlacht! Zie, daar kronkelt hij de vlakte in; daar wordt hij de grens van gewesten; daar splitst hij rijken, zong Borger te regt; landschappen zonder tal drenkende uit zijnen overvloed; hoofdsteden de schatting brengende der staten, waarover zij gebiên. En echter, geen schoon der natuur, geene pracht der kunst vermag hem te boeijen, die voortbruist over verbreede bedding; voortbruist, beken en vloeden in zich opnemende; voortbruist door de loofzaal der eiken, als langs het koningshof, door geen van beide geboeid, even of er weelde school in de vaart, als gold het de verovering eens nieuwen gebieds. Het wordt zijn deel; andere schatten voert hij mede; andere voorwerpen spiegelt hij af; andere hindernissen wijken - het landvolk aan zijne zoomen, de schepen op zijn glinsterend vlak, de burgerij der steden, welker torenspitsen opdoemen in het verschiet; alles juicht hem toe, alles dankt hem, die de scheidspalen slecht, die de volken vereent; - verder stroomt hij, verder ten onmetelijken oceaan, bij wiens groot-

heid hem duizelt, in wien hij zich verliest, - als de muze van Vondel het deed, toen zij in den *Lucifer* het *Driemaal Heilig* gezongen had. Immers, waar zou ik eindigen, indien ik mij verplicht achtte, ieder vroeger punt van vergelijking als met den vinger aan te wijzen, in elke van de sympathiën des dichters, in de eindelooze afwisseling der onderwerpen, door hem bezongen, in de wereld zijns tijds, door zijn werk omvat? Wereld, herhalen wij, want gelijk het vasteland den woudstroom onvoldaan laat, verlangde ook Vondel, in eenen anderen zin dan den straks aangegevenen, naar zee, volgde zijn adelaarsblik iedere verschijning op deze, bragt zijn adelaarsgreep ook van daar allerlei buit meê. Willem Schouten aan America's zuidelijken uithoek, den naam zijner vaderstad vereeuwigende; - Piet Hein, met de voor Spanje bestemde schatting der nieuwe wereld onze havens inzeilend; - Lourens Reael, op reize naar Oostindiën onder de keerkringszon zijn kusjens dichtende - gij zoekt hen aan deze wanden vergeefs; luister naar Vondel, als ge wenscht naar hunnen lof; luister naar zijn voorspel van dien van Maarten Harpertszoon Tromp, wiens roem het volgende tijdvak vervullen zou, ware de Ruyter niet reeds geboren, niet reeds aan boord. Of als gij eindelijk, die woelige buitenwereld moede, met den dichter een' blik in onze binnenhuizen wilt slaan, en niet tot schreijens toe wilt worden bewogen door zijn *Konstantijntje*, en geen Italiaansch penseel waarderen wilt in zijn meesterlijk *Kersliet*, verkwik u dan - ik weet niet waarom ik aarzelen zou, de hulde aan den open' zin van Vondel, met den lof zijner bruiloftsdichten te voltooijen - verkwik u aan zijne zangen der liefde, vol gloeds, het is waar mits ge vol gezonden gloeds zegt; weelderig, ik geef het u toe, maar zoo als weldige naturen het zijn in den bloei harer kracht! Lofliederen van den echt, in één woord, zoo als een volk er gaarne zingen hoorde,

er zingen mogt, dat zich voor het zinnelijke van den band niet schaamde, dewijl het voor al het zedelijke van dien eerbied had. Vondel was ook de dichter van *d'Opregtste Trouw*.

Vergeef mij, zoo ik uw geduld op te zware proef heb gesteld, door mijne schetsen der vier vernuften, welke Frederik Hendrik in ons Museum omringen; vinde ik mijne verontschuldiging in het doel, waarmede ik het wagen durfde. Er wordt maar weinig zin voor het schoone in de schilderkunst vereischt, om in Govert Flink's *Doelenstuk* een groot talent te genieten, om de zoogenaamde *Nachtwacht* van Rembrandt van Rhijn te roemen, als nimmer geëvenaard, om den *Schuttersmaaltijd* van Bartholomeus van der Helst, ondanks de schennis, aan het meesterstuk gepleegd, het hoogste der drie te bewonderen. En echter, hoe het genot dier gave in geringe mate, als ze ook mij ten deele viel, hoe het verdriedubbeld werd, telkenmale als de tijd, waarin die groepen uit het leven werden gegrepen, als de toestanden, waarin de meesters iederen dier mannen hadden aangetroffen, als het huisselijk en het openbaar verkeer onzer vaderen, als hunne gedachten en gevoelens in één woord, mij levendiger voor den geest stonden; als ik - val mijner vermetelheid niet hard - in de werken hunner schrijvers eene wijle met hen had geleefd. Het was mij bij ieder bezoek, of wij vertrouwelijker bekenden waren geworden; het was me, - maar beproef het op uwe beurt, bid ik u, onder den indruk van Huygens, van Hooft, van Vondel bovenal. De historische beteekenis dier voorstelling eener heldhaftige burgerij, in haar wapenpraal; in haren uittogt, om te schieten naar den vogel; in hare tentoonspreiding eener voor den eenvoud des volks voorbeeldelooze tafelweelde, zal u duidelijker worden, dan uit de vermelding in den catalogus, uit zijne waarschijnlijkheden en zijne gissingen. Gij zult gevoelen zoo als zij het

deed, welk een werk voltooid was in de vrijverklaring onzer gewesten, van wege geheel Europa, door den vrede van Munster; gij zult in haar de vereeniging van alles wat groot en goed was veraanschouwelijkt zien. En hare deugden daargelaten, ‘de wereld zie ze uit uwe werken,’ zouden zij tot ons zeggen; ‘het overige blijve tusschen uw geweten en God!’ hare deugden daargelaten, wedde ik, dat het meesterschap der Hollandsche schilderschool u levenslust leeren zal. Het is slechts eene der openbaringen van harmonie tusschen hoofd en hart.

Tegenstelling bij tegenstelling dringen zich onzen geest op, als wij in het m u s e u m de schilderij gadeslaan, die het overgangsstuk verdient te heeten tusschen het vijf en twintigjarig stadhouderschap van Frederik Hendrik, en de wijle dat Willem II dezelfde betrekking bekleeden mogt. Wij bedoelen Antonie van Dijck's beeldtenis van prinses Maria van Engeland; ‘aan de zijde van haren broeder, den hertog van Gloucester,’ zegt de catalogus, hoe ongeloofelijk dit ook zij, daar die derde zoon van Karel I pas in 1645 geboren werd, en de schilder al in 1641 stierf. Immers - wij keeren tot onze tegenstellingen terug - immers, dat doek brengt ons niet enkel uit de Hollandsche school tot de Vlaamsche over, - voor zooverre gij in van Dijck slechts den leerling van Rubbens ziet, - het troont uwe fantasie ook in andere rigtingen mede. Onwillekeurig lokt de naam van hem, die het vorstelijk kind penseelde, dat later de gemalin van Willem II werd; onwillekeurig lokt van Dijck u uit, zijn leven te Londen over te stellen tegen dat der drie meesters te onzent, wier werken we u straks ter studie aanbevalen: Govert Flink, Rembrandt van Rhijn, Bartholomeus van der Helst. Gij verlustigt er u in, het lot van geniën in eene monarchie te vergelijken met dat van geniën in eene republiek; den gunste-

ling der Stuart's met den vriend van Six. En echter, voor een ander hoofdstuk dezer schetsen, dan dat, 't welk in zijn opschrift: H i s t o r i ë l e P o r t r e t t e n, het doel aangeeft, u eenige oogenblikken bij deze verzameling te bepalen, om den wille harer veraanschouwelijking onzer geschiedenis, voor een andermaal blijve de sombere stoffe bewaard: van Dijck in weelde, Rembrandt in armoê, beide groot, beide beroemd, beide ongelukkig te doen zien. Het is eene derde tegenstelling waartoe wij ons door het overgangsstuk voelen genoopt. Hoe verre is het er van, dat deze zich maar bepalen zoude tot die, welke bij den eersten blik in het oog valt, onze burgerij den vreugdebeker opheffende, dewijl de vrede is gesloten, dewijl hare onafhankelijkheid werd erkend, tegenover de vorstelijke kinderen, wier laauwe levenslust het gevolg schijnt der schaduw, welke het naderend onweder reeds over hunne hoofden werpt. Er is in de laatste voorstelling al de statelijkheid, al het koninklijke, dat de droefgeestige Karel I liefhad; schoon het om Willem II's toekomstige gemalin niet wemelt van paadjes, wier leden de spaansche kleederdragt in sierlijke plooijen omgolfde; schoon der schilderij de vurige rossen en de vlugge hazewinden ontbreken, wier bewegingzucht de meester zoo wel te waarderen wist, bij de deftigheid door dat hof bewaard. Verlaten mogen zij daar staan, - indien ge met mij het meisje het meest gadeslaat, - verlaten van edelliên en edelvrouwen, door van Dijck in de galerijen der Britsche grooten vereeuwigd; hare houding verraadt hare afkomst en er is ernst in die trekken, ernst haren leeftijd vooruit. Laat de dag aanbreken, waarop de edelliên, die wij thans ongaarne aan hare zijde missen, - al zou de meester ons die maar hebben vertegenwoordigd, opmerkelijk door de kleur hunner handen, de kostbare kant, die zij droegen, beschamende, opmerkelijker nog door de naauwgezette

kleingeestigheid, waarmede ieder hunner zich van het hofceremoniëel kweet - als mannen zullen gesneuveld zijn in Marston-Moor en bij Naseby; - laat de dag aanbreken, waarop de edelvrouwen, wier blondheid, dank zij den schilder, wereldvermaard is geworden, zich door hare trouw in het ongeluk schooner zullen onderscheiden dan door halskraag, die in keurigheid geene weêrga had; - laat de dag aanbreken, waarop het voorhoofd van koning Karel I, door van Dijck ons bewaard, in de blankte, die het onderscheidde, voor de eerste maal zijns levens blozen zal, blozen tot de kruin, bij het naderen des beuls: Maria van Engeland, ge ziet het haar aan, Maria zal het ongeluk waardiglijk dragen, waardiger dan de knaap, die haar ter zijde staat, wie harer broeders hij dan ook zij. ‘Arme Maria!’ zegt gij misschien; zegt het, niet geheel door het kinderlijke van haar voorkomen misleid, zegt het, zonder te vergeten, dat zij toen reeds zes jaren met den jeugdigen, overjeugdigen Willem II was gehuwd geweest; dat zij toen aan zijne hand over de burgerij stond, ons hier in drie stukken veraanschouwelijkt, op ieder van welke één der hoofdpersonen óf den naam draagt van een der geslachten, die op het leven van dien vorst eenen belangrijken invloed oefenden, óf zelf den invloed uitoefenende was. Och, dat eene volgende uitgave van den catalogus, in plaats der slordig gestelde berigten, waarmede in den tegenwoordigen de meesterstukken onzer oude school worden afgescheept, die treffende bijzonderheden toelichtte! Welke was de betrekking, waarin de van Waveren van den *Schuttersmaaltijd* tot den Amsterdamschen burgemeester, Antonie Oetgens van dien naam, stond; was de geschilderde misschien de man zelf, die met zijnen ambtgenoot, Pieter Hasselaer, den prins te gemoet werd gezonden, toen de vroedschap besloten had, Zijne Hoogheid aan het hoofd der bezending

uit de Algemeene Staten niet te ontvangen? De *Frans Banning Kok*, heer van Purmerland, hoofdfiguur op Rembrandt's *Vogelschieten*, - want *Nachtwacht* luidt hier kwalijk, - was, het lijdt naauwelijks twijfel, geen ander dan het lid des raads, dat bovengenoemden heeren met nog vier leden werd toegevoegd, om zich bij den prins te verontschuldigen over het geweigerde gehoor in die vergadering; de commissie, aan welke Z.H. in gramme woede toebeet: ‘dat hij wel Duitsch verstond, en geenen uitlegger noodig had,’ toen een der heeren hem de meening des raads verduidelijken wilde. Welligt was Joan Huydecoper, heere van Maarsseveen, op Govert Flink's *Doelenstuk*, dezelfde raad, die grave Willem Frederik van Nassau bij Welna zoo eigenaarnig den aftogt ried, dreigende, dat de regering op Zijne Doorluchtigheid den storm zoude loslaten, die haar zelve dreigde; welligt was hij het, zeg ik, hoe zeer het volgens het boeksken van het museum, dat voor mij ligt, onmogelijk is, want naar blz. 22, is Govert Flink in 1616 gestorven, schoon hij dat stuk ter gedachtenis van den vrede van Munster heet te hebben geschilderd. Volsta dit vluchtig woord ter opwekking, om den indruk dier stukken te doen winnen in veelzijdigheid; - wij keeren tot ons onderwerp weêr, ons zelven geluk wenschende, dat de scheppingen der oude kunst niet, als het belang, dat het algemeen in haar plagt te stellen, zijn verflaauwd; dat een blik op die schilderijen nog genoeg is, om onze tegenstelling te voldingen. Maria, de dochter der Stuart's, in tegenwoordigheid eener burgerij, die hare vreugde over het sluiten van den vrede botviert aan den disch, van Van der Helst; maar deze tevens veraanschouwelijkt door haar optrekken ter wacht, door hare wake in het geweer, van Govert Flink; Maria, de dochter der Stuart's, in tegenwoordigheid van burgers, die, in andere woorden uitgedrukt,

vaardig zijn, zich uit de armen der weelde los te rukken, om andermaal voor de vrijheid pal te staan; Maria, de dochter der Stuart's, verkrijgt, in dat licht gezien, eene hoogere beteekenis, dan eene der gemalinnen van onze vroegere stadhouders, - optredende aan de hand van Willem II.

Bilderdijk heeft, in een zijner uitvallen, Honthorst, dien hij een schilder van vioolspelers en ligtekooijen scheldt, onwaardig gekeurd, ons eene afbeelding van Willem II te leveren; - het was de partijschap van den prinsgezinde, die het penseel niet vergeven kon, dat het ook de schaduwzijde van 's vorsten karakter had veraanschouwelijkt. Hoe zou het des dichters adelaarsblikken zijn ontgaan, dat het bleek van 's prinsen wangen op de eenige der beide afbeeldingen van Willem II, die min of meer binnen het bereik der toeschouwers hangt, niet alleen aan het doffe harnas valt toe te schrijven, dat de gestalte des vorsten omsluit; dat er onder die zielvolle oogen en om dien fraaijen mond diepten zijn, als bijwijlen maar inspanning van geest, als meer dan deze uitspatting in genot, gelegenheid geeft op te merken? Voor ons, die van geenen maatstaf van zedelijkheid houden, welke zich uitzet, waar het hertog Aelbrecht geldt, welke zich inkrimpt, als er sprake is van vrouwe Jacoba; voor ons, die wenschten, dat de tijd gekomen ware, waarin vorsten het beneden zich zullen achten, in dit opzicht met eene andere weegschaal te worden gewogen, dan die, welke voor burgers vonnis wijst; voor ons steekt er niets ergerlijks in de afschaduwing van wat zoo waarschijnlijk waar was, terwijl we tevens Honthorst's schilderij de verdienste toekennen, vele der groote gaven van den prins te hebben gehuldigd. Er is geen arbeid zoo vergeefsch, als het pogen in woorden terug te geven, wat slechts volkomen mede wordt gevoeld, als men meê ziet; doch vergelijk, bij uw eerstvolgend bezoek dezer zaal, den indruk, dien de beeld-

tenis op u maakt, eens met den volgenden. Anders, dan Honthorst u Willem II aanbiedt; anders, ik geef u het toe, anders wenscht ge 's vorsten oogen te zien schitteren op den zomermiddag des jaars 1650, toen eene sloep dien anderen Caesar en zijne fortuin over de flikkerende golven van het IJ voortdroeg, maar hij het schuim niet opmerkte, dat de roeispanen om zich heenspatten; maar hij met éénen blik de wereldstad, welke zich voor hem uitbreidde, te omvaêmen zocht. Amsterdam, gij weet het, Amsterdam was in die dagen aan de oostzijde nog niet volbouwd; doch achter het mastbosch, dat op de reede lag; doch achter de wimpelpracht, die het ter eere van de komst Zijner Hoogheid wuiven deed, weêrkaatste toch de gulden zonneglans van torenspitsen zonder tal; verhief de stedemaagd, en als ge mij de beeldspraak gunt, zich uit den schoot der wateren, grootsch genoeg, om den prins eenen zucht te ontlokken: 'Waart ge mij!' Hij had hem naauwelijks geslaakt, of de blik der verrukking, waarmede hij het schoone schouwspel had aangestaard, ging schuil in rimpeling des hoogen voorhoofds en fronsing der bruine wenkbraauwbogen. Die stad zou hem toegedaan zijn, trots de winzucht harer inwoners, welke een doorn in het oog zijns vaders was geweest, daar ze, door den vijand van buskruid te voorzien, had bijgedragen, om zijnen toeleg op Antwerpen te verijdelen; trots de staatszucht harer regering, welke geene middelen onbeproefd had gelaten, om te Munster het sluiten van den vrede te bespoedigen, opdat haar invloed op 's lands zaken in dezelfde mate wassen mogt, als de zijne dan moest ebben! Hoe bitter lachte hij om de genegenheid, waarvan hij droomde, zoodra die wenschen van hoog en laag, die wensch naar gezag, die wensch naar goud, hem weder levendig voor den geest stonden. Vonken van haat schoten zijne oogen uit, terwijl zijne vingers speelden met den knop van zijn zwaard. Honthorst, gij be-

kent het met mij, Honthorst heeft ons den vurigen jongeling ook niet in zulk een oogenblik geschilderd, toen waarschijnlijk aandoeningen als deze zich in 's vorsten gemoed vervingen, terwijl de boot nog altijd voortstoof over de blinkende baan. Amsterdam, zoo voer Willem II voort, zijne grieven op te sommen; Amsterdam had hem tot drie malen gekrenkt, door de weigering van hoogere wedde, door de beraamde afdanking van krijgsvolk, door het zenden van eenen gezant naar Cromwell. 'Voort!' riep hij den roeijers toe, of zij de spanen te traag in het water sloegen, of hij zelf van traagheid te beschuldigen viel, schoon hunne gespierde armen de slagen verdubbelden; schoon hij de bezending der Algemeene Staten, aan wier hoofd hij de steden van het Noorder Kwartier had bezocht, in het prachtige jagt al verre achter zich liet. En digter kwamen zij het gewoel der vaartuigen, dobberende op de reê; digter den bootjes, die van schip tot schip schoten, als pijlen den boog ontsneld; dichter der schuiten, met de weelde van Oost en West belaên; midden waren zij, midden in den bijenkorf, die gonsde, maar van allerlei tongslag, maar van allerlei taal. 's Vorsten oor ving de klanken van het Zuiden als van het Noorden; 's vorsten blik vermeidde zich in het gâslaan der voortbrengselen van het eene als van het andere halfrond. En er was geen Sommelsdijk, er was geen hoveling aan zijne zijde, om dien indruk te verbitteren, door van gelijkenis met Venetië op te halen, door Amsterdams aristocratie harer oligarchie over te stellen. 'Een hoop winkeliers,' had Willem II hen meermalen, de inwoners der hoofdstad, hooren beschimpen; en echter dacht hij het dat oogenblik in zich zelven niet. Een betere geest behield de bovenhand. In spijt van zijne liefde voor de oorlogskunst, door zijn' oom schier tot eene wetenschap verheven, waardeerde de vorst zijns ondanks den handel; de velerlei kennis, die hij

eischt; de volharding, die zijne voorwaarde is; den vrede.... Het zou Honthorst, het zou den eersten schilders zijns tijds onmogelijk zijn geweest, u den ommekeer te veraanschouwelijken, dien dat woord den gedachtengang van Willem II nemen deed: den vrede, waardoor men de diensten van zijn geslacht voorbijzag; den vrede, die hem van het staatstooneel dreef! Het was de eerste stormvlaag, die den lieveling der fortuin over het hoofd ging; het was het eerste blijk van geduld, dat den ongeduldige werd gevergd; hij, die, in de vroegste vaag der ontwikkeling, slechts naar de hand der dochter uit een van Europa's oudste koningshuizen had behoeven te dingen, om zich die toegereikt te zien; hij, die naauwelijks jongeling in het veld, maar te paard behoefde te stijgen, om den lauwer van verre te onderscheiden, om dien te plukken. ‘Zalig hij,’ zegt de schrift, niet te vergeefs: ‘zalig hij, die zijn jok in zijne jeugd draagt.’ Te wijken, te wachten, zou wijsheid zijn geweest, zijnen onsterfelijken grootvader waardig. Zoo de geest van dezen over Willem II had gezweefd, hij zou hebben beweerd, dat geen handelsstaat ooit zijne veelzijdige, zijne heinde en verre wortelschietende belangen duurzaam handhaven kon, zonder dat zijn bewind een zwaard op zijde droeg, dat het te regter ure in de schaal wist te werpen. Maar hij had er 's volks zucht naar verademing niet minder om gevierd; van het voorbijgaande van dat verlangen overtuigd, had hij den dag, die den zijnen zou mogen heeten, v e r b e i d . Helaas het vooruitziende, dat den eersten Willem onderscheidde, ontbrak zijnen vierentwintigjarigen naamgenoot, in den schoot der weelde van vleijers omringd. Hij herinnerde zich hunne inblazingen, ook in de ure, die wij poogden te schetsen, en de welvaart, die uit de naderende stad scheen op te gaan, wekte schier zijn' weerzin; en de onafhankelijkheid, waarop hare burgers roem droegen, heette slechts overmoed; en hij

besloot haar te tuchtigen, als zij hem langer tergen zou. Honthorst hebbe er dank voor, dat hij ons den vorst niet in eene dier hartstogtelijke, heerschzuchtige vlagen heeft vereeuwigd, aan welke Willem II een oogenblik later ter prooi was: van de bank in de boot naar den steven gesprongen, staande en om zich ziende, met neusvleugels opgesperd als die van het oorlogsros, dat het krijsgerucht insnuift; met oogen vonkelende van vuur, als die des leeuws, wanneer hij zijne prooi binnen zijn bereik ziet! En echter eene wijle later, en de vorst zit weer te midden der wacht zijner dienstbaren, en zijne oogen zien zoo zacht, zoo weemoedig om zich heen; de vervoering is geweken; de toekomst, die hij zich zoo glorierijk dacht, schijnt in nevelen schuil gegaan. Als ge ons vergunt te gissen, wat de stemming zijns gemoeds dus wijzigen kon, dan herinneren wij u het lot des koninklijken martelaars, dien Willem II's gemalin zoo dikwijls in tranen gedacht: Karel I, wiens besluiteloosheid zijnen schoonzoon bijwijlen ten spoorslag strekte, om eer naar hooger gezag te grijpen, dan zich het verworvene te laten ontglippen, maar wiens dood niettemin, als een waarschuwend, als een dreigend voorbeeld, soms aan zijne heerschzuchtige droomen een somber einde maakte. Vreeze mocht Willem II's gemoed vreemd zijn, een zweem van zwaarmoedigheid verduisterde bij de verschijning des vermoorden te met zijn schoon gelaat. Het had dier tempering van den overvloed zijns luisters; het had dier uitdrukking van verholen smart; het had der vraag, die hem op de lippen scheen te zweven: ‘waarom werd ik tot werkeloosheid gedoemd?’ iets boeijends, iets belangwekkends dank te weten, dat geene zijner groote gaven in te donkere schaduw stelde, dat die alle door de wolk heenschitteren deed. Zoo ten minste bespiedde, zoo schilderde Honthorst hem, indien mijne

opvatting niet te veel van de uwe verschilt; indien gij, evenmin als ik, ooit zonder aandoening voor zijne beeldtenis kondt stilstaan.

De geschiedenis vermeldt, hoe Willem II Amsterdam invoer, een paar uren vóór men hem er te gemoet zag, eer de kanonnen te zijner eere van de Nieuwe Brug konden losbranden, eer de Schutterij langs het Damrak stond geschaard; - hoe hij over de naauwelijks voltooide brug bij de Waag aan wal stapte, en den maaltijd, waartoe hij door de burgemeesteren op het Prinsenhof werd genood, afsloeg, met de woorden: ‘om met elkander te eten en te drinken, zouden wij beter vrienden moeten wezen, dan wij tegenwoordig zijn.’ De geschiedenis vermeldt tevens, welke geweldige maatregelen de vruchteloos beproefde bezending opvolgden, in het kerkeren van zes afgevaardigden ter vergadering van Holland op Loe-vestein, in den aanslag op Amsterdam. Verbaast het ons bij de onvolledigheid dezer verzameling al niet, dat wij hier geen' enkelen dier magistraatspersonen aantreffen, welke, met verlies der vrijheid, hunne verkleefdheid aan beginselen boetten, het deert ons, hier ook hem te missen, die aan het hoofd van den weêrstand stond, door de belaagde stad aan Willem II geboôn; die zich zoo waardiglijk opofferde, toen zijn beleid den aanslag had verijdeld. Wij herhalen het, we stellen prijs op Kok en van Waveren en Huydecoper van Maars-seveen; maar welkomer nog zoude ons hier Cornelis Bicker wezen. Hoe dierbaar hun, die er eene eer in mogen stellen zijnen naam te dragen, 's mans beeldtenis zij, men onthoude hem langer in deze zaal de verdiende hulde niet. Onze eerste geleerden hebben de regtsvraag van den stap des stadhouders voldoende toegelicht, bestreden, opgelost; voor de staatkundige ontwikkeling onzes volks heeft het voorbeeld des burgemeesters weinig vruchten gedragen. Oppositie, hoe eerlijk,

hoe belangeloos, hoe gemoedelijk ook, wordt te onzent meer gewraakt dan geschat; om die eerder oostersche dan westersche volgzaamheid bij de menigte te keer te gaan, wenschten wij Bicker hier. Hoe de stomme poëzij in zijne afbeelding welsprekend verkondigen zou, dat men zijn hoofd veil kan hebben voor wat men zijne regten gelooft te zijn, zonder daarom zich zelven te zoeken; dat er een tijd was, waarin onzen besten burgers geene verloochening, die hunner eer uitgezonderd, te zwaar viel, als deze konde bijdragen ter bevordering van het welzijn des algemeens!

Eene huivering overvalt ons, zoo dikwijls wij iemand vermetel de weegschaal Gods zien ter hand nemen; en echter, wie durft ontkennen, dat vergelding zoowel door het leven der vorsten, als door de geschiedenis der volken gaat? Willem II, - Jan de Witt, - Willem III; welk eene opvolging! En hoe gaarne voegen wij er bij, wanneer wij Maria van Engeland, op de schilderij van Van der Helst, verweduwlijkt beklagen: welk eene wijsheid! Het lijdt geen' twijfel, dat hare oogen, waaraan de vreugde vreemd schijnt geworden, die schikking hebben beschreid. Acht dagen na het verscheiden van haren gemaal werd zij moeder, een zegen, door haar niet alleen in rouwe ontvangen, maar voor een gemoed als het hare vergald, eer zij uit de kraamkoets herrees. Amsterdam mogt zich tot peter van den jonggeborene hebben aangeboden; Amsterdam had hem de opvolging in 's vaders waardigheden tevens ontzegd; Amsterdam achtte het voortaan gevaarlijk, zoo veel gezags in éénen persoon te vereenigen. Er was weelde, onbeschrijfelijke weelde voor het moederhart weggelegd in de voorspoedige ontwikkeling des knaaps; maar eer hij vier jaren oud was, eischte Cromwell zijne uitsluiting van de betrekkingen tot den staat, door 's prinsen voorouders bekleed, en Jan de Witt bevlekte zijn leven - om den wille des vredes.

Hoe zij in hare verslagenheid het jongsken hartstogtelijk kuste, toen de mare tot haar kwam, dat de gemeente het *Wilhelmus* had toegejuicht, waarmede die vrede, ten koste van Oranje gesloten, te Amsterdam was gevierd. Een oogenblik van hoop, de aanvang der lange jaren van beurtelings teloorgestelde en beurtelings weêr aangewakkerde verwachting, gedurende wier loop zij en haar zoon in de schaduw schuil gingen, terwijl de roem van Jan de Witt, als eene rijzende zon, hare stralen al verder schieten, al vuriger schitteren deed. Laat ons een oogenblik den hoveling spelen, door mede naar haar op te zien; in deze zaal leverde ons het penseel van de Baan de afbeelding des mans, die in schier nog jongelingsleeftijd ‘de wijsheid van Holland’ heette. Staar naar de hoogte, als ge wilt, en beken met mij, dat Jan de Witt dien schilder wel het bewaren zijner trekken heeft dank te wijten, maar hem geene houding, zijn karakter waardig, is verpligt. ‘De duurzaamste geschiedenis,’ heeft een vernuftig schrijver opgemerkt, ‘moge in muntpenningen geschreven zijn, de treffendste biographie spreekt ons uit portretten toe. Langer dan de indrukken, door de hoofdfeiten van een historisch leven op u gemaakt, bewaart het geheugen uws gemoeds de gewaarwording, welke u bij het zien van de beeldtenis eens beroemden mans aangreep. Het ware te wenschen,’ voegt de geestige vreemdeling er bij, ‘dat ieder vernuft, 't geen zijnen naroem, in dit opzigt, een schilder prijs geeft, het bij de keuze van den stand, bij het bepalen der houding, bedacht!’ Wie het deed, Jan de Witt niet. Maar tot geluk zijner gedachtenis, heeft hij zich voor de voorstelling van eenige der grootste daden zijns levens; van de glorie, die hij zich door zijne liefde voor 's lands zeemagt verwierf; van de triomfen, die hij haar in staat stelde te behalen, tot andere, tot grootere meesters gewend. Backhuyzen, Peters, van de Velde verklaren u in ditzelfde gebouw

om strijd, waaraan het toe te schrijven viel, dat Janmaat hem op de handen droeg; waarom deze, ‘jongen van Jan de Witt,’ nog een' eernaam houdt. Eene volgende schets zal ons, zoo uw geduld mij niet begeeft, tot die schilderijen brengen; eene schets, in welke wij, door de eenvoudige vermelding zijner feiten, tevens den man zullen huldigen, dien ieder onzer het eerst noemt, als de vreemdeling vraagt, om welke historische karakters wij Hollands zeventiende eeuw zijner studie waard achtten; den held, dien Bol ons hier heeft veraanschouwelijkt: Michiel Adriaenszoon de Ruyter. Ons volk heeft hem onlangs een standbeeld opgerigt, dat, zoo men wil, niet naar zee ziet, of men vreesde, dat hij zich onzer onbeduidendheid schamen zoude. Onze eerste redenaar was, bij de onthulling van het metaal, de tolk van het dankbare vaderland. Maar men moet Royer, maar men moet van der Hoeven zijn, om zich van de veraanschouwelijking, van de waardeering van uit liefde betrachten pligt waardig te kwijten; wat zoude mij voegen, dan eene eerbiedige verwijzing naar Bol's schilderij? Ik gun u al het genot, aan de gedachte eener zoo harmonische vereeniging van deugden verknocht. Ik zou aarzelen u uit te noodigen, nog naar iemand anders om te zien, ware de jongeling, dien ik zoek, Willem III niet; hadde ik langer dan voor een oogenblik den hoveling willen spelen. Hoe de weêrspoed anders vormt dan de weelde; hoe die jeugdige vorst vele der vijanden zijns vaders met zijn geslacht heeft verzoend! Vondel, met het hart op de tong, Vondel, die Willem II der verwenschingen des volks prijs gaf, Vondel heeft hem reeds, als tienjarige knaap, aan het hoofd der Aemstelridders gevierd. En echter - we spraken van Willem III's jongelingschap - echter is zijne toekomst bewolkter dan ooit; het Eeuwig Edict werd uitgevaardigd; wie weet of zijne moederniet wanhoopt! Waarom ontbreekt hier eene schilderij,

welke hem ons in die dagen veraanschouwelijkt; welke ons Willem III doet zien in tegenwoordigheid van Jan de Witt, hij, die de eerste staatsman zijns tijds is; hij, die de eerste staatsman zijns tijds worden zal; de burger, die half Europa de wet geeft; de vorst, zich in den opgang der jeugd de kracht bewust het roer te sturen, dat de beschikker van zijn lot, zoo ge wilt, geen oogenblik glippen laat? Ons museum biedt ons niets, dat er naar zweemt, aan - en als we billijk willen zijn, welk schilder zou haar in beeld kunnen brengen, de rustelooze, maar verborgene, de onvermoeide maar ontveinsde, opmerkzaamheid, waarmede Willem III Jan de Witt gadesloeg, en van iedere zijner zwakheden partij trok, en den oorlog te lande meer in bespiegeling bestudeerde, hoe minder aan dezen om den roem ter zee werd gedacht? Ons museum laat, met uitzondering van Cornelis, de Ruwaard, den Raadpensionaris alleen zijnen tijd vertegenwoordigen; eene toevallige, eene treffende overeenkomst met onze geschiedenis, die ook de verantwoordelijkheid voor de stormen van den avond zijns levens slechts op zijne schouderen laadt. Eer men zijn vonnis wijze, dewijl hij hoog genoeg boven zijne tijdgenooten stond, om Holland naar zijne hand te kunnen stellen, wikke men welk verwijt deze verdienen, zoo verre in ontwikkeling ten achter te zijn gebleven. Het is eene opmerking, die evenzeer van Willem III's lateren invloed gelden mag. Och, dat ge mij niet beschuldigdet, mijn onderwerp vooruit te loopen; dat gij mij niet weêrhieldt u voor Willem III's beeldtenis te brengen, eer ik de gordijn van voor dien gruwel ter zijde schoof!... Ga voorbij, bid ik u; de tijd biedt overvloed van tooneelen aan, waarbij ge u niet te schamen hebt mensch, niet te schamen hebt Hollander te zijn. Het vaderland was in gevaar, het vaderland eischte een genie, dat de gaven van Frederik Hendrik, van Maurits, van

den eersten Willem in zich zou vereenigen; een twijg uit de verworpen' tronk ontlook, zie! Hoe? hoog in dien hoek, een stuk van Schalken, bij toortslicht den man, die zijn' tijd door geene fakkels wilde zien bestralen, slechts aan bevoorregte handen toevertrouwd; hoe, Willem III in de schememering? hij, die niet rustte, eer het ieder, die de zon des lichts liefhad, vrijstond, zich te koesteren in de volheid harer stralen; den held, die Holland redde; den staatsman, die Europa hervormen mogt? Vergeef mij de vermetelheid, dat ik hem u anders wensche te doen zien.

III

William Temple heeft in zijne bekende proeve, ter verklaring van de oorzaken van den val der Vereenigde Nederlanden in 1672, vernuftig opgemerkt, dat het verbond van Engeland met Frankrijk, tegen onzen staat, eene dier krankten heeten mogt, ‘welke naar het zeggen der artsen, bezwaarlijk te herkennen zijn, zoolang hare genezing ligt zoude vallen, maar door welker verschijnselen de aard der ziekte naauwelijks aan het licht komt, of de wetenschap heeft er ook geen baat meer voor.’ Dezelfde staatsman veraanschouwelijkte tevens den toenmaligen toestand onzes vaderlands nog treffender door zijne schets, hoe die aanvallen van vreemden werden verzwaard door de verdeeldheid, welke binnen'slands heerschte, aan te dringen met de gelijkenis van een ligchaam, aan ongezonde vochtmenging, aan kwaadsappigheid lijdende, voor 't welk eene kleine wonde gevaarlijk wordt, waarvoor eene groote doodelijk pleegt te zijn. Inderdaad, de geschiedenis van dat rampvolle jaar levert ons op iedere bladzijde bewijzen voor de droeve

waarheid, zoo der eene als der andere stelling. Opgeschrikt uit de gewaande veiligheid, waarin hij geloofde te verkeeren, zag Jan de Witt naauwelijks iedere poging, om bondgenooten te winnen, verijdeld, of ook de staf, ter tuchtiging van Karel II tot nog toe zoo roemrijk gezwaaid, schoot ter afwering te kort. Vergeefs scheen de Ruyter bij Sole-bay de eere van 's lands vlag tegen de beide koningsvloten waardig te hebben gehandhaafd. Schier zonder wederstand te ontmoeten, schier met vliegende vendels, hadden de mijterdragers van Keulen en Munster zoo Overijssel als Drenthe veroverd. Lodewijk XIV onderwierp zich de reeks onzer grenssteden sneller, dan Boileau hare barbaarsche namen konde doen bukken onder het juk des rijms. Teloorgesteld zonder voorbeeld, daar men de schranderheid des mans zag vergaauwd, die voor den geslepensten staatkundige zijns tijds had gegolden; vreezende voor verraad, daar ieder dag in eene nieuwe jammermare een nieuw blijk der lafhartigheid bragt, waarmede zijne vertrouwdste dienaars het gevaar ontvloôn, waren weinige weken genoeg geweest, om een volk der wanhoop prijs te geven, welks voorvaders tachtig jaren lang in het geweer hadden gestaan, hopende op de hulp van God. Slechts twee gewesten meer tellende, waarin de oogst door de hoeven van de rossen des vijands nog niet was platgetreên; met uitzondering van het manhaftig Groningen, tot Zeeland en Holland beperkt, had het in zijne radeloosheid naar eenen redder uitgezien, en het Eeuwig Edict was vernietigd. Helaas, dat ik er moet bijvoegen, had het in zijne woede om eene prooi gehuild, en de gebroeders de Witt waren vermoord!

Vergezel mij, als ge wilt, onder den indruk dier gedachten, ruim zes maanden later, op eenen Maartschen morgen des jaars 1673, in een der vertrekken van het Binnenhof te 's Hage, om eenen slanken jonkman te bespiên, die aan een

zijner half geopende vensters stond, den blik op den Vijverberg gevest. Niets zou natuurlijker zijn geweest, dan dat het liefelijke landschap 't welk zich aan zijne voeten uitbreidde, hem had geboeid. Het westewindje droeg den wildzang van het gevogelte, uit de lindelaan aan 's vijvers overzijde, te hoof. De eilandgaarde, waarin de nimf van het oord schijnt weg te schuilen, groende reeds. In den gloor der ochtendzon gingen de golfjes ten dans. Echter zouden wij ons bedrogen hebben, als wij den drieëntwintigjarige hadden verdacht in mijmeringen verdiept te zijn; in de lente de bodinne der liefde te hebben begroet. Hij trad van het venster; hij staarde de dubbele deuren des vertreks aan, of zijn blik die zou doen openspringen; hij ging peinzend heen en weêr, - maar zag de oproeijende zwanendrift niet, die u en mij aan den waterspiegel hadden gekluisterd gehouden, noch verlustigde zich in de vloeibare paarlen, harer hagelwitte wieken afgeschud. Verbaast het u? Als ge een' blik op zijn gelaat hadt geslagen, ge zoudt met mij hebben erkend, dat zijne wangen zoomin werden gekleurd door den frisschen blos, die overvloed van levenskracht waarborgt, als van onder zijne wenkbraauwen de geestdrift straalde, waarin natuurschoon den lieveling der kunst ontsteekt. De hoekige lijnen van het langer dan eironde gezigt; - de zweem van stroefheid, die aan zijne ziekelijke schraalte viel toe te schrijven, - zij zouden misschien een pijnlijken indruk op u hebben gemaakt, als de adelaarsneus geene kracht had aangeduid; als ge de magerte niet hadt voorbijgezien, door de majesteit van den opslag zijner oogen verrukt. Andermaal toch dompelde de zwanendrift in het vijvervocht; wiekgeklap rees op de lucht; hij luisterde er een oogenblik naar, en zijn blik schitterde. Ik zou u zeggen, dat hij er de ruischende vleugels der faam in hoorde, als ik niet vreesde, dat de gedachte, naar ge wilt, te dichterlijk of te droomziek

heeten mag, voor dien slanken jonkman, voor Willem III. Beslis het zelf, na een oogenblik studie der schets, ons van zijn karakter geleverd, eene schets, die ik gaarne overneme. ‘Die jeugdige vorst,’ heet het, ‘paart aan de groote gaven den koninklijken bloede, waaruit hij sproot, eigen, de deugden, door welke het volk van het land zijner geboorte zich onderscheidt; - vriend van stilzwijgen en van nadenken, leent hij gereedelijk een luisterend oor, en schijnt onderzoek hem lust te zijn. Hij heeft een even gezond als bedaard verstand; standvastig in hetgeen hij voorneemt of afslaat, vol ijvers voor zaken, voor uitspanningen koel; - schoon der godsdienst zijns lands van harte toegedaan, betoont hij zich liefderijk jegens andersdenkenden; - matig, hoe weinig zijn leeftijd en de lucht des lands die ingetogenheid beloven; - huishoudelijk in het dagelijksch leven, en echter onbekrompen waar het pas geeft. Fier van geest en moedig van harte, dorst hij naar krijgsroem, blaakt hem de zucht een groot man te worden; maar zou hij toch die glorie liever verwerven, door zijn vaderland van dienst te zijn, dan zich zijnen medeburgers te onderwerpen; een vorst, in één woord, wiens vele deugden door geen enkel groot gebrek in de schaduw worden gesteld.’ De teekening is van de hand eens vriends, zal men zeggen, doch die tevens, voege ik er bij, de vertrouwde van Jan de Witt was. Het zijn woorden des mans, die met dezen de Triple Alliantie stichtte; woorden van Sir William Temple, - schrijf ze niet aan vleierij toe. Geen minder groot karakter dan dat, in deze regelen aan Willem III toegekend, zoude op drie en twintigjarigen leeftijd den moed hebben gevoeld, in zulk een onweder het roer van staat aan te grijpen; wat meer zegt, het genie hebben geopenbaard, de veege hulk klip bij klip te doen ontgaan, tot hij haar eindelijk in veilige haven loodsen mogt. Vreeze en wanhoop hadden zich van het grootste gedeelte der

bewindslieden meester gemaakt; maar kalm mat de jonkman, in wijsheid zijnen jaren vooruit, den ganschen omvang des gevaars; maar koen besloot de held dit het hoofd te biên. De landmagt was ontzenuwd door de keuze van onbekwame bevelhebbers; was veronachtzaamd om den wille der glorie ter zee. Eer luttel maanden verloopen waren, bezielde zijn geest de eerste andermaal, reikte janmaat die broederlijk de hand, de binnenwateren beschermende. Een leger te scheppen uit luttele hoopen vlugtelingen, en dat leger te verdubbelen, te veredelen, door hun, die op den oceaan nooit gevaar hadden gevreesd, eene nieuwe taak aan te wijzen, in de verdediging van den vaderlandschen grond, dat eischte eene zeldzame vereeniging van oordeel en kennis, en was toch nog het grootste meesterstuk niet, van Willem III gevergd. Verdeeldheid smeulde onder de puinhoopen van het ingestorte stalhouderlooze gezag. Partijzucht, wrevel, haat, ontzeiden hem, of beloofden hem slechts ten halve, de hulp van menigen arm, van menig brein. Zoo 's lands redding geene hersenschim blijven zou, moest ieder man er het zijne voor doen, met vergeting van vroegere veete, met toewijding van lijf en ziel. De vervreemde hollandsche harten te winnen, was de beste waarborg, dat het hem gelukken zou, den buitenlandschen vijand af te slaan. En hoe nu uw oordeel uitvalle, over het dichterlijke of droomzieke der gedachte, hem in der zwanen wiekgeklep het ruischen van de vleugelen der faam te doen hooren, weêrspreken zult ge mij niet, dat zoo al zijne zucht naar glorie hem daarbij een oogenblik het Sticht voor den geest bragt, der Fransche plage ter prooi, de pogingen, die hij ter bereiking van het laatste doel te 's Gravenhage had aan te wenden, toch zeldzamer gaven eischten, dan het opwerpen eener verschansing, het beramen van een uitval, het bevel over zijn heir. Hij zelf scheen dat te gevoelen, heen en weêr

gaande in het vertrek, welks wanden ik mij gaarne voorstel, door een viertal schilderijen bekleed; afbeeldingen van doorluchtige mannen uit zijn huis, ieder van welke zijn blik gadesloeg, om zich fluks tot een' van deze lang te bepalen. Overmoed was het karakter van den ridderlijken jongeling, door de eerste voorgesteld; overmoed, aanschouwelijk in de fierheid, waarmede dat ideaal van koene jeugd hem aanstaarde. Wie gist niet reeds, dat ik zijn' vader, dat ik Willem II bedoele, al wiens drift den zoon door de aders vloeide, maar in wien wederspoed deze tot deugd had getemperd? Een zucht was zijn kinderlijk offer en hij ging voort, en zijn blik aarzelde tusschen zijn grootvaêr en zijn' oudoom; tusschen den beminnenden vorst, die het snoer der eendragt winden mogt om onze onderling verdeelde pijlen, en den bewonderden veldheer, die den evenaar van rijken aan zijne slinke droeg, tusschen Frederik Hendrik en Maurits. Waarom was hem de dubbele taak opgedragen, weleer onder die beide verdeeld: het handhaven van de vrijheid des volks, tegen buitenlandsche vijanden, het verwerven der liefde des volks, in weêrwil van binnenlandsche veeten? Waarom.... Hij vroeg niet verder, hij werd zijnen overgrootvader, hij werd Willem I gewaar; en schoon hij zich niet weerhouden kon te wenschen, dezen meer dan hij deed te mogen gelijken, in de gave aller harten te mijnen, er was onbeschrijfelijke vertroosting in de heugenis, hoe hij vaak uit schier hopeloozen toestand gered was door God. Eene eeuw lang was de Heer met de afstammelingen van dezen geweest, was nog met hem, uit de verdrukking tot den rang zijner vaderen weder verheven; was dat geweest niet enkel om hunnentwil, maar ook, maar vooral om dien der zending, welke Hij hun toevertrouwde, waartoe ook hij zich geroepen dacht. Slechts zóó beschouwd, gaat Willem III niet boven mijn begrip.

Bedriege ik mij, als ik me voorstelle, dat oogenblikken van verteedering, van verheffing als deze, behoefte konden zijn voor den jeugdigen vorst; dat zij hem sterkten voor de taak, die hem in dat uur beidde? Niets minder toch gold zij, dan te beproeven twee mannen met elkander te verzoenen, wier pogingen, mits vereenigd, evenveel als zijne eigene konden bijdragen tot de redding des vaderlands. Alles wat het hoofd, alles wat beleid ter bereiking van dat doel vermogt, was door hem overpeinsd en uitgevoerd. Ik herinnerde u straks met een woord, hoe hij van de zeemagt partij wist te trekken, om den vijand binnen'slands afbreuk te doen; ik vermeldde slechts de helft zijner wijsheid. Onder het bestuur des mans, wiens wil zijne bevordering had gedwarsboomd, was de oceaan niet alleen onze weg ter glorie geworden, zijne golven hadden den lof van de Witt heinde en verre verbreid. Hoe het voor Willem III's verlicht verstand pleitte, dat hij het middel geen' haat toedroeg, waardoor zijn mededinger in staat was geweest, den vorsten van ons werelddeel eene wijle de wet te geven; dat hij het waardeerde, schoon het hem geene gelegenheid ter ontwikkeling zijner gaven bood! Eer ge mij gispt over die hulde voor den vrijdom van eene alledaagsche zwakheid, verzoek ik u op te merken, hoe algemeen zij ook onder groote mannen is. Volgaarne herroep ik het echter tevens in uw geheugen, dat de drieëntwintigjarige het niet bij de erkenning der diensten, welke de vloot ook hem konde bewijzen, liet; dat hij den geest, waarmede de Witt haar had bezield, weder zocht op te wekken, door het vernieuwen der verordeningen, die de kennis van dezen had aangegeven en uitgevaardigd; een maatregel, welke den vorst eere aandeed, terwijl hij een verzoeningsoffer aan de schim des vermoorden heeten mogt. Doch ik dreig weder dichterlijk te worden, terwijl ik wilde optellen, wat het hoofd, wat het beleid had beproefd, om den

goeden uitslag van eenen nieuwen zeetogt te verzekeren. Ik keer er toe weêr, in het gewagen van de onpartijdigheid, waartoe Willem zich had weten te verheffen, om twee mannen voor de vloot te behouden, tot zijne komst aan het bestuur, door een' onzaligen twist verdeeld: een prinsgezinde, die zich gekrenkt achtte, maar wien hij, ondanks vernieuwde benoeming, van vroeger ongelijk te overtuigen zocht; een staatsgezinde... wat zeg ik? Cornelis Tromp mogt eene partij aankleven, de Ruyter was voor partijschap te groot, - het vaderland ging hem bovenal. Eere wien eere toekomt! De geschiedenis getuigt, dat de vlootvoogd den moord der de Witten met ontsteltenis en droefheid hoorde; dat hij den gruwel verfoeijen dorst, terwijl die zelfde muze vergeefs den vorst zocht te vrijwaren van het verwijt, waartoe zijn verzuim de schuldigen te straffen, der nakomelingschap regt geeft. Niemand moge het Willem III in die dagen hebben gezegd, zijn eigen geweten zeide het hem voorzeker, toen de omstandigheden, die het schenen te verontschuldigen, voorbij waren, toen de smet kleefde op zijnen roem. Helaas, hij was naauwelijks het derde tiental jaren ingetreden, toen het geschiedde, en wat hem van de twee en twintig heugde, waren dagen, weken, maanden, jaren, verbitterd door den man, wiens slagtoffer hij gedreigd had te worden, wiens uiteinde hem geene deernis inboezemen kon. Ook onze voortreffelijkste vorsten waren slechts menschen, zou ik er bijvoegen, als ge de herinnering behoefdet, als ge om dien gevierden wraaklust zoudt weigeren hulde te doen aan de voorzigtigheid, waarmede Willem III niet eerder aan Tromp het voeren van het Amsterdamsche admiraalschip toestond, voor hij zich in zijne tegenwoordigheid met de Ruyter had verzoend. Tromp aarzelde, zegt de historicus onzer zeetriomfen, tot hij bemerkte, dat het de volstrekte voorwaarde, dat het de vaste wil des prinsen was. En ik weet niet, wat

het meest te bewonderen, òf het vooruitziende, òf het regtvaardige, òf het menschkundige van een besluit, door den vorst genomen, eer hij nog op de vervulling van den vermelden eisch aandrong; het besluit, waarbij de Ruyter verheven werd tot luitenant-admiraal-generaal van Holland en Westfriesland. Een maatregel, die driedubbel doel trof: verdere mededinging tusschen de vlootvoogden, die vroeger slechts gelijken titel voerden, te voorkomen - de Ruyter's weêrgalooze verdiensten regt te doen - Tromp het uitzigt te geven op de opvolging in deze waardigheid. Het hoofd, herhalen wij gaarne, het hoofd had alles overpeinsd en uitgevoerd, en het beleid was geslaagd, geslaagd boven verwachting. Tromp had toegegeven; thans was het de ure voor de taak van het hart. De beide vlootvoogden waren bescheiden, om binnen weinige oogenblikken hunne verzoening in 's vorsten tegenwoordigheid te bezegelen; het zou eene andere, eene hoogere eedsaflegging van trouw zijn. Wie durft er Willem III minder om achten, als hij zich zelven gewantrouwd heeft, in hoeverre het hem gelukken zou, den vereischten indruk te weeg te brengen, dewijl hij niet alleen menschenkennis genoeg bezat, om te weten, dat hij Tromp stemmen kon, zoo als hij wilde; maar ook zoo veel zin voor zedelijke grootheid als vereischt werd, om hem te doen opzien tegen de Ruyter? Het is waar, hij was vorst, en de beide mannen, welke hij wachtte, waren maar burgers; doch daargelaten, hoe luttel een hollandsch harte uit de zeventiende eeuw van den aangeboren' of ingezogen' eerbied voor menschelijke hoogheid wist, waarop zoo vele vorsten tot het einde der achttiende eeuw vermetel zondigden, onze slanke jonkman streefde te vurig naar eene onderscheiding, die hij slechts zichzelven, en niet den stam, waaruit hij sproot, zou verschuldigd zijn, om zijne geboorte in de weegschaal te werpen. Het is waar, hij had zijne nog niet volkomen verstreken

drieëntwintig levensjaren voortreffelijk besteed, en zich gedurende de laatste tien maanden niet ten deele, maar met al zijne krachten der dienst des vaderlands gewijd. Doch wat zeiden deze bij den eerbied, dien meer dan eene halve eeuw heldenlevens moest inboezemen; een halve eeuw, die de Ruyter de bewondering der wereld verzekerde, en hem echter nederig genoeg liet, om in den laatsten slag admiraal, kapitein, matroos, soldaat, om dat alles tegelijk te zijn geweest, om alles te verrigten, wat zijne hand vond te doen? Hoe Willem III dat beginsel: toewijding aan zijnen pligt, opmerkte, waardeerde, hulde bragt; - hoe hij er den oorsprong van ontdekte, in liefde, in dankbaarheid voor een zestig jaren lang bekroond vertrouwen op den bijstand van 'Gods almagtigen arm!'

De deuren gingen open, - Tromp en de Ruyter werden aangediend. Ter voltooijing der groep, ten einde drieërlei vermaardheid vereenigd te zien, zou ik schier wenschen dat de grijze Constantijn Huygens hen, als geheimschrijver des prinsen, hadde binnengeleid. Doch hoe dit geweest zij, Willem III sprak met de warmte der overtuiging, met die warmte des getroffenen gemoeds, welke alleen waarachtig welsprekend maakt. Lang van elkander vervreemde handen werden weder ineengeslagen; Holland zou niet van de wereldkaart worden gewischt. Ziedaar het tafereel, waarmede ik de galerij onzer roemrijkste eeuw gesloten wenschte te zien.

Onvoorzigtig genoeg, heb ik in dit opstel de grenzen, mij aangewezen, misschien meermalen overschreden, door te bepaald uit te drukken, hoe ik de voortbrengselen eener zusterlijke kunst ter voltooijing van ons museum verlangde. Er is weinig aan verbeurd, daar ik niet dwaas genoeg ben mij te vleijen, dat het meer dan vrome, maar vergeefsche wenschen zullen blijken; en toch wachte ik mij, en dat niet enkel om

den wille der vriendschap, die ik er door krenken kon, het voor dit onderwerp andermaal te doen. Een der weinige onder onze jeugdige kunstenaars, die aan liefde voor den stijl van de Hollandsche meesters de studie der gewigtigste gebeurtenissen in de Hollandsche historie paart,[1] heeft onlangs de stoffe in beeld gebragt, en slaagde, naar het oordeel des algemeens, daarin niet zoo gelukkig, als vroeger zijn *Barendsz* en zijn *Vondel* regt gaven te hopen. Voor mij, die misschien ook den moed niet zou hebben gemist, hem mede te deelen, hoe weinig zijn Willem III, met opgeheven, met zegenende handen, ons de jonkman schijnt, die onder Jan de Witt geleerd had zelfs zijne gebaren te bedwingen; die niet aanmatigend genoeg was, om den grijzen de Ruyter Gods zegen te durven beloven; voor mij, vergun me dit er bij te voegen, voor mij, ik zou ons verschil over de opvatting niet hebben uitgedrukt, zonder tevens zijn streven te huldigen. Waarom verzwegen, wat mij bovendien op het hart, op de tong ligt? Ik zou Cornet niet hard zijn gevallen over de misgreep eene r o o d e hand te schilderen, waarvan slechts de dichter partij trekken kon, zonder hem tegelijk uit te noodigen voort te varen, door zijn penseel den indruk van het goede en groote in onze geschiedenis evenzeer te verlevendigen en te versterken, als Royer dit door zijnen beitel doet. Voor mij, ik zal niet vermetel genoeg zijn, nadat hij faalde, de groep waarin Willem III en de vlootvoogden mij voor den geest staan, om te trekken en aan te bevelen. Volgaarne erkennende, wat al zwarigheden er in de stoffe schuilen; - hoe hagchelijk eene on-

1 [Nogmaals verwijzen wij den lezer naar het onder dit opstel geplaatste jaartal. Het verklaart niet slechts het hierboven uitgesproken oordeel over onze jongere schilderschool; maar ook de waarde van geheel den omtrek eener beeldtenis aan wier voltooíde uitvoering Macaulay de onsterfelijkheid dankt.]

derneming het is, den driftigen Cornelis Tromp te schilderen, op een oogenblik, waarin slechts stugheid hem karakter schijnt te geven, ofschoon eene uitdrukking van edeler zielstoestand wenschelijk zoude zijn; - hoe diepe gemoedsstudie er vereischt wordt, om aan de Ruyter's goedrondheid regt te doen, zonder haar te laten vervallen in eene, ik zeg niet ruwe, maar toch wel naar die schaduwzijde zweemende overdrijving van gebaren, welke men maar te veel met hartelijkheid verwart; - hoeveel gevoel, of wilt gij liever, hoeveel genie ter nood volstaat, om de voorstelling te vrijwaren van het gebrek, waarvan dichter en schilder, bij de behandeling van dit onderwerp, om strijd gevaar loopen ophef te leveren in plaats van eenvoud, rhetoriek voor poëzij, declamatie, in één woord; - dat alles erkennende, wenschte ik niet minder onze eerste talenten tot een' wedstrijd over dat feit te kunnen uitlokken. Immers, als een hunner er in slagen mogt, hoe rijk zou de symbolische zin der veraanschouwelijking zijn, hoe heerlijk zou de groep de reeks onzer groote mannen besluiten! Oranje en de burgerij, merkten wij in de beide voorgaande schetsen op, was de hoofdindruk, door de schilderijen dezer zaal gemaakt. Oranje en de burgerij weder vereenigd, na de wijle verdeeldheid, die in de dagen van Oldenbarneveldt smeulde, welke in die van Jan de Witt tot lichtelaaije vlam uitsloeg, zoude in zulk een tafereel het zegel op onze beschouwing zetten. Oranje, voor geenerlei glorie des volks koel; Oranje, de zeemagt waarderende, uitbreidende, bezielende, schoon hij zelf aan het hoofd der landmagt schittert; - de burgerij, die van hare veeten afstand doet, om zich 's lands onafhankelijkheid, de wederoprigting des staats uit zijne bouwvallen toe te wijden tot in den dood, ziedaar de tweede les, die ons in een beeld zou worden gepredikt. En wel aller verbeelding, aller verheffing van gedachten vreemd moest hij zijn, die op zulk eene schilderij starende, hare wieken niet

aanschoot, die zich volgende gebeurtenissen niet dankbaar herinnerde! Of zou het er u niet bij te moede zijn, als zaagt ge den geest van de Witt de Hollandsche vloot in den eerstvolgenden zeeslag op Schooneveld omzweven; als zaagt ge dien dankende opwaarts varen in de ure, toen de Ruyter Tromp te hulp kwam, en uit het hart van den laatste de woorden welden, waardoor hij de edelmoedigheid van zijnen redder opwoog? Of zoudt ge, den jeugdigen Willem III aanziende, die op drie-en-twintigjarigen leeftijd zijn vaderland redde, niet voorgevoelen, hoe hij bestemd was, het later geheel Europa van de dubbele kluister van Lodewijk XIV te doen, de voortzetting, de voltooijing der taak, aan zijnen onsterfelijken overgrootvader opgedragen, in de bevrijding van den menschelijken geest?

Eene klagt over ons volksverval, over ons onbeduidend gewigt in de weegschaal van ons werelddeel, over ons verloren gezag ter zee, over wat niet al? was de aanhef dezer beschouwing. Als ooit eene herhaling verschoonlijk mogt heeten, hier zoude zij het zijn, waar de afneming onzer glorie onwillekeurig veraanschouwelijkt wordt, niet alleen door de weinige beeldtenissen, welke wij uit den volgenden tijd, welke wij uit de achttiende eeuw aantreffen, maar ook door het gehalte der kunst zelve, dalende tot zij ons portretten van vorsten en vorstinnen uit het Huis van Oranje levert - in pastel. Een hoogleeraar heeft u onlangs willen vertroosten door eene verhandeling, ten bewijze dat wij hooger geklommen waren dan we kracht hadden te blijven staan; ons is het hier te moede, als waren wij dieper gezonken, dan met zulke voorvaderen, met zulke voorbeelden, in eene reeks van eeuwen te vreezen viel. Intusschen, wij herinnerden hier slechts den aanvang van dit

opstel, om den wensch lucht te geven, dat men de stukken uit lateren tijd dan dien van Willem III elders plaatsen mogt. Onze oude meesters hebben geene behoefte aan de vergelijking, waartoe zij gelegenheid biên, om naar waarde te worden geschat. De indruk des geheels, de historische, lijdt onder die doellooze vermenging. Of hebben wij geheel ons wit gemist, toen wij na de klagte, waarmede wij begonnen, lieten doorschemeren, dat de hulde, welke wij den vaderen meenden toe te brengen, ons, ja, beschamen, maar ook bezielen moest? Een der kleinste volken van Europa handhaafde twee malen in ééne eenw de belangen der menschheid tegen de magtigste staten van dat werelddeel, - tegen Spanje, dat bovendien de beide Indiën beheerschen mogt; - tegen Franrijk, dat geene heugenis bewaarde, hoe zijne hervormde bondgenooten het tegen Philips II hadden beveiligd. Gevoelen wij vanwaar wij uitgevallen zijn? Der verschijning van ons gemeenebest in de wereldgeschiedenis, zoo hoog, zoo heilig een doel toekennende, moesten ons vorst noch volk ter harte gaan, als zij het doen, zoo wij ons koningrijk in honderde opzigten niet gaarne meer zagen gelden, dan het tot nog toe doet. Een oordeel, in hoeverre de pogingen, tot dat einde aangewend, gelukten; eene verklaring, of ge u opgewekt gevoeldet, naar het voorbeeld des voorgeslachts, ontwikkeling aller gaven en krachten ten beste des algemeens pligt te achten, heiligen pligt, staat niet aan mij, maar aan u. Slechts dit bidde ik u, wijt het, wanneer ik te kort schoot, om dien indruk te weeg te brengen, wijt het mijner zwakheid, wijt het ons museum niet. ‘Der Grieksche kunst mogt het gegeven zijn,’ als een groot man heeft gezegd, ‘zoowel den voorwerpen der zinnen eene ziel te bedeelen, als den afgetrokken' begrippen der wijsbegeerte een ligchaam.’ Er is geenerlei gebrek, waaraan onze landaard hinkt, voor 't welk de Hollandsche

schilderschool dier eeuw niet waarschuwt; geenerlei deugd des landzaats, waaraan we onze vroegere volksgrootheid zijn verpligt, wie zij geenen onverwelkbaren krans heeft gevlochten. Stelden wij er eenige misschien slechts schemerachtig in het licht, ga die op uwe beurt zelf aanstaren, tot ze u toeschitteren. Daartoe te hebben aangespoord en uitgelokt, zal ons roems genoeg zijn. ‘De oude mythologie der Grieken,’ ik haal nogmaals een gezag uit de kunstwereld aan, ‘leverde overvloed van stoffe op voor plastische scheppingen; de kunst draaide om de spil eener levende nationale poëzij.’ Beschuldig mij, als ik er niet in geslaagd ben, u Hollands oorspronkelijke schilderschool te doen huldigen als eene veraanschouwelijking dier met de liefde voor het vorstenhuis gepaarde vrijheidszucht, welke ons volk niet verloor - dan om onder te gaan.

1844.

De folio-bijbel.

Eene letterkundige bijzonderheid.

Walter Scott heeft ergens gezegd, dat de uitgevers van boeten de éénige handelaars ter wereld zijn, die eene kat in den zak koopen.

Arnold Willis, ‘wonende in de Hooftsteeg, over den Rijstuin,’ te Rotterdam, leverde in den jare 1716 een aardig staaltje van dat slag op. Voor de werken, door hem in het licht gezonden, had hij ook geen anderen toetssteen, dan ‘den aftrek’. We zouden beproeven, den man door louter tegenstellingen te schetsen - hij was meer verwaand dan verstandig, hij was minder wèllevend dan welgedaan, enz. - we zouden dat doen, als de toestand, waarin wij hem aantreffen, als vooral de rol, welke hij spelen zal, het niet overbodig maakte. Het was een zoele zomerachtermiddag: wie duidt het hem euvel, dat hij, den ruimen huisjapon om de leden, en gedoken in zijn' leuningstoel, een uiltje knapte, al

lag er eene drukproeve verzen vóór hem? Gij, zoo min als wij, hopen we. Welligt hadden wij beiden, lezer! hem laten voortslapen, - als geen derde zijn dutje had bedreigd.

De knop der deur, die winkel en woonkamer scheidde, bewoog zich. Een jonkman trad binnen; liever, wilde binnentreden. Waarom aarzelde hij? Raad eens! Hij was niet in ondergeschikte betrekking bij Willis geplaatst. Men zag bij den eersten oogopslag zijner kleeding, en meer nog zijner gestalte, den landbouwer aan: zóó bruine kleur, zóó frisschen blos, zóó kloeke leden geeft de stadslucht niet, al blaast de wind van de Maas Rotterdam in tal van havens rond. Ook was het geene boersche beschroomdheid, die hem deed weifelen; want zoodra hij de boekverkoopersjongens achter zijn' rug hoorde ginnegappen, over de houding, waarin hij den meester verraste, zag hij om, en zij zwegen en scholen weg onder de toonbank. Er sprak ernst uit de licht bruine oogen, wier bestraffende blik op hen viel. ‘Hm!’ kuchte hij, en sloot de deur achter zich toe; maar naar het oude privilegie van romanschrijvers, blijven wij door het sleutelgat voortgluren. Arnold Willis dommelde nog. Was de proef, waarop hij getuurd had, dan zoo slaapwekkende geweest? Het scheen, dat de jonkman, die zachtkens de tafel naderde, er zich eer hij andermaal hemde, van overtuigen woû. Gist ge bij die belangstelling nog niet, dat hij auteur was, poëet misschien, en dan stellig een minnedichter? Want hij zelf mogt voor een model van mannelijke schoonheid gelden; want zijne zwarte haren krulden weelderig; want uit zijne kijkers tintelde vernuft.

Hij naderde - hij boog zich - en hij zuchtte. Helaas, het ware z i j n e gedichten!

Hoe gelukkig was het voor de eigenliefde van Huibert Corneliszoon Poot - immers geen ander trad de kamer binnen - dat

er op een g u é r i d o n , waartegen de gebroken Goudenaar van Arnold Willis had geleund, twee voorwerpen stonden: eene ledige wijnflesch en een ledig glas.

‘Hm, Sinjeur Willis!’ begon Poot... Doch laat ons het gegeeuw en gerek van den ontwakende en de verontschuldigingen des bezoekers overspringen. Schoon de stoornis den eerste allerongelegenst kwam, het viel den laatste, die van Abtswoude naar Rotterdam was gereden, op een ploegpaard zijns vaders, het viel hem niet te vergen onverrigter zake weêr heen te gaan. En echter, welk een oogenblik, om met een' uitgever te spreken over een honorarium - een honorarium voor een' eersteling!

Poot haperde driewerf eer hij het onderwerp op het tapijt durfde brengen. Al achtte hij Willis niet in staat zijne verzen te waarderen, eene weigering zou hem zeer doen. De botste heeft het in zijne magt het genie te grieven.

Eindelijk was het hooge woord er uit. Ik wil zeggen, de dichter had opgemerkt, ‘dat zij er zamen - toch eens over - moesten spreken.’

‘Spreken, man! wat valt er over te spreken?’ antwoordde Willis. ‘Ge weet, dat ik bij een paar verzen, die ik voor u uitgaf, mijne rekening niet al te wèl vond; op de lijst der Nederlandsche dichteren staat uw naam nog niet!’

Al hoopte Poot er eene eervolle plaats op te beslaan, al bedriegt eene hoop als de zijne nooit, kon hij het zeggen?

‘Ik,’ ving hij aan, en slikte het woordeke ‘eisch’ in; want e i s c h e n , dat mogt hij voor zijn' oogst en voor zijn' stal, voor zijne granen en zijn vee; maar voor zijne verzen! Handenarbeid heeft altijd meer gegolden, dan arbeid des hoofds. ‘Ik verlang,’ hernam hij, ‘ik verlang ook niet veel!’

‘Vriend, ik ben niet gewoon eenig geld voor kopijen te geven,’ antwoordde Willis, stroef weg, - en het nageslacht

herneemt er op: ‘Daarom gaaft ge meest prullen uit!’ Maar Poot was bescheidener.

‘Sinjeur Willis, al wat ik wensch, dat ge er mij voor zult toestaan, is....’

‘Eenige exemplaren,’ sprak de man in den huisjapon, ‘die zijn tot uwe dienst, een half dozijn b.v., ja, als ge er meer noodig hebt, tot vijf en twintig toe. Ge ziet, dat ik weinig verwachting heb van uw werk.’

Dat was grievende gunst!

‘Ik heb aan een enkel genoeg,’ hernam Poot. ‘Wie mijne verzen lezen wil, koope ze;’ voegde hij er met passend zelfgevoel bij; ‘maar wat ik gaarne van u ontving, is een folio-bijbel,[1] van de grootste soort. De oogen van mijn' vader worden zwak; een kleine druk vermoeit hem, - toe - Sinjeur Willis - zeg ja! -’

‘Ik heb zoo'n winkeldochter niet,’ hernam de uitgever hardvochtig, terwijl hij de stukken van zijne pijp opraapte. En het trof goed voor Poot, dat de bullebak hem, dus doende, niet in het gezigt zag; want ik vrees, dat dan aan dezen de moed had gefaald, om te hernemen, zoo als hij nu deed:

‘Maar ik weet een mooi exemplaar te koop voor vier dukaten. Geef mij die....’

De g u é r i d o n waggelde op zijnen voet.

‘Vier dukaten!’ borst Sinjeur Willis uit, ‘een - twee - drie - vier dukaten!’ vervolgde hij, eene rust tusschen iedere lettergreep, of hij de gouden stukken met duim en wijsvinger telde, of hij die in de palm van zijne hand om en nog eens omkeerde, of hij ze glinsteren zag. ‘Vier dukaten! - vier mooije gerande geeltjes - Huibert-baas! hoe komt gij er aan? -’

1 Historisch.

‘Al uw gout is root van schaamte
Mits het zulke meesters heeft!’

mompelde Poot zijn eigen verzen over, maar zag voor zich.

En beiden zwegen eene wijle. Wat ging er in hun gemoed om?

Men vergunne ons, het eerst een' blik te werpen in dat des jonkmans. Daar lagen zij vóór Poot op tafel, zijne verzen, die hem meer waren geweest dan uitspanningen; die hem vergezeld hadden, des daags op den akker en des nachts op de sponde; om welker wil hij zich gespeend had aan de vermaken der jeugd. Een Duitsch dichter heeft meesterlijk gezongen, hoe geen der goden hem ooit alleen bezocht, hoe Bacchus hem de schaal niet reikte, of Amor stoeide ook om hem heen, of Phoebus daalde reeds. Poot was als jongsken te waarachtig poëet, dan dat ook toon- en teekenkunst hem niet zouden hebben aangelokt. Maar noch de veêl, noch het stift, mogten lang de mededinging uithouden met de lier. De lier, welk een woord voor een' boerenknaap zijner eeuw! Het gerucht gewaagde van rederijkers in de buurt van Abtswou, die al de grepen kenden, tot de kunst vereischt: hoe had hij zijner natuurlijke beschroomdheid van geest geweld aangedaan, om hunne opmerkzaamheid tot zich te trekken, om met hen in aanraking te komen, om lid te worden hunner bent! Pijnlijke vorming! Een, twee, drie koning, werd hij naauwelijks door de broeders van den gilde toegejuicht, of zijn eigen werk verdroot hem. Die gezwollen stijl, die gekunstelde voordragt, hoe weinig strookten zij met zijn' open' zin voor de natuur, met wat hij op het veld aanschouwde, opmerkte, gevoelde, met wat hij droomde en dacht! Antonides, de éénige dichter, wiens werken hem ter hand waren gekomen; Antonides was zulk een gevaarlijk voorbeeld - Antonides, zoo rijk aan allerlei kennis, vooral in de oogen van hem, die slechts lezen en schrijven had geleerd. ‘Boeken, boeken!’ vroeg de ont-

waakte weetlust van den zeventien- of achttienjarige. Maar Lier noch Dorp, maar Schipluiden noch Zouteveen leverden er op; zelfs in Ketel zocht hij die te vergeefs. Welke pen beschrijft den tweestrijd, waarin de dorst naar kennis hoofd en hart bij hem bracht! Het is mij, als zie ik hem te Delft in een' kashouderswinkel een' ring van zijne vingers trekken, eene lieve gedachtenis; - als hoor ik den goudsmid, die onzen jonkman verdenkt, om de beteuterde houding, welke hij bij het waarderen aanneemt, hem uitvragen, hoe hij er aan kwam; - als spring ik met hem, het geld in den zak, de eene gracht af, de andere gracht op, om boeken te koopen: de vruchtbare schat, waarin de nuttelooze ring fluks verkeert; - als genieten wij zamen - ondanks dat de blik soms weemoedig op den jokenden vinger staart - als genieten wij zamen, niet dien loggen foliant, waaruit hij leert, waar ‘Kolchis’ en waar ‘Lethe’ lag, - en waar ‘Memnon’ en ‘Krezus’ leefden, - en wat men van ‘Erato’ en wat men van ‘Aurore’ vertelt; maar dat gulden boeksken, de Minnedichten van Pieter Corneliszoon Hooft! Pijnlijke vorming! herhaal ik, en zal u fluks zeggen waarom; want, schoon dit alles Poot door het hoofd was gegaan, sneller dan wij kwam hij tot de sombere klagte:

‘En voor al die inspanning zal ik mijn' vader met geen' folio-bijbel mogen verrassen! O, dat ik nooit gedichten had geschreven! -’

De wensch was naauw geuit, of hij voelde dat deze hem geen meenens was. Daar lagen zij vóór Poot op tafel, zijne verzen, die, ja, roemzucht hem had aangespoord uit te geven, maar van welke hij zich iets meer beloofde, dan ijdele vermaardheid: kennissen, zijnen geest verwant, vrienden, in wier kring van denkbeelden hij zich te huis zoude gevoelen. Een Fransch lierzanger heeft heerlijk uitgedrukt, welk een genot

er in steekt, door ons genie een' lichtglans over ons leven te werpen; hetzij de kracht van onzen arm ons eene koninklijke kroon doe veroveren, hetzij we op de wieken van onzen geest steigeren tot in den kring der goden; - en onze Abtswoudsche landman had, in een oogenblik van verrukking, dat vermogen vóórgevoeld. Maar, helaas, tot nog toe was het genot der herschepping, welke de kunst bij hem te weeg bragt, luttel geweest; neen, had hij die integendeel duur geboet. Wat al droomen van onafhankelijkheid, van huwelijksheil, van studie, hadden den nu reeds zevenentwintigjarige voor den geest gespeeld! weelderige droomen met bittere teleurstelling betaald. Er heerschte welvaart in de woning van zijnen grijzen vader; maar het was de welvaart eens landbouwers, in het zweet zijns aanschijns zaâmgegaard en telken jare door noeste vlijt weêr aangevoed, - niet de rijkdom des koopmans, door onderneming op onderneming, met den tooverstaf des handels verhonderd- of verduizendvoud. O zijn heimelijke wensch! Zie, het was geen verlangen, de stad te ruilen voor het veld, - verre van zijn' zestigjarigen vader, van zijne drie zusters, eene weelde te leeren kennen, hunnen eenvoud ontzegd. De folio-bijbel getuigt, welk een zoon hij was, en zijn gedicht op zijne vroeg verscheidene moeder staat ons borg voor zijne trouw aan hare dochteren, al begreep slechts ééne van deze, wat er in hem school. Maar hij had Antonides gelezen en bestudeerd; hij had met al de liefde eens leerlings naar de bijzonderheden zijns levens onderzocht - arme Poot! Een beschermer had dezen de Utrechtsche Hoogeschool ontsloten, de onafhankelijkheid scheen hem gewaarborgd door zijne kunst. ‘En echter stierf hij eer hij haar genoot;’ onze landman was te zeer dichter, om het niet mijmerende te zeggen, toen er jaar aan jaar zijner gulden twintig verliep, vóór hij het wagen durfde uit te geven. - Sinds weinige

maanden echter verlangde hij vuriger dan ooit, dat er een flink vrijer voor eene zijner zusters mogt opdagen, dat een braaf schoonzoon zijnen vader zijn vertrek vergoeden mogt; dat hij - wist hij zelf wat hij wenschte? - minnedichter als hij was, had hij menig boersche deerne de wangen gestreeld, menig lieven mond gekust, eer Machteld van Elzen - die op zijne knie plagt paard te rijden, terwijl hij naar de vermaningen van haren vromen vader luisterde - die onder zijne oogen ontwikkeld was, veel belovende knop en heerlijk bloeijende roos - eer zij, de zeventien- of achttienjarige weeze des leeraars van een naburig dorpje, hem een gevoel inboezemde, dat niet tot schalk gekoos uitlokte - dat iets van eerbied had - dat ware liefde was! O, zijn heimelijke wensch! zeg ik andermaal, en zou er u meer van vertellen, als ge niet reeds genoeg wist, om te begrijpen, dat zijne lange mijmering eindigde met het besluit:

'En al weigert hij den folio-bijbel, uitgeven moet ik toch! Geen boerenslungel zou zij hare hand reiken! -'

Wat deed Arnold Willis al dien tijd?

'Vier dukaten!' - peinsde hij, - 'welk een onredelijke eisch! Al wat ik hem geef is een lekker nietmetalletje! -'

Eene pauze in 's mans gedachten.

'Maar er loopen verscheiden verzen onder,' - hernam hij in zich zelven - 'die niet "onsmakelijk" zijn; wie weet wat vette melkkoe ik van stal jage.'

Weêr eene pauze.

'Het werkje was juist van 'geen groot beslag' en ik had de titelplaat van Burg voor een avondje vrij gelag in *het Zwijnshoofd*, te geef.'

De derde rust.

'Maar vier dukaten, neen, dat zijn leven niet! Deze of gene mijne schuldenaars heeft zeker wel -'

Weg was de man. Hij hoorde, dat er volk in den winkel was; - Poot zat nog voort te mijmeren, toen hij terugkeerde, maar niet alleen, maar met twee heeren, voor welke beleefdelijk stoelen werden gezet, en die Arnold Willis naauwelijks gezeten zag, of hij begon hun, na eene herhaalde verzekering, dat hun oordeel hem ten hoogste zou verpligten, voor te lezen - uit de proef, die voor hem op tafel lag, - het eerste stukje het beste: - *De Maen bij Endymion*.'

Het ging rapper toe, dan ik het vertellen kon; maar verbaasder heeft zeker nooit een dichter opgezien dan Poot het deed. Wie waren de beide mannen, welke eensklaps geroepen schenen een oordeel over zijn werk uit te brengen? Hunne kleeding liet geen' twijfel over aan hunnen aanzienlijken stand. De eene was in den bloei des mannelijken levens, de andere vertegenwoordigde een' krachtvollen ouderdom. Het waren twee opmerkelijke figuren, niet alleen door de golvende krullen hunner paruiken, in die dagen zoo zeldzaam niet; - maar hoe de jongste in gelaat en gebaren naar een wassenbeeld zweemde, - hoe vervaarlijk ernstig zag de oudste er uit! Aanvankelijk trok de laatste schier alleen de opmerkzaamheid van onzen dichter; want hij had bij een' zeventig-, bij een' tachtigjarigen misschien - 's man breede wenkbraauwen waren wit als sneeuw - nooit zoo heldere oogen aangetroffen, en wat nog zeldzamer was dan deze, de handen van den grijsaard hadden iets bewegelijks, iets lenigs, iets vlugs behouden, dat op zijnen leeftijd zeldzaam heeten mogt.

Doch daar zwierf Poots blik af naar de breedgeschouderde gestalte des jongeren mans, die met een rotting speelde, op welks knop niets minder prijkte dan een gekroond hoofd van massief goud, - die eene ridderlijke keten droeg, - die aandachtig luisterde naar het eerste couplet van zijn

vers, hoezeer de voordragt van Willis het ook mishandelen mogt.

Poot huiverde voor het vonnis.

‘Fraai!’ riepen beide, - de tegenstelling in de drie laatste regels had hen getroffen. De dichter greep moed.

‘Als hier gelezen moet worden, Sinjeur Willis,’ vroeg hij heuschelijk, ‘zoo sta mij toe....’

De vrienden zagen elkander aan.

‘O zoo!’ zei Arnold Willis en gaf hem het blad over.

Het beefde in de handen van Poot.

Arme eerzucht!

Maar de beurt der verbazing was ditmaal aan de beide heeren. Want de landman, dien zij, bij hun binnentreden in een' hoek gedoken, naauwelijks hadden opgemerkt, nam de vrijheid zijn eigen werk regt te doen. Hoe de fraaije handen van den deftigen oude de maat sloegen bij de zangerige voordragt. Al de stroefheid van zijn gezigt smolt weg. Verrast zag hij zijnen medegast aan - was deze te hoofsch om zich te verwonderen? De grijsaard wendde zich met een' vragenden blik tot Willis; maar eer de man in den huisjapon hem had ingelicht, hoorden zij reeds de weêrgaloosmeesterlijke beschrijving der stilte op Latmos. Weêrgaloosmeesterlijke? Wij, het nageslacht, mogen die epithetons, vleijend als ze zijn, der regelen toekennen; Poot was onder de lectuur niet te moede, of zij deze verdienden. Hoe hemelsbreed verschilde de indruk, dien zij op zijne beide toehoorders maakte - vergeef hem, dat hij Willis niet mede telde! De eerwaardige grijsaard knikte verrukt - de voorname man fronste het voorhoofd! - En, zonderling genoeg, vertoonde zich dit opmerkelijk onderscheid andermaal bij het derde en vierde couplet, - de nederdaling van Diane, de boogscheut van Cupido vermaakten den laatste, terwijl zij den eerste koel lieten. Doch, daar kwam de beurt aan de vijfde strophe - wij

willen niemand beleedigen door haar hier af te schrijven; wie kent ze niet van buiten, de regelen, die het alvermogen der Liefde, die de door haar bezielde Natuur schilderen? - Poot zegepraalde; de beide gasten twijfelden niet langer; zoowel de blikken van de getabbaarde grijsheid als die van het ridderlijk wassenbeeld huldigden den Dichter in hem, - wat zeide de weigering van Arnold Willis nu? En echter, hij dacht aan zijnen vader, die toch geen folio-bijbel hebben zoude - hij dacht aan Machteld. Dat mogten bittere droppelen heeten in den eersten beker des lofs! Maar was hunne bewondering dan geen voorsmaak van die des algemeens, welke hem beidde? Het waren gedachten, die hem door het hoofd gingen met de vaart van weêrlichtstralen; zijne eigene schepping sleepte hem mede. Voort las hij: ‘Hier slaept mijn zaligheidt!’ Hoe men het hem bij dien uitroep aan kon hooren, dat hij verliefd was! Doch, alweder hetzelfde verschijnsel: de grijsaard, wiens arendsneus, wiens stijf op elkander gedrukte lippen hem eerst schrik hadden ingeboezemd, juichte den laatsten regel van het zevende vers toe, terwijl de kieskeurige gast - Poot hield hem er vast voor - terwijl deze zich ergerde aan den eenvoud van het boerschzinnelijke der gedachte. Er volgden weder twee coupletten vol waarheid, immers zoo als de Abtswoudsche landman zich de liefde dacht; maar ik ben het moede altoos hetzelfde verschil van gevoelen aan te wijzen. Al wat ik er van zeggen wil, is u opmerkzaam maken op den open' zin, waarmede de ouderdom zich verkneukelde aan de aardige bekommering, of een zoentje den slaper wekken zou; aan de mildheid, waarmede Diane belooft hem voor het gestolene schadeloos te stellen. Het was of de satyrs, die in de laatste strophes uit ruigte en wildernis te voorschijn springen, het was of zij genade vonden in de oogen van den man van middelbaren leeftijd.

Hij knikte Willis eens toe; - maar hoe genoot de andere gast, wiens gevoel al zijne frischheid scheen te hebben behouden - eene zeldzame bloem in den winter - hoe genoot hij bij het traag opvaren der godin, bij de drie éénige regelen, welke het meesterstukje besluiten!

'Geluk er meê, jonkman!' riep de flinke grijsaard, van zijn' stoel opgesprongen en Poot de hand drukkende. 'Mijn groene tijd is lang voorbij, maar gij hebt er de heugenis van vernieuwd!' -

En de andere? O dat hij, in plaats van vóór zich te zien en met zijn gouden ketting te spelen, en onzen dichter onbarmhartig op de pijnbank te houden, dat hij hem gul en goed had aangewezen, waar de Abtswoudsche landman uit den toon der Grieksche Godenwereld was gevallen, waar Endymion zijn karakter verloor, waar Diane niet langer Diane bleef. Er leefden in die dagen weinigen te onzent, welke er meer toe bevoegd waren dan hij! En wie zou hem die handhaving van de regten der kunst euvel hebben geduid, mits hij na die gisping ook grootmoedig regt had gedaan aan het streven naar objectiviteit in het stukje zigtbaar, - zoo iemand, zijn talent begreep die. Eenmaal aan het eischen, gaan wij voort: dat hij zich volkomen kunstenaar hadde getoond door in Poot te waarderen, wat Poot verdienstelijkst had: zijn' open' zin voor Hollandsche natuur, Hollandsch veldschoon, Hollandsche liefde. O zoo het hem ingevallen ware den jonkman aan te raden, al zijne bestoven boeken te laten rusten, om slechts in dat te lezen, 't welk zich, iederen morgen nieuw, voor zijne gretige blikken van zelf ontsloot; - zoo hij Poot verzekerd had: 'er zijn grepen in uw stukje, Hooft waardig, en Vondel zelf is nergens grooter dichter dan gij het bleekt in de verjeugdiging der natuur, in de herboren lente van Latmos, als de twee gelieven elkander omarmen, - maar laat rusten én

Vondel én Hooft, - pijnig u niet om hen in te halen, waar de eerste den Latijnen nastreeft, de laatste de Italianen op zijde dringt; o n t w i k k e l u z e l v e n !' O zoo hij dit gedaan had, welk een andere oogst golfde ons thans van den Abtswoudschen akker tegen! Laat ons billijk zijn; wij vergen vast meer van den man, dan van zijne eeuw was. Riekt het in de onze nog niet naar den mutsaard, zoo gij al de kleingeestige bewonderaars van Grieken en Romeinen op den Bloksberg wenscht, - met meer eerbied voor de Ouden uitgedrukt, en overeenkomstiger met onze liefde voor de kunst, - zoo gij de verknutseling van het inheemsche naar uitheemsche vormen afkeurt, - zoo gij nationaliteit, individualiteit eischt in het Minnedicht? Een voorbeeld wekt op, een leiband belemmert! Wat geeft den meesterstukken der Oudheid hunne waarde, wat anders dan dat zij de volkomen uitdrukking waren van hare eigene begrippen, van hare eigene gewaarwordingen, dan dat zij ons den toestand veraanschouwelijken in het schoonste en daarom treffendste licht? O liefde onzes Volks, onzes Tijds, waar zijn uwe zangers? - Doch terug tot den man, van wien wij zoo veel vergden, en die echter zoo volslagen doordrongen was van de gladde gemanierdheid zijner eeuw te onzent, dat al zijn waarachtig talent ons nooit met hem verzoenen kon, - tot den gevierden, geadelden, geprezenen kunstschilder Adriaen van der Werf: een karakteristieke verschijning, als gij hem in de Nederlanden ontmoet als den vertegenwoordiger eener kunst, die er, nog geene honderd jaren vroeger, bogen mogt op Rubbens en Rembrandt.

'Welk eene aangename verrassing hebt gij ons bezorgd, Willis!' - begon eindelijk de ridder, aan de hove van Dusseldorp de onberispelijke vormen gewoon, en na zijn terugkomst te Rotterdam, steeds zoo statelijk, als ware hij altijd in de tegenwoordigheid geweest van dien Johan Wilhelm

keurvorst van de Paltz, welke hem de waardigheid verleende tot vervelens toe in onze catalogussen vermeld. ‘Het lijdt wel geen' twijfel, dat mijnheer de maker is...’

Poot boog zich uit aangeborene beleefdheid.

‘Ik heb zelden fraaijer minnedichtje gehoord,’ hervatte de schilder-hoveling, en liet er genadig op volgen: ‘als u lust heeft mijn kabinet eens te zien. -’

Huivert ge niet bij dit aanbod? Ik wil u niet herinneren aan 's mans beeldtenissen van keurvorsten en keurvorstinnen, door engeltjes opgehangen en door de godsvrucht gekroond, noch van zijne vijftien verborgenheden der Roomsche kerke gewagen. Maar, wat dunkt u, de peerlemoeren Madonna (van het Rijks-Museum te Amsterdam) met het Kindeken, dat naar beziën grijpt, de aanstaande studie van een jonkman, die zijne verzen veil had voor een' folio-bijbel ter dienst zijns vaders! O gekunsteldheid, welk eenen oorspronkelijken aanleg zult gij hier doen te loor gaan!

‘Mag ik weten,’ vroeg Poot, ‘wien ik de eer heb vóór mij te zien?’

De goelijke grijsaard, wiens hooge gestalte onder den last der jaren nog niet gebogen ging, lichtte den jongeling heuschelijk in, wie hem met die gunst verwaardigde; en zoo hij bij de voorstelling van Van der Werf te kort schoot in vleijende bewoordingen, Poot's verrassing, Poot's vraag waren een' minder ijdel man de zoetste hulde geweest.

‘Zoo ge u de moeite getroosten wildet,’ smeekte de boersche dichter, ‘mij opmerkzaam te maken op mijne feilen, welk een goed werk zoudt ge doen! Ik heb u bij het voordragen van mijn stukje, soms, dikwijls, het voorhoofd zien fronsen; er ontbreekt stellig veel aan: de Grieksche wereld is mij zoo v r e m d ! -’

‘Een andermaal - in mijn kabinet - u faalt studie - doch

onvermoeide arbeid komt alles te boven. Als ge bij mij komt, zal ik u herders en herderinnen en goden en godessen laten zien, een beetje meer antiek, en vooral niet zoo Abtswoudsch als de uwe -'

'Ge zult er vreemd van opkijken, jonkman!' viel de degelijke grijsaard in; 'maar wilt gij van mij een' raad: pas op, dat gij uw fiksch oog voor de natuur niet verliest. Een bril is altoos maar een behulp. Van der Werf, het ontviel mij zonder erg! - En als gij te Amsterdam mogt komen, jonkman, en ook mijn kabinet willen zien - lang zoo mooije dingen niet als die van mijnheer - vraag dan den eersten flinken bol den beste maar, waar professor Ruysch woont, Frederik Ruysch, hoort gij, hij zal u teregt helpen.'

'Te uwent zal hij gelegenheid hebben tweeërlei wonderen te zien, de kunst van den vader en de kunst van de dochter,' hernam Van der Werf.

'O, hij schildert met breeder trekken dan mijne Rachel, doch haar vak is ook eene vrouwelijke liefhebberij. Maar vriend Wilds, of Willens, of hoe gij heeten moogt, de jongen zal nu het pamflet toch wel gevonden hebben. *De maen bij Endymion* had het mij haast doen vergeten.'

En de groote ontleedkundige, - een geschenk van de zeventiende eeuw aan hare opvolgster, - de groote ontleedkundige, die partij had getrokken van de vorderingen zijner voorgangers, maar zelf een eigen pad was opgegaan, om verder te komen, hij wenschte Poot naar oud landsgebruik 'wel te varen,' - en nam in den winkel een dier schotschriften op zijne uitvindingen aan, welke hij zelden anders beantwoordde dan met: 'Kom en zie!' Van der Werf volgde hem. 'Tot weerziens!' sprak hij. Het was Dusseldorpsch, het was hoofdsch!

'Wijf! wijf!' schreeuwde Arnold Willis, zoodra de heeren de hielen hadden geligt, 'wijn en pijpen -'

‘Ik dank u,’ zei Poot, ‘mijn paard is gezadeld op stal blijven staan.’

‘Wijf, hoor toch!’ herhaalde de man in den huisjapon, toen zijne egade uit de keuken opstommelde, ‘de ridder Van der Werf heeft Poot's minnedichten mooi gevonden; ja, een van de dingen, die mij zoo weinig aanstonden, geprezen!’

‘Ik heb altijd gezegd, dat er vuur in stak,’ hernam jufvrouw Willis met een' schalken blik.

‘Maar de folio-bijbel,’ brak Poot de dringende uitnoodigingen van het paar ‘toch iets te gebruiken’ af.

‘Een' folio heb ik waarachtig niet, maar een' grootmediaan zult gij hebben.’

Afhaler, tot den einde toe!

‘Het zij zoo!’ hernam Huibert Corneliszoon, en luisterde niet naar den aandrang van Arnold Willis, om voortaan al wat hij schrijven zou slechts bij hem uit te geven enz. enz. Of de man het verdiende, bewijze der liefhebbers van twisten van dien aard de aantijging van Willis, en de verdediging van Poot, in alle oude bibliotheken te vinden. Voor ons, wij slaan den dichter onder het naar huis rijden nog een oogenblik gade.

> ‘De roozen van de werelt groeijen
> Aan dorens van verdriet!’

peinsde hij in zich zelven, en glimlachte over de omgekeerde toepassing van zijn eigen vers, en bepaalde den dag al, waarop hij zijn eerste bezoek bij Van der Werf zou afleggen. Wat al vragen had hij te doen, welk een licht zou hem opgaan! Maar zijn paard was uit den draf in den stap gekomen, en eer hij het wist, vergat hij Willis en zijne gasten starende op het landschap, dat, beurtelings boomrijk en bebouwd, alleraange-

naamst afwisselde, 't geen hij honderdmalen had gezien, en hem echter bij dien onverwachten ommekeer van licht in schaduw nieuw scheen. Hij zag op, welk eene lucht! Aan twee hemelstreken broeide een onweder - langzaam statelijk trokken de wolkenlegers tegen elkander op. Hoe kon het anders, of hij moest zich de woorden van Ruysch herinneren, toen hij, uit de beschouwing weder tot zich zelven gekomen, verbaasd opmerkte, dat zijne trouwe merrie stil stond, roerloos stil. - Gij hebt zijne werken slechts op te slaan, als gij u overtuigen wilt, hoe juist hem de grijsaard in dit opzigt had beoordeeld. Wie onzer oude of nieuwere dichters, die in waarheid van natuurschildering halen mag bij Poot?

Helaas! dat zij u tevens overtuigen, welk een' invloed de kunsttheoriën van Van der Werf, van zijne eeuw op hem uitoefenden! Wat al nymphen en satyrs, - welk een vervelend herdersleven, - in plaats van inheemsche natuur! Wat zou het mij baten, zoo ik u vertelde, dat hij, al regende het reeds groote droppels, Machteld's vensterken slechts stapvoets langs reed, en op hare bede afsteeg, om de bui over te laten drijven, en onder kozen en kussen haar vertelde, welk eene toekomst hen beidde, hem, den bewonderden dichter, haar, de bezongen bruid? Ge bewijst mij uit zijne verzen, dat hij met Neeltje 't Hart in den echt trad! En ik leg den vinger op den mond, nadat gij mij vergund hebt aan te merken, dat het niet geviel voor zestien jaren na het tijdstip, waarvan ik gewaagde. Arme Poot! Hij was toen al drie en veertig jaar!

Toch leverde de achttiende eeuw, in Europa, en bij een volk, het onze in geen opzigt vooruit, een' dichter op, die met landleven en liefde dweepte, zoo als ik het van Huibert Corneliszoon Poot had verlangd, eigenaardig en oorspronkelijk. Robert Burns bedoel ik.

1842.

Hoe het weeuwtje uit het hof van Holland gevrijd werd.

I

Eene aardige groep: voor de deur eener boerenwoning rookte een grijsaard zijn pijpje, met een' jongen van een jaar vijf, zes op de linkerknie. Uitvoerig zou ik haar geschilderd hebben, ware zij maar langer te zien geweest. Het was bladstil, getuigde de linde, onder welke het paar zat, en het eene wolkje voor, het andere wolkje na, uit het bruine eind Goudenaar rondgeblazen, verzwaarde den damp tot nevel wordens toe. Echter had die hangende duisternis iets aantrekkelijks, vreemd als ze was, vergeleken met den luister der ochtendzon, die boven de groep in de verweerde ruiten van het vensterraam weêrkaatste. Soms ging er een luid gelach uit op; dan weder kwam een mollig armpje aan het licht; bijwijlen onderscheidde men de grijze lokken als zilver. Stel u des ondanks gerust, zoo ge vreest, dat ik u in den Amersfoordter zal doen stikken: het scheen den knaap in dien walm vast te

benaauwd geworden. Van de knie gewipt, stoof hij naar de wel, digt bij de woning gelegen, en onder welker houten af dak ketting noch emmer ontbrak. Dáár rinkinkte de leste, bengelende over den muur; het huiswijf, dat straks water putte, had verzuimd hem op te winden.

'Voorzigtig, Jaepie!' riep de oude.

Het kind was de gevaarlijke plek al ontweken - het liep een' vlinder na, die uit den boom voor de woning naar de haag van den moestuin fladderde, en er op den meidoorn neêrstreek, binnen, ja, binnen het bereik van het handje, dat hem grijpen wou.... Maar zie!.... Daar vlogen de witte wiekjes, even vóór de vingertoppen die beet kregen, daar vlogen zij op, en zweefden hoog boven de berken, welke aan de andere zijde van het huisje de wacht hielden bij de hekdeur van het erf.

'Wat steken die doorns!' zeî het jongsken, weêr aan de knie van den grijsaard, en met een pijnlijk gezigt.

'Al naar men ze hanteert,' luidde het antwoord; doch, zoo er iets wijsgeerigs in school, de woelwater vroeg geene verklaring; reeds was hij den vlinder op nieuw nagesprongen, en plukte, toen de jagt andermaal ijdel bleek, een handvol bloemen van het perkje voor de deur.

'Oome,' vroeg de knaap, er hem eene overreikende, 'wat is dat?'

De oude vatte den stengel aan, voelde dien langs, tot hij den bodem des kelks raakte, streek toen met de vingers over de groote bladeren, die van buiten iets satijnigs, en van binnen iets fluweeligs hebben, en zeî:

'Een lelie, Jaepie.'

'Geraden, oome!' juichte het kind - de onnoozele verbaasde zich over de snuggerheid van een blinde.

'En dit?'

Maar de oude bevoelde de pionie niet; hij stond op van de bank, hij luisterde; waarlijk, hij had zich in den van verre vernomen' voetstap niet bedrogen; de klink van het hekje werd opgehaald - en de jongeling, die het binnen-, die al nader kwam, drukte hartelijk de hem reeds toegestokene hand.

'Vader, hoe gaat het?' vroeg hij.

'Wel, Huib, zoo wel als 't mij gaan kan, - en, op je stem af, gaat het jou ook goed,' antwoordde de grijsaard, en liet er fluks op volgen: 'Jaepie! breng jij oom's pijp eens naar binnen, in de vensterbank, weet je, en niet te breken,' en zette zich toen weêr op de bank neder, en hief, uit oude gewoonte, het hoofd naar Huibert op, die tegenover hem stond en zweeg. De jonkman had deernis met die vruchteloos starende oogen.

'Huib, mijn jongen, wat schort er aan?' begon de oude, zoodra de stilte van eenige oogenblikken hem te lang had geduurd.

'Vader, ik wou, dat ik rijk was!'

Ei! ei! zegt ge? dat heb ik ook weleens gewenscht - mag ik vragen: uit even edel een beginsel? Het gerucht had van artsen gewaagd, wier kunstbewerking aan hopelooze lijders het gezigt wedergaf: waarom ontbraken Huibert de middelen, het talent van deze op de proef te stellen voor zijn' vader? Hij zag er in zijn blaauwlakensch buis, nankingbroek, zwart vest, met zijn helder linnen, met zijne paardenharen muts op het blonde hoofd, hij zag er welvarend uit, en echter was hij arm, armer dan ge vermoedt. Er zijn deugden, den landman eigen, welke, van geslacht tot geslacht overgeplant, het gelaat eene karakteristieke uitdrukking geven, en Huibert's voorkomen, dat iets innemends, Huibert's blos, die iets gezonds, Huibert's blik, die iets opens had, Huib's manieren, die zich door trouwhartigheid onderscheidden, zij bewezen, dat hij van

meer dan gemeene afkomst was; wat baatte het hem? Of hij ten minste zooveel geld had bezeten, dat hij zijn' vader, al was het maar eenige weken, in de hoofdstad onderhouden kon, ten einde er - moest het zijn - om niet te worden geholpen! Al wat der sterkte, al wat der vlugheid zijner jeugd tot nog toe was gelukt, het bepaalde zich tot den kost te winnen, in het dorp altoos, voor hem en voor den grijsaard; ik vergat schier een jonger zusje, dat hij ook onderhield. Het scheen luttel in de oogen des zoons: laat ons zien, wat de dankbaarheid van den blinden vader er in waardeerde.

'Huib, Huib!' hervatte de oude, 'geen wonder, dat de weêrspoed, die mij hof en have verliezen deed, moeder ten grave bragt. Wis voorzag ze, dat het leed ons het zwaarste in onze kinderen drukken zou. De goede vrouw is bij God: of ik er ook ware!'

'Spreek zoo niet, vader,' viel de jongeling in, terwijl hij tranen biggelen zag langs de witte wimpers; 'ik wenschte immers maar rijk te worden om -'

'Om mij; maar ook dat is zonde, Huibert. De Heer weet het beste, wat goed is voor den mensch in dit leven.'

En beide zwegen eene wijle.

'Ik wil wedden,' hernam de oude, 'ik wil wedden, dat er in de courant weêr eene kwakzalversadvertentie heeft gestaan. Zoo'n ding uit het *Handelsblad*, van den een' of anderen vreemden wonderdoener. Of je onzen goeden doctor geloofde, als hij zegt, dat er krankten zijn, waar geen kruid voor gewassen is, en kwalen, waar geen kunstjes voor helpen.'

Huibert antwoordde niet.

'Wees gerust, jongen,' voegde de vader er bij, 'dat je meer voor mij gedaan hebt, dan ik eischen mogt, dan ik verwachten kon, al zeî moeder, toen je in de wieg laagt: 'Man, die dreumis zal eens onze staf en onze steun wezen!' Zelfs heb ik

er soms in mijn gemoed geene rust bij, dat ik je die plaats in de herberg liet aannemen, schoon je er door in staat wierdt gesteld, mij te besteden, toen ik anders -'

'Aan de armen zou vervallen zijn,' - wilde de blinde zeggen; maar hoe ver hij het in de zelfverloochening mogt hebben gebracht, dat ging niet! Huibert was vaderlievend genoeg, hem te verzekeren dat hij nog geen berouw gevoelde over eene keuze, die zijne toekomst hagchelijk maakte, al kon hij er thans beide, vader en zuster, door onderhouden. Een boerenknecht heeft eene hoeve, al is het maar in huur; heeft een huwelijk, zij het ook met eene overjarige huismansdochter in het verschiet; doch Huib - reeds had de oude weder het woord gevat.

'Jongen,' zeî hij, 'ik geloof, dat jij het in het H o f van Holland wel hebt - de baas was bar; maar hij is ter ziele - en al wat je leerde, komt der vrouw nu schoon te pas; doch mogt je willen veranderen -'

'Nooit!' riep Huibert driftig, 'of,' en hij hield plotseling op.

'Laat mij geen beletsel wezen, als je hier of daar elders, al was het in de stad, beter voort kondt komen; - je weet, ik zie, ik spreek je gaarne, om de dag of wat; ik verlangde te ochtend naar je komst, als een visch naar het water; - maar ik zou je zusje toch bij me houden, Huib, en jij -'

'Zoudt wel eens overkomen op St. Jutmes!' viel de zoon in.

'Waarom zou ik beter willen lijken dan ik ben, jongen? ik heb ook nog mijn wenschen; ik bid God voor jou, om een gelukkig hijlik. Als ik eens bij jou kon inwonen.....'

Indien de oogen des blinden eensklaps ziende waren geworden, hij zou gevraagd hebben: 'Huib, wat is je?' want de jongeling bloosde, bloosde tot over de ooren toe. Ware Jaepje, die terugkwam, een jaar drie vier ouder geweest, hij zou het

hebben opgemerkt; thans gaf hij het gewenschte middel aan de hand, om het gesprek af te breken. Huib haalde wat lekkers uit zijnen zak, en verraste er het kind mede; - Huib liet den knaap over zijn' schouder in de wel kijken, tot de vlaskop rilde; - Huib spande voor het jongsken eene koord om een halven hoepel, en sneed pijlen voor den schalk, een half dozijn; - Huibert wist, dat zijn vader het er beter door zou hebben. Hij won het harte van het huismanswijf, bij welke deze besteed was, in zijn spelen met Jaepje.

'Hoor!' riep de woelwater hem nog na; maar reeds had de jongeling den ouden man goeden morgen gewenscht; reeds bleek hij den weg naar het Hof van Holland weder te zijn opgegaan. Echter had zijn stap thans niet het veêrkrachtige, waaraan het gescherpt gehoor van den blinde dien had onderscheiden, toen hij het erf naderde; echter bleef hij somber, al schitterde de zon aan den wolkenloozen trans. Vergeefs dat het landschap, bij iederen keer des wegs, wisselde van veelkleurige pracht: hij stond er niet om stil, hij zag er niet naar rond. Hoe kwam het, dat hij heden geene oogen had voor het schier elshoogte opgeschoten graan, rijzende en ruischende in den vloed van stralen, verkwikt als het werd door den dauw van den zomernacht? Wat was hem, dat hij de hand niet uitstak naar het veulen der hem bekende merrie, toen het den ruigen kop over het hek zocht te beuren, als noodde het hem tot streelen uit; - dat hij zich niet verlustigde in de vaart, waarmede het der moeder op zijde sprong, de grasscheuten naauwelijks aanrakende, met hoeven, nog door geen ijzer verzwaard? Waarom daalde zijn blik ter aarde; waarom hing zijn hoofd neêr, toen hij in de schaduw van een boschje het gevogelte zingen hoorde, of leven lust was - waarom werd hij weemoedig, bij dien wildzang van het woud?

Eene kronkeling des pads, en het Hof van Holland, - de

aardige dorpsherberg, die in het zomersaizoen menig gezin uit de omliggende steden voor een paar maanden naar buiten lokt, viel in het verschiet te onderscheiden. Uit zijne mijmering opgeschrikt, verdubbelde Huibert zijne schreden; de kerkklok sloeg zeven ure! Niet ééne der zonneblinden, voor de vensters der eerste verdieping, was op een kiertje gezet; geen enkele der gasten bij de hand. Toch haastte hij zich. Welke bezigheden wachtten hem niet, eer het den zonen der weelde behagen zou, op te staan, geeuwende en grommende, dat men er zelfs op het land zijne rust niet van nemen kan, dat de zon zich ook nooit verslaapt! Schrijver - stalmeester - schurenopzigter, - wat niet al? was hij het factotum van het anderhalf jaar verweduwelijkt vrouwtje uit het Hof van Holland. Daar stond zij voor de deur. Frisch en schalk, nog niet aan de volle vier zesjes toe, scheen zij te kouten met den jongen schilder uit stad, die van zijne ochtendwandeling was teruggekeerd. Huibert werd eensklaps louter oog en oor. Machteld - zoo heette zijne meesteres - Machteld sloeg hare hand in die des kunstenaars. ‘Top!’ zei ze. Waartoe die vertrouwelijkheid? wat drommel gold de weddingschap?

II

‘Een heer uit de schuit!’ riep de jager, drie uren later het Hof van Holland voorbijrijdende, en Huib sprong naar het steigertje, om den gast te ontvangen, en van twee tafeltjes, aan welke de logés van N° 5 - de douairière van een staatsraad, met hare gezelschapsjufvrouw - en die van N° 7 - een podagreuze papa, met zijne dochters - voor de deur ontbeten,

rigtten aller blikken, rigtten, o schande voor het land! zelfs een paar lorgnetten zich op de vracht, welke de naderende trekschuit aan wal zetten zou.

‘Hélène, 't is een gelant voor je,’ zeî een dartel meisje van N° 7, zoodra zij de figuur van den heer uit de roef gewaar werd.

‘Dan had ik den tweeden luitenant nog liever,’ hernam haar zusje.

‘Veel eers!’ schertste het zoete kind, en hield het handje voor den mond; want waarlijk, zij moest lagchen. De schippersknecht had den heer met de lange pijp, en een dopje er op, bij het aan wal stappen, zijnen hoed - in eenen bonten zakdoek gewikkeld - zijne parapluie - er was geen wolkje aan de lucht - en zijn pakje - in een schoon servet gespeld - overgereikt; Huibert bood aan den last te dragen. ‘Dankje, maat!’ zeî de burgerman, en met het pakje voor in den toegeknoopten rok gestoken, en met den hoed in de regterhand, en met de parapluie in de linker-, kwam de heer uit de schuit de tafeltjes langs, en groette, o zoo linksch! met den pet op het hoofd, en de pijp tusschen de leelijke tanden, eerst de familie van N° 5, en toen de familie van N° 7, welker leden voor zich zagen, of ginnegapten, naar ze boven of onder de drie kruisen waren.

Ik vergeef het der laatste van ganscher harte, want de man had al het droefgeestig-lachwekkende van eenen molenaar, die des zondags in een zwart pak gestoken, zwarten rok, zwart vest, zwarten kuitendekker, op zijne fletse wangen de kleur van zijn meel meêdraagt, ziekelijk-bleek. Het was slechts de helft der naarheid. Oogen, drijvende donkere oogen, zoo als er ons, spijt wit bestoven buis en broek, soms achter het karrepaard, of voor de bakkerij verrassen; oogen, die de vertellingen van mooije molenaarsmeisjes waarschijnlijk maken

de heer uit de schuit had ze niet. Weg doken zijne graauwe knijpertjes; weg onder het beenderige voorhoofd, of ze wisten, dat de weinige lichtblonde haartjes der oogleden, door de kinderziekte gespaard, hun geene beschutting konden verleenen.

‘Eene kamer, mijnheer?’ vroeg Huib.

‘Dank je, maat.’

En dus ging Huibert hem voor in het groote gelagvertrek, aan de regterhand, en vond het vreemd, dat de heer uit de schuit een, twee, drie malen omzag naar den stoel, die bij het ouderwetsche buffet ledig stond, en ledig bleef staan.

‘Wil mijnheer ook water om zich te wasschen?’ vroeg een der dienstmeisjes, die den nieuwen gast had zien binnenkomen, en Huibert verving in de betrekking, die tot nog toe eene sinecure was geweest.

‘Dank je, meisje,’ zeî de man, en sloeg met een tip van zijnen zakdoek het stof van zijne schoenen, en veegde zich toen, voor den spiegel, die tegenover de schouw hing, met eenen anderen tip het gezigt af.

‘Als die heer in dit logement niet verdwaald is, dan heet ik geen Geertje,’ dacht de deerne, die in de kamer drentelen bleef, terwijl Huib was weggegaan.

‘'t Is hier een mooi gezigt, meisje,’ zeî de man uit de trekschuit, door de ramen ziende.

‘Dat zeggen de luî,’ hernam de meid droogjes.

‘En jij niet, kind?’

‘Als men 't alle dagen, en jaar in en jaar uit ziet, dan is het rare er gaauw af.’

‘Alles, dat waarlijk mooi is, blijft altijd mooi,’ klonk het wichtig.

‘Dan is geene vrouw ter wereld nog ooit waarlijk mooi geweest.’

‘Zeg eens, kind, heb jij gecatechiseerd?’ vroeg de man.

‘Wat een vreempje!’ dacht Geertje, en antwoordde: ‘Dat zou ik denken, zes jaren voordat ik aangenomen werd, en toen nog op de ledematen-catechisatie een jaar twee, drie.’

‘Braaf, kind, braaf - doch wat ik je vragen wou, was je tegen dominé dan ook zoo dwars als tegen mij?’

‘Wel, hij zou me - maar dat was ook een man, hoor - daar heeft onze nieuwe geene hand water bij. Bij dezen regent het bloempjes, of het altijd Mei was; bij den oude was het onweêr nooit van de lucht.’

‘Ei - ei - en je jufvrouw, denkt die er over zoo als jij - of....’

‘Mijn jufvrouw? zie, mijnheer, als je weten wilt, wat mijn jufvrouw denkt, dan kun je niet beter doen, dan het haar zelf vragen; ze is genoeg bij de pinken, om haar eigen geloof te hebben, hoor! Ook iets te zeggen?’

‘Dank je, meid.’

En de goede man, die, zoo als Geertje juist had gezien, verdoold scheen in dit logement, zette den pet af en den hoed op - hij won er niet veel bij - liet regenscherm en linnen pakje in eenen hoek der gelagkamer liggen - het was wonder, dat hij er beide vertrouwde - en ging het vertrek uit - het scheen, dat de ledige stoel hem eenen zucht ontlokte. Eene minuut of tien stond hij in den gang te staren, waarlijk, even als verbeidde hij eene geestverschijning, en stapte toen naar de deur, de twee spotzieke tafeltjes weêr langs, niet zonder eene veêr te laten.

‘De voorzangersplaats is zeker vacant,’ zeî het schalke zusje.

‘'t Schijnt een makelaar, die een aanplakbiljet moet stellen, niet waar, papa?’ vroeg Hélène.

Hoeveel liever zou ik van de meisjes getuigd hebben, dat zij op het land in vollen zin de natuur genoten; dat zij wan-

delden, bloemen plukten, kruiden lazen, en door afwisseling van geneugten, den kring harer kennis uitbreidden; - doch als ze, naar rijkeluî gewoonte, voor de deur moesten zitten, en aangapen, wat er onder hare oogen voorviel, dan getuigden die opmerkingen ten minste van vernuft. Er was veel, dat voor de gissing der laatste pleitte. Den weg tien of twaalf schreden regts opgegaan, stond de man stil, en sloeg het Hof van Holland van die zijde gâ - keerde daarop terug, schreed twaalf of tien stappen links, draaide weer op zijne hielen, en prentte zich het Hof van Holland andermaal in het geheugen. En face had hij het van het derde, maar voornaamste standpunt, reeds gezien; doch er bleef een vierde over, het Hof van Holland van achteren, en stalling en schuur lokten hem aan; de deuren der schutting, welke er toe leidden, stonden open.

'Blijf hier, Hélène!' riep de podagreuze papa der ondeugd toe, die den man wilde volgen. Dewijl hij onze papa niet is, zullen wij het doen, als ge wilt.

Een aantal bestovene rijtuigen, deels onder een afdak geschoven, deels, bij het schoone weder, der opene lucht toevertrouwd, beperkten de ruimte, die de plaats anders zou hebben aangeboden. Welke wapens, welke letters er op de portieren prijkten; of barouche en calêche die al dan niet droegen, het bleek den heer uit de schuit geene zier aan te gaan. Er stonden paarden op stal, bij welke een liefhebber eenen halven morgen zou hebben verkeken, en vertikt; er werd een weêrgalooze schimmel voor eene tilbury gespannen, die ge den onbekenden eigenaar zoudt hebben benijd: de man slenterde verder. Daar werd hij, digt bij den hof, welke zich achter de huizinge uitbreidde, daar werd hij eenen jongeling gewaar, die teekende, teekende naar het leven, een jongsken en een' jachthond; het viel moeijelijk te zeggen, wie er het

trouwhartigste uitzag van de twee. Digterbij geslopen, gluurde hij over den schouder des schilders in zijn schetsboek, en zag meer dan hij ooit gedacht had, dat er in licht en schaâuw - de spelenden scholen onder een olm - dat er in eenen halfnaakten vlaskop en eenen bruinoorigen viervoet te zien viel. Zijne verbazing gaf zich eindelijk lucht in een deftig:

‘'t Is mooi!’

‘Verpligt!’ zeî de jonkman, en draaide op zijn veldstoeltje rond, en schoof den strooijen hoed uit de oogen, en nam het vreempjen uit de schuit op, of hij de karikatuur in zijn geheugen bewaren wilde.

‘Mijnheer schijnt hier te huis?’ merkte onze zwartrok aan, toen de jongeling zijn stoeltje weêr naar den olm had gedraaid.

‘Eene week twee, drie,’ hervatte deze.

‘O, dan zou mijnheer mij misschien wel kunnen inlichten -’

‘Over het oord? Met pleizier; er is geen bosch, uren in het ronde, dat ik niet heb doorkruist, geene beek, die ik niet weet, geen -’ maar hij hield op, want eene zonneblinde voor een der zijvensters van de huizinge kraakte op hare hengsels.

‘Dat minder, mijnheer, dat minder!’ hernam de zwartrok, wien het ontging, dat de oogen des jonkmans naar het venster opzagen, terwijl hij verlegen met eenen horologiesleutel met haar speelde. ‘Maar de jufvrouw uit dat logement is immers weduwe?’

‘Een weeuwtje, man; een mooi weeuwtje,’ antwoordde de schalk op zoo hoogen toon, dat Huib, die den schimmel voor de tilbury bij den teugel leidde, het hooren moest.

‘Stil, mijnheer, stil, ik ben niet doof! En als ik wel onderrigt werd, dan heeft zij deks genoeg voor twee?’

‘Man!’ riep de jongeling schaterende, ‘denkt ge, dat ik -’

en weder hield hij op, want een allerliefst handje strooide snippers papier uit het raam, welks zonneblinde straks werd opengeduwd.

‘Symbolisch gesproken, mijnheer; symbolisch geld en goed heeft ze, niet waar?’

‘Geene kost-, maar eene geldwinning, man!’ zeî de schilder, luid genoeg, om het Huibert te doen verstaan, al trappelde de schimmel van ongeduld.

‘St! - st!! en mijnheer weet niet, of -’

‘Er kapers op de kust zijn, man? maar was er dan ooit een jong, een mooi, een rijk weeuwtje, dat niet honderd vrijers had?’

‘Breng de tilbury voor!’ schreeuwde eene zware basstem; en de gestalte van een gezet heer, dien ge aan zijne kleur voor een' Westindiër had gegroet, verscheen en verdween voor de geopende deuren der schutting. Huibert moest volgen.

‘Och, dan vrees ik, dat ik weinig kans zal hebben!’ ontviel onzen heer uit de schuit, terwijl de schilder opsprong, en de snippers, die uit het raam waren gevallen, bijeenraapte, of het hem aan j u s q u ' i c i t j e s faalde voor zijne lievelings-auteurs. ‘Als u mij de gelegenheid wilde verschaffen, de jufvrouw eens te spreken, ik ben maar krankbezoeker -’

‘Hoe jammer, dat zij niet de koorts heeft!’ hernam de schalk, die gevonden had, wat hij zocht, en zijnen veldstoel samensloeg, en zijn schetsboek onder den arm schoof. ‘Maar ik beloof u, ik zal mijn best doen,’ en hij wipte de lage heining over, den tuin in, en stoof onzen stakker uit het gezigt, eer deze zeggen kon:

‘Dank u, mijnheer.’

III

Liefde op het eerste gezigt is eene dichterlijke dweeperij, die in mijne nuchtere vertelling niet voegt; waarom zou ik dan aarzelen te zeggen, dat Huibert volle drie jaren met Machteld had omgegaan, eer wij hem aantreffen, verliefd als hij was, verliefd, schoon hij het u en mij in het gezigt zou hebben geloochend? Drie jaren, gedurende wier eerste helft de oude waard uit het Hof van Holland nog leefde, - het zou zeer romantisch, maar ook zeer misdadig zijn geweest, als Huibert toen ‘door een' noodlottigen hartstogt geblaakt was geworden’ - de borst is er mij te liever om, dat hij er geen last van had. Drie jaren, gedurende wier laatste helft Machteld niet overbedroefd was geweest, wijl zij een' zesenvijftiger had verloren, die gromde als een zevenenzeventiger; Machteld, die er in den rouw allerblankst had uitgezien; Machteld, die, na het afleggen van dezen, weder een meisje scheen. Hoe de arme Huib het opmerkte, tot vermagerens toe! Eer de bullebak een jaar dood was geweest, plaagden de jongens uit het dorp hem met de vraag: wie hunner hij tot speelnooten kiezen zou? Wèl wisten zij, dat de gedachtenis aan zijn' ouden meester in zijn gemoed geen bezwaar achterliet; 's mans weldaden waren door zijne grofheden verre overtroffen. Doch wat bezat Huibert, die bij de scherts het hoofd schudde, doch wie was Huib, die ‘niet waar’ riep; - wat bezat, wat was hij, dat ‘het jonge, mooie, rijke weeuwtje’ hem nemen zou?

Och, dat geld!

Hij had niets, - hij was niets, - hem wachtte niets, - de wijde wereld stond hem open, het is waar; maar dat doet zij allen, en den meesten blijft zij een leêge ruimte; kranke troost! Of toegestemd, dat hij elders fortuin hadde gemaakt,

p a r m i r a c l e altoos, wie waarborgde hem, dat het weeuwtje wachten zou? Neen, leefde zijn arme, blinde vader niet! wat zou er worden van zijn zusje? Het waren zoovele voorwendsels, om te blijven, toen het nog tijd was geweest voor de vlugt; het werden zoovele valstrikken voor zijn hart. ‘Geen haar op mijn hoofd, dat er denkt, haar te vragen,’ zocht hij zijner kennissen diets te maken, zoodra deze de bruiloft te lang uitbleef, en zij wezen naar zijn' scheen, - ‘geen haar op mijn hoofd, dat er aan denkt,’ antwoordde hij den schilder, die in een oogenblik de verhouding tusschen Huibert en Machteld doorzag. En echter, wie twijfelt er aan? echter besloot hij honderd malen bij zich zelven, de vreeselijke vraag te wagen, en kwam toch het woord uit het hart wel op, maar niet over de lippen; echter leed hij al de plagen, waarmeê de duivel der jaloerschheid slaat. Als een vermogend huisman uit de buurt een schalk praatje aan het buffet ondeugend rekte, dan was het hem, of de koorts zijn' pols jagen deed. Weduwenaars, hij haatte er bij het dozijn! Hoe gaarne had hij het hoofd van het dorpsbestuur, trots burgemeestersbuik en ridderlintje, onlangs een oorvijg gegeven, toen de snoeper Machteld in de wangen kneep, ‘louter uit joks,’ zei de grinnikert.

Onze krankbezoeker - wij verloren den man onbarmhartig uit het oog - onze krankbezoeker was, na eene wijle vruchttelooze nasporingen, de gelagkamer maar weêr ingesukkeld; Huibert stond achter het buffet; er moest iets worden besteld.

‘Een sneeuwballetje, maat!’

En na de woorden, op de plaats door hem opgevangen, verwondert niemand er zich over, dat Huib het wolkje wel eens zoo gaarne had gezien, als er braakpoeder in het suikerpotje was geweest, al scheen het vreempjen ook vijf en veertig of vijftig jaar.

‘Als 't u belieft, mijnheer!’ het kon den borst schier de keel niet uit.

De man roerde, en Huib staarde de eerste pauze.

‘Hoe heet de heer, die daar voorbijrijdt, maat?’ eindigde de krankbezoeker haar, hij herkende den schilder, die te paard denzelfden weg insloeg, door de tilbury - de tilbury met den schimmel had ik wel mogen zeggen, waarop de Westindiër zat en zijne nicht, het handje, dat snippers wierp, - gekozen.

‘'k Weet het niet, mijnheer!’ loog Huib, en de leugen ging hem, tot zijnen lof zij het gezegd, maar stroef af.

Eene tweede pauze.

‘De jufvrouw, maat,’ haperde het vreempjen, ‘is ze uitgegaan?’

‘Mogelijk, mijnheer,’ zei Huib.

‘Zou ze nog lang wegblijven, maat?’

‘'k Weet het niet, mijnheer.’

De derde pauze.

‘De jufvrouw, maat - ze is immers niet ongesteld?’

Huib deed, of hij het niet hoorde.

‘Ik zou haar gaarne spreken.’

Huib werd beurtelings bleek en rood. Eene vlugge schrede kwam naar de gelagkamer toe. Zij was het. Verrassing, vreeze, vreugd, vielen om strijd op het gezigt des krankbezoekers te lezen, zoodra Machteld hem, half knikkende, half nijgende, groette; eindelijk zag hij de jufvrouw, vriendelijk sprak zij hem aan! Wat stond het mutsje haar lief, een weinig wereldsch als het was, door kwikjes en krullen. Wat sloot het eenvoudig, maar smetteloos kleedje volkomen om de dunne middel; een doekje, ‘een grendel van eerbaarheid,’ dacht de man, verborg zediglijk haren poezelen hals, en toch viel de weelderige boezem - maar hij zette zijne opmerkingen voort, ter-

wijl wij even naar Huibert omkijken. Onrust, gramschap, ijverzucht hadden hem beurtelings voor haar beeld aangezien. ‘Wat heeft zij den meelzak toe te lagchen?’ zeide hij in zich zelven; ‘mooije tanden heeft ze, maar immers niet voor dien vent?’ En toen zij daarop een praatje maakte over wind en weder, het onschuldigste ter wereld, en weldra nieuwsgierig werd, wat dat vreempjen buiten had gebragt - de man vertelde, dat hij geene ziel in het dorp kende, en wandelen, dat bleek, was zijne liefhebberij niet - en ze zich neêrzette op een stoel, om eene wijle te kouten, toen kostte het Huib moeite, zich in te houden, en niet te roepen:

‘Machteld, die man komt om je geld en goed!’

Toch bleef Huib staan; toch beluisterde Huib hen. Het vreempjen vertelde, dat hij al zijn leven gewenscht had, op het land te wonen; dat hij zoo gaarne zou hebben gestudeerd; zoo gaarne dorpspredikant zou zijn geworden, waren zijne brave ouders maar meer bemiddeld geweest. ‘Ik ben krankbezoeker,’ zeide hij. Het m a a r bleef ditmaal uit; het zou op het gezigt van de jufvrouw te lezen zijn.

Machteld zag voor zich; Machteld keek eens uit; wat zou ze anders doen?

‘Als men op het land gelukkig getrouwd is,’ hernam de man, een beetje stouter, ‘dan moet men een' hemel op aarde hebben.’

De diepste aller zuchten bevestigde de innigheid der overtuiging, waarmede die woorden werden uitgebragt; - maar viel daar iets in het buffet? Huib bukte zich ten minste, om snel weder op te zien - het weeuwtje bloosde.

‘Ik dacht, dat we alleen waren,’ zeî de krankbezoeker, verschrikt omziende; ‘maar waarom zou ik schroomen, het te zeggen? ik ben gelukkig getrouwd geweest; ik wou, dat ik het weêr was.’

‘Waarlijk?’ schertste Machteld.

Huibert stond op kolen.

‘Huib, Huib!’ riep een lief stemmetje uit den gang - het was dat van Hélène - ‘we zullen gaan roeijen, maar papa wil je eerst eens spreken over de boot, en hoe verre of Eindenhof van hier is; och, kom toch gaauw; al dat andere volk is zoo dom, zegt papa.’

O onwelkome lof! Huib drentelde, Huib draalde, maar al spoelde hij glazen, en verschikte hij flesschen, die schoon waren en ter regter plaatse stonden, een seconde vijf, zes, - hij moest wel gaan.

‘Ha!’ zuchtte de krankbezoeker, als ware er een steen van zijn hart gewenteld, - ‘het togt hier, vrees ik,’ - en hij sprong op, en deed de deur digt; ‘ha! - och jufvrouw!’ en hij schoof zijn' stoel bij dien, waarop Machteld plaats had genomen, ‘een oogenblik geduld!’ Machteld zag vreemd op. ‘Den ganschen ochtend,’ begon de man fluks weder, ‘den ganschen ochtend heb ik naar deze gelegenheid verlangd;’ hij werd waarlijk bleeker dan bleek, als het mogelijk is, ‘en nu ben ik beteuterd; och, dat was ik ook, toen ik mijn Pietje vroeg!’ Machteld deinsde achteruit met haren stoel. ‘Schrik toch niet, lieve jufvrouw, ik meen het zoo goed,’ en hij volgde intusschen met zijnen stoel dien van het weeuwtje, ‘och ik vlei mij, dat ge bij nadere kennismaking zien zult -’

‘Mijnheer,’ zeî Machteld, opstaande, ‘wat beduidt -’

‘Lieve jufvrouw, een oogenblik geduld!’ bad de krankbezoeker; ‘het is waar, ik had zoo niet met de deur in het huis moeten vallen; maar och, als men eens zoo gelukkig getrouwd is geweest, als ik met mijn Pietje, - en als men dan weet, dat u ook niet ongeneigd is, weêr een wettig huwelijk aan te gaan -’

‘De man is van zijne zinnen,’ dacht Machteld, en hare

wangen verschoten; - ‘och ware Huib maar hier!’ wenschte ze in zich zelve, - en sloop al digter naar de deur, - en zocht de hand los te wringen, die het vreempjen in de zijne had gegrepen, toen zij opsprong.

‘Ik had ook dat niet moeten zeggen; ik zie het wel; och, een oogenblik geduld, lieve jufvrouw! maar ik ben met mijn Pietje toch zoo gelukkig geweest, al kwam ze er, lang vóór ons aanteekenen, al kwam ze er, toen we elkander eerst leerden kennen, rond voor uit, dat zij het eens was met de Schrift: ‘Het is niet goed, dat de mensch alleen zij.’ U is wel verder gegaan; och, onze tijd gaat, ook in dat opzigt, hoe langer hoe verder, maar oneerbaars steekt er toch niets in -’

Machteld was de deur genaderd: ‘Laat los, man! of ik roep -’

‘Een oogenblik geduld -’

‘Hola! he!’ klonk het uit den gang, en de krankbezoeker zag het weeuwtje, hare hand loslatende, aan, als had hij vergiffenis af te bidden voor een' moord. ‘Beraad er u op!’ fluisterde hij, ‘ik blijf tot van avond.’ - ‘Hola! he!’ klonk het andermaal, en een man van nog jeugdigen leeftijd, maar schraal van gezigt, en ploerterig van manieren, ligtte zijn' hoed voor de vrouw des huizes, en vroeg, zonder den krankbezoeker op te merken, die onwillekeurig in den hoek dook:

‘Als ik wel heb, dan ben ik hier te regt bij de weduwe W. -’

‘Ik ben het zelve, mijnheer,’ antwoordde Machteld.

‘Het kon niet beter treffen, jufvrouw,’ hernam de man, verbazend rad sprekende; ‘ik hoop, dat ik het plezier heb, u wel te zien?’ hij wachtte geen antwoord af, hij voer voort: ‘U heeft een stuk lands gekocht, digt bij het - geesterboschje?’ en op het knikken van het weeuwtje haalde hij een' bundel papieren uit zijn' rokzak te voorschijn. Een oogenblik snuffe-

lens, en weêr ging het schier in denzelfden adem voort: ‘Als ik het wel heb, is het dit, ik ben zaakwaarnemer, en in dezen aangesteld door,’ - en hij noemde den naam van den vorigen eigenaar der weide. ‘Als ik u een oogenblik alleen mogt spreken,’ hij werd eindelijk den krankbezoeker gewaar. ‘Het zou, als ik het wel heb, een leelijk proces kunnen voorkomen -’

‘Alleen?’ vroeg Machteld, hem van het hoofd tot de voeten opnemende, onder den indruk der verrassing van zoo even.

‘Ik ben praktizijn, jufvrouw.’

Het was eene aanmatiging - maar zij slaagde.

‘Wees zoo goed mij te volgen, mijnheer,’ vroeg Machteld, ‘en in gindsche kamer te gaan, - een omzien, en ik ben bij u.’

‘Breng het koopcontract mede, jufvrouw, als u het bij de hand heeft.’

IV

Wij leven in de eeuw der spoorwegen - dat wil zeggen, wij nakruipers zullen in ons landje gelegenheid hebben over een paar kleine doodsbedaard te worden voortgestoomd, als men elders niet meer tevreden zal zijn, de grootste afstanden met driedubbele snelheid te vernietigen, als onze naburen vliegen zullen door de lucht. En toch, leve de d i l i g e n c e , - c a b r i o l e t of c o u p é - leve een gezelschap, dat niet onder het getal der gratiën blijft, hetgeen niet boven dat der muzen gaat - indien men u ten minste in geen bastaardrijtuig, in geen' bijwagen duwt! Al deed men het, al maaktet ge met den voerman de onheilspellende dertien uit, ik wed, dat u uit de hossendste c h a r s - à - b a n c s , uit de togtziekste speel-

wagens, gesprekken heugen, zoo als gij er nooit, neen, nooit hebt gevoerd op dat hijgende - en welk een asthma! - op dat fluitende, - het is een duivelensein! - op dat schokkende, knarsende, trillende ding, hetgeen een trein heet, en waaraan ik de prettige kennis verschuldigd ben, wat duizeling in het hoofd en benaauwdheid om het hart zeggen wil. Gesprekken op sleepstang van een locomotief, wie denkt er aan? als hij den ganschen weg over vreesachtigen moet of hoort geruststellen, met de opmerking, dat er op spoorwegen stellig niet meer ongelukken gebeuren dan op c h a u s s é e s ! Voor mij, ik wantrouw de juistheid van deze, want alleen tal van m a l h e u r s en m i s h a p s brengen zulk een onderwerp aan de orde van den dag; even als wij bij voorbeeld niet leerden, dat volksschuld volksrijkdom is, eer we bijster druk aan het leenen waren, bijster! Maar genoeg, maar te over, om mij te doodverwen voor een' man van den achteruitgang. De diligence, die ik u wilde aankondigen, ziet ge toch al in het verschiet.

Ik mag de wolk van stof wel, waardoor zij de rust des landschaps afbreekt - van verre gezien altoos, en liefst bij zonneschijn; ik mag die rennende rossen, dat rollende rijtuig - in vrolijke vaart, eene studie voor een' schilder; - ik mag ze om het leven, dat zij opwekken, in streek en in dorp. - Het was twee ure; de conducteur, die Wilhelmus blies, bleef er borg voor, en de boerenknapen uit de buurt sprongen en wipten over heining en hek, om een eindweegs ademloos mede te snellen, onder de hand over het hoofd tuimelende, of een der reizigers lust had, een vriendelijk gezigtje in een vrolijk te verkeeren - wat bedelhaters zeggen, ik grijp in mijn' zak, als ik er zie - en de dames, aan de overzijde van den vloed in den koepel gezeten, legden den tapisserielap uit de hand, om de tooneelkijkers op te nemen, of ook iemand uit stad een

middel tegen de verveling brengen zou - een enkele, de oudste, schelde om madera. - Het was twee ure; de conducteur stiet een paar malen in den hoorn, en in het dorp hadden spinnewiel en speelgoed een' oogwenk rust; oud en jong keek de vensterruiten uit, of gluurde de gordijntjes langs; de smid zag op van zijn aanbeeld, de slager om uit zijn' stal, de mooiste deerne, een uur in het ronde, lag over de onderdeur, een t a b l e a u v i v a n t van het liedje van Beets. Het was twee ure, en tal van tafeltjes stond buiten voor het Hof van Holland, en allerlei logés zaten er om heen, wijn en water drinkende - Rijnsche en Fachinger voor mij, als ge wilt - likeuren leppende - maar als schrijven hielp, dan was het matigheidsgenootschap al lang overbodig, - en Huibert ver beidde de d i l i g e n c e aan de deur.

Op hield het rijtuig; neêr ging de trede, en twee heeren stapten af. De eerste valt spoedig te schetsen. Hij was een tiendaagsche in burgerkleeding - wat het kruis hem ook in de jaren, dat hij het droeg, gebragt had, een welvarend uiterlijk bragt hij niet meê. Zijn olijfkleurig jasje had zomer uit, zomer in, dienst gedaan. Zijn hoed was de uniform van een vorig saizoen; de s o u s - p i e d s had hij afgeschaft, sedert hij naar geene c o n q u ê t e s meer streefde, door middel van een p a n t a l o n c o l l a n t. Vlugheid, liever buigzaamheid van ledematen, een groet, die noch lomp, noch laag was, iets koens in den gang, zietdaar wat hij had overgehouden van den krijgsman - de ongezonde kleur zijner wangen, paarsheid en puisten willen wij op rekening stellen zijner individualiteit. Hij had in de gelagkamer zijn toilet gemaakt; hij zat aan een tafeltje; hij riep:

‘Jan, een glas bitter!’

Daar zat hij; waar bleef zijn reisgenoot? Gij zoudt het niet gevraagd hebben, als ge tot de logés hadt behoord. Allen had-

den zijn gebloemd vest, zijne lichtkleurige zomerbroek en zijnen groenen rok met fantasie-knoopen, allen hadden die van voren en van achteren, en aan beide zijden gezien, tot verzadigens toe.

Luister een oogenblik aan het tafeltje van N° 7. De podagreuze papa en de meisjes zijn te huis gekomen van de roeipartij. Welk een pret! Papa verklaart, ‘dat hij lisch en kroos, en water en wind veel liever ziet op een schilderijtje in zijn kabinet, dan in natura!’ En de meisjes? Ach, zie de arme Hélène eens aan! Hoog van kleur, al heette het zoo frisch op den stroom, slordig van kapsel, al krulde geen zuchtje de golven, is haar b e a u j o u r voorbij. En echter lacht ze, schalke als ze is, daar zij den nieuwaangekomene met den gewaanden voorzanger in gedachten vergelijkt. Het stappen van den laatste was sluipen, in tegenstelling van het schrijden van den eerste:

‘Een a l i a s voor dat heer,’ fluisterde zij haar zusje in; ‘wat dunkt u van mijnheer Paauw!’

Of de jonkman het hoorde, weet ik niet, maar Hélène zag voor zich bij den blik, dien hij toevallig op haar wierp.

‘Heb je ooit vreemder oogen gezien?’ vroeg het zusje, dat we, zonder verdere navraag, maar geëngageerd achten met een tweeden luitenant. ‘Zij knipten, of het licht hun zeer deed.’

Hélène mogt kijken, het baatte haar niet. Mijnheer Paauw was naar binnen gegaan, om daar fluks eene oude kennis te ontmoeten.

‘B o n s o e r, l a m i e ! Kerkuil, als je bent, wat dee jij hier?’

De aangesprokene was niemand anders, dan - maar een krankbezoeker.

‘Och, Tronkje!’ antwoordde de man, ‘wat zou ik hier doen, dan een beetje vrije lucht scheppen?’

‘Hooge goôn!’ schaterde a l i a s Paauw, ‘en dat in eene donkere gelagkamer? Het is of je zeî, dat Tékéli een luchtje schept, als hij in de meelton kruipt. Kom meê, naar buiten, vader, met mij aan een tafeltje, s J e a n q u i p l e u r r e en s J e a n q u i r i e.’

En de man liet zich meêtroonen; en, even of er sympathie was tusschen de reisgenooten, koos mijnheer Tronk een tafeltje, geene vijf voet af van dat, waaraan de tiendaagsche had plaats genomen. Het eene was het uiterste, het andere het alleruiterste aan de zijde van stalling en schuur.

‘“Opgebiecht, zwarte ziel, opgebiecht!” zoo als Robbert zegt, in de *Struikroovers*,’ begon de jonkman weder, - ‘e n p e s a n t, wat drinkje? een sneeuwballetje, goed! ik hou mij aan a b s e n t,’ en hij bestelde Huibert beide. - ‘“Opgebiecht!” Ben je niet hier om die a n n o n s e van het adres-kantoor? O bezondig je maar niet aan eene leugen - ik zie het al. Hooge goôn! hoe luidt uit *den Huichelaar* die regel ook! ik zou 't wel weten, als ik maar eens Tartuffe had mogen spelen - maar jou olijkert! kijk, met dat vrome gezigt...’

‘Och, Tronk, je weet, dat ik je wel lijden mag; je vader en ik we hebben in één steeg gewoond, we waren zoo wat vogeltjes van één veêren -’

‘En dat zijn we nog, man, op de kleur na, - allebei verbeteren we de lui; ik wat p l e s a n t e r dan jij, dat is al het verschil -’

‘Of je dat spotten laten woudt!’ zeî maar een krankbezoeker, het hoofd schuddende.

‘Onder ééne voorwaarde, vader, ééne voorwaarde s i n e k w a ! Zeg eens, gezien? dat heb je haar - maar gesproken ook? - Wat zucht je zoo diep? zeg, zeg, is ze ‘blond als Phoebus goud?’ Of heeft ze ‘oogen enkel vier?’ Toe, ik heb je zoo menigmaal een vrijkaartje bezorgd, uit wat stuk

lijkt ze zoo wat? Een boerinnetje, als uit *Kloris en Roosje?* Vader, ik zou zoo'n groene bruigom zijn!'

'Jan!' riep de tiendaagsche zoo luid, dat maar een krankbezoeker verschrikt omzag.

Huib stond achter hem - en de man wachtte met zijne inlichtingen aan Tronkje, tot Huib zou zijn vertrokken.

'Jan, is hier t a b l e - d ' h ô t e ?' vroeg de tiendaagsche.

'Neen, mijnheer,' zeî Huibert, 'er wordt wel in de gelagkamer gedekt, maar dat is....'

'Ik begrijp je,' viel de tiendaagsche in. 'Om vier uren zorg je, dat ik eten heb, op eene kamer aan den weg;' en op zachteren toon beet hij er Huibert bij in 't oor, op Tronk en op den krankbezoeker ziende: 'Ik ben je zegsman niet, maar houd een oog op dat paar, 't is vreemd volkje.'

'Dat doe ik, mijnheer,' hernam Huib.

En weder lag dezelfde vraag, hoe het weeuwtje er toch uitzag; weder lag zij den groenrok met fantasie-knoopen op de lippen. Doch de krankbezoeker ontstelde zigtbaar; het sneeuwballetje beefde hem in de hand.

'Dáár,' zeî hij, en wees met den vinger den weg op, 'dáár, -'

'Wat deert je, man? wordt je kwalijk?' vroeg Tronkje.

'Daar komt ze, daar komt ze zelve!'

'O, wat een engeltje!' borst de jonkman uit, en had het naauwelijks gezegd, of sprong van zijn stoeltje op, beende over den paalketting heen, vloog met arlequinen-wippers ons weeuwtje te gemoet, sprak haar onder de sierlijkste strijkaadjes aan, en gaf een omzien later den brui van buiging, beleefdheid en bewondering, ten einde zijn lijf te bergen. Eene drift ossen kwam achter Machteld den weg op; de voorste, de lakensche, was wild.

Geene seconde verliep, daar werden ook de l o g é s het beur-

telings kringrennend en voortschietend dier gewaar, en hals over hoofd stoven allen, glazen, flesschen, stoelen omverwerpende, het Hof van Holland in. Het was vreemd: geen enkel nufje viel flaauw, eer zij binnenskamers waren, maar toen ook hadt ge allerinteressantste-posities, meen ik. Het was vreemder: èn tiendaagsche èn krankbezoeker hadden het weeuwtje zien aankomen - noch de moed, noch de min bekommerden zich over haar. Beide waren naar binnen gevlugt. Een derden toekijker was het bloed naar het hoofd gestegen, bij de bespiede aanspraak des tooneelspelers, die nog nooit *Tartuffe* gaf; een derde toekijker was, zoodra hij het gevaar gewaar werd, door den drom van huiswaarts vlugtende gasten heengestoven. Hij had den podagreuzen papa van Hélène op den regterteen getrapt, terwijl hij der douairière van den staatsraad van N° 7 den foulard van de schouders rukte; hij had verwensching geacht, noch verbazing gehoord; hij was toegesneld; en nu hield hij het geblinddoekte, maar achteruitslaande dier bij de horens. Wie vraagt, wie die derde was; wie noemt niet Huib?

De moedigste onder de heeren waagden zich weder aan de vensters; de dames vernamen in haar bad van geuren, dat het verschrikte beest gegrepen was. ‘Kom hier! - en zie toch!’ riepen de eerste de laatste om strijd toe. En wat was er te zien? - Een schaterend gelach ging op, - waarover dan toch? - Mijnheer Tronk, die door den schrik niet opmerkte, dat zijne lichtkleurige zomerbroek in aanraking was geweest met het vochtige oevergras, zijne schuilplaats bij het s o o f e q u i p e u; mijnheer Tronk, wiens oogen, door het lamplicht des tooneels verzwakt, wel gasten voor de vensters zagen, maar de spotzucht van deze noch gewaar werden, noch vermoedden; Tronkje leidde onze vervaarde, verlegene Machteld s z a p o b a huiswaarts, als ware hij de held van het

stuk geweest, als verwachtte hij, dat het lauwerkransen regenen zou.

V

‘Mieke, Mieke!’ fluisterde de tiendaagsche.

De deern zag niet om.

‘Ik dacht waarachtig, dat ik nog in Noord-Brabant was,’ mompelde hij, en hernam zachtkens: ‘Truitje, Truitje!’

Maar zij gaf even weinig gehoor; zij bleef bessen plukken.

‘Hoe duivel zou ze heeten?’ bromde de tiendaagsche in het boschje achter de huizinge van het Hof van Holland, en beproefde t o u r à t o u r: ‘Elze, - Maaike, - Leentje, - Doortje, - Grietje, - Coosje!’

Alles vergeefs.

Wat middel schoot er over, om de opmerkzaamheid van het meisje tot zich te trekken, zonder dat de tooneelspeler, die toilet maakte bij de pomp, het zag? Hij waagde een hagchelijk: hij wierp zijn cigaar in de bessenboomen, of het gemunt was op hare muts. Hij slaagde; de deerne zag op.

‘Zoet kind!’ fluisterde hij.

‘Daar hooren wij allen naar,’ was het antwoord, terwijl ze digter tot hem kwam, ophoudende met plukken, ‘ik heet Geerte, mijnheer!’

‘Geerte-lief, luister eens!’ zeî de tiendaagsche. ‘Pluk onder de hand maar voort,’ voegde hij er bij. ‘Ga je nu weêr op het huis af?’ gromde de dappere, naar de pomp ziende. ‘Ik wil niet dat die malle zomerbroek ons merkt.’ En beide deinsden achteruit. ‘Hier is 't van pas, lief kind!’

‘Maar hier past het mij niet,’ zeide ze, en weerde zijne hand van hare wangen af.

‘Mooije meisjes zijn altijd preutsch,’ vleide de tiendaagsche.

‘Preutsche meisjes blijven langst mooi, - tot ziens, hoor!’

En plukkende kwam zij der pomp al digter.

Geertes goede geest was met haar: ‘Geerte! Geerte!’ werd er geroepen, van de plaats; ‘Geerte, daar is de heer van straks!’

‘Ik kom al, ik kom,’ en een omzien later stoof zij den gang in, en zette de mand ter zijde, om naar de kamer harer meesteres te gaan.

‘Als zij niet om Huib heeft geschreid, dan had die tuindief wat goeds in 't zin,’ dacht de deerne, binnenkomende, maar wachtte zich wel Machteld te zeggen, dat hare oogen nog glinsterden van vocht. ‘Jufvrouw,’ zeî ze, ‘daar is die mijnheer.’ -

‘Als afgesproken is, Geerte. Jij gaat in de alkoof, en zoo ik het sein geef, dan weet je wien je te roepen hebt.’

‘Huibje!’ schertste de vertrouwelinge, en ging heen en kwam weêr, vergezeld door mijnheer van straks.

‘O kom binnen,’ zeî Machteld. En indien gij, lezer, er u over verbaast, dat ik u eerst thans weder den zaakwaarnemer voorstel, dan doet ge in beleid onder voor het weeuwtje uit het Hof van Holland, dat slechts een oogenblik nadenkens behoefde, om den eersten indringer den besten geen koopcontract te laten zien. Boerinnetje als ze was, wantrouwde zij alle mannen van den pleitzak, haren notaris uitgezonderd, dien ze raad was wezen vragen, toen wij haar zoo even naar huis zagen terugkeeren. Of hij haar tegen den ongedoceerden praktizijn waarschuwde? Geerte, door de deur in den gang de alcove ingegaan, geve u het antwoord.

Intusschen had de man plaats genomen. Als ge weten wilt, hoe hij er uitzag, dan hebt ge maar les Animaux peints par eux-mêmes op te slaan. Liever verwees ik u naar een

Hollandsch boek; maar schoon wij, schrijvers, schier alles nadoen, onze schilders en schetsers zijn zoo vlug niet. Sla daarom l e s A n i m a u x op, en zoo ge er een konijn en f r a c in aantreft, dan hebt ge onzen zaakwaarnemer voor u, minus zijne ploertigheid. Die is inheemsch.

‘U sprak van ochtend van een proces, mijnheer?’ begon Machteld, vrouwelijk voortvarende.

‘En van een contract, jufvrouw,’ antwoordde hij, wonderwel van den tongriem gesneden, dat hij boven konijnen vooruit had. ‘Het schikte je straks niet mij te spreken, ik was mij zelven te leep af geweest, als ik het wèl heb -’

‘Wat belieft u, mijnheer?’ vroeg het weeuwtje.

‘Beschouw die zaak als ware ze van de rol geschrapt, jufvrouw!’ - en lachte zijner toehoorderes toe, of ook zij den technieken term begreep. ‘Je bent thans zoo goed mij binnen te laten, - vergeef mij het voorwendsel, dat ik gebruikte -’

‘Hoe, mijnheer,’ zeî Machteld, ‘het proces?’

‘Er is tusschen ons geene sprake van proces, jufvrouw!’

‘Het contract?’ voer het weeuwtje, vragende voort.

‘Daar zal sprake van zijn, hoop ik, en meer dan sprake -’

‘Maar wat wil u dan toch? De wei bij het - geesterboschje?’

‘Was louter een à propostje, jufvrouw! Liefde zoekt list, zegt het spreekwoord.’

Machteld's verbazing was sprekender dan alle spreekwoorden, en een oogenblik stuitte zij des zaakwaarnemers radden ratel - een oogenblik maar.

‘Het huwelijk, jufvrouw -’

‘Liefde, - huwelijk - voor wie? - met wie?’

‘We zullen er van zelfs aan toekomen, als je me laat uitspreken, jufvrouw! -’ wat zou Machteld anders doen dan

luisteren? - ‘Het huwelijk is het gewigtigste van alle verdragen, het gevaarlijkste in de gevolgen.’ - Machteld aarzelde het sein te geven; Huib was de gekste getuige, dien zij roepen kon. - ‘Het veruitziendste, want het beslist over het tegenwoordig en het toekomend geslacht’ - en hij haalde een boeksken te voorschijn, dat op snede de kleuren van den regenboog droeg. - ‘Daarom heeft de wetgever wijsselijk bepaald’ - Machteld vleide zich, dat Geerte, indien zij al luisterde, er geen woord van begrijpen zoude - ‘dat de verstandigste in alle opzigten de baas zou zijn. Artikel...’ - en hij snuffelde in het Burgerlijk Wetboek, als was hij er niet in tehuis - ‘Art. 158, - neen, dat doet minder ter zake, Art. 159 - dat is van later zorg, Art. 160 - daar hebben wij het: ‘De man is het hoofd der echtvereeniging.’

‘Sarah noemde haren man Heere,’ zuchtte Machteld onwillekeurig het formulier over, dat zij gedurende haar huwelijk zoo dikwijls had herlezen.

‘De bijbel en de wet, twee autoriteiten, die het op dit punt eens zijn, jufvrouw! Maar de wetgever gaat nog verder: Art. 179 luidt: De man alleen beheert de goederen der gemeenschap. Het is veel, maar het blijft er niet bij: Hij kan dezelve verkoopen, vervreemden en bezwaren zonder tusschenkomst van de vrouw - tot zoo verre. En daarom is niets natuurlijker, dan dat vader of voogd, of vrouw zelve, vóór het aangaan van zulk een verdrag verlangend zijn te onderzoeken, wie hij is, wat hij heeft, wat hij doet, wien ze, in meergemelde eigenschap van vader, voogd of vrouw, dus hunne zuster, hunne pupil of haren eigen' persoon zullen toevertrouwen. Een groot vertrouwen, als ik het wèl heb; maar laat mij voortgaan. Aangezien er nu, voor zooverre ik weet, geene zwarigheden tegen deze echtverbindtenis zijn, Art. 86, inhoudende: Een jong

man den vollen ouderdom van achttien, en eene jonge dochter, den vollen ouderdom van zestien jaren niet bereikt hebbende, mogen geen huwelijk aangaan, Art. 86, zeg ik, is in het onderhavige geval niet te vreezen; partijen hebben den vollen leeftijd bereikt, als ik het wèl heb; - men mag anders eene vrouw niet tauxeren, - maar van 's konings dispensatie kan dus hier geene sprake zijn, terwijl ik van mijne zijde gaarne borg blijf, dat Art. 84: De man kan te gelijker tijd slechts met ééne vrouw -'

Stom - als een visch hield hij op - en waarom? dewijl Machteld hem in de rede viel? dewijl Machteld het afgesproken sein gaf? Neen en nogmaals neen; het eerste zou haar onmogelijk geweest zijn; er was geene speld tusschen te krijgen. Verbaasd had ze zitten luisteren naar den woordenregen, waarvan ge u kwalijk een denkbeeld had kunnen vormen, ware ik voortgegaan dien vlaagswijze te onderscheppen; verbaasd was ze blijven toezien naar het omslaan der veelkleurige blaadjes van Noman's uitgave onzer wetten, voor welke het beeld der Iris mij bevalt, om haren wisselzin - tot de deuren der alcove kraakten, tot ze opensprongen en Geerte binnenkwam, om uit te roepen:

'Luistervinken deugen niet!'

Om het uit te roepen, zeg ik, terwijl Machteld en de zaakwaarnemer opsprongen van hunne stoelen. 'Wat is er?' vroeg het weeuwtje. 'Heb ik ooit!' zeî de konijn en frac, maar de deerne was de kamer al uit; maar de deerne was den gang al in, mijnheer Tronk na, die haar tot in de duisternisse had vervolgd - om te weten, wat de tiendaagsche van haar verlangd had.

Een oogenblik van wederzijdsche verrassing - het was voor een beeldhouwer goud waardig geweest.

‘Die meid loopt met molentjes,’ verontschuldigde Machteld zich.

‘Een huishouden zonder hoofd,’ zeî de zaakwaarnemer.

‘Mijnheer,’ hervatte het weeuwtje, geraakt; ‘u heeft zich onder een voorwendsel bij mij ingedrongen; u heeft mij eene verhandeling over de wet gehouden (of er een Nut was op het dorp?): - als ik er iets van begrepen heb, dan sprak u over een huwelijk; mag ik vragen van wie?’

‘Van wie, jufvrouw? van u en mij, als ik het wèl heb. Ik zou u gezegd hebben, dat ik bereid ben u in de gelegenheid te stellen, onderzoek te doen, als ik niet eerst afgedwaald en toen gestoord ware, als -’

‘Dwaal niet meer af, mijnheer; u mogt weêr worden gestoord. Mijne toestemming wordt tot dat huwelijk vereischt, geloof ik?’

‘Voorzeker, jufvrouw, voorzeker; art. 85 zegt het uitdrukkelijk: Tot het wezen van het huwelijk wordt de vrije toestemming -’

‘Al genoeg, mijnheer. Ik geef de mijne niet.’

‘En waarom niet? als ik vragen mag. Schulden heb ik niet, zaken in overvloed; mijne familie kan navraag velen; mijn persoon is volstrekt niet onbillijk, als ik het wèl heb. We zijn in alle opzigten passende porturen - waarom niet’ -

‘Als ik weêr trouw,’ zei Machteld, ‘dan zal 't geen koopcontract wezen, dat beloof ik.’

‘Het spijt me, dat ik de zaak voort in het licht heb gesteld, waarin ik haar zie,’ zeî de zaakwaarnemer; ‘opregtheid is toch nergens nut toe. Het zij verre, dat ik daarom zou wanhopen, je te overtuigen, dat de wet het gewigtigste, het gevaarlijkste, het veruitziendste aller verdragen -’

Afdwalen mogt de man - gestoord zou hij worden. Voetstappen en vloeken deden zich om strijd in den gang hooren;

de heer uit de tilbury met den mooijen schimmel kwam de kamer in.

‘Om - Godswil - een glas - water,’ stiet hij uit, terwijl hij op den eersten stoel den besten neêrviel. Hij beefde als een geraakte.

Machteld zelve reikte het hem; in éénen teug dronk hij het leêg. ‘Hadde ik mijne slaven, hadde ik mijne zweep maar hier!’ wenschte de Westindiër.

‘Mijnheer?’ vroeg Machteld.

‘Mijne nicht, jufvrouw, mijne nicht - is geschaakt, - laat de policie, laat een praktizijn roepen!’

‘Het hoeft niet, hier is er een, als ik het wèl heb,’ viel de zaakwaarnemer in.

‘Naar mijne kamer dan,’ zei de heer uit de tilbury. ‘Hadde ik mijne slaven, hadde ik mijne zweep maar hier!’

VI

Het Hof van Holland, dien dag aan allerlei verwarring ter prooi, het Hof van Holland zoude èn bij Hélène's podagreuzen papa op N° 7, èn bij de douairière van den staatsraad op N° 6, in ongenade gevallen zijn, ware Machteld er niet voor behoed - door haren kok. Jong als ik was, oud als ik worde, heb ik allerlei miskende geniën gezien: knapen, wien een prijs was ontgaan; - studenten, wien een examen te zwaar viel, - mannen.... doch de werkelijke wereld vloeit er van over: knappe kooplieden, zonder crediet; knappe doctoren, zonder praktijk; knappe knipruggen, zonder ambt; verhandelaars, die geen publiek hadden; uitvinders, wien het octrooi niet baatte; dichters, die geene ridderorde kregen; en zonder een greintje

verbeelding, voegt ge uwe tienduizenden bij mijne duizend. Maar is er onder die allen een enkele, welke in miskenning, welke in verdienste halen mag bij uw' V a t e l, of zijne r e m p l a ç a n t e ? Viel het u in, hem of haar regt te doen? Waart ge er getuige van, dat uw gastheer het deed? Of hebt gij ooit gehoord - een voorbeeld uit de groote wereld - of hebt gij ooit gehoord, dat eenig inspecteur, eenig president, eenig minister - het toongevend Frankrijk geeft ook de titels, - dat een van deze aan zijne gasten den toovenaar voorstelde, die hen allen in gedienstige geesten herschiep, smerige Jan met zijn' vaderlief en zijn evatje? Of hebt gij - een voorbeeld uit het dagelijksche leven - of hebt gij - maar waartoe vraag ik het? - Onze krankbezoeker en onze tooneelspeler zitten in de gelagkamer aan tafel, ‘v i v e l a c h è r e, v i v e l e v i n!’ Waar bleef de verslagenheid van den eenen, waar bleef de verstoordheid van den anderen, geboren uit dezelfde oorzaak, dewijl het weeuwtje geweigerd had, beide weder te zien? Waar zijn ze gevaren? In de leêgte van dien langhals, welke op 't lest loopt; in de holten van die hoenders; in.... Och, lezer, plaats de ziel waar ge wilt, in de ruggegraat, of in de hersenkas, maar stem toe, dat zij bij wijlen uitstapjes doet naar de maag.

Het was hunne tweede of hunne derde flesch; genoeg, de zooveelste, dat het oude i n v i n o v e r i t a s werd bewaarheid. Maar een krankbezoeker verviel in het gemoedelijke, terwijl mijnheer Tronk tot het opgewondene oversloeg.

‘Vadertje,’ zeî de leste, ‘vadertje, al houdt mijne D u l c i n e a zich van daag schuil, ik zal voor D o n Q u i s j o t in het aanhouden niet onderdoen; maar kom nu eens bloot, man! Hoe kwam jij er toe? Pénélopé had wel honderd vrijers, doch een figuur als de jouwe was er onder de honderd niet..... Alles in het welnemen, vadertje; ik heb geen k o n k u r r e n s i e

te schromen; ik verschijn nooit op de planken, of ik zie, dat ik in de logies plezier doe; al de lorgnetten vliegen naar mijn' kant. Maar jij.....'

'Och, Tronkje, wat zal ik je zeggen? Verkeerd was het van mij; maar ook altoos aan sterfbedden te staan; maar geene versnapering te hebben, dan de giften en gaven van weeuw en wees.'

En de waterlanders waren op weg.

'Drink eens, vader,' zeî de tooneelspeler, terwijl hij hem een boordevolletje inschonk; 'drink eens, en zet die viezevazen uit het hoofd. Je leert de jonge luî immers ook hun belijdenis? Je hebt ze mij wel geleerd.'

'En 't is wonder, dat je er door bent gekomen, Tronk; wonder. Er zijn me laatst nog twee jongens en een meid weêromgestuurd, die er meer van wisten dan jij. Zie, als ik verkeerd heb gedaan, om hier te komen, als ik in de verzoeking van een jong vrouwtje en een goed leven bezweken ben, dat verdrietige leeren heeft er mij meê in geleid. Eerst pomp ik het den stommelingen in, wat ben je me; en dan krijg ik nog een schrobbering van dominé, als 't er bezijden is geloopen.'

'Stoor jij je daar aan, vader? Drink eens, man!' zeî de tooneelspeler; 'dat doe ik altijd, als ik er in den *Spèktator* heb langs gehad; iedere geeseling kost me een glaasje a b s e n t, maar mijn maag is ook nooit zoo goed geweest. Jongen, ik verlang zoo naar het d i s s e r t.'

'Och, het is bij jou: jong hartje, treur niet,' zeî maar een krankbezoeker; 'zoo was het ook met mij in de dagen, toen ik mijn Pietje had; ons mesje sneed dubbel, weet je, zij was besteedster.'

'En menig knappe besteedster ziet nog naar jou uit, vader, al is 't weeuwtje uit het Hof van Holland eene partij voor

mijns gelijken, - klink er eens met mij op! Alle zomers zul je hier een maand vrij logies hebben. Wie weet of je met der tijd mijn kinderen nog niet leert? A f o u s ! Grooten dorst!'

De glazen werden opgeheven - maar van het klinken kwam niet. En echter zou Huib geen beletsel geweest zijn, schoon hij binnentrad, om voor nog eenen gast te dekken. Het was de vierde en geenszins de derde man, die den tooneelspeler den doodsangst op het lijf joeg; het was de konijn e n f r a c . Hij had sedert wij hem het laatst zagen, den Westindiër naar zijne kamer vergezeld; hij had 's mans jammerklagt over de onverklaarbare verdwijning zijner nicht ten einde aangehoord; welk gesprek was er gevoerd! 'Hadde ik mijne slaven, hadde ik mijne zweep maar hier!' Nichtje was bloemen gaan plukken, nichtje was oom te lang weggebleven, nichtje was zoek geweest, 'hadde ik mijne zweep, hadde ik mijne slaven maar!' - '"Wacht wat, mijnheer!" hadden de luî uit het naburige dorp gezegd, werwaarts zij gereden waren, werwaarts de schilder hen was gevolgd; '"wacht wat, het sterrenbosch is zoo groot; de juffer kan ligt verdwaald zijn."' En hij had gewacht vijf minuten, tien minuten, vijftien minuten, een half uur, een uur, neen, geen uur, dat had hij zijn leven nog niet gewacht, in de West altoos. En toen daarop de zaakwaarnemer, als ik het wél heb, had toegegeven hoe weinig twijfel het leed, dat de schilder het nichtje had geschaakt - er lag een minnebriefje in haar trumeau; er lag een portret in hare toilet-doos - maar tevens van de noodzakelijkheid had gesproken, om de schuldigen te grijpen, eer men die straffen kon, en van het moeijelijke van het leste, toen waren er variatiën gevolgd, waaruit het thema telkens te hooren was. Eene wareld als die der plantaadjes, dat was de ware! Geen buurman zou de vlugtelingen geherbergd hebben; nergens waren ze vei-

lig geweest; de slaven en zweep, o Suriname! ‘God zij gedankt,’ was de oude geëindigd, ‘dat we daar nog verschoond bleven van alle vervloekte verlichting; mijn leven lang zullen de negers wel slaven blijven; hadde ik mijn nichtje maar weêr, binnen acht dagen was ze met mij ingescheept.’ En boden waren uitgezonden en brieven geschreven, en de zaakwaarnemer had eenen wenk gegeven, dat oom misschien beter had gedaan nog een beetje te wachten. ‘Hadde ik mijne slaven, hadde ik mijne zweep maar hier!’ bulderde hij, ‘wachten, mijnheer? wel wist zij, dat ik niet wachten kon, dat de post brieven brengen zou, die ik beantwoorden moet; daar leggen zij, en ik ga schrijven; zaken wachten niet.’

Op reces gescheiden, was het konijn en frac de gelagkamer ingekomen. Tronk schrikte, zeide ik; Tronk zag, dat het te laat was, om ongezien de deur te winnen; Tronk sprong naar het raam en zag de glazen uit.

Ach, zijn groene rok met fantasieknoopen; ach, zijne lichtkleurige zomerbroek, dat ze in de stemmige plunje van maar een krankbezoeker waren verkeerd! Huib dekte, Huib stortte het zoutvat om, Huib zag niet, wat hij deed, - want de zaakwaarnemer sloop naar het raam, als kon zijne prooi hem door de glazen ontsnappen. Eerst eene schrede, en een blik regts; toen eene schrede, en een blik links, - als ik het wèl heb, had het ditmaal wèl. Hij stapte toe, terwijl de tooneelspeler het raam zocht op te schuiven; - hij wilde hem in de kraag vatten; hij tikte hem op den schouder.

‘Hoor eens, Tronk!’

‘Wel, amice?’ zeî deze, omziende met eene mimiek, eener betere zaak waardig.

‘Kort en goed,’ sprak de zaakwaarnemer, ‘je vertrekt op staanden voet, of je gaat morgen naar de gijzeling. Er is geen gekscheren met me.’

Maar een krankbezoeker sprong op uit zijne mijmering; Huib wist niet, of hij waakte of droomde.

‘Jan, mijne rekening!’ riep Tronk. Hij had gekozen. ‘Wanneer komt de eerste schuit voorbij?’

‘Over vijf minuten, mijnheer.’

‘Aanleggen voor mij, Jan.’ - Tot den zaakwaarnemer: ‘Smakelijk eten, amice.’ Tot den krankbezoeker: ‘A l' a v a n t a s i e, vader.’ En e x i t.

Eene stilte, slechts door vork en mes van het konijntje e n f r a c gestoord.

‘Geen nageregt voor mij, maat,’ zei de eenzaam overgeblevene vriend van Tronk; ik ben 't niet gewend.’

Vijf minuten verliepen, en de tooneelspeler stapte de schuit in, en de weeuwenaar van Pietje greep moed, om opheldering te vragen. Doch, daar werd ook hij naar het venster gelokt; daar stond ook hij aan het raam. Een jongeling leidde eenen vurigen klepper bij den teugel, een schoon jongeling, die op-, die omzag naar den lieven last, door het dier gedragen: een dartele bruinoogige, ‘louter leven en lust!’ Sjr! zei de karwats in hare kleine hand, en het ros wilde steigeren, maar kromde slechts den manenrijken hals, maar stond op de stem des jongelings stil. Wist zij dan niet, de wilde met den wuivenden hoed, wist zij dan niet, dat de heerenzadel geene rugleuning had die zij, zijdelings zittende, bij den minsten schok behoeven zou; wist zij dan niet... maar Creole als ze scheen, Westindische als ze was, bleken inval en uitvoeren voor haar hetzelfde, was gevaar haar genot! Stil stond de klepper, schreef ik, en als in den riddertijd boog de jongeling de knie; de schoone wipte af. Maar een krankbezoeker had fluks in den eersten den schilder herkend. Oom had zijn nichtje weêrom.

VII

‘Huib!’ riep de schilder, ‘Huib!’ Een der knechts was toegeschoten om het rijpaard naar stal te brengen. ‘Huibert!’ riep hij, ‘Huib!’ - de Westindiër had hem de deur voor den neus digtgeslagen, had hem met de zweep gedreigd! Opheldering wilde hij en ‘Huib!’ riep hij, riep het in den gang en in de gelagkamer, eerst beneden en toen boven in het huis, tot Hélène's podagreuze papa en de douairière van den staatsraad er in beider siësta door werden gestoord, tot Huib het op de kamer van den tiendaagsche ook wel hooren moest, en des ondanks niet kwam; waarom, vraagt ge, waarom? Stokstijf, als aan den grond vastgenageld, stond Huibert den tiendaagsche aan te zien. Het bekende vertrek, door den ouden waard onder den eersten indruk der gebeurtenissen van 1830 en 1831 ‘voor officieren gestoffeerd,’ dat vertrek draaide met al zijne sieraden om hem heen. Chassé, Koopman, de platen, naar Eeckhout's schilderijen gegraveerd, Antwerpen en Bautersem, smartelijke herinneringen voor den tiendaagsche, die sedert dien tijd twaalf ambachten en dertien ongelukken leerde kennen, tot koopmannetje spelen in steenkolen en in sigaren toe - Bautersem, Antwerpen, alles zwirrelde en zwarrelde Huib voor de oogen. Slechts de tiendaagsche bleef zitten, waar hij zat, zeggende: ‘Het is zoo.’ Er scheen iets duivelsch in die woorden te schuilen. Huib schaterde, Huib schreide, Huib stoof de kamer uit, arme Huib!

‘Jufvrouw!’

Machteld zat alleen, toen hij binnentrad; Machteld mijmerde, indien een boerinnetje mijmeren mag.

Verschrikt ten minste sloeg zij de oogen op, maar verschrikte wel anders, toen zij den jongeling gewaar werd.

‘God! wat deert je?’ zei haar hart.

‘Mij niets, maar vertrekken moet ik,’ hernam hij, dof, stroef, krampachtig.

‘Vertrekken? waarom? wie zegt dat?’ borst zij uit.

‘Wie het zegt?’ vroeg Huibert, ‘wie het zegt? - het gansche huis, - de heeren, die hier aten, - de heer, die eene fijne flesch eischte, en ik zeg het als zij.’

‘Huibert,’ hernam Machteld - de beide dwazen, maar een krankbezoeker en de zaakwaarnemer als ik het wél heb, kwamen haar voor den geest - ‘Huibert, je bent van je zinnen, bedaar - en zeg mij waarom?’

‘Waarom?’ en zigtbaar worstelden in Huib wantrouwen en weemoed. ‘Waarom?’ en hij schaterde en hij schreide weêr.

‘Waarom?’ herhaalde Machteld, dringend.

‘Och, ik kan 't je niet zeggen,’ antwoordde hij; ‘ik heb er je te lief voor gehad,’ voer hij innig voort, ‘er is toch niet meer aan verbeurd, dat je 't weet.’

‘Huibert,’ zei Machteld, ‘wij kennen elkaêr drie jaren; ik had nooit over je te klagen; ik weet niet, dat ik er je ooit reden toe gaf, maar zoo waar als ik meesteresse ben in dit huis, ik wil weten waarom?’

Huibert waagde het op te zien. Sedert zijne onwillekeurige bekentenis, was zijn blik ter aarde gevest geweest; Machteld's wangen, Machteld's lippen waren wit. ‘Waarom?’ vroeg hij op zijne beurt. Neen, hij kon haar niet blijven aanzien, als hij 't haar zeggen zou. ‘Waarom? om een advertentie in de courant -’

‘Voor jou?’ viel Machteld in.

‘Voor mij?’ antwoordde Huibert, schier schamper, ‘voor mij? Al stonden er alle dagen honderd in, ik zou er geen briefje op hebben geschreven. De tijd, dat ik gaan kon, is voorbij; de tijd, dat ik gaan moet, is gekomen. Er staat eene

advertentie in, dat een jong - dat ben je - een mooi - dat ben je ook - een rijk - och, dat je 't niet was - dat een jong - een mooi - een rijk weeuwtje -'

'Wat?' vroeg Machteld, verbaasd, verstomd van verbazing.

'O!' zuchtte Huibert, en zag haar aan, zoo als hij haar slechts in zijne droomen had aangezien. Ze was niet rood geworden van schaamte, ze kleurde niet eens. 'O gave God!' -

'Huibert,' zeî Machteld, die in de oogen van den braven borst las, wat zijnen woorden ontbrak - 'Huibert, ik wil niet weten, wat die advertentie zoekt - van mij is ze n i e t !'

Er biggelden tranen langs de wimpers des trouwhartigen. Hij wilde hare hand grijpen, hij bedwong zich.

'Maar als ik een' man zocht,' voer Machteld lieftalig voort, 'dan zou ik hem zoeken hier in het dorp, hier in huis, hier in de kamer -'

'Machteld! wil je mij?' vroeg Huib, en sprong naar haar toe, en sloot haar in zijne armen. Zij liet hem begaan!

En de Westindiër mogt aan de schel trekken, tot de koorde brak; wachten moest hij, wachten een vierde uurs. Noch Huibert spande zijn schimmel voor de in reisrijtuig omgepakte tilbury, - noch Machteld neeg, toen hij nichtje op de bank duwde, en de zweep over het dier legde, of de schilder, of de duivel hem op de hielen zat. En de tiendaagsche mogt keuvelen met den krankbezoeker over de verdwijning van den tooneelspeler, en de zaakwaarnemer mogt zijne biezen pakken van spijt, dat het proces over de schaking evenzeer verijdeld was, als het contract voor de echtvereeniging onwaarschijnlijk werd; Huibert, noch Machteld bekreunden er zich aan.

De schemering viel in - en of Geerte geklapt had, wie weet het? maar Hélène's podagreuze papa en de douairière van den staatsraad, beide met a p p e n d i x , voor het eerst aan een

tafeltje t o u t e n f a m i l l e gezeten, vonden het ‘eene geschikte partij.’

‘Zij was lang te voorzien,’ zeide het zusje van Hélène. En de schalk zelve?

‘Het spijt me, dat ik er mijne origineeltjes door verlies; ik heb er mij kostelijk meê geamuseerd, vooral toen straks “geloof” en “gevecht” zamen in de diligence gingen, als zeiden ze: “broeder! geef mij de hand!”’

De historie van het nichtje kwam op het tapijt. ‘St!’ wenkte Hélène; een oogenblik later gluurde zusje rond; de schilder stond in de deur zijn sigaar te rooken.

‘Gewonnen of verloren?’ vroeg Machteld den schalk; zij kwam met Huibert den gang uit.

‘Beide,’ zei hij, met een allerkoddigst gezigt. ‘Gewonnen, want je bent verloofd; God zegene je, Huib! God zegene je, Machteld! En verloren, want mijn eerste gesprek, och, zoo onschuldig, en maar een oogenblik te lang gerekt, boet ik duur!’

Hij staarde naar de zijde des wegs, dien de tilbury was ingeslagen.

‘Ik zal eene advertentie voor je in de courant zetten,’ zeî Huib.

‘Als ze slaagde als die van den onbekende,’ antwoordde de schilder, ‘ik noodde je op mijne bruiloft.’

‘Kom op de onze,’ zeî Machteld, schalk.

En als ik nu nog een blaadje vulde met eene beschrijving van de avondwandeling der verloofden, het zoude zijn, als kende ik lezers noch lezeressen verbeelding genoeg toe, om zich prettig voor te stellen, wat zoo vaak dweepziek beschreven werd: een gelukkig maneschijntje. Eer Huibert en Machteld het wisten; eer zij het wilden welligt, stonden zij voor de woning des grijsaards, dien ge, hoop ik, nog niet vergeten hebt.

Hij wenschte ziende te worden, om de bruid zijns zoons. Wie weet, wat aan het oude of aan het nieuwe licht, aan Mensert of Hendriksz, nog gelukt?

1843.

Als een visch op het drooge.

Aert, sicco, ernst.

> Aspettare, e non venire,
> Star a letto, e non dormire,
> Servire, e non gradire
> Son tre cose da morire.

Proponenten zonder plaats - de dolende ridderschap onzes tijds - de jonge lui in mijn opschrift geschetst, in mijn motto bezongen - waar treft men ze niet aan?

Immers, zoo ge u nog herinnert, hoe ge in het vroege voorjaar verpligt waart, de ongenade der Zeeuwsche stroomen te tarten, dan heugt u ook de bleeke, bescheiden, bedaarde jonkman wel, die met u aan boord was, - die niet weten wilde van waar hij kwam, dien gij verbaasd hadt aangestaard, zoo hij u een dorpje had genoemd, dat slechts hij en de redacteur van zeker tijdschrift en de aardrijkskundige beschrijvers van ons vaderland kennen - maar waarvan hij, beter dan iemand hunner, het aantal zielen, tot op één halve na, had kunnen bepalen. Verlangt ge den omtrek volkomener? Hij droeg het Kruis van den Tiendaagschen Veldtogt nog - en hij had echter niets krijgshaftigs. Gij schreeft hem op verre

na geene acht en twintig jaren toe - dien grenspaal tusschen het joolige en het ernstige - maar hem faalde des ondanks den ganschen dag alle zweem van opgeruimdheid. Hij wist minder van den akkerbouw, dan gij, die meendet iets van de meeteelt te weten, - maar schoon gij uw beetje kennis schuil hieldt, trachtte hij boer te zijn met de boeren aan boord. Hij gaf u op twee handelsvragen een antwoord, dat u de lust voor de derde benam. De politiek scheen hem een gruwel te zijn. En toch zaagt ge hem meermalen dan iemand anders van uw gezelschap aan, want gij hoordet hem van tijd tot tijd kugchen - een kuch, die in geene pathologie beschreven wordt: de kuch der moedeloosheid. Hij toonde zich over die onwillekeurige belangstelling geërgerd; hij werd er, zoo mogelijk, nog schichtiger, nog afgetrokkener door. Slechts het flikkeren van de torenspits eener dorpskerk, aan den gezigteinder, deed hem bij wijle zijn stilzwijgen afbreken. Zoo vaak er eene opdoemde vroeg hij: ‘Schipper! is dat Engelboutsweel,’ of ‘Oostkinkel,’ of ‘Poppenkinderendam niet?’

En een zucht volgde zoo zeker de beaming van den veerman, als tweemaal twee vier is; een zucht, die den noodlottigen kuch voorafging.

Laat me er een' uit mijne eigene ondervinding tegenoverstellen.

Het geviel - ik wenschte dat ik dien verouderden vorm weder verjongen konde - het geviel op een uitstapje naar de liefelijke dreven van Velp en Beek. Zie, daar zat hij naast mij in de diligence, ook een jong mensch, ook een kruisdrager, ook een stille in den Lande. Dat wil zeggen: hij werd het laatste allengs. Bij het opstappen der trede, had hij nog eene aardigheid ten beste gegeven; maar hoe verder op den dag, hoe meer de hemel betrok, en nu, de streek wordt eensklaps somber. Want het steken van den hoorn en een sneller

draf der paarden, en de onrust van den conducteur, kondigden aan, dat wij een gehucht naderden, waar men pleisteren zou. De metamorphose van mijn buurman greep plaats. Hij zette zijn bril af, hij stak dien in een rood marokijnen foudraal, hij bergde het in zijn vestzak weg. Welke flaauwe oogen! Het bleef er niet bij. Op poging I volgde poging II: hij beproefde zijne kroeze haren sluik te strijken. Helaas, vruchteloos! Eindelijk kwam hij aan poging III, en deze gelukte, want de mode valt ligter te beheerschen dan de natuur - ik bedoel hij bleef bijziende, hij bleef een kroeskop - ach, een bijziende proponent, die leest! - ach, een proponent met kroes haar, en dus ook met kroeze zinnen (?)! - hij moffelde zijne glacé handschoenen in het pand van zijn' rok. Intusschen stond de diligence stil en werd het portier geopend. O, dat gij gezien hadt hoe een groep boerenjongens, in het verschiet, hem kwelde; waarschijnlijk zag hij ze voor ouderlingen aan. Uit de koets te w i p p e n als een flinke borst, dat scheen hij te weten, dat mogt niet; maar moest hij er u i t s t a p p e n als een paauw, of u i t k r u i p e n als eene wezel:

Ay, there's the rub.

Hij was er uit; - en de conducteur deed over het gansche spel een karakteristiek licht opgaan, door zijn onbarmhartig: ‘Dat is nommer zeven; zeg nog, dat zij geene keus hebben van hemeldragonders!’

Eene andere nuance. Onlangs zag een mijner vrienden zich verpligt, een paar uren in een dorpje op de Noord-Brabandsche heide te vertoeven, er was een wiel van zijn rijtuig gebroken. Welk een dorp! Hij verklaarde, dat hij er zijnen doodvijand niet gebannen zou wenschen, ‘tenzij,’ voegde hij er bij, ‘dat die ongelukkige een dagbladschrijver van den achteruitgang ware; hij zou er van goden en menschen zijn

vergeten!' Luister verder: de dood was er eene onaanzienlijke pastorij ingetreden, en de begeerte volgde hem, hoe paradox het klinke, op de hielen. Zij kwam ditmaal in eene mannelijke gedaante; zij was niet gekruist, maar ieder kon op het gezigt van den jonkman, die haar vertegenwoordigde, lezen:

'Het is toch waarlijk een goed huis!' -

In de stad zijner geboorte zou hij het niet hebben aangezien.

'Die hof is toch zoo heel klein niet!' -

Geene lommer en veel moesgrond.

'Ik wou dat ik er in woonde en er in zat!' -

Wie dit echter op het gelaat van den inspecterenden jongeling geschreven zag, mijn vriend niet, - hij heeft soms zonderlinge distracties. De proeven moede, met zijne waardin een gesprek aan te knoopen, waarbij hij niet geeuwen moest - de proeven moede, van haar eenig ander boek ter leen te krijgen, dan *De hemelsche Lusthof*, vol lavendels en madelieven, - de proeven moede, iets anders uit de vier hoeken van het gansche dorp te zien, dan bruinen grond en blaauwe lucht, trad hij toe op den jonkman, die zich informeerde, en zich oriënteerde, en zich recommandeerde.

'Wel verduiveld, mijnheer,' zeî hij tot hem, 'wat is het hier vervelend; - zoo ik nog één uur moest blijven, ik leerde tooveren!'

'En het spijt mij nog,' zegt mijn vriend, dat ik geen papier en potlood bij mij had; want in plaats dat de jonkman mij antwoordde: 'Hé, mijnheer, daar zou ik drie dagen om blijven!' - gaapte hij mij aan, met eene verbazing, waarbij Poussin's *Étonnement* een alledaagsch bakkes is.'

Slechts mijn vriend begreep niet, dat er proponenten zijn, die eene plaats bij het U l t i m a T h u l e zoude aannemen, louter om maar geplaatst te zijn.

Om de saizoenen voltallig te maken, om te bewijzen, dat men ze overal aantreft, deel ik nog eene ontmoeting mede. Zij weêrvoer mij zelven; wilt ge van de partij zijn? Wij hebben pret in eene Friesche trekschuit, met ijsbrekers er voor; pret, ondanks den togt, die er in vlijmt; pret, ondanks het doppen vuurpotje, dat onze onhandigheid doet uitgaan; pret, ondanks de walmende smeerkaarsen. 'Oef!' zegt ge ten onregte. Wij hebben pret, herhalen we, want wij zitten niet te luisteren naar het gedruisch der stukgestootene ijsschotsen; een anti-muzikaal geluid, als alle onvrijwillige bewegingen der natuur. We leenen onzen Gil Blas van eenen schipper het oor. Welk eene historie! Hij is weesjongen, hij is kweekeling, hij is voorzanger geweest, ook het laatste in het Weeshuis, - toen heeft hij a a n - toen is hij u i t getrokken, - sedert werd hij schippersknecht, en is onlangs tot veerschipper bevorderd: eene driedubbele opvoeding; eene half wetenschappelijke, eene krijgshaftige, eene maatschappelijke eindelijk, van wier veelzijdigheid hij ons proeven begint te geven. Waarlijk, wanneer ge, als ik, naar den snaak had geluisterd, ge waart met mij in verzoeking gebragt, te gelooven, dat ge in de zeventiende en niet in de negentiende eeuw bij de vrije Friezen reisdet; een anachronisme, waartoe wegen en vaarten, in die provincie, slechts te veel aanleiding geven. - Thans echter heeft die illusie niets stootends of stuitends; zij is even pleizierig als piquant; die zwartoogige verteller vereenigt het aanschouwelijke van Bredero's schetsen met het weelderige der liedekens van Starter. Aardig heeft hij den knoop van zijn verhaal gelegd. Als die liefde-historie goed afloopt, dán - maar daar houdt het gedruisch allengs op, daar schommelen wij zachter, daar liggen wij stil.

Ik verklap u niet aan welk d a of k u m wij waren, in eenig a r t e r a d e e l, van eenig e l f e n d e r t i g s t e. Ik verklap u slechts:

‘B o n k !’

Daar kwam een reiszak de schuit inrollen.

‘P o f ! p o f !’

Daar hoorden wij eene parapluie - op mijn woord eene parapluie, schoon het vroor dat het knapte.

‘S t a m p ! s t a m p ! s t a m p !’ daar volgde haar een jonkman, van wien ik u, deels om het flaauwe schemerlicht, deels om zijn' toegeknoopten overjas, niet weet te zeggen, of hij al dan niet een kruis droeg, dat ik echter vast geloof, daar de dapperheid der Friezen boven bedenking is. Helaas, tot ongeluk van het verhaal, waarop wij ons spitsen, was het ook boven bedenking, waarnaar de jonkman met reiszak en parapluie, die accessoires van den proponent, adspireerde. De Gil Blas bleef boven; ‘de vertelling gaf geen' pas, in tegenwoordigheid van een aanstaande,’ beweerde hij, toen ik hem bij het scheiden er aan herinnerde.

Welligt heb ik te flaauw omgetrokken; of merktet gij al de ellenden van zulk reizen op? Verpligt te zijn, én de zeden van den stand, waarin men geboren is, én de natuurlijke gebreken, die alleen de botste onbeschaafdheid den lijder verwijt, te verloochenen - ondanks den levenslust der jeugd, naar de vergetelheid der ballingschap te moeten smachten, om niet te vergeefs te hebben geleefd - eene wankelende gezondheid aan den invloed der zeelucht te gaan prijs geven, ten einde een eerlijk stuk dagelijksch brood te verdienen - verdacht te worden, na de vrije ontwikkeling aller driften op de Academie, eensklaps, als met een' tooverstaf, den zin voor het menschelijke in den mensch te hebben uitgedoofd - ik wenschte die jammeren aanschouwelijk te maken. Ik mogt het niet uitvoeriger doen, dewijl mijn onderwerp schier onuitputtelijk is.

Maar mijne lezeressen reizen zelden: voor haar eene schets

aan het huiselijk leven ontleend. Onderstel dat wij prettig zitten thee te drinken - gij vergunt mij immers naar de natuur te schetsen? - tegenover een' warmen haard, waarin echter noch mijne vrienden, noch ik zelf, mannetjes in het vuur maken, dewijl er rondom de tafel vrij wat aardigers te zien valt. Men moet monnik zijn om niet te raden wie - drie, vier, vijf jonge meisjes, zeg ik. Onderstel die, bid ik, niet preutsch of flaauw genoeg, om van tijd tot tijd geen woord meê in het kapittel te willen of te durven spreken. Geef aan de vijf blozende kopjes - blonde of bruine, naar ze u liefst zijn, ik houde van schakering - geef ze de uitdrukking, die u het meest behaagt. Zoo gij ietwat verbeelding hebt, ziet gij eene peinzende, - eene schalke, - eene verstoorde, - eene lagchende, - eene mooije om u, want het is aardig, een paar groote kijkers onder de lange wimpers te zien wegschuilen, - want een blank handje speelt allerliefst met eene haarlok, die niet weêrbarstig is, - want ook de gramschap heeft hare aantrekkelijkheid, - want frissche lippen tantaliseren gaarne, - want eene mooije heeft niet te doen dan mooi te zijn. Onderstel - het is mijne laatste bede, en die, waarop ik het meest aandring - onderstel de vrouw des huizes, burgerlijk, Hollandsch genoeg, had ik er schier bijgevoegd, als ware het dan geen pleonasmus geweest, om ons te vergunnen een pijp te rooken, of eene cigaar aan te steken, spijt Bilderdijk en den b o n t o n:

Deux mots bien étonnés de se trouver ensemble!

Het deert me, dat mijn onderwerp, mij, die zoo galant begon, naauwelijks vergunt te zeggen: we zitten prettig thee te drinken; wij amuseren ons, of een wolkje drijft voor de zon; of de schaduw verbreidt zich over het gansche landschap. Hij treedt binnen.

En wie is h i j ?

Ik hou niet van overdrijving, en ik kies hem daarom jeugdig, welgemaakt, fatsoenlijk; drie gaven, waarmeê menigeen zijne fortuin zou maken, en hij het toch niet doet, stakker als hij is! Want hij derft het voordeel van zijne jeugd, om den ernst, dien hij, ik zeg niet huichelt, maar die hem staat zoo als hem de paruik van zijn' overgrootvader zou doen, meer koddig dan deftig; - want hij derft het voordeel van zijne figuur, door het statelijk zwart pak, waarin hij steekt; door het overzedig strikje van zijn' witten das; - want zijn fatsoen zelf .... maar ik mag mijne schets niet vooruitloopen.

‘Een kopje thee, mijnheer?’

Elk ander zou om de aarzeling, bij die vraag in de stem van mevrouw hoorbaar, begrijpen, dat wij reeds eene wijle thee dronken, en dus bedanken; maar zijn antwoord is het karakteristieke, het voldoende, het dankbare:

‘Als ik u verzoeken mag, mevrouw.’

‘Suiker en melk, mijnheer?’

De dosis liefheid wordt andermaal toegediend.

Mijne vrienden, of ik, wij stooten de asch onzer cigaar op den rand van het tabakskomfoortje af; we zijn niet onbeleefd genoeg om koker noch matje te voorschijn te halen, om er hem geene aan te bieden:

‘Liever eene pijp, als ik u verzoeken mag,’ zegt hij buigende.

Geloof niet, dat hij tot die bede werd uitgelokt door het opspringen van eene der jongste lieven, die hem nu een Goudenaar aanreikt. Zijn doel lag dieper.

‘Ik dank u,’ zegt hij, en voegt er stoppende bij: ‘in mijne betrekking is het eene vereischte eene pijp te kunnen rooken - de boeren willen geen' Dominé, die 't niet kan.’

Daar hoort gij het S c h i b b o l e t h !

En nu zweeft u het verwijt van onwellevendheid voor hem

op de lippen, dewijl hij geene tien minuten in ons gezelschap kan zijn, zonder te verkondigen, zonder uit te bazuinen, tot welken stand hij behoort, neen, wenschte te behooren; hij is slechts vervuld van zich zelven. En nu komt in de stilte, gedurende wier pijnlijkheid wij, in de volgende tien minuten, zijn versleten aardigheden over vuile en schoone pijpen slikken, het geheim aan den dag, dat hij zoo min bij ons te huis is, als hij het in ander gezelschap op de Zeeuwsche boot of in de Geldersche diligence scheen te zijn; dat hij even begeerig is, als de dolende Ridder in Noord-Braband, een even groot spelbreker, als de martelaar in de Friesche trekschuit. En nu ergert gij u aan hem, die niet jong is met de jeugdigen, en niet vrolijk met de blijden; nu ergert gij er u aan, dat hij den opgeslagen kaatsbal gaarne in zijn zak zou wegmoffelen, dewijl hij te links is, om dien terug te doen vliegen - niet te haastig, lieve vrienden! Zie, ik zou het dier meisjes vergeven, zoo zij hem in haar vuistje uitlachten, zoo zij hem verloochenden; of is er eene vrouw, die weet, welk eene kwelling, welk een looden last, welk een ondragelijk juk afhankelijkheid voor den man is? Maar zelfs zij lagchen niet, zij zien vóór zich, zij zwijgen. En waarom? Ach, de aardigheden kwamen zoo stroef over zijne lippen, dat het fijner, het vrouwelijk gevoel er eene klagelijke klagt in hoorde, die hij zijns ondanks lucht gaf. In de taal des Bijbels zoudt hij haar mogelijk vertolken:

‘Als een overtollig wierookvat, ben ik het Huis des Heeren uitgeworpen! -’

In de taal der wereld, is het een morrend:

‘Ik heb mijne bestemming gemist!’ -

Verbaasd, liever nog, verontwaardigd, ben ik er soms bij tegenwoordig geweest, dat deze of gene wijze zulk een' lijder afscheepte, met de koele ik weet niet wat: ‘Het leven is rijk

aan teleurstellingen.' Ei lieve, zeg mij, wat het heeten moest: een algemeene waarheid of een bijzondere troost? Als de eene noch als de andere was de opmerking juist, dunkt mij. Het is u en mij, het is ons allen gegaan als die wijzen; de nederlaag verbeidde ons soms, waar wij ons zeker waanden van de zege; maar wat zegt dit, bij het lot dier misdeelden? Ons buiten het worstelperk te zien sluiten, nadat wij ons tot den kamp hadden toegerust; er in te berusten, dat wij mogen noch kunnen worstelen, dewijl het niet zeker is, dat wij zouden overwinnen: dit behoort zoo min tot de alledaagsche verschijnselen van het leven, als het te vergen is van het gemoed des bloeijenden, krachtigen, overmoedigen jongelings. Het is galle met edik - ziet om u! Wie laat zich door mogelijke teleurstellingen weêrhouden van zijne keuze, - belemmeren in zijnen arbeid, - afschrikken van het klimmen? Het is of ik u bewijzen moet, dat de zon bij helder weder op den middag schijnt. Twee voorbeelden volstaan. Er is geene grievender smart, zegt men, dan die, welke het ouderhart verscheurt, bij het lijk van hun kind; maar hebt gij ooit jeugdige echtelingen ontmoet, welke aarzelen, den Heere om huwelijkszegen te bidden, dewijl, vergun mij de aanhaling van Vondel's schoone regels:

De felle doot, die nu geen wit magh zien,
Verschoont die grijze liên,
---- En mikt met haren schicht
Op het onnozel wicht,
En lacht, wanneer in 't scheiën
De droeve moeders schreiën?

In geenen tijd misschien was de loopbaan des staatsmans glibberiger, dan in den onzen. Terwijl hem, evenmin als vroeger, iets voor der vorsten wisselzin waarborgt, heeft hij alles

te duchten van der volken bewegelijkheid. En echter, wemelt het te onzent niet van kandidaten in de politiek? of heeft iemand uwer ooit hooren klagen over leêgte in de anti chambres van Den Haag? Gelukkig, zou ik willen uitroepen - schoon ik het minst gaarne op het laatste voorbeeld zou zien toegepast, - gelukkig, dat we nog niet zoo flaauw zijn geworden, dat wij er in slagen den ijver der jeugd, op het land als op de zee, in den handel, in de wetenschap, in de kunst, zoowel de drift naar genot, als de zucht naar roem, uit te blusschen door eene voorspiegeling der ijdelheid van het ondermaansche! 'Weinig ende quaet zyn de dagen der jaren mijns levens geweest,' klinkt ons reeds uit den aartsvaderlijken tijd toe; - maar het blijve een woord op de stervenssponde na te zuchten, en niet eer. Ik zou dankbaarder levensbeschouwing kunnen eischen. Ik zou durven beweren, dat uwe eigene ondervinding mij niet zal weêrspreken, zoo ik mij op haar beroep: of het leven ook niet rijk is aan verrassingen; of het geene keten gelijkt, beurtelings, zoowel van gouden als van ijzeren schalmen gesmeed? Ik wil het niet eens. Ik tel ze liever voor u op de bedrogen verwachtingen, ook aan den geestelijken stand verknocht:

De vergetelheid op een dorp, - het afnemen des gehoors in eene groote stad, - eene schrale bezoldiging, dubbel schraal door een talrijk kroost, - een steenachtigen akker, drievierde onkruid, en een vierde tarwe, - een liefdeloos beoordeelen elker leerrede. Welk eene schaduwzijde van de toekomst des jeugdigen Godsgezants! Zij is donker genoeg, voorwaar! Maar, heb ik niet gezegd des jeugdigen, dat is van den gelukkige, die nog op de wieken der hoop drijft, voor wien de vergeefsche arbeid van gisteren een spoorslag is, heden dubbel de hand aan het werk te slaan; van den Godsgezant, die weet, dat er geschreven staat: 'Over weinig zyt gy getrouw geweest,

over vele sal ick u setten?' Spreekt hem van g e d u l d , gij andere troosters, die dit te vergeefs den niet geplaatsten proponent predikt - bij dezen doet gij het pitje der uitgaande lamp slechts een oogenblik hooger flikkeren. Maar als gij wist, hoe nabij de olie verteerd is, zoudt gij er moed toe hebben? Spreekt hem van geduld, wien het hopen, het beiden, het dulden verligt wordt, door de afleiding, die hem zijn arbeid verschaft; wien zijne roeping andere gedachten, en wel telkens hoogere voor den geest brengt, dan die van zijn eigen lot - maar den arbeiders zonder arbeid! Uitgestelde hoop krenkt het hart, en hoe dikwijls is het hunne al op die proef gesteld!

Rêver c'est le bonheur, attendre c'est la vie!

Het is eene fraaie uitdrukking des dichters, welke de jeugd bewondert, welke de ouderdom beschreit. Maar het is niet zoet te mijmeren over ons toekomstig geluk, dan aan den avond van den dag, dien wij sleten, met de grondslagen van dat gebouw op te trekken. Er nooit den eersten steen van te mogen leggen, is een vonnis, welks onregtvaardigheid slechts wordt opgewogen door zijne ondragelijkheid. Dát is het lot der proponenten zonder beroep! Hunne kwelling is dikwijls, te dikwijls eene dubbele: onbevredigde behoefte des gemoeds, gepaard met onbevredigende eischen der natuur. Laat mij beproeven er in de mededeeling eeniger fragmenten van levensgeschiedenissen u het bewijs van te leveren. Als ik slagen mogt, zal het u niet zwaar vallen den eene te vergeven, dat hij zijn stokpaardje heeft gemaakt van wat hij dacht, dat zijn wagen en zijn ploeg zou zijn; zal de andere misschien achting bij u opwekken, als een talent, dat van pligt en roeping droomde, en deze nu slechts schroomvallig zijn wensch en

zijne bede mag heeten; zal welligt een stille, maar verteerende hartstogt in den derde, door den mantel der statelijkheid omsluijerd, u.... Doch ik verzwaar vermetel mijne taak.

En echter mag ik niet verhelen, dat ik verre bəneden mijn doel zou blijven, als die schetsen u niet deden huiveren voor de onmeêdoogende onverschilligheid, welke beweert, dat zulk een overaantal proponenten een verschijnsel is, ‘dat zich van tijd tot tijd in de Hervormde Kerk vernieuwt, en van zelf weêr te regt komt.’

Aert was een aardige krullebol, die aardig van buiten leerde, die nog aardiger versjes wist op te zeggen, die alleraardigst, op een' stoel staande, over de leuning van deze, Dominétje speelde. En Aert's moeder zeî tot den vader Aert's: ‘Manlief, wij moesten den jongen laten studeren.’ Hoe soms één enkel woord schildert! Mij dunkt, gij ziet bij dat studeren de luî vóór u. Als in de middeleeuwen is bij hen geleerde en geestelijke nog synonym. Hij is een eerzame kaarsenmaker en zij eene jufvrouw met eene kornet; de man, ik behoef het er schier niet bij te voegen, diaken, de nepen van de muts zijner wederhelft stemmig, overeenstemmig. Aert's vader is er de man niet naar, op zulk een' voorslag zoo dadelijk ‘ja,’ of ‘neen’ te zeggen. Hij besliep er zich eens op. Als hij er opregt genoeg toe was, zou hij u bekennen, dat hij er dienzelfden nacht van droomde. Hoe? vraagt ge. Hij verbeeldde zich, dat hij in de Vergadering kwam, dat hij broeder Dikkert vroeg: ‘Collega, hoe maakt het uw zoon, de Dominé?’ en dat broeder Dikkert hem antwoordde: ‘Dankje, collega! - is uw zoon, de Dominé, ook wél?’ En hij wist zelf niet, of hij er meer van verbaasd was geweest of meer door gestreeld was geworden, want tot nog toe had zijne geslachtlijst bestaan uit Aert, den eersten kaarsenmaker, die Fop Aertsz., den tweeden kaarsenmaker gewan, Fop Aertsz., dat hij zelf was, hij, die op

zijne beurt Aert Fopsz., den derden kaarsenmaker, meende te hebben gewonnen, van wien broeder Dikkert had gesproken, als van: ‘uw' zoon, den Dominé.’ O hoogmoed, waar kruipt ge al niet in? ‘Ik heb nog meer jongens, en het is mij naar den vleesche gegaan,’ mompelde Aert's vader. Hij peinsde er een' dag of drie over, en verraste toen zijne vrouw, zoo hij meende, met de verzekering:

‘Wijfje, Aert zal studeren!’

‘Dat heb ik al lang geweten, manlief; in drie dagen heb je geene eer gedaan aan mijne ossenrib - maar waar is mijn eerste, dat ik het hem vertelle?’

Aert kwam, Aert werd gekust, Aert werd getroeteld, Aert was geen aardige krullebol geweest, indien hij het niet aardiger had gevonden op de Latijnsche school te gaan, als kwak, kattenkwaad met de kwakken uit te voeren, - met de kwakken (b i g g e n, heeten zij in Aerts geboortestad) te anticiperen op de vrijheid van den studentenstand, - dan kaarsen te gieten, of kaarsen te stippen, een fidei-commissair genoegen in het geslachte Aert's, dat nu van den eerstgeborene op den tweeden zoon, op Fopje, devolveerde. Het spreekt van zelf, dat Aert op de Latijnsche school eenige prijzen behaalde, dat behoort zoo; - dat zijne moeder hem menige les, zijn vader hem menigen raad naar de studie meêgaf, die de jongen ook bij den besten wil niet had kunnen nakomen, niet had kunnen volgen, zoo onoordeelkundig waren ze, zoo luttel voor zijne jaren, voor den kring, die hem wachtte, berekend - dat behoort ook zoo. Aert zou geen aardige krullebol zijn geweest, zoo hij zich hieraan had bekreund, zoo hij o p d e s t u d i e niet meer geld had verteerd, dan vader toe wou staan, dan moeder uit kon sparen. Aert werd een a f l e g g e r, zie Klikspaan i n v o c e. Een, twee, drie malen neigde de goede vrouw de ooren naar zijne brandbrieven, hoe hardhoo-

rend hij ook voor hare vermaningen was; de vierde maal had Aert buiten den waard gerekend. De moeder had eene gemoedelijke bui. ‘Het is toch verkeerd,’ dacht zij, ‘dat ik mijn man bedrieg, om mijn kind in de boosheid te stijven,’ en zij schreef Aert een predikatie van vier bladzijden, waarvoor hij nog verstokt zou zijn geweest, als hem de verwachte banknoot uit den epistel had toegelagchen, maar die hij, bij gebreke van deze, las, overlas en nog niet verscheurde. Ten laatste studeerde Aert - geen kopbreken, maar preekmaken - en de jongen, van wien elk, behalve vader en moeder, eer had geloofd dat er een kurassier dan een eerwaarde uit zou groeijen, hij werd getenteerd, geëxamineerd en tot den Heiligen Dienst toegelaten.

‘Manlief,’ zeî Aert's moeder, ‘hij is proponent!’ een brief uit Zeeland, in welken hij haar de heugelijke tijding mededeelde, in de hand.

‘Dan kan hij te huis komen, - een man meer aan tafel is geen bezwaar.’

Collega Dikkert's zoon was geplaatst, - zou de zijne het ooit worden? Zoo veel honderd proponenten!

Ik beken, dat ik weinig op had met Aert, die naar de Hoogeschool werd gezonden, dewijl hij deed wat alle kinderen doen: naäpen; dewijl zijne ouders, zoo als een mijner vrienden het noemt, zich door zijne studie uit den burgerstand wilden emanciperen. En gij zult niet zeggen, dat ik hem op de Academie e n b e a u hebt geschilderd waar gij hem, zoo mijn schets niet mislukte, tusschen de losbollen en de lichten in zaagt zweven, geen blinkende dwaalstar, geen vast gestarnte, iets e n t r e d e u x , dat geen naam heeft; waar hij eigenlijks niets anders leerde, dan dat zijne ouders niet rijk genoeg waren, om hem een leven van plezier te verzekeren, en dat de natuur hem geen' aanleg had geschonken, om in

een leven van studie zijn geluk te vinden. Maar nu hij weêr te huis is, nu heb ik medelijden met den jongen. Hij is vervreemd van den kaarsenmakerswinkel; op mijn woord, de lucht is niet lekker. Hij is vervreemd van zijn' vader - wat wonder, dat deze meer met Fopje op heeft, die hem het werk uit de hand neemt? Hij is vervreemd van zijne zusters - die, intusschen huwbaar geworden zijnde, nu al op de vingers natellen, hoeveel grooter haar uitzet zou zijn geweest, als Aert niet zooveel geld had verkwist, zeggen de meisjes. Hij is vervreemd van zijne moeder - Aert is nog niet dwaas genoeg, om zich, zoo als zij hem doet, knapper te achten dan al de dominé's uit de stad. Hij is vervreemd van zijn' ganschen kring - zijn dat luî om theevisites bij te maken? En echter hij heeft geene k a s t meer, - hij moet er wel uit, als hij zich te huis niet dood wil kniezen. Waarschijnlijk komt hij bij u en bij mij zijne aardigheden over vuile en schoone pijpen venten - duid het hem euvel, ik heb er geen' moed toe. Hij heeft drie preken op beroep gedaan, en hij is driemaal met de kous op den kop weêrom gekomen; ei, laak het eens, dat hij driemaal ondragelijker wordt, nu men hem te huis dagelijks driemaal meer doet gevoelen, dat hij een ballast is? D e e d , had ik moeten zeggen, in den verledenen tijd; want wij zullen Aert straks wederzien, minder aardig, helaas!

Ik wenschte, dat ik gelooven mogt, in de historie van Aert een' exceptionneelen toestand te hebben geschilderd.

Het zal slechts billijk zijn voor Sicco een' hooger toon aan te slaan. Sicco had ijverig gewerkt en grondig gestudeerd; hij was - zoo als zijne tijdgenooten zeiden - knap voor zes; - en toch stond hij vier, vijf, zes malen naar eene plaats, en toch is het hem even zoo vele malen misgeslagen. Waar haperde het aan? De eerste maal was Sicco niet regt,

zinnig - de tweede maal had Sicco zijn' halsboord laten zien - de derde maal had Sicco gelezen. Ik geloof niet, dat de jongen het ooit zou hebben opgemerkt, vol ijvers als hij was voor alle wetenschap, en dus louter vergetelheid voor kleinigheden, die over ons leven beslissen. Maar Sicco had eene moeder, zooals ik er gaarne teeken; eene vrouw, die vroeg weduwe werd, en van dat oogenblik af, slechts voor haar éénig kind leefde. Eene verstandige vrouw, moet ik er bijvoegen, die aan Sicco, toen hij vijftien jaren was geworden, zeide, dat zij niet rijk waren, en daarom op de keuze van een winstgevend beroep aandrong; eene uitmuntende vrouw, die zich zelve verloochende, die het dorp, waarin zij eens gelukkig was, waarin haar echtgenoot rustte, -waarin men haar op de handen droeg, verliet, om met Sicco te Leyden te gaan wonen, toen hij een jaar klerk was geweest in een eerst Rotterdamsch handelshuis, en haar bij zijne tehuiskomst betuigde:

‘- Liever dood, moeder, dan weer op 't kantoor!’

Het was eene vreemde groep, in dat studeervertrek van haren overledenen echtgenoot, in die kleine bibliotheek: de bleeke vrouw, verschrikt door de ongewone hartstogtelijkheid van haar kind; tranen in de oogen van Sicco, die zoo zelden weende, zelfs als hij haar verliet. School er eene tooverkracht in die folianten, in die handschriften van haren gade, waarover de knaap plagt te kruipen, waarin de knaap plagt te turen, eer hij de letters kende, eer hij haren zin begreep? De verstandige vrouw vroeg het niet; zij herinnerde zich den jongen, op de knie zijns vaders, spelende onderrigt; haar heugde zijne vroege ontwikkeling, onder den opvolger van dezen; de uitspanningsuren met lezen doorgebragt; den nacht ter sluik der studie gewijd, en zij kuste Sicco en zij sprak:

‘Het zij zoo, jongen!’

‘Wie weet, of er geen professor in mij steekt?’ vleide hij.

Een lachje verhelderde haar bleek gelaat. Het was vergeeflijke vermetelheid, het was wettige trots. Zoo er gelukkige moeders zijn, die van Sicco mogt het heeten, zoo lang hij studeerde. Vermeerdering van kennis was voor hem vermeerdering van weelde. Aan het einde van iederen strijd behaalde hij de zege. Er school vrijheidszucht genoeg in zijnen aard, om aan alle uitspanningen van het onafhankelijke jongelingsleven deel te nemen; maar hij bezat ook kracht van geest te over, om zich voor lage uitspattingen te wachten. Of ik in staat ware regt te doen aan de edele betrekking eener moeder, welke trotsch mogt zijn op haren zoon en die slechts dankbaar was; de liefde eener vrouw, welke zich verlustigde in den roem van haar kind; een gevoel, dat zoo min iets baatzuchtigs, als iets zinnelijks had, en haar echter verjongde! Waarom moest haar lijden van zijn candidaatschap dagteekenen? De eerste maal - de tweede maal - de derde maal - zij had alles gehoord - alles gezien - alles opgemerkt; en het bewaren van die dingen in haar harte waren de bitterste droppelen in haren levenskelk. Want toen ze bij het lijk van haren gade stond en schreide, toen schreiden allen, die er omstonden, met haar: hier was miskenning, liefdeloosheid, aanmatiging. Ge moet zeer weinig in lijden ervaren zijn, zoo ge niet weet, dat het beter is te vallen in de handen van God dan in die der menschen.

‘Moeder,’ zeî Sicco, ‘ik zal uwen raad volgen.’

En Sicco heeft zich bij de vierde, de vijfde, de zesde proeve gewacht voor de klippen, waarop hij bij de drie vorige gelegenheden stiet, schoon het hem twee malen strijd kostte, bitteren strijd. Het viel hem ligt zijn' halsboord ter zijde te leggen of neêr te duwen; hij ergerde er zich niet aan, dat zijne glad geschoren kin roodkwabbig op den witten halsdoek

draaide; al had men eene driedubbele bef gevergd, hij zou zich die hebben getroost. Maar zich in te houden, om de bekrompenheid zijner hoorders te eerbiedigen; maar der wetenschap geweld aan te doen, om der bevooroordeelde domheid te believen; maar zijne overtuiging te verloochenen, voor lieden, die naauwelijks eene overtuiging hebben, dát is een lijden, waarbij geen ander haalt. Ik drukte mij te sterk uit. Hij legde de pen neder. Hij duwde het papier weg. Hij ging met groote schreden de kamer op en af. Hij zag het vóór zich, het spook aller tijden, bij welks verschijning de banvloek aller kerken dondert, dat de rust aller edelen stoort; die de waarheid twintig, vijftig, honderd jaren te vroeg huldigen, de onregtzinnigheid, het groote beest! De gewaande onregtzinnigheid, had ik moeten zeggen, die bij de Hervorming met ieder tijdvak van gedaante wisselt zoodra de wetenschap er in slaagt, de stilstaanders, de nietsdoeners, de achteruitgangpredikers van het vorige ondanks hen zelve mede te slepen, en de onregtzinnigheid van gisteren de regtzinnigheid van heden wordt. Hij zag het spook in het gelaat - en, voorregt van een wel ontwikkelden geest! - hij schreef voort, hij schreef weder, hij schreef af: F a i s c e q u e d o i s , a d v i e n n e q u e p o u r r a ! Hij had naauwelijks besloten tot geen' prijs afstand te doen van het regt, zich zelven te eerbiedigen, of eene nieuwe zwarigheid deed zich op. Hij moest veinzen, hij moest huichelen, hij moest van buiten leeren, zoo hij bevallen zou. De moeite ware luttel geweest; maar hij was verpligt den schijn aan te nemen als sprak hij voor de vuist. En het stiet hem, wiens ernst naar waarheid streefde, het stiet hem tegen de borst, dat hij de houding zou hebben, als achtte hij zich zóó verre boven zijn gehoor verheven, dat er geene voorbereidende studie meer werd vereischt, om dit te vermanen of te bestraffen, dit te verlichten

of te verzoenen. Hij verachtte zich zelven, dewijl hij den waan voedsel ging geven, als blies de Heilige Geest den dienaren der Kerke nog onmiddellijk aan; - een voorregt, zweemende naar dat, waarop slechts die dichters stoffen, welke geen ander thema weten te bezingen, dan de inspiratie. En nu het verband tusschen oratorie en declamatie, het vermeende verband, als ware welsprekendheid niet eene deugd, als ware zij louter kunst! Zie, hij gruwde weg, toen hij zich betrapte op het zien in den spiegel hoe hij voordroeg - alsof de verkondiging van Gods woord, voor Hervormde leeken, een bondgenootschap sluiten moest met tooneelgebaren en tooneelgrepen, om indruk te maken.

'Moeder,' zeî Sicco eindelijk, bleek, koortsig, afgemat, - 'moeder, ik geloof niet, dat ik er wèl aan doe.'

Het scheen neen! want drie malen was het weder nederlaag. De vierde maal - ik schaam mij bijna dat ik het schrijve - werd een zijner mededingers vóórgetrokken, dewijl de broeder van dezen, schipper - van ik zeg niet welk veer - beloofde, de dorpelingen voor half vracht naar stad te zullen brengen, mits men h e m koos. De vijfde maal moest men Galm hebben, en niemand anders, - daar Galm, een slagerszoon, het wigt van eenen vetgeweiden os op het eerste gezigt had geraden, tot verbazing van den Kerkeraad. De zesde maal werd er een ander gekozen, dewijl Sicco zich bij den Heer der Collatie onvoorzigtig had uitgelaten, - hij had durven beweren, dat onze Grondwet ons volk in liberale beginselen eene eeuw vooruit is.

Wie had gedacht, dat onze kerk op zulke pijlers rustte; dat het denzulken gegeven zou zijn, over het lot van een' medemensch, over de toekomst eener gemeente te beschikken!

Wilt gij eindelijk met mij een' blik op Ernst werpen? den blonden Ernst, een romanheld, zooals zijne vijanden zeggen,

die hem zijne zedelijkheid, huns ondanks, benijden; een' apostel, zoo als zijne vrienden van hem getuigen, die zich om de harmonie tusschen zijn hoofd en zijn hart, niet aan den tint van dweeperij ergeren, welke hem onderscheidt? Ernst is geen proponent bij toeval, zoo als Aert; Ernst is geen theoloog in den strengen zin des woords, zoo als Sicco; op Ernst zoudt ge de heerlijke beschrijving van Voss mogen toepassen:

> Ueb' er denn seinen Beruf mit Freudigkeit, stets wie Johannes
> Lehrend das grosse Gebot: ‘Liebt, Kinderlein, liebt euch einander!’
> Nicht durch eitelen Zank um Geheimniss, oder um Satzung,
> Nahen wir Gott; nur Liebe, des Endlosliebenden Ausfluss
> Schafft uns Vertrauen und Glauben zum Heil des gesendeten Helfers
> Der Sein Wort mit dem Tode versiegelte! Religion sei
> Uns zum Gedeihn, und nicht unthätiger Religion wir!
> Solches aus Schrift und Vernunft einpredigend, Selber ein Beispiel!
> Leucht' er zu irdischem Wohl und himmlischen!

Liefde had Ernst aan de voeten van het kruis gebragt, - Ernst zou liefde willen verkondigen, - het beeld van Ernst mogt onvolkomen heeten, zoo ik hem u niet liefhebbende schetste. Indien de tijd der idyllen niet voorbij ware - als ik mij dichter mogt wanen, zoo als ik zijn moest, om dit onderwerp regt te doen, dat is: rein genoeg voelde, kiesch genoeg dacht, om in den mensch slechts den toekomstigen engel te zien, dan zoude ik mijne luite aan Ernst en Anne wijden: het lieve kind, wier beeldtenis hij naar de Academie mede droeg. Het lieve kind, waarvoor hij de oogen niet behoefde neêr te slaan, toen hij voor eerste maal weder te huis kwam; het lieve kind, dat hij niet onbeschaamd in het gezigt staarde, toen hij candidaat was geworden. Het is mij om het even, of gij u Anne liefst met goudene of kastanje lokken voorstelt, mits ge haar gelaat slechts eene uitdrukking leent, die ‘ja!’ zeide, schoon Ernst niet met woorden om hare hand

vroeg. Er heerschte tusschen het jeugdige paar eene sympathie, die ontstond als eene beek, - bij verrassing, eer in schaauwrijk lommer dan in helderen zonneschijn; - die voortkabbelde als eene beek, - doorschijnend kristal en spiegel des hemels; - die heel hun leven lang - zoo als een beek het op een' zomerschen avond minnenden doet, die haar in een bootje afwiegelen - die heel hun leven lang hun geluk zou hebben gedragen en gewaarborgd, indien -

Ernst streefde te ijverig naar het bereiken van zijn hoofddoel: Proponent worden, om aan de Academie naar de gevaarlijke onderscheiding te dingen, Student-Auteur te zijn. Maar schoon hij geene verzen uitgaf, hij schreef er voor, hij schreef er aan Anne; het zijn de individueelst-erotische, welke ik in onze taal ken. Nooit heb ik hem kunnen overhalen, die te doen drukken, - luttel aanhalingen zouden u anders overtuigen, hoe zijne luit telken jare somberder werd, naarmate er meer proponenten aankwamen en ongeplaatst bleven. Het ideaal zijns levens: eene pastorij op het land, hij de herder der gemeente, hij de gelukkige echtgenoot en vader, het deinsde allengs op den achtergrond, - tot er uit zijnen zang eene smarte sprak, waarmede de liefde slechts een hart als het zijne folteren kon.

Bij gebreke van die, geve een gesprek, dat hij mij in eene verslagen bui mededeelde, er u een denkbeeld van.

'Anne, hebt ge nog hoop?' had hij haar gevraagd. Gij gist de aanleiding.

'Zoo de teleurstelling van laatst u niet zoo bitter gekrenkt had,' begon zij.

'Allerliefste!' - viel hij in - 'die slechts aan mij denkt.'

'We zijn nog zoo jong, Ernst!'

Een blik op haar - vergeef hem die ijdelheid! - stelde hem gerust. 'Maar,' - begon hij weder - 'zoo ook dit

missloeg, gij hebt om mij het aanzoek afgeslagen van -'

'Foei!' - zeî Anne - 'liever ellende met u, dan weelde met hem!'

En nu verbeeldt gij u, hoe Ernst mij dat vertelde - gij verbeeldt u hoe, zeg ik, als gij geweten hebt. Het was niet langer alleen zijne toekomst, die van zijn beroep afhing, het gold de hare tevens! Vindt ge het kinderachtig dat zijne hand langs zijne oogleden streek, als hij er aan dacht, hoe hij haar uit het paradijs der jeugd aan zijne borst had getroond? Helaas, hoe vroeg en hoe snel is het lachje der zorgeloosheid harer lippen ontvloden, bij den blik op de heide des levens, door hem haar verschiet! Neen, zij zucht niet in zijne tegenwoordigheid; neen, zij toont geen ongeduld, als zijne oogen haar gadeslaan. 'We zijn nog zoo jong, Ernst!' - maar wie der kennissen harer jeugd is langer ongehuwd? Waren het tranen van louter vreugde, tranen van louter vriendschappelijke deelneming, die in hare schoone oogen dreven, toen zij ten derden male speelgenoote was van vriendinnen, jonger dan zij? Het waren vragen, die Ernst slechts fluisterende deed; die hij slechts zich zelven, slechts bij wijle afvroeg; maar haar overwegen gaf dubbelen nadruk aan zijne bede:

'Och, of ik eindelijk waardig wierd geacht den Heer te verkondigen!'

Eisch nu nog, dat Ernst in gezelschap een aardige figuur make!

Mijn onderwerp duldt de vergelijking niet, en echter denk ik, als ik u vraag: 'Wie dezer drie gelooft gij, dat het in de twee of drie jaren, welke er sedert hun' straks geschilderden toestand verliepen, het verste bragt?' onwillekeurig aan de wedrennen, aan de r a c e s , die onuitputtelijke bron van weddingschappen aan de overzijde des Kanaals. Versta mij echter wèl. De gedachte aan den wedloop kwam minder

bij mij op, dewijl er iets gelijkends is tusschen de mededinging der jongelingen naar wat wij levensgeluk noemen, en het wedijveren van eenige vurige rossen, om het eerst aan het einde der baan te zijn; dan dewijl de uitslag van den eenen strijd schier eene volslagen tegenstelling van die des anderen mag heeten. Daar worden zij het renperk ingeleid, - de kinderen der woestenij, - de telgen van onverbasterden bloede, - trotsch van weelde, brieschend van drift, trappelend van ongeduld. En ik zet, zoo als gij, honderd tegen tien op het laatste, het rapste, het moedigste van allen. Men geeft het teeken, en zij snellen, het stof wolkt, de lucht davert; - wat heeft de zege beslist? Eene kunstgreep, - een laagheid, - eene trek, - list of laster? Neen, de sterkte, de snelheid, de verdienste. Hier geldt: eere wien eere toekomt!

In onze verstandelijke, in onze zedelijke, in onze godsdienstige wereld zal juist het tegenovergestelde plaats grijpen. Waarom zien wij het geduldig aan? waarom zijn we zelve medeplichtig aan den gruwel?

Ik was vroeg op (ik logeerde buiten), ik stond aan het geopend raam; de stilte van het landschap verkondigde den dag der rust. En ik vermeidde mij in de geuren der winde, om het venster geslingerd, waaruit zich het liefelijk oord voor mij ontrolde, - in den wildzang, dien het koeltje beluisterde en verklapte, uit de boekweit zoo als uit het olmenloover, waar de vogels werden verjaagd noch verschrikt, - in de spelen van de merrie met het veulen, binnen de grenzen der haag, door het nieuwsgierig jong spijtig aangestaard en gretig overgeblikt, een wedijver van liefde en schalkheid, - in het allerverscheidenst verschiet, stil, maar niet doodsch, dewijl er bij wijle een wolkje voor de zon dreef, en de wisseling van licht en schaduw het tooneel schooner verlevendigde, dan ploegers of maaijers het hadden kunnen doen, - in de torenspitsen

der stad, die mij uit een' doorzigtigen nevel toeflikkerden. Ik genoot het, - ik zou het nog langer hebben genoten, was de dag der ruste niet de dag des Heeren geweest. Verre van mij de aanmatiging mij zelve ten voorbeeld te willen stellen; maar het is laakbaar, dat wij, stedelingen, op het land zoo dikwijls blijken geven van onverschilligheid voor den openbaren eeredienst. Wij storen er de harmonie van een tooneel door, dat in aandoenlijkheid geene wedergade heeft. Wie zes dagen lang den Heere uit het boek der Natuur leerden danken, gaan den zevenden op naar het huis, waarin hun nog grootere wonderen dan de zigtbare worden geopenbaard. Schaamt u, nieuwsgierigen, die komt toekijken, waar gij de knie moest buigen; die den leeken het hoofd doet omdraaien, als hunne aandacht aan de lippen des leeraars hangen moest; die den herder, hij, die slechts aan zijne kudde moest denken, de wereld, hare ijdelheid, hare begeerlijkheden voor den geest roept!

Mijn gastheer verbeidde mij aan het ontbijt; zijne landhuizing ziet - als zoo menig onbuitenachtig buiten te onzent - op den straatweg uit. Deze wemelde van kerkgangers, op faëtons, op karren, op wagens en meer nog te voet. Onwillekeurig borst ik uit, nadat ik hen eene wijle had gadegeslagen:

'Ik wist niet, dat uwe gemeente zoo vele vogelverschrikkers in levenden lijve had.'

'Het zijn fijnen uit de buurt,' antwoordde hij.

Wij gingen, of wilt gij het naauwkeuriger uitgedrukt, wij reden ter kerk, en het onderscheid van stand hield - zoo als gij zeker meermalen hebt opgemerkt - ook na het overschrijden van den drempel der huizinge Gods, nog niet op. Uw onadellijke verteller nam plaats in een bank, waarboven een wapenbord prijkte, op een kussen met borduursel versierd, vóór een' bijbel, wiens band van teekenen der ijdel-

heid niet was verschoond. Maar, zoo ik weldra wenschte onder den hoop en niet in het verheven gestoelte te zitten, het verlangen rees ditmaal niet uit deemoed op. Welk een schouwspel vóór ons! Drie vierde der gemeente had aangezigten, welke slechts een Hogarth regt zou doen. Ik spreek niet van het zwaarmoedige, dat kleêrmakers onderscheidt, nog van het wigtige, waaraan gij schoolmeesters herkent; ik rep van de bogchels, noch van de manken, die er in aanzienlijken getale tegenwoordig waren. Ik was, ik ben, zoo dikwijls ik mij de groepen herinner, nog verbaasd over de eindelooze verscheidenheid van tinten en toonen der teleurstelling op het gelaat dier fijnen te lezen: ik merkte, bij weêrgaloos bekrompen voorhoofden, een groot aantal scheelziende physiognomiën op. De knipper zat naast den loensche; op ééne rij troft gij den 1/16 en den 7/8 uit het kruis aan. Welligt ben ik onbillijk; maar mijne ondervinding heeft mij tot het liefdeloos vermoeden geleid, dat er een innig verband is tusschen uit hunne plaats geraakte oogen en verstandelijk, en zedelijk, en godsdienstig scheelzien. Oordeel over mijne gewaarwordingen!

De leeraar kwam op stoel.

Een galm die het gewelf daveren deed, heette een vóórgebed - daar werd een psalm aangeheven en gezongen, als in de dagen mijner lievelings-schrijfsters, dat is zóó, dat het

> U schier door hoofd en hersens dringt
> Wanneer men Davids psalmen zingt!

En onder het wangeluid hief ik mijne oogen naar den predikstoel.

Het was Aert, maar niet langer de aardige krullebol. Gij kondt, naar het u lustte, bij den eersten blik van hem ge-

tuigen, dat hij gloeide van verterenden ijver, of dat hij glinsterde van goddeloozen dauw. Ik geloof inderdaad, dat het grootste deel der scheelzieners de opgeblazenheid zijner kleur aan den eersten toeschreef; ik beken u openhartig, dat ik aan den laatsten dacht, onder de leerrede, welke hij beurtelings opdreunde en uitgalmde. Aärons bloeijende staf was zijn tekst; maar hoe veel verbeelding gij bezitten moogt, ik tart u, dat ge mij een tiende opnoemt van alles, waarmede hij dien in verband zocht te brengen, neen, dat hij in zijne preek, ordeloos dooréén hutste. Oud en Nieuw Testament werden om strijd geplunderd; heilbegeerte twistte met verstoktheid; de koperen slang en het houten kruis rezen beurtelings voor ons omhoog; verdoemenis ging hand aan hand met bekeering; engelen en duivelen dwarrelden dooréén, onder het refrein van wedergeboorte. Gij hadt van ganscher harte toegestemd, dat de spreker die, evenzeer als zijne hoorders, behoefde. En echter, hoe onvolkomen is nog de indruk, dien ik u van dat gewaauwel over genade geve! Het schemerde mij voor de oogen, het suisde mij in de ooren, mijn hoofd ijlde, werktuigelijk sloeg ik den Bijbel op. Ik weet nog niet, hoe ik mij, onder dat gebalk en gemor, in de lezing van eene der gelijkenissen zoo heb kunnen verdiepen; maar het was of het blad mij eene andere wereld invoerde, die des lichts, die der harmonie tusschen verstand en gevoel, die van het Woord, dat onder ons gewoond heeft, en dat, voor allen begrijpelijk, de verhevenste waarheden, den opbeurendsten troost, het groote levensdoel: s t r e v e n n a a r v o l m a a k t h e i d, eenvoudig verkondigde.

Eindelijk zeide de man: ‘Amen!’ - Half gillende, half snikkende, baauwden eenigen uit de schare de verzuchting na.

> Wanneer de herder dwaelt, wat padt, wat rechte gangen
> Kan de arme kudde gaen?

Wij reden huiswaarts, mijn gastheer gaf zijn hart lucht.

'Hij zal het ver brengen,' klaagde hij, en nu volgde eene schets van Aert, die ik u in de vlugtige omtrekken wil mededeelen. Of ge er uit zaagt, welke beklagenswaardige gevolgen het missen hunner bestemming, liever de vertraging van een beroep, op eenige der dolende ridders onzes tijds heeft; welke lage kunstgrepen teleurgestelde verwachting, ijzeren dwang zijn dagelijksch brood te verdienen, niet beneden zich acht! Aert had vernomen, dat het dorpje, in de buurt van het buiten mijns vriends, den naam had fijn te wezen. Eene preek, die overvloeide van tale Canaäns, werd door hem uitgebazuind. En, wie zou het in de negentiende eeuw van ons vaderland gelooven? de Boänerges werd beroepen. Van die ure af maakten de kleêren den man. Hij scheen te gevoelen, dat hij voortaan tot hen behooren moest:

> Wier hoeden, breet van randen
> Gebogen van ter zij', voor spits en achter spits
> Beschaduwen 't gelaet, daer 't liefelijck en bits
> Zich in het staetigh mengt, tot stijving van geboden
> En tucht van zielen.

En hij was zoo min te kort geschoten in de aanmatiging, als in de verwaandheid, welke het dom gemeen voor waardigheid groet, die het een blijk van groote geleerdheid acht. De eerste onverstaanbare preek moest de vruchtbare moeder aller volgende zijn - zoo hij zijn gehoor niet wilde verliezen; en de eerzucht nestelt zoowel in het booze als in het brave hart. Aert had zich in zijne gemeente, in de bewoners der omstreken van het dorp, niet bedrogen; hij verwierf zich eene soort van vermaardheid. Er ontbrak echter nog iets aan zijn geluk, zoo zijn toestand dien naam verdient; de bezoldiging was schraal, en Aert had nooit aanleg een heilige te worden, door ontbering en onthouding; dus koos hij eene vrouw, ge moogt gis-

sen welke, nadat hij den vrede zijns gemoeds aan het verkrijgen eener plaats had opgeofferd. Ook in het huichelen, il n'y a que le premier pas qui coûte. Er was onder Aerts vrouwelijke kennissen eene, die een' aardigen stuiver gelds had; zij was weduwe, - ik laat het bij dien enkelen trek.

Één woord nog, het is geene poëtische geregtigheid: zoo Aert zijn gehoor beheerscht, hij staat onder de pantoffel.

Dat ik er even zeker van ware, dat Aert in de schaduw van den kerktoren van zijn dorpje zal worden begraven, als ik gereed ben te erkennen, dat weêrhanen als Aert uitzonderingen zijn van hunne klasse. Helaas, zijn naam is reeds op menige beroepingslijst gedrukt! Helaas, zijne stem heeft galms genoeg voor de ongeschiktste aller domkerken, waarin wij opgaan. Helaas, zijn rug kan buigen, waar het pas geeft, hoe voldoende het hoofd op den wèlgemesten romp sta! Hij bestraft allengs met meer oordeel - de rijken het minst, de vromen het laauwst. Hij houdt van onschuldig vermaak: een' keurigen disch, een lekkere flesch. Hij verruimt het bezwaard gemoed: eene plaats in den hemel voor eene plaats in het testament.

Maar uitzondering, of geene uitzondering, en hetzij Aert, bij zijne verplaatsing in eene stad, zijn' overdreven' schiklust naar zijn gehoor al of niet tempere, één geslacht doet hij stilstaan, zoo niet achteruitgaan, in dien geest van hervorming, waarvoor onze vaderen het pligt achtten goed en bloed veil te hebben; één geslacht verzwaart hij het leven: want er is geen geluk zonder licht in hoofd en in hart.

Anders zag ik Sicco weêr.

'Vriend,' - zeide hij - 'het is om dol te worden!'

Zoo men slechts naar het uiterlijke had geoordeeld, men zou hem, om dien kreet, van ondankbaarheid hebben verdacht. Hij zat niet langer in de bekrompen kamer, welke hij te

Leyden in het huisje zijner moeder zoo overstoffeerde met folianten, dat zijn stoel, bij iedere beweging, een' geleerde voor het hoofd stiet. Hij ontving mij in een vertrek, welks ameublement van fijnen smaak getuigde, welks spiegelglazen het uitzigt verleenden op een park, dat van de pracht onzer herfstzon schitterde. Er heerschte orde om hem heen, en rust scheen zijn deel. Maar een enkel woord zal genoeg zijn, om de illusie te verdrijven, dat hem de dubbele zegen was bedeeld, beurtelings een' blik te slaan, dien beurtelings te laten weiden over de schoone, dagelijks afwisselende bladzijde uit het boek der natuur, voor hem opgeslagen, en over de werken zijner lievelingsschrijvers in eene sierlijke boekenkast, ter regterzijde van zijnen leuningstoel geplaatst. Sicco was gouverneur.

Er moest veel gebeurd zijn, eer hij zich in die vergulde kooi had laten opsluiten; en waarlijk, allerlei jammers was zijn deel geweest. Op het onverwachtst had zijne moeder meer dan de helft van haar vermogen, bij de bankbreuk van een handelshuis, verloren. Helaas, het is geene ongewone, geene romannen-ellende, den teerpenning der weduwe, den lijftogt van het weesje, bij den val van een' vroom, deftig, door een' ganschen kerkeraad solide geachten koopman, te zien inboeten. Sicco, die de onrust, aan welke dit verlies de bejaarde vrouw ter prooi gaf, meer had bespied dan gedeeld, meer had vermoed dan opgemerkt, - liefdevol, zelfverloochenend, gewillig ontberende, als zij was; - Sicco werd er door aangespoord, om zich te beijveren, partij van zijne studie te trekken.

Partij van wat? Van zijne geleerdheid, hij, die, door al zijn weten, slechts te inniger overtuigd werd, hoe weinig hij wist? Partij van zijn onderzoek dan? voor het publiek, dat geen onderzoek wil! Neen, - het moest iets anders, iets algemeen aanlokkends, iets b e l l e t t r i s t i s c h zijn, en hij beproefde het, t a n t b i e n q u e m a l. Hij was er de jongeling

niet naar, hooge verwachtingen van zijn talent te koesteren; hij had er zich geen oogenblik mede gevleid, dat de opgang van zijn werk den nameloozen schrijver der vergetelheid zou ontrukken; en echter krenkte de uitslag zijner pogingen hem diep. Hij vond geen' drukker, meent ge? Ge vergist u, eene aanbeveling van den Hoogleeraar, die hem het meest onderscheidde, had hem dezen bezorgd; zijn boek zag al veertien dagen lang het licht. Daar kwam zijn uitgever, die lotbeschikker van een' arm auteur - en betuigde hem koeltjes, dat hij te hoog schreef, dat men hem onduidelijk vond, dat slechts enkelen hem begrepen, - ieder woord een afdingertje op het honorarium, waarmede hij zich had gevleid. Het was iets nog ergers. Een oogenblik mogt zich Sicco's eigenliefde streelen, dat in die laatste afkeuring eene lofspraak school; hoe spoedig deed zijn gezond verstand dien waan wijken! ‘Als uwe voorstelling klaarheid mist, is uwe voorstelling onvolkomen,’ herinnerde hij zich, en in zijn binnenste was zijn vonnis gewezen. Hij besloot, zich in het vervolg voor die klip te wachten. Maar het was of zijn uitgever zijne alleenspraak had beluisterd; stouter liet deze er op volgen:

‘Ons lezend publiek is zoo klein; voor wie schrijft men toch, als men niet voor Jan en alleman schrijft?’

Ik wenschte om den wil des mans, en om dien van Sicco, dat hij het daarbij had gelaten. Des jongelings eerbied voor de wetenschap, des jongelings liefde voor de kunst (bij hem in beelden gebragte aanschouwelijke wetenschap) ergerde zich reeds aan die popularisatie, *tot voor den kruijer op den hoek toe;* nu volgden de voorbeelden:

‘Zoo ge schreeft als mijnheer - die voor alle standen zoo bevattelijk is; - of als mijnheer - die zoo veel lezers heeft, omdat hij zoo stichtelijk schrijft; - of als mijnheer - die zoo grappig is -.’

‘Dat mag ik niet, mijnheer!’ zeide Sicco. Het was le coup de l'âne.

En hier zou hunne kennis zijn afgebroken, indien Sicco's moeder niet krank geworden, indien de winter niet ingevallen ware. De winter? vraagt ge; - maar weet ge dan niet, dat hij twee aangezigten heeft, die hemelsbreed verschillen? Ik wed, dat gij hem kent als een' vrolijken grijze. De frissche lucht, die zijn naderen verkondigt, verstaalt uwe verslapte zenuwen. De geneugten die hem vergezellen, de vlugge schaats, de vlugger arreslede, verlevendigen voor u het in den laten herfst zoo sombere landschap. Hoe zou de avond u lang vallen, als de punch vonkelt, als de piano klinkt, als de gezelligheid plaats neemt aan den haard, zes of acht vouwstoeltjes, om de gemakkelijke chaise-longue? Wie zou niet van den levenslustigen grijsaard houden, die twee jeugdige, aardige gespelen medebrengt? Vergt ge, dat ik ze schets? Hoort ge dan al van verre de muzijk niet, die afgodes onzer eeuw, voor welke hoog en laag nederknielt, en die wij den moed niet hebben hard te vallen, al schijnt zij er ons nog verre van het weldadige van haren invloed te staven door een veredeling harer outertolken? Of hebt ge geene welkomst over voor de Muze van het drama? Ik eerbiedig uw' kieschen smaak; maar ik durf geen' banvloek uitspreken over hen die haar voor lief nemen, nu Melpomene te onzent schier geene priesters meer heeft, en Thalia toch niet iederen avond *de Neven* kan opvoeren. Er is eene derde gezellin des winters, die ik hoop dat u de liefste der drie is, eene edeler vreugde dan waarvan ik nog gewaagde, de vreugde der beweldadigden, die u uit tranen toeschittert.

Het is zaliger te geven dan te ontvangen!

Het aangezigt des winters is den arme een grimmige plage; hij wet den prikkel des gebreks; hij scherpt de klaauwen van

den nood, hij verhonderdvoudt de behoeften. Hoe veel wreeder is hij in het laatste geval voor den fatsoenlijken verarmde, dan voor den letterlijken bedelaar! De beeldtenis, die ik voor u van Sicco ontwierp, is mislukt, indien er niet iets uit zijne trekken spreekt, dat u doet uitroepen: ‘Hij zou een waardig leeraar der Stoïsche school zijn geweest!’ Maar de wijsbegeerte moge ook ons nog in onze dagen over velerlei gemis kunnen troosten, - zij moge haar voorhoofd niet rimpelen, bij het gluren naar een' kouden haard, - bij het aantrekken van een' versleten' jas - bij het knijpen van eene voor drie vierde ledige flesch, wanneer een vriend te onzent een bezoek aflegt; - ik zou meenen uw gevoel te beleedigen, wanneer ik verontschuldiging of verklaring voegde bij Sicco's woorden:

‘Het was koud, mijne moeder kwijnde, ik vatte de pen weder op.’

O gelukkige, dat wil zeggen: vermogende schrijvers! die voortbrengt uit behoefte des gemoeds, die uitgeeft om anderen te vermaken; weet ge welk eene kwelling het is te schrijven om den broode? Hoe zoudt gij het weten? Ge zaagt u nooit verpligt tot het nemen der hagchelijke proeve, hoe digt gij het peil der alledaagschheid naderen kondt, zonder dat ge ophieldt talent te blijven; zonder dat gij den eerbied voor u zelven verloort, die in dit opzigt, als in ieder ander, slechts de weêrspiegeling van een onbevlekt geweten is. Sicco moest er naar streven à la portée de toutes les intelligences te zijn, dat ongeveer zeggen wil, beneden bijna iedere intelligence.

Sedert kwam de beurt aan het vertalen, - niet tot stijloefening - niet van een' auteur uit liefde vertolkt - niet van een boek, dat in verband met de behoeften des tijds en zijne eigen stemming, sympathie bij hem opwekte - neen, het eerste het beste, dat eene winst belovende speculatie scheen.

Sicco's moeder stierf.

‘Er is eene plaats in Job,’ zeide hij, ‘die ik herhaal, zoo dikwijls ik haar gedenk.’

‘Daer rusten de vermoeiden van krachten?’ vroeg ik.

Hij knikte en hij schreide.

Er waren maanden verloopen, hij ontving mij zoo als ik het u beschreef: hij was gouverneur geworden van drie telgen van adellijken huize. En waarom dan borst hij zoo hevig uit? Viel zijne betrekking ook hem zwaar? Weeklaagde hij mede over miskenning? Was hij de honderd en eende, die de grieven opsomde, welk eene ziekelijke eerzucht tegen geldtrots of adelhoogmoed heeft in te brengen; grieven, die zij beter zoude doen, door onderwerping te verligten, door geduld te beschamen, uit den weg te ruimen door verstand? Ge zoudt onregtvaardig jegens Sicco zijn, zoo gij vreesdet, dat ook hij ons den penning al weder van die zijde zou laten zien; eene zijde, van welke hij zoo dikwerf beschouwd werd, dat ik grooten lust gevoel hem eens van den anderen kant toe te lichten. Hij was wijs genoeg om te glimlagchen, toen een zijner kweekelingen hem vroeg: ‘of onadellijken net menschen waren als hooggeborenen?’ (Een feit). - Sicco ergerde er zich niet aan, dat de vrouwe des kasteels hem slechts te duidelijk blijken liet, hoe weinig zij met een' onderwijzer ophad, die haren kinderen noch houding, noch buiging, die geen schermen en geen dansen leerde. Sicco werd door zijne minderen geëerbiedigd, dewijl hij zich nooit iets over hen aanmatigde. En wat was er dan, dat hem dreigde dol te maken?

Het vergeefsche van zijnen arbeid, het vruchtelooze van zijn onderrigt.

‘Eergister wandelden wij,’ vertelde hij mij. ‘Ik weet niet meer wat wijsheid ik uitkraamde; maar, of ik les gaf in de

botanie, of dat ik eene beschrijving uit Virgilius opzeî, ik weet wel, dat de jongens niet luisterden; er ging een gejuich in de verte op. Wat was er aan de hand? Een slanke boerenknaap had een' meestersprong gedaan over eene sloot. Een, twee, drie moest de middelste het zoo goed kunnen als hij; en zie, ofschoon niet zoo lang als Jan Harmsz, de polsstok droeg hem over, als had hij hem nog wel eens zoo ver kunnen dragen. "Dat zal de jonker wel uit zijn lijf laten," mompelden de slungels, terwijl zij den oudste aangaapten; maar meent ge dat hij het zich tweemaal liet zeggen? Hij probeerde het kunstje eer ik hem kon waarschuwen, en al plofte hij midden in het riet aan den anderen kant neêr, heden ochtend was hij vóór dag en dauw al op, om het beter te doen; en ik hoorde hem na den middag tot zijn' broeder zeggen: "Cornelis, nu over eene eens zoo breede sloot, als je plezier hebt!"'

Ik vertrouw, dat mijne lezer begrijpt, dat Sicco zich over het gemis van allen geest van wedijver onder zijne leerlingen beklaagde, de kwaal, waaraan elk afzonderlijk opvoedingsstelsel lijdt.

'Ik sprak er onder het dessert den Baron over,' voer Sicco voort; 'ik zeide hem, dat vooral de jonker' - de oudste scheen bij uitnemendheid dus te worden genoemd - 'een' gedurigen prikkel behoefde; ik sloeg hem vóór, den zoon des predikants in de lessen te laten deelen. En wat was zijn antwoord? 'Die knaap moet wel leeren, mijnheer, dewijl hij er van leven moet!' En daar bleef het bij. Valt dus van No 1 geen plezier te wachten, wat zal ik van No 2 zeggen? Hij is een snaak, die de oude auteurs het spoedigst beet heeft, waar zij het minst stichtelijk zijn: hem zou de tucht goed doen; maar ik ben hier om te onderwijzen, en niet om te kastijden.'

‘En de derde?’

‘Hij is nog een kind, dat lessen opzegt. - Waartoe verslijt ik mijne jeugd dus? Mijn hoofd wordt er stomp van, mijn hart leert wrok voeden. Ik zie dagelijks duidelijker, dat slechts wrijving licht en warmte geeft. Ondanks al mijne moeite zullen zij met valsche begrippen over menschen en zaken aan de Academie, in de wereld optreden. Want de eerste indrukken van gelijkheid, van verstandelijke verdienste, van humaniteit, welke wij allen op de school ontvingen, die onuitwischbaar zijn, worden in lateren leeftijd door niets vergoed. Lieve vriend, tot welk eene andere bestemming achtte ik mij geroepen!....’

Arme Sicco, die, in zijne nieuwe betrekking, aan het allen moed, allen lust uitdoovend besef der nutteloosheid van zijn streven ter prooi is; hij, die zoo vele gaven bezat, om als hervormer op te treden!

Laat ons naar Ernst omzien. Bij gebrek van een beroep, had hij zich in eene der hoofdsteden den ondankbaren last van hulpprediker getroost, voor een' kranken grijsaard, geloof ik, die niet rijk genoeg was om van een emeritaat te kunnen leven, die voor de helft van hetgeen hij daarbij verliezen zou, de diensten van Ernst konde hebben. Ik zou gaarne in het voorbijgaan opmerken, hoe hard de dwang is, die men door deze korting ouden van dagen oplegt; hoe wreed het is, dat men een welverdiende rust slechts voor een getemperd gebrek veil heeft. We zijn van het eene uiterste tot het andere vervallen: de bezoldiging onzer geestelijken reikt naauwelijks toe, om hunne onafhankelijkheid te waarborgen. Wij hebben geene bisschoppelijke vorsten der Kerke meer; ik geloof, dat de godsdienst er aan zedelijken invloed bij wint; maar wij hebben overjaarde priesters, die blijven offeren, dewijl zij van het altaar leven: zou de zedelijke waardigheid van den stand

er niet onder lijden? Ook is er iets anti-hervormds in dien dwang, in die karigheid. Hoe durft gij verwachten, dat de man, die zich zelven overleeft, langer tot verstandelijke ontwikkeling zal opwekken en aanvuren? - De hulppredikers? - ik aarzel tusschen het middel en de kwaal. Er is wijsheid in de verordening, die den jeugdigen godsgezant het eerst van allen een' werkkring op het land, in den schoot der natuur aanwijst. Eensklaps van de Academie onder huislieden te worden verplaatst, het gaat zeker niet zonder een grooten, een geduchten schok, die zijne eigenaardige gevaren heeft. En echter, het is de beste school voor het herderlijk werk, dat dorp, waarin de menigte ten achter is bij haren leeftijd, maar waarin hij overvloedige gelegenheid vindt te leeren, wat hem nog ontbreekt: kennis der menschen, kennis der maatschappij. Die laatste, die leerzaamste aller scholen onthoudt gij hem, gij, die hem voor u laat optreden, voor eene schare, wier behoeften de twintigjarige naauwelijks begrijpt, voor een gehoor, dat ---

Ernst preêkte voor stoelen en banken, zoo als het volk kort en krachtig zegt. Hij dacht te nederig van zich zelven, om er door gekrenkt te zijn. De weinigen, die in het eerst waren opgekomen om hen te hooren, uit louter nieuwsgierigheid, zij kwamen, zoo dikwijls hij optrad, weder uit belangstelling; de jongeling vleide zich allengs het vooroordeel te zullen overwinnen, dat een h u u r p a a r d aankleeft. IJdele waan! Er is iets hardnekkigs in den trots eener groote gemeente. De aanmatiging harer beschaafdste leden eischt meesterstukken; de bekrompenheid der onbeschaafde laat zich overbluffen - door gezag. De morgen kwam, die er hem van overtuigen zou. Door ik weet niet welke onzalige misgreep eens letterzetters, was in de rij der beurten op het Dominé's-briefje de naam eens gevierden redenaars in plaats van den

zijnen gesteld, en door nog onverklaarbaarder verzuim des correctors niet verbeterd. De menigte stroomde ter kerke - sleden, brommers, vigilantes, koetsen lieten in de belendende straten den kerkgangers schier geene ruimte over; een aanzienlijk gehoor zat neder in het Huis des Heeren - en zag Ernst opkomen.

Ik heb geene woorden voor het tooneel, dat toen volgde.

Een gemompel, - een gedruisch, - een gestommel, - het opensluiten van banken, - het wegschuiven van stoelen, de helft der gemeente, - laat het een vierde geweest zijn - ging liever naar huis, dan van hem het Woord Gods te hooren.

- Waar, waarom, waartoe waren zij opgekomen?

Ik geloof niet, dat er iemand onder de leeraren dier stad was, welke zich gestreeld voelde door die voorkeur, den beroepene boven den ingeschovene bewezen; maar ik wenschte dat ik getuigen kon, dat het feit zoo levendige verontwaardiging had opgewekt, dat geen toekomstige Ernst meer voor die verguizing bloot staat. Hoe zij hem trof? - laat mij voortvertellen. Eenige weken later las ik in de *Haarlemmer Courant* eene huwelijksaankondiging, die mij pijnlijk aandeed. Het was geen m a r i a g e d e r a i s o n, het was geen m a r i a g e d'a r g e n t, in onze dagen, te onzent niets vreemds meer; het was nog minder een echt, die mijne jaloezij opwekte. Het paar was niemand anders dan Ernst en Anne. En waarom trof het bericht mij dus? Dewijl ik onder de vermelding van zijnen naam het toevoegsel vond: ‘Predikant te Passaroeang, of Kanoeghurdie, of Tjilatjap,’ of hoe de plaats in de Oost-Indiën heeten mag!

Zie die advertentie vóór u, gedagteekend uit eene der liefst-gelegen Geldersche steden. Verbeeldt ge u niet onwillekeurig de bruidsdagen van het lieve paar, in het kamperfoelie

priëel des kleinen hofs, in de huiskamer, waarin zij geboren werd, waaraan al hare herinneringen verknocht zijn? Welk een tooneel van geluk! En doe nu, met een' tooverslag, vrienden, - verwanten, - ouders, - te huis, - vaderland verdwijnen; verdwijnen voor dat andere werelddeel, waarin hij bekeeren, waarin zij verkwijnen zal. Welk een verschil! - Bekeeren, zeg ik. Of zal hij der zucht zielen toe te brengen weêrstand kunnen bieden; zal hij het mogen, waar de gelegenheid zich te over aanbiedt? Onverschilligheid tegenover afgoderij, van wien zij te vreezen zij, niet van een gemoed als het zijne. - Verkwijnen, herhaal ik. Het heugt mij ergens de fraaije uitdrukking te hebben gelezen, dat de liefde in onze luchtstreek een mantel is, welke de vrouw voor menigen storm beschut; het zou laster zijn haar in het Oosten geen beveiligend scherm te achten, dat de hitte des middags afkeert; maar wie uwer aarzelt mij toe te stemmen, dat het harde wittebroodsweken moeten zijn, die men aan boord - tusschendeks, - op de verraderlijke zee doorbrengt? Beklagenswaardige Ernst! beklagenswaardiger Anne! Waar is de pastorij, welke gij u droomdet? de dorpskerk, wier vergulde torenspits boven de eeuwen heugende eiken uitflikkerde; de eenvoudige, hartelijke gemeente, die u lief zou hebben, als gij haar, jong en vroom, beminnende en bemind, een ander Eden, een hemel op aarde!

O het is grootsch - het is meer, er is geene verhevener roeping denkbaar, dan Christus te prediken, waar de Heiden nog voor zijne afgoden nederknielt; het is den dienaar des Heilands waardig, de blijde boodschap te verkondigen aan alle volken, dienstbaren vrij te maken, verlorenen tot de zaligheid te brengen. Ik heb eerbied voor onze Catholijke geloofsbroeders, die het kruis zoo den Heere nadragen; ik geloof, dat hunne leer er geschikter toe is, dan de onze. Maar, hoe

dit zij, wie zal Ernst tot deze zaak in staat stellen, als hij een' blik werpt op zijne Anne, die, met de handen in den schoot, moedeloos op de blaauwe golven staart, als de duinen onzer kust welligt voor altoos uit hare oogen zijn verdwenen; Anne die hij beluistert onder het zuchten:

'Lieve moeder! -'

Maar wie zal Ernst tot die taak in staat stellen; Ernst, die haar de ontberingen van het scheepsleven, ja, geduldig ziet dragen, maar niet minder smartelijk gevoelen; en echter weet, dat haar nog bitterder plagen verbeiden; die al een' anderen hemel, die al eene andere aarde, die al een afzigtelijk menschenras in het verschiet aanschouwt, den vreemden tongslag al hoort, waarvan zij vruchteloos beproeven zal de klanken op te vangen.

Inderdaad, haar verbeiden Europeanen, Landgenooten zelfs, op dat verre Java; maar welke gezelligheid, - die van lieden, welke Nabobs trachten te worden of Nabobs zijn; en eenzaamheid, schaars verpoosde eenzaamheid, als hij bij den inboorling doen zal, wat zijne hand vindt om te doen!

Zie, ik ben geen voorstander van het celibaat: maar wilt gij bekeeren; wilt gij maaijers in de woestenij uitsturen; wilt gij oogsten waar de velden nog niet wit zijn; - wilt gij, in één woord, het kruis doen lichten bij natiën, die nog in den nacht der barbaarschheid omwroeten; verg van geene vrouw, dat zij het gloeijend zand van het pad op het gebergte, dat zij den killen dauw der vallei met u trotse; - verg het niet; - duld het niet! Laat uw hart niet aan het aardsche hangen, als ge profeet wilt zijn van het hemelsche; offer u geheel op en niet ten deele. Meer nog: het zij keus, vrijwillige keus! - geen last, dien gij u getroost, zelfs niet om den zoetsten, den reinsten, den menschelijksten aller lusten te smaken. Ik had schier geschreven den goddelijksten: want Schepper onder

God, wie is het meer dan de jeugdige echtgenoot, die vader wordt?

Helaas, de toekomst van Ernst is donker; hoe wensch ik hem van harte toe, dat ook hij, dat ook Anne moge ervaren:

> Manches beschied seitdem der Allmächtige, gutes und böses,
> Auch das Böse war gut, denn Seine Gnad' ist unendlich!

Het is een karaktertrek van kwakzalvers, voor iedere kwaal, welke zij aantreffen, een onfeilbaar geneesmiddel te bezitten in hunne medicijnen-kast of in hun poedervalies, - ik wil niet, dat ge mij tot den gilde betrekt. Al wat ik u, na de teekening der drie ongelukkigen, nog heb te zeggen, is geen raad, om de krankte te boeten, het is eene bede om die te voorkomen. Want, zoo Huygens gelijk heeft in zijn:

> Veel hebben sich verploeght,
> Verweven of verschaeft, en geen bedydt van allen;
> Die Staet of Lettervolck, of Krijghslui konden vallen
> En zijn 't geluckelick, en zijn ter eer en baet
> Van eigen en gemeen, van Huisgezin en Staet -

- helaas, het omgekeerde is niet minder, is in vollen nadruk, ten opzigte van ongeschikte proponenten, waar! Zoo vaak eene verkeerde bestemming, tot welken stand ook, bepaald wordt, lijdt de maatschappij er onder; maar door geene erger, dan door die der voorgangers des volks. Niet alle Sicco's blijven gouverneur, niet allen, die Ernst gelijken, gaan naar de Oost-Indiën; God behoede er ons vaderland voor! - maar wat ontwikkelt zich uit dezulken, die na verloop van tien of meer jaren een beroep krijgen? Onderstel hen wat deze niet waren, onderstel hen vermogend genoeg, om onafhankelijk te leven, wordt een schijnbaar lang verijdeld levensdoel er drage-

lijk door, - valt teleurgestelde verwachting er minder smartelijk om, - houden hunne vruchten woord, in evenredigheid met wat hunne bloesems beloofden? Ik heb iemand gekend, die in deze catégorie viel; laat mij met zijn' vlugtigen omtrek besluiten, - het zal mijn opstel voltooijen.

Toen ik hem bezocht, was hij eener hevige krankte ter prooi. Als de meeste teringzieken sprak hij minder over deze, dan over zijne uitzigten. Waan niet, dat hij zijn hart daarom lucht gaf, over de voorkeur aan een' jonkman, die naar Aert zweemde, gegeven; hij oordeelde te juist, om zich hierover te verbazen; hij was te gelijk nederig genoeg, om te erkennen, dat anderen, waardiger mededingers, meer regt van aanspraak hadden dan hij. Hij klaagde slechts, dat zij z o o v e l e waren. Ik beproefde hem te troosten, - het ging pijnlijk. Ik wist ten laatste niet, of ik zijne wonde had gezalfd, dan wel of ik die had opgereten.

'Ge hebt te veel talent, om altijd te worden voorbijgegaan.'

Een weemoedig lachje, - verontschuldiging zou bespottelijk geweest zijn; want zijn aanleg was even veelzijdig als uitmuntend.

'Het zou mij spijten, zoo gij geen tijd meer hadt, iets anders te leveren dan preken.'

Een ernstig hoofdschudden ging zijn ernstiger woord vooraf. 'Ik weet niet, of ik ooit mijn ideaal bereiken zal,' hernam hij; 'maar is er iets schooners, dan voort te arbeiden aan het werk der Hervorming? iets verheveners, dan te mogen bijdragen tot de uitbreiding van den dienst in Geest en in Waarheid?' En nu wenschte ik, dat ik u schilderen kon, hoe hij zich den Hervormden leeraar voorstelde, in verband met de behoeften des tijds, verstandelijk en zedelijk voorbeeld tevens, de bode des lichts, in den vollen zin des woords. 'Er was

veel gedaan,' meende mijn vriend, 'er bleef meer te doen over.' Louter de sinds vijftig jaren verbeterde spreekmethode was niet genoeg; een dieper indringen in den geest van het Evangelie, de leer voor alle tijden geschikt, en daarom in staat alle nooden te stillen, moest het Christendom ook aan de negentiende eeuw als uit God openbaren.

'En wat zoudt gij te kampen hebben,' viel ik in, onhandige trooster als ik was, die hem met het uitstel wilde verzoenen.

'Met mijne gebrekkige uitspraak?' vroeg hij met een' zucht.

'Dat minder,' hervatte ik - het is jaren geleden, - 'maar met de verdeeldheden in onze Kerk. De helft der kleine gemeente zou u verketteren -'

'En daarom zou ik terug deinzen?' brak hij mijne bedenking af; 'en de laffe rust boven den edelen strijd prijzen? - Dat zij verre!' En een blos vloog over zijne bleeke wangen, en zijne oogen tintelden van gloed. 'Het zaad wordt niet uitgestrooid,' voer hij voort in de beeldspraak, die hij lief had, 'als de zoele zon buiten roept, of de dichte lommer schaduw geeft; buijen en vlagen moet de landman trotseren, om de korrels uit te werpen; hij denkt aan den oogst, en hagel noch windruk, die hem deert.'

'Lieve enthusiast!' lag mij op de lippen; doch ik zeide: 'Maar uw geest, die van plooijen noch schikken weet; maar de menigte, die de weegschaal in handen, en het vonnis op de lippen heeft -'

'Acht ge mij dan zoo zwak van geest,' vroeg hij, 'dat de schimp der onwetendheid mij deren zou; acht ge mij dan zulk een bedelaar van menschenlof, dat het bewustzijn, mijn' pligt te hebben gedaan, mij niet voldoen, mij niet troosten zou? Of ben ik zoo arm aan liefde, dat ik den Heiland niet zou kunnen nabidden: "Heere! vergeef het hun -"'

Ik drukte hem de hand en ik zweeg eene wijle.

‘Leer me berusten!’ zeide hij vriendelijk.

Hij was me verre op den weg vooruit.

‘En toch heeft Borger gezegd: de jeugd mag niet rusten!’ - begon hij zelf weder. ‘O wie voort mogt werken in zijnen geest! Een volgend geslacht moet bereiken wat het zijne niet vergund werd.’

Bij vele verschijnselen onzer dagen, - bij den weêr ontwakenden sektegeest - bij de opwekking tot weêrstand van en wedijver met andersdenkenden, in plaats van tot streven naar ontwikkeling en volmaking in onze Kerk, aarzel ik er over te klagen, dat hij spoedig na dit gesprek stierf.

Vrede zij met zijne assche!

1841.

De ezelinnen.

(Eene schets uit mijn venster.)

Een korenveld, eene weide, een bosch leveren zeker streelender verschiet op, dan eene straat of eene gracht in de stad; maar hoeveel afwisselender en veelzijdiger poëzij schuilt er in de menigte, welke ik binnen de muren dagelijks mijn venster langs zie gaan, dan in het gelaat van hemel en aarde, buiten!

Het was in den nazomer van het verleden jaar, dat mijne opmerkzaamheid, uit het venster op straat op en afdolende, vóór het invallen der schemering geboeid werd door een schouwspel, dat mij dikwijls somber stemde. En echter leverde de groep een vrolijk tooneel op, dat bij wijlen zelfs dartel werd - het waren vijf, zes, zeven ezelinnen met haren drijver.

Vrees niet voor alweder eene beschrijving eener tering; onder de studie, welke de krankte eischt, zou ik mij welligt

verbeelden haar ter prooi te zijn. - Integendeel, toen ik de graauwtjes vóór de deur van mijnen overbuurman zag stilhouden, - òverburen, die ik wat meer kende, dan men het gewoonlijk zijne nààste doet - toen kwam de gedachte: ‘Wie zou er krank zijn, h i j of z i j ? ’ naauwelijks bij mij op, of ik zeide in mij zelven:

‘Geen van beide.’

‘Oordeel, of gij een' dier jeugdige echtelingen zoo erg zoudt hebben geacht, dat zij reeds tot de ezelinnemelk hunne toevlugt moesten nemen; beslis dit, zeg ik, als gij de volgende bijzonderheden zult hebben gelezen.

H i j ? hm! - Wie, als ik, de drie kruisen achter den rug heeft, smaakt de twijfelachtige vreugde, allengs de kennissen zijner jeugd gevestigd te zien. Twijfelachtige vreugde, voorwaar! Want bij die herschepping verkeeren velen, helaas, van vrienden, dat men hen waande, in kennissen, als ik ze noemde. Een andere familiekring - hoe vervreemdt die! - Een vertrek naar elders - hoe kwijnt weldra de briefwissel, welke na verloop van het eerste jaar geheel ophoudt! - En toch behooren deze nog tot de minst smartelijke wijzen, waarop men de begoochelingen zijner jonkheid ziet vervliegen. Sommige banden worden niet langzaam door den tijd los gestrikt, gebrek aan sympathie in de beschouwing van het werkelijk leven breekt die wel eens plotseling en voor altijd af, schoon men elkander blijft zien, schoon men de kennis aanhoudt. Welk eene andere toekomst achtte ik mijn' overbuurman, achtte ik Pieter beschoren, toen ik, verscheidene jaren geleden, met hem de duinen opwandelde, en wij, op den top van dezen of genen blinkert, het dubbele lied hoorden, dat nog wedergalm vindt in mijn hart, - welk eene andere toekomst, dan zich voor hem verwezenlijkte? Toen luisterden wij, opgewonden jongeluî als we waren, beurte-

lings naar het landschap aan onze slinke, dat ons i j v e r toesuisde, en naar de zee aan onze regte, die g l o r i e zong - toen spraken wij van het verleden, van degelijkheid, - toen beloofden wij, - ja, wat niet al!

Vóór drie, drie en een half jaar misschien, kwam Pieter mijne woning binnen, stoof zou het woord zijn geweest, als hij mij geruimen tijd vroeger iets dergelijks had mogen mededeelen, als hij mij op dat oogenblik wilde aankondigen. Lot en leven hadden hem, voor een half *l u s t r u m* , het is waar, op eene zware proef gesteld. Hij had hopeloos, hij had vergeefs bemind. Maar de jongeling, die, na eene teleurstelling van dien aard, niet strenger vasthoudt aan al wat hij vroeger hoog en heilig achtte, heeft hij waarachtig liefgehad?

'Ik wou je toch eens komen vertellen, dat ik geëngageerd ben,' zeî hij, dood bedaard.

En wij waren elkaâr reeds zóó vreemd geworden, dat ik verpligt was te vragen:

'En met -?'

'De dochter van -' en eenige kwaliteiten volgden.

Ik was niet genoeg vriend meer, - vergun mij te zeggen: ik heb te strenge begrippen van vriendschap, om in te houden, wat mij uit het hart op de tong kwam:

'Dat is anders dan met Elise -'

'Och - wat - ja!' hernam hij, eene phraséologie, waartoe hij reeds dikwijls zijne toevlucht had genomen, als ik hem sedert zijn blaauwtje, zijn wankelen, zijn hinken op twee gedachten verweet. Hij was nog niet zóó ver gekomen, om te beweren: 'dat men transigeren moet, om in het praktische leven nuttig te zijn;' enz., enz. Hij begreep, dat hij toch iets ter gunste van zijn meisje zeggen moest, en liet er zich verstandiger over uit, dan hij gedaan zou hebben, - ware hij verliefd geweest.

En voor Pieter, die, een half jaar na zijn engagement getrouwd, mijn overbuurman was geworden; voor hem zou de drijver daar het balsturigst paar ezelinnen uit den hoop, ongezeggelijk en zaâmgekoppeld als het was, aan die ijzeren leuning vastbinden? Hij zou krank zijn, hij, wien de aanstaande schoonpapa eene geschikte partij had gevonden, al dreef hij een beetje oppositie, 'oppositie was immers tegenwoordig de weg om er te komen?' Pieter, wiens grieven tegen onzen tijd de valkenblik van den oude teregt niet zoo zwaar had geacht, dat een lucratieve betrekking die niet zou kunnen genezen; Pieter de tering? bah!

Was z i j dan welligt lijdende? wie het geloofde, niet ik. Het toeval, - waarom het verheeld? - het toeval, dat door mijne nieuwsgierigheid niet zoo heel toevallig was, had mij spoedig zijne Louise leeren kennen. Alles wat zijne vroegere en latere geliefde gemeens hadden, was de uitgang van den naam e n ise. Twee meer verscheiden meisjes zijn naauwelijks denkbaar. Of het onderscheid louter dáárin had bestaan, dat de eerste eene brunette, de laatste eene blondine was! Maar Elise, levenslust, plaagzieke dartelheid, - liefde - innige, vurige liefde; maar Louise, onberispelijke vormen bij volslagen vrijheid van hart, om niet te zeggen afwezigheid van gevoel! Ik zag haar bij het stilstaan der graauwtjes vóór mij, zoo als ik haar had gezien den dag, waarop hun huwelijk werd voltrokken, - den dag, sedert welken ik weinig meer van haar hield. Pieter had mij verzocht zijn getuige te willen zijn, - zóó iets weigert men niet.

Er was echter veel, dat haar verontschuldigde, bij de plegtigheid niet overaangedaan te zijn geweest. - Het ware onbillijk van mij, zoo ik het verzweeg.

Vóór alles, zij was moederloos; de weeze had de zoetste betrekking weinig of niet gekend. Op een paar vermaarde

pensionnats was zij door haar koel temperament beveiligd voor - het woord b e s m e t t i n g is wat hard; en toch geve God, dat wij nooit een zachter leeren gebruiken voor die ontreiniging der gedachten, welke het gevolg is van overprikkelde, onmaagdelijke nieuwsgierigheid. Arm kind, dat zij voor die strenge kuischheid van zin, welke haar van de geheimen harer gespelen afkeerig maakte, niet in een ander opzigt, niet door de verzuimde ontwikkeling van haar hart had geboet! Wien konde zij lief hebben, wien leerde zij beminnen? Een' vader, dien zij zelden zag; die haar, toen zij de school had verlaten, verzocht bij zijne gastmalen als vrouw des huizes te ontvangen, en die haar uithuwelijkte - om zelf weêr te trouwen?

En de ceremonie!

Het was eene dubbele, zoo als er bij alle fatsoenlijke huwelijksvoltrekkingen te onzent plaats grijpen, sedert de invoering van den burgerlijken stand, - die eene voortreffelijke inrigting zoude zijn, als wij haar niet zoo m i r n i c h t s, d i r n i c h t s, met huid en haar hadden geslikt; als wij haar gewijzigd hadden naar onze zeden. Een huwelijk is in Holland nog niet louter u n c o n t r a t c i v i l, de hemel zij er voor geloofd! ‘Dan sukkele de kerk den staat achterna!’ schijnt het stelsel; maar hoe die verdeeling den indruk verzwakt: God, in Christus onze Vader, volgende op dat heidensche opperwezen, 't welk eigenlijk niemands God is!

Het formulier naar de wet had echter op Louise, op ons eenigen indruk kunnen maken, ware het voorgelezen, zoo als onze moedertaal bij hoogtijden spreekt, kernig, met nadruk, uit het gemoed. Maar al had een afstammeling van Oud-Hollandschen huize de voordragt op zich genomen, het was geen Hollandsch wat wij hoorden. Spreek mij niet van Gallicismen; de Gallomanie deed de toppen der vingers tintelen van ergernis; het was of zij ons trok bij de haren.

En de griffier raffelde de acte over - als wenschte hij dat niemand meer trouwen mogt, - om hem de moeite te besparen.

De inzegening had in de Wale-kerk plaats; - daar bruidegom noch bruid nazaten van r é f u g i é s waren, vergoedden geene familieherinneringen het onhartelijke der vreemde taal. Noem dit niet bekrompen, bid ik u. De mindere innigheid van het Fransch komt doorslaande uit, als gij de huwelijksformulieren der hervormde gemeenten in beide talen vergelijkt.

Zie, ik vergaf het Louise, dat er ook dáár geene tranen in hare oogen kwamen. Maar dat zij, na den afloop van het feest, zóó hartstogteloos, zóó kalm, in het reisrijtuig stapte, als ware zij nogmaals naar het pensionnat gereden, hadt gij het haar ten goede gehouden? Ik wil uwe beslissing niet vooruitloopen; maar ik vermoed, dat gij het er met mij voor hadt gehouden, dat niet ten haren behoeve het graauwtje haren uijer aan de vingers des drijvers prijs gaf; het graauwtje, welks veulen intusschen zijn' ruigharigen kop achteloos op haren schouder neêrvlijde.

En toch bleef ik met ongeveinsde belangstelling voortstaren; en toch wenschte ik het glas melk, dat de dienstbode weldra naar binnen bragt, al de heilzame, al de genezende kracht toe, welke het bleeke vocht der ezelinnen ooit op een' kranke uitoefende. Want nog altijd uit het venster ziende, greep mij eene vrees aan, welke mij huiveren deed.

Ik had Pieter en Louise, sedert zij mijne buren waren geworden, tweemaal bezocht. Hoe anders had ik hen de eerste dan de laatste maal aangetroffen!

Luttel weken na hunne tehuiskomst van hun speelreisje was ik het paar gaan zien. De indruk, dien het bezoek bij mij achterliet, was verwant aan dien, welken de schilderijen van een' negentiende-eeuwschen Ter Burg zouden maken. Het be-

hangsel der kamer, waarin ze mij ontvingen, wedijverde in helderheid van kleur met de rosetten van het plafond; - het lichtbruine mahonyhout der huisraden schitterde mij tegen; - de fijngeslepen kelken kaatsten den vonkelenden morgenwijn in het kristallen blad weder; - Louise droeg een zijden kleed. Maar de glans der vreugde, die mij uit hare oogen had moeten toeblinken; maar de blijdschap, welke Pieter had moeten gevoelen, dús gevestigd, zóó gelukkig te zijn; maar de geestigheid, die kruiderij des gespreks; maar de lach, dat zout der zamenleving, ik zag er te hunnen huize even vergeefs naar om, ik hoorde er die even weinig, ik smaakte ze er zoo min, als gij het op de stukken van onzen eersten satijnschilder doet. De overeenkomst ging verder: Louise was niet minder statelijk dan zijne slanke jonkvrouwen; maar gij hadt dat deftige evenzeer bewonderd, zoo gij slechts haren rug, en niet haar gelaat, hadt gezien. Pieter staarde in den wijnkelk, met denzelfden ernst, dien zijne gemusqueerde allongeparuiken onderscheidt, en van welken ge toch, hoe lang gij naar de meening gist achter zulke oogen verscholen, niet meer begrijpt, niet wijzer wordt, dan dat zij den wijn bekijken.

'De mensch en sal by broodt alleen niet leven,' zegt de Schrift. Hoe mij die woorden invielen bij de leêgte van al de pracht, voor welker verzoeking Pieter was bezweken!

Er waren maanden verloopen, zes, acht maanden welligt: daar verraste mij eene heugelijke tijding, daar volgde eene uitnoodiging, - ik trad andermaal de woning van het paar in. Hoe was alles verkeerd! Louise zat in eene weelderige c h a i s e l o n g u e ; een Dou onzer dagen zou zich vermeid hebben in de schildering der niet al te breede kant, welke haar bleek kopje en hare bleeker handen, welke haar mutsje en haar kleed omgolfde; hij zou regt hebben gedaan aan de stille weelde waarin

hare oogen dreven, zwommen, zoo gij wilt. Voor het eerst was zij bezield; behoef ik te zeggen, dat zij voor het eerst schoon was? En ook Pieter leverde eene figuur op, het penseel van den schilder der *Kraamkamer* waardig. Er was niets uitgelatens in zijne verrukking; de zon der vreugde had meer gedooid dan gezengd - ook de groote Gerard hield van eene waardigheid, die de grenzen van het stijve naderde. Onder het roeren van den kandeelstok werd de eerstgeborene binnengebragt; het mogt mij niet van het hart er voor uit te komen, hoe dikwijls ik den dollen wensch voedde, dat kinderen zóó ontwikkeld geboren werden, of zij drie jaren oud waren. Hoe gelukkig was Louise met haren zoon - hoe hechtte zijne hulpeloosheid haar aan het wicht! Wijze natuur! Ik zag beide trots en schroom in de zijdelingsche ontblooting haars boezems, toen zij het kind de borst gaf; hare oogen gingen heen en weder tusschen Pieter en den kleine - en haar gade knikte haar toe - zij hadden nog kans op geluk.

Ik weet niet, of het u als mij in het scheppingsverhaal van Mozes heeft getroffen; maar ik las nooit zonder aandoening, hoe de oudervreugde de uitdrijving uit het paradijs verzoette. Ik dacht er dat uur aan!

Helaas, was het voor hun kind, dat de graauwtjes aan de overzijde stil stonden?

Den volgenden morgen was ik er zeker van; - het jongsken scheen, sedert zijne spening, geloof ik, in eene kwijning te vervallen, tegen welke de arts het gebruik van ezelinnemelk had aanbevolen.

Maar, zoo mijn blik den volgenden avond, en dagen daarna en weken lang op ongeveer hetzelfde uur getrouw het venster uitzwierf, om den drijver met zijn zes- of zevental langs te zien komen, getrouwer nog ligtte Louise in hare zijkamer

het gordijntje op, de graauwtjes nu eens ongeduldig te gemoet starende, dan weder door hunne niet zoo vroeg gehoopte komst verrast. Hoe wettigde, helaas, de voortdurende onzekerheid over den toestand haars kinds dien angst en die hoop!

En zie hier de gedachten, door de komst dier ezelinnen opgewekt; de mijmering, waartoe zij uitlokten:

Een kind! - is er iets ter wereld, waarin meer poëzij schuilt, dan in het van allerlei zorg afhankelijke schepseltje in die wieg, - dat welligt bestemd is de luister van ons geslacht te worden? Het weet naauwelijks zijne handjes te gebruiken, - handen, die later misschien het zwaard des krijgs of de veder des vredes zullen zwaaijen of stieren, met tijdgenoot en nakomeling verbazende kracht. - Het invallend zonnelicht doet zijne oogjes zeer; - oogen, die ontwikkeld den afgrond zullen peilen of den starrenhemel meten; oogen, die de duisternis noch de schittering van de wonderen der natuur zal verbijsteren of verblinden. - Het eenvoudigst begrip schijnt te hoog voor die trage hersenen, het instinkt des diers leidt sneller en wisser dan de zoo hoog geroemde rede; maar wacht, en de wetenschap zal haren stralenkrans werpen en de kunst haren lauwer vlechten om dien nu nog naakten, schier nog weeken schedel. Een kind! - het begin van een leven, door vreugde en smarte bont geschakeerd, dat beurtelings zoo groot en zoo klein schijnt, - dat der laagste togten en der edelste driften om strijd ter prooi zal wezen, - maar dat niet eindigt in het graf, waaraan de onsterfelijkheid is gewaarborgd, liever nog het eeuwige leven; opdat onze zwakheid door de negatieve uitdrukking niet heen schemere waar het onze zoetste hope geldt. Een kind! - laat ons dalen, of rijzen misschien, want de moeder buigt zich over het wiegje heen, en er is niets verheve-

ners in de gedachten, welke ons de toekomst van den jeugdigen mensch straks inboezemde, dan wat wij in deze groep aanschouwen: liefde, liefde, het uitgedrukte beeld Gods! Zie, er was zelfzucht in de bekommering, waarmede Louise dat schrale aangezigtje gadesloeg, de kleine handjes drukte, haar trager dan vroeger te gemoet gestoken; - de lipjes kuste, bleeker dan weleer; - zij gevoelde, dat met dien band, - als hij scheuren moest - de éénige, die haar innig aan Pieter hechtte, zou lossspringen. Zij had hem nooit bemind, zoo als dat vleesch van haar vleesch, zoo als dat leven van haar leven. Maar - wordt de opmerking voor eene mijner lezeressen wel vereischt? - hoe die zelfzucht vergoed werd en opgewogen door de toewijding van den dag en den nacht, van de vreugde der openbare vermaken en der gezellige geneugten; door de volslagen ontzegging van rust, zelfs na weken lange oppassing! Hoe verloochende zij die zelfzucht geheel door de verzuchting, eindelijk aan haren boezem ontglipt:

‘Heere, neem mijn leven in plaats van het zijne!’

Op eenen schoonen herfstmiddag - het heugt mij nog of ik 't straks had gezien - was het gordijntje ter zijde geschoven - de kleine lijder zat in zijn' stoel vóór het raam. Daar kwamen de graauwtjes - hoe hij gierde en sprong, of hij hen te gemoet wou! Eene der ezelinnen, die er met hare bleekzilverige huid en fijne ooren, - zij stak die op, - waarlijk niet uitzag of wij regt hadden den naam der dierensoort tot een schimpwoord te verlagen, - eene der ezelinnen werd een zonnig plekje op de straat gewaar, wierp er zich neder, rolde er zich om en nog eens om, - het plaveisel was pas gemaakt, en het zand nog droog. Het jongsken zag van achter de spiegelruit de speelsche groep, want een veulen had zich bij het moederdier gevoegd; de kleine werd rusteloos; naar buiten

reikten zijne armpjes, en Louise gaf dien wensch gehoor. Op de stoep verschenen, daalde zij met haar kind de weinige trappen af, en liet hem zijn' wil in het streelen der vaalbruine haren van het beest, dat voor hem gemolken werd, en plaatste hem voor een oogenblik op den rug des diers. O, dat ik de weelde schilderen kon, waarmede zij hem aan haar harte sloot, toen hij, een omzien aan zich zelven overgelaten, weder in de beschermende armen wipte, die boven en beneden hem hadden gewaakt; de weelde, zeide ik, de huivering had ik moeten zeggen, die haar rank lijf trillen deed! Of waren hare oogen niet afgedwaald naar de schalke vreugde van ezelinne en veulen, die zich nog altijd omkantelden in het warme zand; die, aan hunne weide, aan hun distelveld ontrukt, dien zweem van natuur smaakten in de steedsche ballingschap, gezond als zij waren?

De moeder benijdde, in den schoot der weelde, het graauwtje, dat eene wolk van stof deed opgaan. Toen deze was weggewaaid, zag ik vergeefs naar de overzijde: Louise en haar kind waren verdwenen. Zij was met hare smarte haar prachtig huis weder ingetreden.

De ezelinnen kwamen den volgenden, kwamen nog menigen avond terug; maar eer de winter inviel, hadden de plagerijen tusschen den drijver en het dienstmeisje uit, - want de gordijnen der zijkamer waren opgehaald, de luiken gesloten. Pieter en Louise beweenden hun éénig kind.

Vergun mij niet, dat ik u schetse, hoe het paar me bij het rouwbeklag ontving - Louise, die luttel maanden het leven des harten had gekend, scheen versteend; slechts van tijd tot tijd gaf zij teeken van bewustzijn - door op te zien!

En Pieter? Het geviel dit voorjaar, dat hij mij van eene reize naar Zwitserland sprak; de toestand zijner gade, verzekerde hij mij, eischte die.

‘Ook ik zelf, jongen,’ zeide hij, ‘ben niet gelukkig, - de hemel heeft mij gestraft in mijn kind!’

Ik zou hier uitweiden in alles, wat zich tot zulk een' verslagene zeggen laat, - hoe het mij heugde uit den mond eener waardige oude vrouw te hebben gehoord: ‘Toen ik mijn' man nam, had ik hem niet lief, maar dat kwam later door zijn gedrag,’ - met andere woorden, dat Pieter de liefde van Louise, welke hij had leeren achten, die hij thans schier beminde, nog verdienen kon; - ik zou er bijvoegen, dat het voor niemand te laat is zijn levensgeluk te zoeken en te vinden in de betrachting van zijnen pligt; dat ieder, die wil, een degelijk mensch kan worden, degelijk als de vaderen het waren in onzen roemrijksten tijd, - ik zou dit alles doen, als mij plotseling geene vreeze bekroop, welke mij letterlijk doet aarzelen voort te gaan.

Welke?

Dat gij mij een' onheusch vriend zult noemen, die vroegere, innige betrekking, - later aangehouden kennis, - eindelijk weder toegehaalde banden prijs geeft, die.... Vaar niet voort met uwe beschuldiging, bid ik. Ge zoudt gelijk hebben, ware het zoo. Doch als ik u gul uit bekenne, dat ezelinnen, Pieter, Louise, het kind nergens zóó bestonden als ik die schetste, dat ik zelfs geene overburen heb: o, beweer dan toch op uwe beurt niet, dat de gebreken in onzen maatschappelijken en huiselijken toestand door mij gegispt, dat de verspreide trekken, welke ik zocht te vereenigen, dat deze niets anders zijn dan b o o s h e d e n i n d e l u c h t, waarvan niemand te onzent hinder heeft!

1842.

Hanna.

(Een studie-beeld uit het leven.)

Het was zaturdagavond vóór Kerstijd, en in eene kleine woning op Katten-, Oosten- of Wittenburg, te Amsterdam, lag, in een spaarzaam verlicht slaapvertrek, het woord Gods opgeslagen op tafel. Eene jonge vrouw, die er in hare eenzaamheid opbeuring, troost, licht in zocht, staakte onwillekeurig de lezing, toen haar blik op de woorden rustte:

'Als sy nu de sterren sagen, verheugden sy haar met seer groote vreugde.'

Waarom schemerde het der peinzende?

Zie, het was niet, dewijl eene door smaak noch studie bestierde verbeelding wieken aanschoot, en zich de Oostersche Monarchen voorstelde, in al de pracht, waarmede de Italiaansche schilderschool hen heeft uitgedost, verbaasd, dat het schitterend luchtverschijnsel stille bleef staan boven eene nederige woning. En echter, verre, zeer verre van haar, èn

de zin voor het gemoedelijke, waarmede Bendemann ons met de Wijzen uit het Oosten in vast vertrouwen voort doet trekken, èn de zin voor het verhevene, waarmede Vondel deze, in zijn bekend meesterstuk, het goddelijk Kind laat aanbidden. We zijn noodeloos hoog gesteigerd. Het was iets eenvoudigers, iets vrouwelijks, iets kinderlijks schier, dat haar schreijen deed; iets, dat u en mij, - laat ons het bekennen - ook is weêrvaren, wanneer wij, in verslagenheid des harten, der Heilige Schrift het oor leenden, en een zweem van gelijkenis, eene flaauwe analogie tusschen beide toestanden, de voorstelling vergeten deed, dewijl indruk of schok ons onwillekeurig in het tegenwoordige overbragt. We zagen op, of wij zuchtten, - een oogenblikkelijk gevoel, dat vele woorden zou hebben vereischt, indien wij het aan een' derde hadden willen verklaren, - een wensch, dien God verhoorde of vergaf. Om tot onze lezeres terug te keeren, de verrassing der vreugde, in de aangehaalde woorden zoo aandoenlijk uitgedrukt, trof haar diep: eensklaps werd zij te moede, als zag zij, tegen de graauwe winterlucht van den oostelijken hemel des IJstrooms, een wit zeil opdoemen, en eene diepe ademhaling vertolkte de bede:

'O, hoe blijde zou ik zijn!'

Moge mijn aanhef u niet allen lust tot verdere kennismaking hebben benomen! Immers, ik voorzie, dat ik zoo voorhoofdfronsing als schouderophaling te tarten heb, wanneer ik u die jonge vrouw, wanneer ik u Hanna vóór twaalf of vijftien jaren voorstelle, Aalmoezeniersweeze als zij was, - vondelinge, die in haar kleed het bewijs omdroeg, dat hare moeder haar van zich had gestooten, zoodra zij het licht zag; dat haar vader er zich welligt nooit over had bekreund, of zij bestond. Waarom zou ik het uwer kieschheid euvel duiden, dat zij zich aan de figuur ergert, schoon mij de proefneming

aanlacht, u te overtuigen, hoe weinig wat gij het gemeenste leven heet, het goede, het schoone zelfs buiten sluit? Slechts nog één trek, welke der afzigtelijke wereld toebehoort, die mij niet minder walgt dan u; slechts nog één trek, en ik zal uwer verfijnde zenuwen geen geweld meer aandoen: Hanna was in het Huis gelukkig, schier bij uitzondering gelukkig te prijzen, daar de onnoozele ten minste in geen ziekelijk ligchaam de onverdiende straffe droeg der uitspattingen, der losbandigheid van hen, wier lust, niet wier liefde, haar in het leven riep. Schoonheid was haar deel. Stellig hebt gij in dichterlijke droomen dikwijls van de onweerstaanbare heerschappij gelezen, welke deze uitoefent, maar er in de werkelijke wereld schaars treffender blijk van gezien, dan dat, waardoor hare lieve heldere kijkers, haar goêlijk-mooi gezigtje soms voorbijgangers of toeschouwers verraste. Dáár stoven zij aan, op gracht of plein, de knapen uit het Diaconie-huis, de knapen, onwillekeurig nog vermetel op hunne betrekking tot de weleer heerschende kerk; - dáár ontmoetten zij haar, de burgerweezen, de jongens, die zich thans op hunne broederschap met van Speyk te goed doen, en wèl mogen zij het; - dáár omringden beiden haar, de eersten in hunne geestelijke, de laatsten in hunne stedelijke liverei, en deze als gene, verwaten op dien dos, zoo als alle onderscheidene kleederdragt het maakt - dáár zagen de wilden de gesmade Aalmoezeniersweeze vóór zich. Een gejoel ging op, het schimpwoord kwam op de lippen - maar wat was het? H o e r e n k i n d ! h o e r e n k i n d ! - waarom bestierf het, eer het werd geuit? Geene bedenking, hoe leelijk het hun zou staan, vader- en moederloozen als zij waren, eene nog ongelukkiger, verlatener weeze dan zij, te smalen, geene bedenking van dien aard, welke hen weêrhield. Wat zich ook in onze weeshuizen ontwikkelt, de kweekelingen uit dezen blijven meestal vreemd

aan die teederheid des harten, den kinderen in de nieuwjaars-versjes onzer poëten toegedicht - ook valt zij naauwelijks te vergen, waar het lot in de prilste jeugd zelfstandigheid tot voorwaarde van bestaan maakt. Het was dat echt-hollandsch-mooije, die blanke wangen, waaraan de roos hare schoonste tinten schijnt te hebben geleend, die liefelijke oogjes, wier blaauwe helderheid vrede en vreugde verkondigt, het was de schoonheid, die overwon.

‘Eene knappe meid!’ zei de oudste.

‘Het arme kind!’ zei de jongste.

En zij gingen verder, - want ge treft naauwelijks één' schalk aan onder tien schreeuwers.

En echter, niet minder dan of zij haar wreed hadden uitgescholden en ruw hadden bejegend, niet minder betrok bij zulke tooneelen dat gezigtje, 't welk slechts behoefde te zijn gezien om te worden gespaard: die kinders hadden hunne ouders gekend, - zij wisten ten minste wie zij geweest waren, zij konden hunner in liefde gedenken. Zij, daarentegen!... En waarom ook zij niet? - Voortreffelijke Hanna! - eer de jaren der huwbaarheid aanbraken, waren de geheimen der kunnen haar ontsluijerd; maar niet door overprikkelde nieuwsgierigheid, niet door dartelen lust, niet door wulpschen zin. Smartende distels en weedoende doorns hadden haar die kennis ingescherpt. Onder de schepselen welke onze beschaving, onze zedelijkheid, ons christendom op de hoeken onzer straten en stegen duldt, onder die schepselen kon hare moeder schuilen, - en wie weet, welk voorbijganger haar vader was? - Voortreffelijke Hanna! herhaal ik. Vraag mij niet, hoe zij tot die waarlijk menschelijke, tot die echt kinderlijke, tot die vrome beschouwing van haren toestand en dien harer moeder gekomen was; maar in het Huis werd de bijbel gelezen, en het woord van Hem, wiens uitspraken licht en liefde

zijn. Het woord: ‘Wie van u zonder zonde is, werpe den eersten steen op haar!’ was balsem geweest voor haar gekrenkt gemoed; het bragt verzoening te weeg. En, zonderlinge zegen in strafheid, in miskenning, in onregtvaardigheid bedeeld! - de verwijten, bij welke zij de onschuld harer gedachten had ingeboet, maar door wie zij tevens in de kennis met wapenen was toegerust - zij behielden haar in de ure der verzoeking, toen zij dienstbare geworden was in eene aanzienlijke woning, en de verleiding haar aanlokte, niet slechts in den glans van goud, maar ook in den bloei der jeugd. Hare moeder stond haar voor den geest; - hare moeder, die eens onbevlekt was geweest als zij; - hare moeder, die misschien viel, dewijl ze niet gewaarschuwd was; - hare moeder, die mogelijk op dat oogenblik een leven van zonde op een leger van smarte boette. Herinnerde deze zich harer, wenschte zij haar bij zich? O, de tranen, welke er langs Hanna's wangen vloten, dewijl ze haar in dien jammer niet bij konde staan, dewijl zij het kussen van de stervende niet zacht mogt schudden, dewijl ze haar niet zeggen mogt, hoe van harte zij vergaf, dat wieg en kreb, en bete en dronk, haar zoo hard, haar zoo karig gegund, haar zoo bitter waren geweest, dewijl ze haar niet goeden nacht mogt kussen en vergeving afsmeeken van Hem, wiens vergeving wij allen behoeven - die tranen, dat haar vader ze hadde gezien! Handwerksman - winkelier - ambtenaar - beursganger - weledelgeborene - of wat hij zij of was - God slechts kent hem - God slechts weet het - hij had zich voor zijne onechte dochter geschaamd, en hare knieën aangegrepen, zoo als de schuldige het die des monarchs doet, wiens woord genade verleent. Of ik zou wenschen, dat er voor den onmensch geen leven ná dit leven ware!

Ziedaar, wat er soms onder een kornetje schuilt.

Willen wij Hanna voort laten mijmeren, voort laten lezen? Harer is eene smarte, welke het toch niet in onze magt staat te verzachten. Ook heb ik haar u als jonge vrouw voorgesteld; ook ben ik u nog de vertelling harer vrijerij schuldig.

Welaan dan!

Dikwijls ben ik er getuige van geweest, dat menschen van hoogeren stand er zich over verbaasden, hoe geringe lieden zoo spoedig kennis maken, en in eenige oogenblikken onder elkander niet slechts gemeenzaam, maar zelfs vertrouwelijk worden. Eilieve, wat vreemds steekt er in? Verre van mij ditmaal uit te varen tegen het weinig toeschietelijke der zeden van onzen fatsoenlijken kring. Het is de schaduwzijde onzer huiselijkheid, wier zachte glans minder zou uitkomen zonder deze, al gaat het ons soms bij haar als bij Rembrandt's schilderijen: jammer, dat die groep niet even mooi zou zijn, zonder dat donker. Stil, geene heiligschennis! En ten einde wij niet afdwalen, wat wagen dienstbaren met hunne openhartigheid? armoede is aller lot. Verblijdt er u over, zoo dikwijls u een trek uit het volksleven verrast, met een blijk, dat wederzijdsche, belangelooze welwillendheid, onder onze mindere standen, ondanks hunne behoeften, groot, zeer groot is, - zoo dikwijls hunne onderlinge hulpvaardigheid mij en u beschaamt - ik heb er de Hollandsche, de Amsterdamsche gemeente te liever om.

Geen half jaar had Hanna nog op een der grachten van de hoofdstad gediend, of niet alleen haar groet werd beantwoord, maar hare toespraak uitgelokt; maar hare geschiedenis, droevig en kort als die was, meêlijdend aangehoord door eene oudere dienstmaagd, wier portret gij zelve teekenen moogt.

‘Kind,’ zeî Machteld, ‘als je wilt, ik zal de hand aan je houden, of ik je moeder was.’

Dat was een hartelijk woord in haren toestand; Hanna sprongen de tranen in de oogen. Zoo was er dan iemand, die haar lief had, haar, de verlatene! Want al was zij de sombere vlagen te boven, in welke zij al hare godsdienst behoefde, om het lot, haar door den Hemelschen Vader beschikt, niet hard te vinden, er kwamen oogenblikken, waarin ze slechts al te zeer gevoelde, wat zij er in miste, 'niet van eerlijk volk' te zijn. Geene jeugd, geen vrouwelijk gemoed, geene edele ziel, of zij voorgevoelt het geluk bemind te worden, de weelde lief te hebben!

'Als er geene smet op die meid rustte,' zeî Jan, de koetsier, 'dan zou zij al lang een' flinken vrijer hebben gehad.'

'Ik zal krijgen wat mij opgelegd is,' antwoordde Hanna, die de opmerking hoorde. Maar de predestinatie was kranke troost.

Het is waar, oude Machteld beweerde: 'Hanna, ik ben nooit gehijlikt geweest, en ik heb er nooit over gekniesd; met Mei zal ik op het Hofje een kippetjes leven leiden, kind! wie wèl doet, wèl ontmoet;' maar onze kennis, zij weêrlegde, noch zij beaamde die woorden. Zij beloofde slechts hare moederlijke vriendin trouw te zullen bezoeken, als deze op hare muiltjes zoude gaan.

En woord hield zij, toen de tijd gekomen was, woord, iederen uitgaansdag. Het was lief te zien, hoe langzaam zij met de vrouw, die krukte, toen zij uit de drukte was, de binnenplaats van het gesticht om, en nog eens omwandelde, en stoel en stoof buiten in het zonnetje zette, den rug naar het licht, en het kussen haalde, en de steken in het breiwerk opnam, en de luimen vierde, welke de best zoo goed had, als wij allen die met hare jaren en kwalen hebben zouden. - Hoe wist Hanna zich, uren lang, in de stille wereld te voegen, die wereld

te onzent voor den ouden dag geschapen: eene lieve, zindelijke woning, een bleekveld en een tuintje, - geenerlei onbevredigde behoeften, en het genot dier weldaden verhoogd door storelooze rust - of zoo deze wordt afgewisseld, dan slechts door die soort van gezelligheid, welke den grijze het liefste is, een praatje over het verledene, een praatje met eene dankbare betuiging besloten.

Het was avond in den vóórwinter, acht of negen jaren geleden; de kat bakerde zich bij den kleinen haard, en het bestje mogt zoo zeggen, Hanna was bij haar:

'Kom, kind, lees mij eens wat goeds voor. Of het aan de letters, of aan mijn' bril, of aan mijne oogen schort, ik weet het niet, maar als ik het zelve doe, het gaat niet meer.'

En Hanna knipte de zilveren krappen open, en las...

Maar wie trok daar zoo hevig de klink van de voordeur des gestichts op? - maar wie stapte daar zoo driftig over de gele klinkers van den binnenhof? - maar wie.... ja, hij moest aan het huisje van oude Machteld zijn, zij zelve hoorde het duidelijk, 't was als kende zij die stem!

'Moeije! Moeije!' riep de borst, die al binnen was, eer Machteld haar vermoeden aan Hanna had medegedeeld, en de armen van zijn kabaaitje om de smalle schouders der oude sloeg. Poes, die verschrikt onder de bedstede vlugtte, Poes, die hij zwaaiende langs was gestoven, Poes werd vergeten: er schoten waterlanders van onder Machteld's grijze wimpers, bij de tehuiskomst van den zoon eener veel jongere, vroeg verscheidene zuster. Het bestje - ik zeide het reeds vroeger - het bestje was nooit getrouwd geweest; zij had, zoo als zij Hanna diets wou maken, zelfs nooit gevrijd; maar des ondanks had Machteld, zoo als Beets fraai heeft gezegd, 'de melk toch in het bloed,' en haar gevoel had haar groene jeugd overleefd.

‘Dag mooije meid!’ voer de pikbroek voort, want dat was hij, en hield Hanna om haar middel gevat, en gaf haar een' kus, die klonk als eene klok, eer zij het hoofdje kon afwenden. De Hollandsche jongen had zoo lang zwarte nikkertjes gezien, dat hij gaarne ieder blank meisje zou hebben gekust.

‘Bart! Bart!’ riep Machteld. Het werd een predicatie, als had zij geen' zeerob maar een' wever tot neef gehad. Janmaat zou er zich geene zier om hebben bekreund, was Hanna niet zoo spoedig opgestapt, had Hanna maar van tehuisbrengen willen hooren!

‘Toch niet,’ zeî ze, vrij streng; en toen hij alevel opsprong, oef! toen had dat mooije gezichtje een waardigheid - die Bart overtuigde, dat de gelegenheid voor dolle grappen met de zwarte nikkers vervlogen was.

En echter, lief meisje, dat zulke manieren onbeschaamd vindt, al ergert gij er u aan tot kleurens toe, echter ging Bart - geen ligt matroos, maar iemand, die na nog eene reize uitkijk had derde stuurman te worden - echter ging Bart niet weder naar het zeeregt ter monstering, of, zonder dat Hanna er een woord van gerept had tegen oude Machteld, werd zij op een' Zondag avond te huis gebragt door iemand, wiens gang verkondigde, dat het dek zijn vloer was geweest, wiens hoed op één haartje stond, wiens halsdoek fladderde.

‘Schel nog niet aan!’ bad hij; maar het handje was aan den knop, en de schreeuwleelijkert ging over.

‘God zij met je!’ snikte Hanna.

Daar deed de kameraad haar open.

‘Wel, meid, wat is je muts verfomfaaid en wat zien je oogen rood - waait het zoo?’ vroeg de schalke deern, als had zij niemand gehoord, niemand gezien, als wendde Hanna

niet nog eens het hoofd naar die donkere gestalte aan de waterzij, als knikte zij niet.

En toch, lief meisje, dat mij leest, toch zoudt gij Hanna, ik zeg niet de zwakheid jegens Bart, maar de onopregtheid tegenover Machteld hebben vergeven, als ge veertien dagen later haar door de oude de les hadt hooren lezen over hare geheimhouding. 'Waar het hart vol van is, loopt de mond van over, kind!' zeî Machteld; 'het was Bart niet mogelijk te zwijgen, dat je beloofd hebt je vóór zijne terugkomst niet te zullen verzeggen.' En misschien hadt gij Machteld lief gekregen, toen zij Hanna dochter noemde, bij de verontschuldiging van deze:

'Wist ik dan of gij er niets tegen zoudt hebben? Machteld. - moederlief! Bart, zeidet gij altoos, Bart had geen matroos behoeven te worden, als een mensch zijn zin niet een mensch zijn leven was; en ik ben maar -'

Inderdaad, ik had mijn opstel wel *het lezende vrouwtje* mogen betitelen, zoo weinig gang is er in - nog altijd brandt de lamp, nog altijd staart zij voort - maar wees gerust, wij naderen het sombere heden toch. Een woord slechts over den jongsten Sint Nicolaas, en we zijn er.

O mijne broeders van den gilde, die, op den avond van dat feest, welligt naar iets piquants, iets nieuws, iets schoons hoop ik gezocht hebt, hetzij in het gewoel van de Kalverstraat, waar het weder, veroorlooft mij de uitdrukking, à p u r e p e r t e een grijnend gezigt zette, - hetzij in de woning eens vriends, wiens aanvallige kinderen door Ter Haar verdienden te worden geschetst, - gij die luisterdet en toezaagt, maar geen treffend onderwerp vondt, neen, alle toestanden behandeld, versleten, afgezaagd scholdt, - het is mij dikwijls als u gegaan. Dat gij Hanna hadt ontmoet, dat gij in hare ziel hadt kunnen lezen! Welligt zijt gij haar roer langs het lijf

gesneld, welligt merktet gij haar niet eens op, - bovendien, wien onzer is de gave bedeeld, onder zoo armelijke plunje den schat van waarachtig gevoel te zien, welken zij dikwijls verheelt? Het vrouwtje - gij vermoedt reeds dat zij met Bart trouwde, c e l a v a s a n s d i r e, - het vrouwtje zocht haren weg door den mist, terwijl hare verbeelding de weergalooze helderheid van eenen keerkringsnacht om zich zag.

De tegenstelling luidt sterk; maar, wat mooijer is, zij is waar ook.

Hoe had Bart haar den luister dier gezegende luchtstreek beschreven, toen hij, van een' derden togt naar Indië teruggekeerd, haar verraste, een kind, een knaap aan de borst!

Zie, ik mag haar in dien toestand niet voorbij zien, al ben ik u de verklaring schuldig, wat hem bewoog van een' nacht onder dien schitterenden hemel op te halen; waarom zij juist toen dat tooneel gedacht. - Hoe beminnelijk zag zij er uit, Hanna met lot en leven verzoend, Hanna de vrouw, Hanna de moeder, Hanna, die nu niet langer geloofde, dat de hare heur wichtje, haar zelve van zich had gestooten! Het te vondeling leggen was een gruwel der baker geweest, die de moeder zeker had diets gemaakt, dat haar kind dood geboren was. En nu Bart, die schreide, zoo als een man schreijen mag, van weelde, van verrukking, van zaligheid, bij het zien van zijn evenbeeld, van zijn kind, dat niet bang scheen voor zijne ruwe handen, dat niet wegkroop voor zijn' harigen kus, dat hem de armpjes toestak!

Hanna's gemoed, zeide ik, was vol van den keerkringsnacht. Of had Bart haar dien, in zijne kunstelooze, maar waarachtige poëzij des harten, niet beschreven, zoo als lucht en zee er uitzagen, toen hij met een' braven ouden matroos aan den

steven stond te praten? Deze had afgezien naar de stille zee, en opgezien naar den stillen hemel, ‘die zoo wèl bij elkander pasten,’ zei Bart, in zijnen eenvoud, ‘licht beneden, licht boven, licht rondom ons.’

‘Stuurman,’ had Jaap, de oude matroos, gezegd, ‘is het geene afschaduwing des hemels? Ik zou niet vreemd opzien, als mijn Guurtje mij in de eeuwigheid in zulk een licht te gemoet kwam.’ -

Guurtje was 's mans mooije dochter, aan de tering gestorven.

En Bart - woeste, wilde natuur als hij was, had den oude willen afschepen met een: ‘Wat schort je, paai?’ maar zijne stem was in zijne keel blijven steken. Dien ganschen dag, had hij Hanna verzekerd, was hij reeds angstig te moede geweest, al wist hij niet waarom; immers het schip liep als een pijl uit een' boog, en aan zijn werk haperde geen zier. Maar bij die woorden van den oude was hem het hart week in het lijf geworden; hij had Hanna voor zich meenen te zien, stervende...

En het eene woord van den ouden matroos had het andere uitgelokt; maar laat ons Bart zelven laten spreken.

‘En ik vertelde hem hoe goed wij het hadden - hoe lief ik jou heb; dat hoefde ik hem niet te zeggen, hij had het wel gehoord, toen ik zoo angstig uitriep: ‘Jaap, als haar uurtje eens geslagen is!’ - want ik maakte er voor hem geen geheim van, dat je mij, vóór ik heenging, zeî, dat je geloofde... Weet je nog, Hanna, dat de tranen jou in de oogen kwamen, toen ik bij jou haperen een' voet van den grond sprong, en hoe je mij zeî, dat ik altijd zou mogen denken, dat ik je gelukkig had gemaakt, als ik je eens niet weêr zag? Toen wou ik er niet van hooren, dat je sterven zoudt; toen beloofde ik jou, dat ik je hoornen en schelpen meê zou bren-

gen voor den kleinen Bart, - den kleinen Bart! daar is hij waarachtig! - o wat een jongen! hij grijnt niet, als zijn vader hem zoent! Hier, Hanna! ik moet jou ook eens kussen: het was ‘man!’ toen ik weg ging, nu is het: ‘vaêrtje!’ - Maar in den nacht, waarvan ik sprak, toen was die man een kind; zie, de datum heugt mij nog, het was de vierentwintigste September -’

‘Toen ben ik bevallen, Bart!’

‘Dacht ik het niet al,’ zeî oude Jaap, ‘dat het bijgeloof was?’ ‘Stuurman,’ zeî hij, ‘ik ben geen fijmelaar; maar was ik jou, ik ging naar mijne kooi, en ik deed een gebed, dat zal je lucht geven.’ En, Hanna - gelooven moet jij het, want je weet, ik geef me niet beter dan ik ben - al kon ik in de kerk den Dominé meestal in het bidden niet volgen, ook al jookten mij geene wilde haren onder den neus, wijl die mannen zulk een' schat van mooije woorden hebben, in dat gebed liepen mijne gedachten mijnen woorden vooruit. ‘Onze Lieve Heer zal er wel wijs uit worden,’ zeî ik, toen ik snikkende ‘Amen!’ sprak, ‘en er voor haar wel bij zorgen, want ik had Machteld-moei in mijn gebed vergeten, de sloof, die mij bidden heeft geleerd - ik vergat haar om jou.’

Stel u eens voor, hoe Hanna Bart bij die woorden aanzag!

‘En de Heer heeft mijn gebed verhoord; dat doet Hij altijd, als wij maar vurig bidden,’ voegde de gelukkige echtgenoot en vader er bij; doch hier ook braken Hanna's herinneringen op dien Sint-Nicolaas-avond af. De woorden van ouden Jaap, welke Bart er, in den overmoed zijns geluks, zoo achteloos op had laten volgen: ‘Tenzij het beter voor ons is, dat Hij ons de bede weigere, - zoo als Hij mij het sterfbed van mijn Guurtje deed, die ik niet weêr zal zien,

vóór in de eeuwigheid -’ die woorden gingen te loor in een' zucht.

En waarom?

Helaas! door den mist heen zag zij in het dok hier en daar licht op de schepen, - maar zijn schip, waar was het? Had zij dan niet vurig gebeden?

Foei, dier verbijsterende gedachten mogt zij niet toegeven. Hare kindertjes, - hun was sedert ook een dochtertje geboren, - hare kindertjes verbeidden haar te huis; de bloeden moesten toch eene kleinigheid hebben, al was haar hart meer voor rouw dan voor pret gestemd. Voort dan, voort! Daar was zij aan het winkeltje, waarin die weeûw Sint Nicolaas-goed verkocht. Bij wie anders zou zij het halen dan bij die vrouw, welke zoo sober rondkwam, die weeûw!...

Het schip was al twee maanden over den tijd uitgebleven!

En van Sint Nicolaas-avond tot den avond vóór Kerstijd zijn negentien dagen, negentien nachten, wier lengte slechts z i j kent, die wacht.

Lees voort, Hanna, lees voort! Wat zoudt gij beter doen?

Een Oost-Indievaarder op de kust is een belangrijk nieuws; want aan honderd derzulken hangt het lot van duizenden en tienduizenden, hangt schier het lot van ons volk. Als hij Texel is binnengeloodsd, dan stort hij zijn' hoorn des overvloeds in den schoot van het dankbare Vaderland leêg. Welligt brengt hij de laatste vurig verbeide tijdingen uit het gewest, waarin schier elk tegenwoordig betrekkingen of bloedverwanten heeft, en zijne lading onderhoudt onze gemeenschap met alle deelen der wereld. Wees geprezen, eiland der eilanden, dat rijken beschaamt! Of verdringt niet de Java-koffie alle anderen? - de tallooze soorten der West Indiën in Europa, - de Mocka bij Tartaar en Turk? - of kruiden, van het eene schiereiland tot het andere, kruiden, beide Spanje

en Zweden, hunne geregten niet met onzen nageloogst? Of is er n e g u s voor den Yankee zonder den geur onzer Molukken? - Laat Duitschland stoffen op zijne bietekroten, èn Oost-Zee èn Zwarte Zee begroeten om strijd koffen en brikken met de gelouterde suiker van Java belaân. Willen wij voortvaren op dien toon? Het tin onzer bezittingen ziedt in al de smeltkroezen van het vaste land, en de Java-indigo leent zoowel het gewaad der blanke dochteren van het Noorden als dat der bruine schoonen van het Zuiden zijne frissche kleur. Doch voltooi zelf de aangelegde schets: voorzeker, een Oost-Indievaarder, die te huis komt, is een verheugend, een verheffend schouwspel, door den voorspoed des lands, de welvaart des volks er aan verknocht!

Helaas, dat ik u de keerzijde van den penning moet laten zien: een schip van Java verbeid, doch dat uitblijft, - langer dan andere, tegelijk afgezeilde, - weken, maanden langer dan eenige later vertrokkene en toch reeds aangekomene bodems, - welke geheel verschillende gewaarwordingen wekt het op, - welk leed berokkent het! Het onthoudt, - zie eens, hoe aller belangen zaamgeschakeld zijn in ons burgerlijk landje! - het onthoudt zoo vele handen der smalle gemeente dagen lang werk, aan zoo vele monden dagen lang brood! Het schijnt eene streep te zullen maken door de rekening van de werf, waarop het zou zijn gekalefaterd, - het dreigt eene winstderving te worden voor makelaars en kooplieden, die de carga reeds opsomden, ieder voor zich een zóóveelste. Het jaagt de vreeze voor een aanzienlijk verlies in het hart der verzekeraars, onder welke er zijn wier evenaar wankel genoeg staat zonder dit gewicht in de kwade schaal, - en het is een doorn in het vleesch der directeuren van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, wier raming er door gestoord, wier schikking er door belemmerd wordt. We zijn er

nog niet! Het ontrust tot de ministers van koloniën en van financiën, tot de hoogste ambtenaren der kroon toe; want wie hunner mag onverschillig zijn voor iets dat op de kaai, in het dok, aan de beurs, schrik en angst verspreidt? Den koning der Nederlanden, zou ik schier durven zeggen, gaat het lot van zulk een' bodem ter harte! Want de wortels der eeuwenheugende eiken, waaruit hij is opgebouwd, schaduwden, door hun omgrijpen en uitschieten, in de wouden en op het gebergte, slechts flaauwelijk de duizende slagaderen des maatschappelijken levens af, waarmeê het in aanraking kwam, waarin het greep, toen het op het Y vlagge en wimpels zwierde, - luister onzer handelsvloot, als het was! - die het zal kwetsen en stremmen, wanneer het nooit uit den schoot der wateren weêr opdaagt, - beladen als het werd met de weelde van het Oost!

En sla nu dat blad vol onheilspellende cijfers eens digt, en waag een' blik op het lot van hen, die, droomende van vaderland, vrienden, vrouw welligt, op dien bodem, onder stormenzwangeren hemel, in stikdonkeren nacht, misschien eensklaps den dood voor oogen zien; - of uren, dagen lang, beurtelings door hoop en vrees gefolterd, op eenen oceaan ronddrijven, slechts verlicht, ten einde ze zijne onmetelijkheid zouden erkennen, en het wanhopig makende ijdele gevoelen der hersenschim van redding, waarmede een enkele hunner zich nog vleit. O, de rust in den schoot der wateren is verkieslijk boven de verlenging van zulken angst! - en ‘de barmhartigheden des Heeren gaan over alle Zijne werken!’ op het vuur en in den vloed, voor tijd en eeuwigheid, - dat staat tot onze vertroosting geschreven. Vertroosting? Ach, hunne betrekkingen, - ach, mijne Hanna!

Hooger lof heb ik voor onzen volksaard, voor de ontwikkeling der weeze, voor hare vroomheid niet, dan de betrek-

kelijke kalmte, waarin ik u haar schilderen mogt. Hoe verheven schijnt ze mij! Een beeld uit den vreemde zou de diepte des gevoels aanduiden, door den waanzin, waarin het onderging, - en echter, hoe hoog Hanna boven die hartstogtelijkheid sta, het ware der waarheid geweld aandoen, zoo ik het menschelijke verzweeg. Opgerezen uit haren stoel, heeft zij den Bijbel digtgeslagen, en ging zij naar het wiegje in gindschen hoek, en ligtte het kleed behoedzaam ter zijde, - haar dochtertje sliep gerust. ‘God zal deernis hebben met hare onschuld!’ zei zij.

En nu, daar leunt zij tegen de kribbe van haren eerstgeborene, van haren Bart, - wat aarzelt zij? - Eer zij het hoofd op haar slapeloos kussen neêr kan vlijen, moet zij hem toch even zien, hem, zijn vaders evenbeeld. Verduisterd door tranen, als ze zijn, laat zij hare oogen lang op hem rusten. Wraak het, zoo gij durft, dat de wensch haar op de lippen komt:

‘Och, dat hij klopte!’

Hoe zij luistert!

Vergeefs!

‘Ik zal morgen opgaan, - of God mijn geduld, mijn geloof versterken wil!’

Doe het, Hanna! Martelaresse als gij waart in uwe geboorte, martelaresse als gij dreigt te worden in den echt, doe het! En welke hoofden er zich buigen mogen, - aanzienlijken en armen, gevierden en geringen - allen, die u kennen, zullen bidden, dat op het uwe het eerst het licht dale, dat van boven is. Want wien onzer zal het zoo zwaar vallen, zich zelven te verloochenen, als gij het u zult doen in het berustende:

‘Uw wille geschiede!’

1843.